

**УНИВЕРЗИТЕТ У НОВОМ САДУ
ПРИРОДНО-МАТЕМАТИЧКИ ФАКУЛТЕТ
ДЕПАРТМАН ЗА ГЕОГРАФИЈУ, ТУРИЗАМ
И ХОТЕЛИЈЕРСТВО**

Мр Нинослав Голубовић

**САВРЕМЕНИ ДЕМОГРАФСКИ РАЗВОЈ
НИШАВСКОГ ОКРУГА**

ДОКТОРСКА ДИСЕРТАЦИЈА

Нови Сад, 2011.

**УНИВЕРЗИТЕТ У НОВОМ САДУ
ПРИРОДНО-МАТЕМАТИЧКИ ФАКУЛТЕТ
ДЕПАРТМАН ЗА ГЕОГРАФИЈУ, ТУРИЗАМ
И ХОТЕЛИЈЕРСТВО**

Mr Нинослав Голубовић

**САВРЕМЕНИ ДЕМОГРАФСКИ РАЗВОЈ
НИШАВСКОГ ОКРУГА**

ДОКТОРСКА ДИСЕРТАЦИЈА

Ментор
Др Саша Кицошев

Кандидат
Нинослав Голубовић

Нови Сад, 2011.

САДРЖАЈ

1	УВОД	1
1.1	Предмет и циљ истраживања.....	2
1.2	Методологија истраживања.....	3
1.3	Извори и литература.....	4
2	ГЕОГРАФСКИ ПОЛОЖАЈ И ГРАНИЦЕ ГЕОПРОСТОРА	5
3	ПОРАСТ И ТЕРИТОРИЈАЛНИ РАЗМЕШТАЈ СТАНОВНИШТВА	7
3.1	Кретање укупног становништва.....	7
3.1.1	Кретање броја становника од 1948. до 2002. године.....	10
4	РАЗМЕШТАЈ СТАНОВНИШТВА	13
4.1	Пољопривредна густина насељености.....	17
4.2	Промена у густини насељености.....	20
5	ПРИРОДНО КРЕТАЊЕ СТАНОВНИШТВА	24
5.1	Фактори плодности становништва.....	27
5.2	Наталитет.....	28
5.2.1	Кретање наталитета до Другог светског рата.....	28
5.2.2	Кретање наталитета после Другог светског рата.....	29
5.3	Фертилитет женског становништва.....	35
5.4	Морталитет.....	41
5.4.1	Морталитет становништва до Другог светског рата.....	42
5.4.2	Морталитет становништва од 1945. до 1962. године.....	43
5.4.3	Морталитет становништва од 1963. до 2001. године.....	44
5.4.4	Смртност одојчади.....	48
5.5	Природни прираштај.....	51
5.5.1	Природни прираштај до Другог светског рата.....	52
5.5.2	Природни прираштај после Другог светског рата.....	53
5.5.3	Природни прираштај од 1963. до 2001. године.....	54
5.6	Природни прираштај у општинама Нишавског округа.....	59
5.6.1	Општина Алексинац.....	59
5.6.2	Општина Гаџин Хан.....	61
5.6.3	Општина Мeroшина.....	63
5.6.4	Општина Дољевац.....	65
5.6.5	Општина Ражањ.....	66
5.6.6	Општина Сврљиг.....	68
5.6.7	Град Ниш.....	69
6	НУПЦИЈАЛИТЕТ И ДИВОРЦИЈАЛИТЕТ	71
6.1	Кретање броја бракова и стопа нупцијалитета.....	72
6.2	Средња старост приликом склапања брака.....	73
6.2.1	Средња старост жена.....	73
6.2.2	Средња старост мушкараца.....	75
6.3	Однос броја бракова првог и бракова вишег реда.....	76

6.4	Бракови према ранијем брачном стању	78
6.5	Стопа диворцијалитета.....	80
6.5.1	Средња старост приликом развода брака.....	81
6.6	Број издржаване деце из разведених бракова	83
7	МИГРАЦИЈЕ СТАНОВНИШТВА	85
7.1	Укупна просторна покретљивост становништва.....	88
7.2	Лица на привременом раду и боравку у иностранству.....	91
7.2.1	Миграциони салдо по општинама Нишавског округа у периоду од 1971. до 2002. године	95
7.3	Принудне миграције у периоду од 1991. до 1999. године	99
8	СТРУКТУРЕ СТАНОВНИШТВА	102
8.1	Полна структура	102
8.2	Старосна структура.....	106
8.2.1	Промене старосне структуре становништва Нишавског округа	108
8.2.2	Функционални контингент.....	111
8.2.3	Стадијуми демографске старости	120
8.2.4	Старење сеоског становништва Нишавског округа	128
8.3	Социоекономске структуре становништва	132
8.3.1	Активно становништво.....	132
8.3.2	Економски неактивно становништво	139
8.3.3	Активно становништво према делатности.....	142
8.3.4	Пољопривредно становништво.....	144
8.4	Школско-образовна структура	146
8.4.1	Писменост	146
8.4.2	Школска спрема	149
8.5	Становништво према националном саставу.....	151
9	ДОМАЋИНСТВА	155
9.1	Број и просечна величина домаћинстава	156
9.2	Домаћинства према изворима прихода	164
9.3	Домаћинства са пољопривредним газдинствима.....	167
9.4	Пољопривредна газдинства према величини поседа.....	169
10	ЗАКЉУЧАК	172
	ИЗВОРИ ПОДАТАКА И ЛИТЕРАТУРА	178
	ПРИЛОЗИ	183

1 УВОД

Демографска кретања и структуре становништва су интересантне теме и истраживачки изазов за демографе и научнике, како у далекој прошлости, тако и у нашој садашњости. Проблематика становништва одувек је заокупљала пажњу научне и стручне јавности. Међузависност друштвено-економског развоја и демографског развоја све више проучавају демографи, али и социолози, економисти, географи, психолози, просторни планери и многи други. Да би се уочиле и научно проучиле квантитативне (број становника) и квалитативне промене (структуре становништва), неопходно је да се изврши анализа стања популације и њених делова током времена, као и трендова у кретању становништва. Пописи становништва, као најважније статистичке акције, јесу основни и најпоузданији извори података о становништву и заједно са подацима виталне статистике омогућавају пручавање и предвиђање демографских кретања тако да имају велики значај за формулисање мера популационе политике сваке државе.

Савремени демографски развој Нишавског округа одликују крупне промене у природном и механичком кретању становништва, у структурама становништва, облику насељености, домаћинству, породици. Постоје значајне разлике у кретању становништва у међупописним периодима, тако да су промене уочљиве и део су дугорочних тенденција кретања становништва на подручју округа.

Нишавски округ је у 2002. години имао 391.932 становника, што је за 4.111 становника или за 1,0% мање у односу на број становника у 1991. години. Поређењем ове пописне године (2002) са осталим пописним годинама после Другог светског рата, може се уочити да је у периоду од 1991. до 2002. године најизраженије негативно кретање становништва. Природни прираштај је био негативан, износио је 2002. године -3,8‰ и био је знатно мањи у односу на претходни период од 1991. до 2002. године.

Економска, привредна, политичка и државна криза која је последњих година захватила нашу земљу није заобишла подручје Нишавског округа. Социјална и економска изолација, социјална несигурност, бесперспективност, осећај угрожености, осећај ускраћене будућности, немогућност решавања стамбеног проблема младих, поремећаји у функционисању делатности од виталног интереса друштва неповољно су утицали на биолошку и социјалну

егзистенцију становништва, тако да се то одразило на тенденције у кретању наталитета и морталитета становништва. У том периоду осетно се повећава емиграција младог и школованог дела становништва. Тенденције у природном и механичком кретању становништва довеле су подручје Нишавског округа до изузетно неповољне фазе демографског развоја.

Анализа демографских структура становништва Нишавског округа показује да је до најзначајнијих промена дошло у старосној и полној структури, које су, уз деловање других фактора, утицале на промене осталих структура. Кретање фертилитета и морталитета, као и неповољне и ванредне околности (ратови) допринеле су да становништво Нишавског округа 2002. године има карактеристике стационарног типа старосне структуре, с тенденцијом трансформације у регресивни тип.

Циљ рада “Савремени демографски развој Нишавског округа” постављен је тако да се после детаљне анализе појединих демографских и друштвених особености општинских популација и саме општине као друштвене и територијалне заједнице, утврди повезаност демографског и друштвеног, односно проуче везе и односи између чинилаца демографског и друштвеног развоја.

Друштвена заједница деценијама није предузимала озбиљне кораке да се процес депопулације заустави и створе услови за равномерни развој становништва Србије. На подручју Нишавског округа, које се карактерише негативним тенденцијама у кретању становништва, нису спроведене мере популационе политике које би омогућиле демографску обнову и промену стања у овој области.

Овај рад је заснован на досадашњим научним сазнањима и истраживањима кретања становништва Србије и Нишавског округа. Његови резултати омогућавају разумевање друштвене условљености демографских кретања и конкретно друштвено деловање за решавање популационих проблема.

1.1 Предмет и циљ истраживања

Демографски аспект Нишавског округа био је делимично истраживан. Међутим, савремени развој становништва сагледаван је само као елемент укупног пораста становништва. Уважавајући постојеће радове, циљ рада је да детаљно сагледамо она питања развоја становништва Нишавског округа која до сада нису детаљно анализирана. Анализа ће се вршити по општинама и за укупно административно подручје округа. На овој начин могуће је указати на разлике у природном развоју становништва градских и сеоских општина овог округа. Бројчани раст становништва и његово природно кретање могуће је пратити по

насељима од 1963. године, када је извршен први попис природног кретања по насељима, па све до данас. Сем тога, могу се пратити разлике у развоју становништва у различитим срединама овог округа. Детаљну анализу укупног кретања становништва могуће је извршити захваљујући обимној статистичкој документацији послератних пописа, обрађеној у Заводу за статистику Београда по програму обраде статистичких података за Републику Србију. Према томе, наш задатак, а уједно и предмет истраживања је проучавање савременог развоја становништва Нишавског округа од 1948. године до данас, а све то у контексту друштвено-економског развоја округа у овом периоду.

1.2 Методологија истраживања

У раду се приказује демографски развој који чине природно и механичко кретање становништва (наталитет, фертилитет, смртност и миграције), као и промене у демографским структурама (биолошка и социоекономска). Између кретања и структура становништва постоји обострана међусобна повезаност тако што компонента кретања становништва утиче на структуре, и обрнуто, демографске структуре испољавају свој утицај на наталитет и смртност, односно на пресељавање становништва.

Дакле, овај рад се заснива на научним методама проучавања демографског кретања, при чему је акценат стављен на прикупљену статистичку и емпириску грађу која углавном третира савремени демографски развој Нишавског округа.

Методологија овог рада има за циљ да изврши анализу, прикупљених података, при чему је углавном коришћена демографска метода у анализи и да оцени допринос развоја становништва Нишавског округа. Овде је реч о методу који је специфичан у многим својим видовима и својствен је демографији као посебној научној дисциплини.

Код демографског истраживања постоје три фазе: прва, прикупљање података, пре свега у статистичком облику, друга, анализа нумеричких података посматрања, трећа, каузално истраживање. У другој фази примењује се метода демографске анализе, као и примена других метода. Метода демографске анализе значајна је за све три фазе демографског истраживања. Њени концепти се користе у пописима, у виталној статистици, у статистици пресељавања, у анекдотама и сређивања тих података - резултата у табелама. Осим тога, анализа путем демографског метода значајна је за каузално истраживање.

Поред наведених метода коришћење су: аналитичко-статистичка, компаративне, картографске и теренско истраживање. Компаративна метода је значајна по томе што анализира резултате пописа од 1948. до 2002. године, на

основу чега се дошло до података о савременом развоју и кретању становништва ове администрационе јединице.

1.3 Извори и литература

За обраду ове теме користили смо опсежни фонд литературе и изворна документа. С обзиром на то да смо дали комплетан попис коришћених извора и литературе на крају рада, овде ћемо дати само збирни приказ.

Као извори статистичке грађе послужили су нам:

1. Књига пописа становништва од 1948-2002. године,
2. Демографска статистика (Југославије), витална статистика Србије,
3. Статистички годишњаци Југославије,
4. Остале статистичке и демографске публикације: саопштења, билтени, документација, студије, анализе, разна повремена издања,
5. Архивски извори,
6. Остале публикације као извори: стручни и научни радови других аутора, чланци у часописима и књигама, документи, и остала литература.

2 ГЕОГРАФСКИ ПОЛОЖАЈ И ГРАНИЦЕ ГЕОПРОСТОРА

Нишавски округ обухвата југоисточне и источне делове уже Србије. По свом географском положају спада у групу континенталних простора. Математичко-географски, Нишавски округ се налази у северном умереном појасу, између $43^{\circ}13'$ и $43^{\circ}19'$ северне географске ширине и---источне географске дужине.

У саобраћајно-географском погледу, овакав положај има посебан значај јер га пресецају виталне комуникационе везе на меридијанском правцу пружања. Он представља природно-економску територију са које гравитирају разноврсни утицаји према Нишу као његовом саобраћајном, привредном и културном центру. Налази се у простору који заузима истакнут географски положај међу долинама, планинама и важним саобраћајним пролазима у средишњој зони Балканског полуострва. Овај простор има веома сложен саобраћајни систем регионалног, интеррегионалног и интерконтиненталног значаја. Вредност географског положаја Нишавског округа проистиче из његовог смештаја на Балканском полуострву, на додиру неколико значајних целина. У овом простору се укршта шест важних саобраћајних праваца, од којих пет има ширу регионалну и интеррегионалну вредност. То су правци који воде долином: Мораве (на северу према Београду и на југу према Скопљу), Нишаве (према Софији), Тимока (ка Влашком басену) и Топлице (ка Косову и Јадранском мору). Заплањски правац има ужу регионалну вредност. Свим овим правцима, осим према Заплању воде железничке пруге, док су друмови, различите категорије и опремљености, оријентисани према свим правцима. Међутим, у основи саобраћајно-географски положај Нишавског округа је веома повољан, са добро развијеном мрежом друмских и железничких комуникација, а нешто слабијом авио-везом у земљи и ван ње.

Геопростор Нишавског округа има правац пружња северозапад - југоисток. Његова северозападна страна је ужа, док је источни део шири. Према истоку допире до Пиротског, на северу Зајечарског, на северозападу Расинског, западу Топличког и на југу Јабланичког округа.

Граница иде југоисточно од села Заплањска Топоница гребеном Бабичке горе до иза Равне Дубраве, па нагло скреће западном страном Суве планине до Соколовог камена (1870), а затим пресеца зараван Куновице, пресеца Сићевачку клисуру и прелази преко Сврљишких планина и иде према југоистоку између села Периш и Мирановац. Наставља се према северу Луковском површи до испод села Мучибаба. Са северне стране граница иде планинским венцем Тресибабе, пролази

преко Голака испод Девике и Озрена, спушта се на Присад и преко Чардака (799) води на Бованску клисуру, сече је и пење се на Ртањ и Буковик (894). Између Ртња и Буковика наставља даље према Расинском округу, сече Сталаћку клисуру, затим скреће према југу Рибарском реком, па преко Малог Јастрепца са западне стране округа наставља Југбогдановачком реком, пресеца реку Топлицу и иза села Пуковац повија према северу, пролази преко јужне Мораве и даље јужном страном Запањске котлине.

Карактеристично је да се на простору округа издваја град Ниш као фундаментално-гравитациони центар чији је утицај веома јак, па се Нишки округ сврстава у једно од четири фундаментално-гравитационих подручја Републике Србије, или прецизније: нишки регион представља једну од четири градске регије Републике Србије (београдска, новосадска, приштинска и нишка). Тако је простор Нишавског округа опредељен, углавном, фундаменталним капацитетима града Ниша и осталих градова Србије.¹

Међутим овај простор Ј. Илић своди на четрдесет и две општине, које на западу допиру до општине Брус, Александровац и Трстеник, на северу до Варварина, Тићевца, Ражња и Сокобање, на североистоку до Бољевца, Бора, Мајданпека, Кладова, Неготина и Зајечара, на истоку до Књажевца, Пирота, Димитровграда, Бабушнице и државне границе са Бугарском, затим на југу до општине Босилеград, Трговиште, Бујановац, Прешево и границе према Македонији, док на југозападу границу чини административно-територијална граница са Косовом и Метохијом.²

Исти аутор такође наводи да на општине у северном делу источне Србије (Мајданпек, Бор, Зајечар и Неготин) истовремено утичу Београд и Ниш. Из овог се може закључити да Београд има доминантан утицај с обзиром на своју дугогодишњу комуникацију са свима и добре саобраћајне везе. Потребно је у извесној мери кориговати гравитациону зону Ниша према северном делу. Поред овога у сагледавању утицаја Ниша не би требало занемарити ни све већи паралелан развој градова западне Србије, као што су Чачак, Краљево и Крушевац, који се заједно са осталим суседним местима непрестано уобличавају у једну снажну економску целину и на тај начин сужавају утицајну зону Ниша.

¹ Економски институт у Београду и Републички завод за друштвено планирање: Територијални изглед развијености привреде у СР Србији и методе развоја развијених подручја, Београд, 1968.

² Илић, Ј., (1971): Карактеристике функционалних односа града и околине са посебним освртом на СР Србију, Становништво, бр. 3-4

3 ПОРАСТ И ТЕРИТОРИЈАЛНИ РАЗМЕШТАЈ СТАНОВНИШТВА

3.1 Кретање укупног становништва

Промене у укупном становништву су врло сложене и условљене многобројним факторима. Стално се мења укупно бројно стање становништва, његов територијални размештај, природно кретање, састав према различитим карактеристикама, као и осцилације у којима становништво живи - породице, домаћинства и насеља. По карактеру те промене су углавном дугорочне, међусобно повезане и њихова динамика зависи од друштвено-економског развоја.

Укупан број становника било ког простора (подручја) или насеља мења се под утицајем природног кретања, тј. плодности и смртности, као и под утицајем миграционих кретања, тј. иселавања и досељавања. Од величине и међусобног односа те четири компоненте зависи да ли ће се укупан број становника повећати или смањивати.

Када је наталитет већи од морталитета, а нема иселавања и досељавања, пораст становништва је под директним утицајем природног прираштаја. Ако наталитет становништва константно опада, смртност расте, а природни прираштај се смањује, под условом да се стање у погледу миграције не мења, онда таквим популацијама предстоји постепено изумирање.³

Кретање укупног становништва по општинама и насељима у Нишавском округу може се анализирати на основу седам пописа извршених после Другог светског рата (1948, 1953, 1961, 1971, 1981, 1991, 2002).

Становништво је низом спона везано уз економски и друштвени живот, оно представља значајни фактор производње који одређује темпо укупног економског развоја, његову структуру и правце њиховог будућег развоја.⁴

Промене у популационој динамици на одређеном простору углавном су директно зависиле од природних и миграционих компонената. Анализа бројног кретања становништва на простору Нишавског округа сагледана је за период XIX, XX, па и XXI век. На основу званичних пописа и процена појединих аутора, кретање укупног становништва Нишавског округа до Другог светског рата може

³ Балетић, В. А. (1973): Демографија становништва и економски развитак, Загреб, стр. 123.

⁴ Павловић, Р. (1995): Становништво и насеља општине Рашка у функцији привредног развоја, САНУ, Етнографски институт, Београд, стр. 57.

се пратити од 1879. године када је извршен први попис становништва у крајевима који су ослобођени од Турака.

Дугорочне процене Републичког завода за статистику НР Србије су нам биле од користи. Процене су имале својство израчунавања виталних догађаја, а односе се на сталне рејоне утврђене у заводу за статистику НР Србије. Сигурно је да постоје извесни изузеци у погледу територије рејона, али они одговарају садашњим територијама округа, те се може пратити кретање за временски период од 60 година пре Другог светског рата

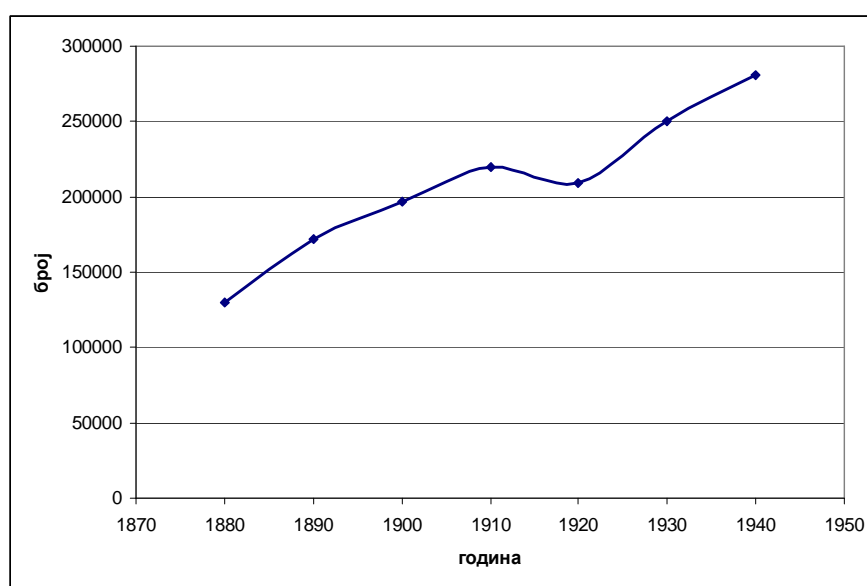
Подаци дати у табели 1 показују интезиван демографски раст у којима је број становника Нишавског округа повећан 2,2 пута по просечној годишњој стопи раста од 12,2%. У периоду од 1880. до 1910. године (30 година), укупан број становника на овом подручју повећао се са 129.920 на 219.355, тј. за 89.435 лица (68,8%). Просечна годишња стопа раста износи 17,1%. Повећање броја становника у послератном периоду на овом подручју условљен је порастом природног прираштаја и масовном имиграцијом становништва из суседних, али и удаљенијих крајева Србије.

Табела 1. Кретање укупног становништва југоисточне Србије од 1880. до 1940. године

Година	Југоисточна Србија					
	Свега	Нишавски округ	Топлички округ	Пиротски округ	Јабланички округ	Пчињски округ
Број становника						
1880.	442.880	129.920	38.740	88.760	74.210	111.250
1890.	584.326	171.550	73.781	100.740	109.809	128.446
1900.	681.772	196.690	92.043	114.560	130.859	147.620
1910.	791.344	219.355	111.153	132.658	161.505	166.673
1920.	751.039	209.023	107.915	131.698	150.170	152.233
1930.	887.847	250.400	130.100	150.000	182.647	174.700
1940.	1.061.687	280.515	165.400	180.623	225.729	209.420
Апсолутни пораст						
1880-1910.	348.464	89.435	72.413	43.898	87.295	55.423
1910-1920.	-40.305	-10.332	-3.238	-960	-11.335	-14.440
1920-1940.	310.648	71.492	57.485	48.925	75.559	57.187
1880-1940.	618.807	150.595	126.660	91.863	151.519	98.170
Стопа раста (у %)						
1880-1910.	1,95	1,76	3,58	1,35	2,63	1,36
1910-1920.	-0,52	-0,48	-0,30	-0,07	-0,73	-0,90
1920-1940.	1,75	0,99	2,16	1,59	2,06	1,16
1880-1940.	1,47	1,29	2,45	1,19	1,87	1,06

У наредном међупописном периоду, од 1910. до 1920. године, ово подручје популационо слаби због измењеног утицаја миграционе компоненте на укупно

кретање становништва (смањење имиграције и повећање емиграције). За десет година укупан број становника на овом подручју смањује се за 10.332, са 219.355 на 209.023, или -4,7%. Просечна годишња стопа раста становништва је -0,47%, а апсолутно годишње смањење становништва износило је 1.033 становника. У међупописном периоду од 1920. до 1940. године ово подручје популационо јача у односу на предходни период (због смањења емиграције и повећања имиграције). За двадесет година укупан број становника на овом подручју повећан је за 71.492 лица (34,2%), са 209.023 на 280.515 лица. Просечна годишња стопа раста становништва износила је 14,6%, а апсолутно просечно годишње повећање је 3.574 становника.

Графикон 1. Кретање броја становника Нишавског округа од 1880. до 1940. године

У периоду од 1880. до 1940. године, за 60 година, укупан број становника повећао се са 442.880 на 1.061.687, или за 618.867 (139,7%). Стопа просечног годишњег повећања становништва износила је 13,7%, а апсолутно просечно годишње повећање је 10.313 становника.

Проучавајући југоисточну Србију В. Крстић истиче да “поједини делови региона показују да су Топлички и Јабланички округ имали позитиван биланс миграција, углавном захваљујући великом обиму досељавања становништва у првој деценији по ослобођењу од Турака”. Остали окрузи су имали салдо расељавања становништва негативан, што је карактеристично за Пиротски (28.850) и Пчински (21.509) округ. Ови подаци показују да је пораст укупног становништва југоисточне Србије у наведеном периоду био резултат природног прираштаја.

3.1.1 Кретање броја становника од 1948. до 2002. године

По завршетку Другог светског рата популациони опоравак и пораст становништва ишли су веома брзо, захваљујући пре свега, интензивном досељавању на подручје Нишавског округа (посебно у градове Ниш и Алексинац). Дакле, пораст становника у посматраном периоду, све до краја 1970. године одвијао се много више под утицајем миграционих кретања него природног прираштаја. Градови овог округа постају средиште усељеничких струја сеоског и градског становништва из многих крајева Југославије. После тог периода усељеничке струје почињу да јењавају да би током осамдесетих година природни прираштај, који већ показује тенденцију опадања, био већинска компонента већ слабог пораста становништва. Почетком деведесетих година природни прираштај Нишавског округа је негативан што је уз емиграцију (посебно младих образованих људи), довело до смањења броја становника у последњем међупописном интервалу, што показује потпуну нову слику Нишавског округа у односу на читав временски период после Другог светског рата. Пораст становништва Нишавског округа, посебно градских центара (Ниша и Алексинца), у првим деценијама након Другог светског рата довео је до значајног територијалног ширења ових градова и њиховог срастања са другим сеоским насељима у њиховој околини (што није био случај у територијалном развоју наведених градова до Другог светског рата).

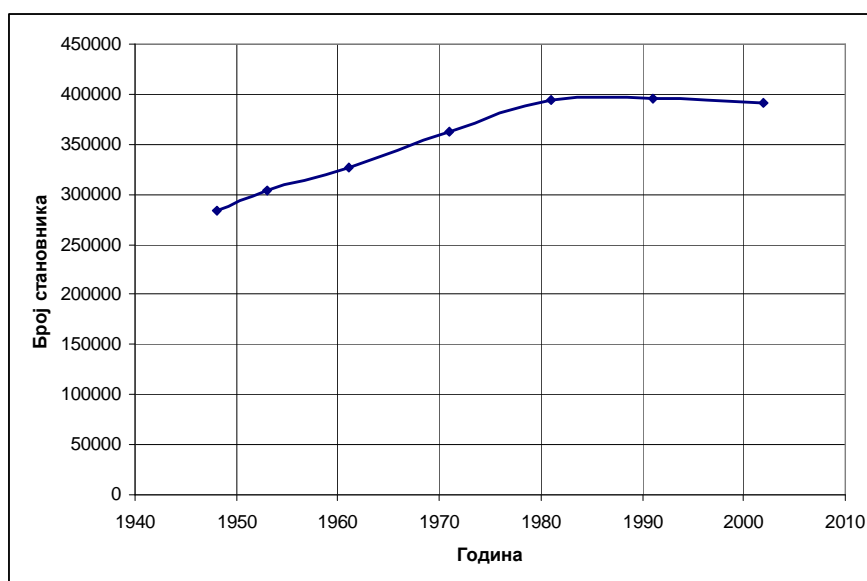
Табела 2. Кретање броја становника Нишавског округа од 1948. до 2002. године

Година	Број становника	Просечан годишњи пораст	Индекс пораста	Просечна годишња стопа раста %
1948.	283.842			
1953.	303.482	3.928	106,9	1,38
1961.	327.367	2.985	107,8	0,98
1971.	363.292	3.592	110,9	1,09
1981.	394.110	3.081	108,4	0,84
1991.	396.043	193	100,4	0,04
2002.	391.932	-374	98,9	-0,09

По подацима првог пописа становништва после Другог светског рата у периоду од 1948. до 1953. године, до пораста наталитета дошло је услед пораста нупцијалитета (у време рата одлагало се склапање брака) и из других разлога (раздвојеност супружника за време рата, свест супружника да одложе повећање породице услед ратних прилика). Ово подручје започетим миграционим кретањима популационо јача. За пет година број становника повећан је са 283.842 на 303.482, тј. за 19.640 лица (6,9%). Апсолутни просечни годишњи пораст је 3.928 становника и просечне годишње стопе раста 1,38% што је испод стопе пораста становништва централне Србије (14,2‰). Смањење броја становника у овом

периоду имају насеља са релативно ниском стопом природног прираштаја која су захваћена процесом емиграције становништва.

У периоду од 1953. до 1961. године дошло је до популационог слабљења овог подручја због јачих промена у природним компонентама развоја становништва, које се огледају у јачању процеса демографске транзиције. Наступиле су промене у природном прираштају (пад стопе природног прираштаја 1953. са 14,4‰ на 7,2‰ 1961. године). Дошло је до јачања миграционих кретања која настају као последица неравномерног природног развоја унутар овог подручја, и овог подручја у односу на друга подручја у Србији. За временски период од осам година број становника на овом подручју повећава се са 303.482 на 327.367 или за 23.885 (7,87%). У односу на претходни међупописни период, дошло је до смањења апсолутног просечног годишњег пораста на 2.985 становника и просечне годишње стопе пораста становништва (9,83‰, што је исто са стопом пораста становништва у централној Србији 9,9‰).

Графикон 2. Промена броја становника Нишавског округа у периоду од 1948. до 2002. године

У периоду од 1961. до 1971. године демографски развој овог простора је погоршан. Дакле, долази до даљег пада природног прираштаја (са 7,2‰ 1961. на 5,0‰ 1971. године) и даље јачање емиграције становништва. Укупан број становника за десет година у овом периоду повећан је са 327.367 на 363.292 или за 35.925 лица (10,97%). У овом међупописном периоду, апсолутни годишњи пораст 35.925 становника и просечне годишње стопе повећања становништва 10,97‰ у централној Србији 8,85‰.

У периоду од 1971. до 1981. године укупан број становника повећао се са 363.292 на 394.110 или за 30.818 лица (8,4%). У односу на претходни период дошло је до смањења апсолутног годишњег пораста становништва.

У периоду од 1981. до 1991. године наставља се пораст становништва Нишавског округа, иако природни прираштај бележи смањење са 1,9‰ на -1,2‰. Укупан број становника за десет година у овом периоду је повећан са 394.110 на 396.043 или за 1.933 лица (за 0,49%). У овом међупописном периоду апсолутно годишње повећање износи 193 становника, а просечна стопа повећања становништва 0,49‰ (централне Србије 2,0‰).

У периоду од 1991. до 2002. године демографски развој овог подручја је погоршан. Наставља се пад природног прираштаја са -1,2‰ на -3,8‰. Укупан број становника за десет година смањен је са 396.043 на 391.932 или за -4.111 лице (-1,0%). У овом међупописном периоду апсолутно годишње опадање је -374 и просечне стопе опадања становника 0,94‰ у централној Србији (0,22‰).

Посматрајући број становника Нишавског округа по пописним годинама уочава се да је највећи број становника регистрован 1991. године 396.043, 112,2 хиљаде више у односу на број становника према попису 1948. године. У наредном попису приказан је мањи број становника. Тако је по попису 2002. године укупан број становника Нишавског округа (391.932) мањи за 2.178 у односу на 1981. годину и 4.111 у односу на 1991, али је доста већи (за 108.090) од броја утврђеног пописом 1948. године. Што се тиче укупног кретања становништва у макроцелинама такође се уочава раст који је углавном највећи у централној Србији (повећање у периоду од 1948. до 2002. године за 1,64 милиона). Међутим, мањи апсолутни пораст становништва имала је Војводина (458,2 хиљаде, од 1948. до 2002. године) у којој је смањење броја становника евидентирано само у периоду од 1981. до 1991. године.

Дакле, може се констатовати да су последице смањења броја укупног становништва на овом подручју бројне, а посебно је важно смањење демографског оквира као извора радне снаге, што је неповољно за економски, али и за демографски, социјални и културни развој овог простора.

4 РАЗМЕШТАЈ СТАНОВНИШТВА

Кад се говори о размештају становништва, подразумева се степен концентарције и дисперзије становништва на одређеном простору.⁵ Као основни показатељ мера интензитета насељености у честој употреби се користи густина становништва, која представља количник броја становника и површине територије на којој становништво живи. Густина становништва исказује се бројем становника на квадратном километру, односно по хектару, када је настањеност густа у насељима или пољопривредним крајевима. Број и размештај становништва у функционалној су међузависности с природном основом и степеном социјално-економског развоја. Густина насељености као коефицијент између укупног становништва и укупне географске површине, недовољно и непотпуно изражава размештај становништва. Она ипак упућује на значајну просторну диференцираност и даје почетни увид у просторни комплекс.

Нишавски округ као географска целина један је од најгушће насељених делова Србије. Гледано у целини он има 1,5 пута већу густину насељености у односу на Републику Србију, ужу Србију и Војводину. Уколико се тренд кретања становништва настави (какав је данас), доћи ће до смањења густине на овом подручју. С обзиром на то да се ради о изразито повољним природним условима, може се уопштено рећи да простор овог округа на садашњем степену економске развијености није равномерно по општинама насељен. Најнасељенија је територија општине Ниш (421 становника на km^2), захваљујући градском насељу Ниш, као значајном управном, привредном, образовном и културном центру. Глобално посматрано овај простор је 12,6 пута гушће насељен од најређе насељене општине Гацин Хан (31 становника на km^2). Чињенице показују да од укупног броја становника Нишавског округа 62% становника живи у насељу Ниш (2002.године).

На размештај становништва овог подручја утичу следећи фактори:

1. географски (рељеф, клима, хидрографија, биљни и животињски свет),
2. економски (ниво економске развијености, развијеност пољопривреде и ниво пољопривредне производње, степен индустријализације, развијеност саобраћајних средстава, обим трговине итд.),

⁵ Вишејезички демографски речник института друштвених наука, Центар за демографска истраживања, Београд, 1971, стр. 31.

3. биолошко-медицински фактори (ендемске болести, епидемије),
4. друштвено-историјски (разни видови стимулативног насељавања и расељавања становништва, ратови, природне катастрофе, несигурност и сл.) и
5. демографски (природно кретање становништва, планирање породице, миграције и др.)⁶.

У пракси се често користе различити индекси ради упоређења интензитета насељености различитих територија и насеља. Може се рећи да је најчешћи показатељ општа густина насељености – аритметичка густина која показује количник између броја становника на некој територији и површине исте територије. Према попису 2002. године Нишавски округ обухвата површину од 2.729 km² на којој је живело 38.0976 становника, односно општа густина насељености је 140 становника на km². То је знатно више у упоређењу са општом густином насељености Републике Србије (84 становника на km²), уже Србије (97 становника на km²) и Војводине (94 становника на km²) у истом периоду.

Размештај становништва приказаћемо у табели број 3.

Табела 3. Општа густина насељености Србије, уже Србије, Војводине и Нишавског округа 2002. године (ст/км²)

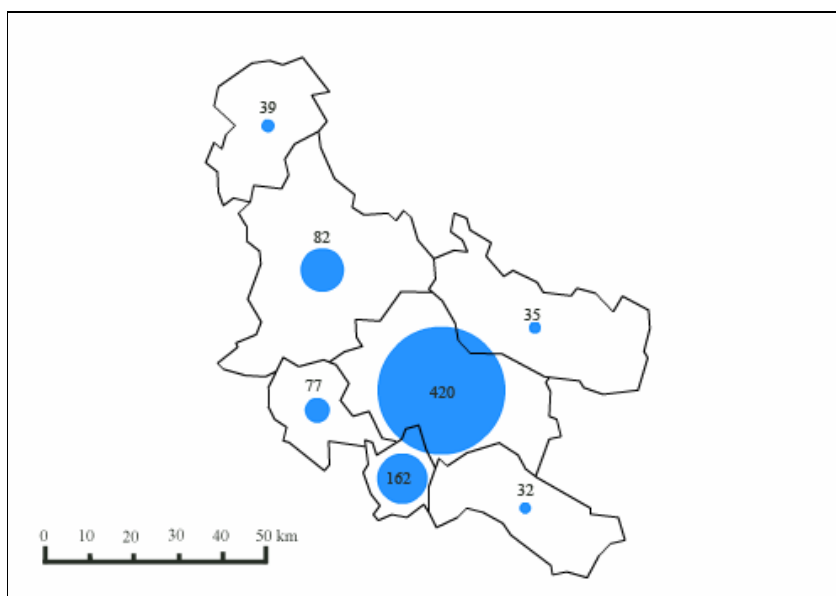
	Површина у km ²	Број становника	Густина насељености
Република Србија	88.361	7.463.157	84
Централна Србија	55.968	5.440.900	97
Војводина	21.506	2.022.257	94
Нишавски округ	2.729	380.976	140

Извор: Општине у Србији 2003. – Општи подаци, Републички завод за статистику, Београд, 2004. без становништва Косова и Метохије.

Табела 4. Општа густина насељености у општинама Нишавског округа 2002. године (ст/км²)

Општина	Површина у km ²	Број становника	Густина насељености
Алексинач	707	57.171	81
Гаџин Хан	325	10.209	31
Дољевац	121	19.407	160
Мерошина	193	14.714	76
Ниш град	597	251.362	421
Ражањ	289	11.074	38
Сврљиг	497	17.039	34

⁶ Кицошев С., Голубовић, П. (2002): Геодемографија, Универзитет у Нишу, ПМФ, Ниш, стр. 62

Карта 1. Општа густина насељености у општинама Нишавског округа 2002. године

Подаци из табеле показују да је општа густина насељености неуједначена. Нишавски округ посматрано у целини има већу густину од Србије, уже Србије и Војводине. Од седам општина у Нишавском округу само две (Ниш и Дољевац) имају већу густину од републичког и покрајинског просека. Нешто већу густину имају општине Алексинац и Мeroшина, а малу остале, од којих посебно Гаџин Хан, Ражањ и Сврљиг.

За одређивање размештаја становништва користи се и тзв. индекс ареалности који приказује просечну величину територије у km^2 по једном становнику. Он се рачуна обрнуто од опште густине насељености, односно представља количник између површине одређене територије у километрима квадратним и укупног броја становника на њој. У Нишавском округу је 2002. године у просеку на једног становника долазило $0,007 \text{ km}^2$

Табела 5. Индекс ареалности Р. Србије, уже Србије, Војводине и Нишавског округа 2002. године

	Површина у km^2	Број становника	Индекс ареалности
Република Србија	88.361	7.463.157	0,0118
Централна Србија	55.968	5.440.900	0,0102
Војводина	21.506	2.022.257	0,0106
Нишавски округ	2.729	380.976	0,0071

Извор: Општине у Србији 2003. – Општи подаци, Републички завод за статистику, Београд, 2004. без становништва Косова и Метохије.

Табела 6. Индекс ареалности у општинама Нишавског округа 2002. године

Општина	Површина у km ²	Број становника	Индекс ареалности
Алексинац	707	57.171	0,012
Гацин Хан	325	10.209	0,031
Дољевац	121	19.407	0,006
Мерошина	193	14.714	0,013
Ниш град	597	251.362	0,002
Ражањ	289	11.074	0,026
Сврљиг	497	17.039	0,029

Извор: Општине у Србији 2003. – Општи подаци, Републички завод за статистику, Београд, 2004.

Подаци из табела 6 који показују вредност индекса ареалности потврђују претходне карактеристике размештаја популације Нишавског округа. У просеку је у Нишавском округу 2002. године највише површине територије долазило на једног становника у општини Гацин Хан, а најмање у општини Ниш–град.

Да би се показао степен концентрације и дисперзије становништва Нишавског округа, као показатељ се користи и средња удаљеност између два становника која се приказују у метрима.

Табела 7. Средња удаљеност у метрима Р. Србије, уже Србије, Војводине и Нишавског округа

	Индекс ареалности	Средња удаљеност у метрима
Република Србија	0,0118	116,9
Централна Србија	0,0102	108,9
Војводина	0,0106	110,7
Нишавски Округ	0,0071	90,9

Табела 8. Средња удаљеност у метрима у општинама Нишавског округа

Општина	Индекс ареалности	Средња удаљеност у метрима
Алексинац	0,012	119,5
Гацин Хан	0,031	191,2
Дољевац	0,006	50,7
Мерошина	0,013	123
Ниш град	0,002	52,4
Ражањ	0,026	173,6
Сврљиг	0,029	183,5

На нивоу општина амплитуда вредности показатеља средње удаљености између два становника знатно је већа и варира између 191 (Гацин Хан) и 50 (Дољевац) метара.

4.1 Пољопривредна густина насељености

У проучавању становништва у подручјима са претежно аграрним становништвом, веома важно питање представља однос пољопривредног становништва и пољопривредних површина. Аграрна густина насељености је не само демографско већ истовремено и економско обележје пољопривреде.⁷

Промене у економској структури становништва обележене су апсолутним и релативним опадањем пољопривредног становништва. Сам процес привредног развитка умногоме показује, а уједно и прати опадање пољопривредног становништва, односно аграрне пренасељености, па је много исправније узимати, поред релативног учешћа пољопривредног становништва, његов апсолутни број по јединици површине.⁸ Проучавањем пољопривредне густине насељености овог подручја добићемо једну објективну слику социјално-географске насељености. С обзиром на то да се ради о веома погодном аграрном простору, дошло је до насељавања становништва нарочито на плодним површинама. Међутим, све општине овог подручја, гледано појединачно имају различиту густину пољопривредног становништва.

*Табела 9. Преглед пољопривредне густине у општинама
Нишавског округа 2002. године*

Општина	Пољопривредне површине		Пољопривредно становништво		Пољопривредна густина насељености	
	ha	%	Број	%	Пољопривредно становништво на 100 ha	
Алексинац	45.388	64,2	11.679	20,4	25,73	3,89
Гацин Хан	18.194	56,1	1.458	14,3	8,01	12,48
Дољевац	9.161	75,7	1.707	7,8	18,63	5,37
Мерошина	14.684	76,1	3.141	21,3	21,39	4,67
Ниш град	36.827	61,2	5.126	2,0	13,92	7,18
Ражањ	17.084	59,1	3.708	33,5	21,70	4,61
Сврљиг	32.212	64,8	3.702	21,7	11,49	8,70
Округ	173.550	63,5	30.321	8,0	17,59	5,69

Извор: Статистички годишњак општине Ниш за 2004. годину

Послератни развој привреде прекинуо је даље повећање сеоског становништва, чиме је решен и проблем аграрне пренасељености не само Нишавског округа већ и Србије у целини. Аграрна густина становништва је унеколико смањена захваљујући томе, што је непољопривредни део привреде био у могућности да запосли не само цео природни прираштај становништва већ и један део постојећих ефектива у пољопривреди. До ових промена у аграрној

⁷ Мацура, М. (1958): Становништво као чинилац привредног развоја Југославије, Нолит, Београд.

⁸ Маркотић, А. (1983): Демографски развитак Херцеговине, Мостар.

насељености је дошло због смањења становништва и радне снаге у пољопривреди.⁹

Захваљујући одливу радне пољопривредне снаге са села у градове, умногоме је допринело да је аграрна густина становништва на овом подручју смањена. Ситни поседи и низак проценат пољопривредног становништва доста отежавају просторну и производну организацију као и обраду земље. Пољопривредна производња је поликултурна и намењена је властитим потребама, а у структури сетве гаје се културе које углавном дају веће и сигурније приносе. Близу трећине (28,9%) пољопривредног становништва Нишавског округа живи на поседу до 1ha, а приближно две петине (41,1%) на поседу од 1,01 до 3ha, док на поседу од 5,01 до 8ha живи приближно једна десетина пољопривредног становништва. На другој страни, око једне четвртине домаћинстава (24,1%) има посед до 2ha, док испод 1ha има посед 14,0% домаћинстава, а 21,7% домаћинстава Нишавског округа има посед од 2,10ha и више.

Процес деаграризације, као последица индустријализације и урбанизације, двоструко утиче на аграрну пренасељеност. На једној страни, рурални егзодус је у сталном порасту, па се на овај начин смањује притисак на постојеће земљиште или се оно у потпуности напушта, а на другој страни у искоришћавању земљишта у приградским подручјима различитим иновацијама долази до интезивирања аграрне активности (комерцијализација коњуктурне пољопривредне производње).¹⁰

Табела 10. Густина насељености према повешини пољопривредног земљишта по општинама у Нишавском округу 2002. године

Општина	Број становника	Површина пољопривредног земљишта (ha)	Густина насељености према обрадивом земљишту
Алексинац	57.171	37.927	1,51
Гацин Хан	10.209	13.167	0,78
Дољевац	19.407	8.365	2,32
Мерошина	14.714	13.228	1,11
Ниш град	251.362	29.296	8,58
Ражањ	11.074	13.793	0,80
Сврљиг	17.039	21.394	0,80
Округ	380.976	137.167	2,77

Извор: Статистички годишњак општине Ниш за 2004. годину.

Густина становништва према површини обрадивог земљишта (табела10) на нивоу општина креће се у распону 0,78 (Гацин Хан) и 8,58 (Ниш–град). Значајан

⁹ Мацура, М. (1958): Становништво као чинилац привредног развоја Југославије, Нолит, Београд.

¹⁰ Маркотић, А. (1983): Демографски развитак Херцеговине, Мостар.

показатељ везан за аграрну густину насељености је густина пољопривредног становништва према обрадивом земљишту. Он представља количник између пољопривредног становништва на једној територији и површине обрадивог земљишта на њој.¹¹ Ова вредност се исказује бројем лица по једном хектару. На територији Нишавског округа било је 21.745 активних пољопривредних лица која обављају занимање, тако да је истовремено на један хектар долазило свега 0,16 активних пољопривредних лица која обављају занимање.

Подаци из табеле 11 о густини активног пољопривредног становништва које се бави обрадом земљишта показују веома јасну слику аграрне густине насељености на некој територији. Вредности између овог показатеља варирају на нивоу општина активних пољопривредних лица која обављају занимање између 0,21 (Алексинач) и 0,09 (Гаџин Хан). Ови подаци се могу анализирати и обрнуто и исказати по једном активном пољопривредном лицу које обавља занимање на површини обрадивог земљишта у хектарима. Дакле на територији Нишавског округа 2005. године на једног активног пољопривредника који обавља занимање долази 4,3 ха обрадивог земљишта.

Табела 11. Густина активног пољопривредног становништва које обавља занимање према површини пољопривредног земљишта по општинама у Нишавском округу 2005. године

Општина	Број активног пољопривредног становништва	Површина пољопривредног земљишта (ха)	Густина насељености према обрадивом земљишту
Алексинач	7.978	37.927	0,21
Гаџин Хан	1.159	13.167	0,09
Дољевац	927	8.365	0,11
Мерошина	2.114	13.228	0,16
Ниш град	3.669	29.296	0,13
Ражањ	2.707	13.793	0,20
Сврљиг	3.161	21.391	0,15
Округ	21.745	137.165	0,16

Извор: Општине у Србији 2005. године. Општи подаци, Републички завод за статистику, Београд 2005.

На нивоу општина највећу аграрну густину насељености имају општине Алексинач (4,8 ха по једном активном пољопривреднику који обавља занимање), а најмање Гаџин Хан (11,4).

¹¹ Вишејезички демографски речник инстиута друштвених наука, Центар за демографска истраживања, Београд, 1971, стр. 31.

Табела 12. Површина пољопривредног земљишта на једног активног пољопривредног становника који обавља занимање по општинама Нишавског округа 2005. године

Општина	Број активног пољопривредног становништва	Површина обрадивог Земљишта (ha)	Површина обрадивог земљишта по једном пољопривреднику
Алексинач	7.978	37.927	4,75
Гацин Хан	1.159	13.167	11,36
Дољевац	927	8.365	9,02
Мерошина	2.114	13.228	6,26
Ниш град	3.669	29.296	7,98
Ражањ	2.707	13.793	5,10
Сврљиг	3.161	21.391	6,77
Округ	21.745	137.165	6,31

Извор: Општине у Србији 2005. године. Општи подаци, Републички завод за статистику, Београд 2005.

Претходна анализа размештаја становништва Нишавског округа указала је на изражене разлике у распореду становништва-и густину насељености имајући у виду природногеографске услове и социјално-економске факторе. Потребно је посматрати временску компоненту овог простора и по могућству предвидети будући развој насељености ове географске целине. При томе треба имати у виду да је овај округ у целини и данас у економском погледу недовољно развијен. У последње време се убрзава развита недовољно развијених те долази до промена у социјално-економском погледу. Све се ово дешава у складу са квалитативним демографским променама. Наше друштво мора да изнађе могућности да заустави иселјавање из мањих средина, а посебно сеоских, како те насеобинске целине не би остале празне и заувек нестале.

4.2 Промена у густини насељености

Пораст укупног становништва Нишавског округа и његово просторно померање од 1948. до 2002. године условио је и промене у густини насељености, које представљају један од најзначајних показатеља квантитативних и квалитативних обележја успостављених просторно демографским односа.¹² С обзиром на то да је територија округа остала иста, а број становника Округа после Другог светског рата порастао, то је условило да општа густина насељености са 104 у 1948. години порасте на 143 становника на једном квадратном километру у 2002. години.

¹² Стојановић, Б. (1995): Пораст и територијални размештај становништва,

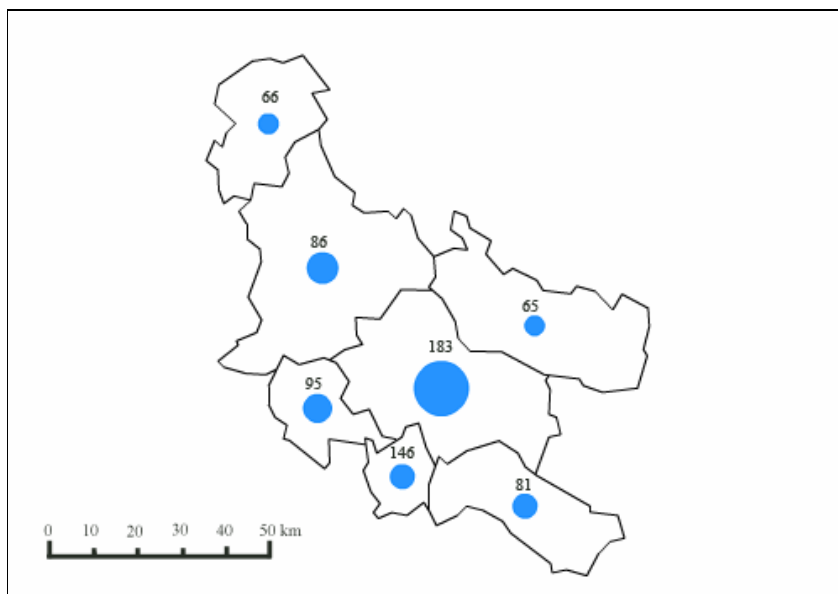
Уочава се да је спорији раст остварен у Војводини и централној Србији посматрано у поређењу са растом у тадашњој Југославији и републици у целини, који се одразио на вредности коефицијента опште насељености. У 1948. години највећу густину насељености имала је Војводина са 76,2 становника на квадратном километру. Разлике које се јављају у развоју становништа Србије, условиле су и разлике у порасту густине насељености тако да је 2002. године најгушће насељен простор централне Србије $103,5 \text{ ст/км}^2$, док је Војводина са $97,6 \text{ ст/км}^2$ имала слабије насељену макро целину Србије. Што се тиче Нишавског округа, може се запазити да најгушћу насељеност има град Ниш ($421,0 \text{ ст/км}^2$), а најређу Гаџин Хан ($31,4 \text{ ст/км}^2$).

Табела 13. Промена густине насељености од 1948. до 2002. године

	Површина (км^2)	Број становника на 1 км^2			
		1948.	1991.	2002.	
				а	б
Република Србија	88.361	74	111		
Централна Србија	55.968	76	104	104	98
Војводина	21.506	77	94	98	94
Нишавски округ	2.729	104	145	144	140
Алексинач	707	86	90	85	82
Гаџин Хан	325	81	40	33	32
Дољевац	121	146	171	165	162
Мерошина	193	95	84	79	77
Град Ниш	597	183	416	429	420
Ражањ	289	66	47	41	39
Сврљиг	497	65	42	35	35

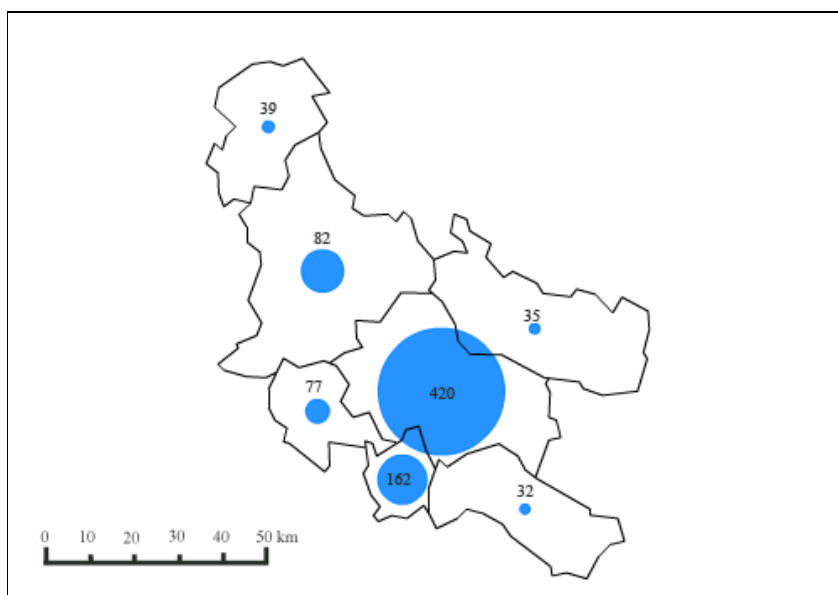
У простору Нишавског округа, према степену концентрације становништва, 2002. године издиференциране су три зоне. Зона слабије насељености обихвата 42,8% општина. Зоне слабије насељености на својој територији немају насеља градског типа. Још седамдесетих година ове општине су имале негативан миграциони салдо јер су оне биле база за одлазак становништва у економски развијене средине. Око 28,6% општина Нишавског округа чине зону средње насељености која је иста по проценту зони велике насељености. Зони велике насељености припада 28,6% општина, од којих је једна сеоска, а друга градска. У Нишавском округу, као простору оазног карактера, јавља се као највеће градско средиште град Ниш.¹³

¹³ Стојановић, Б.(1995): Пораст и територијални размештај становништва,

Карта 2. Густина насељености општина Нишавског округа 1948. године

У периоду од 1981. до 2002. године дошло је до промена у погледу концентрације становништва у општинама на зоне депопулације и зоне високе концентрације са супротним демографским карактеристикама.

Карта 3. Густина насељености општина Нишавског округа 2002. године

Може се очекивати да ће тенденције даљег демографског развоја утицати на разлике у густини насељености. Ова појава ће се одвијати као и до сада и ићи ће у два правца: у повећање у општинама код којих је густина и сада висока, јер

градови расту, а око њих се јављају посебна насеља (мешовита), а на другој страни доћи ће до смањења становништва на све већим просторима и то до појаве потпуне ненасељености. Овај процес ће се углавном одвијати у мањим и привредно пасивним и друштвеном запостављеним општинама овог округа. Као пример се може навести општина Гаџин Хан где ће, уколико се овакав тренд настави, многа насеља нестати. Дакле, потребно је да се овом проблему поклони посебна пажња и предложи одговарајуће мере како би се успоставио бољи склад између људске популације и насељеног простора.¹⁴

¹⁴ Радивојевић, Б. (1991): Становништво и домаћинства Републике Србије према попису 1991, Београд, Републички завод за статистику.

5 ПРИРОДНО КРЕТАЊЕ СТАНОВНИШТВА

Природно кретање становништва Нишавског округа пратићемо од 1963. па до 2001. године. Као извор послужили су нам подаци из табеле ДЕМ-1 (евиденција рођених) и ДЕМ-2 (евиденција умрлих). Кретање броја рођених и умрлих је евидентиран и пре 1963. године, али на други начин. Раније је новорођена беба уписивана у књигу рођених у месту где је рођена. У прво време је то било реалније јер није било другог избора, али касније је дошло до отварања породилишта само у градовима (Ниш и Алексинц) у којима је уписивана новорођенчад. Скоро иста ситуација је била и са умрлима. Како овај принцип није давао праву слику природног кретања становништва, прешло се на други начин уписивања рођених и умрлих. Новорођени и умрли су се уписивали у месту боравка.

У 282 насеља Нишавског округа од 1963. до 2002. године рођено је укупно 193.663 лица, а умрло је 173.624 лица, тако да је природни прираштај износио 20.039 лица. У истом периоду број становника округа је порастао за 64.565 нових становника. Посматрано у целини, Нишавски округ је у овом четрдесетдвогодишњем периоду имао позитивне вредности природног прираштаја. Међутим, анализом природног прираштаја по годинама могу се уочити значајне разлике у вредностима (дошло је до опадања природног прираштаја) на почетку и крају посматраног периода. Овакав тренд се јавио као последица опадања наталитета и пораста морталитета.

У периоду од 42 године, који смо анализирали, може се закључити константно опадање стопе наталитета. Апсолутне вредности наталитета су опале са 50.176 у периоду од 1971. до 1980. на 39.642 у периоду од 1991. до 2001. Тако је у Нишавском округу у периоду 1981. до 1990. рођено 41.252 лица, а у периоду 1991. до 2001. 39.642 лица. Број умрлих у свим десетогодишњим периодима, као и у последњем петогодишњем периоду, имао је растући тренд, скоро да се и удвостручио. У првом периоду од осам година умрло је 22.369 лица, у првој деценији 33.132, у другој 41.232, а у трећој 50.237, да би у последњем периоду од пет година умрла 26.654 лица. На основу оваквог кретања апсолутне вредности наталитета и морталитета, апсолутне вредности природног прираштаја су имале опадајући ток: 16.435 (1963-1970), преко 17.044 (1971-1980), затим 5.408 (1981-1990) до 10.595 (1991-2001). Уочава се да се природни прираштај на почетку и на крају разликују.

Стопа наталитета у првој деценији (1971-1980) имала је вредност 13.8%, у другој имала је мању вредности и износила је 11.8%. Наредна деценија има мање рођених, тако да је стопа 10,1%. Најнижа стопа била је у петогодишњем периоду (2001-2005) 4.3%. У периоду (1963-1970) стопа морталитета износила је 8.2%. У првој деценији стопа морталитета је била 8,7%. У другој деценији је дошло до повећања стопе морталитета на 10,4%, а у трећој нарасла на 12,7%. У последњем петогодишњем периоду (2001-2005) дошло је до повећања стопа тако да је она износила 13,6%. Стопа наталитета највише је опала у последњој деценији посматраног периода, али је и стопа морталитета највише порасла током исте деценије и износила је 12%.

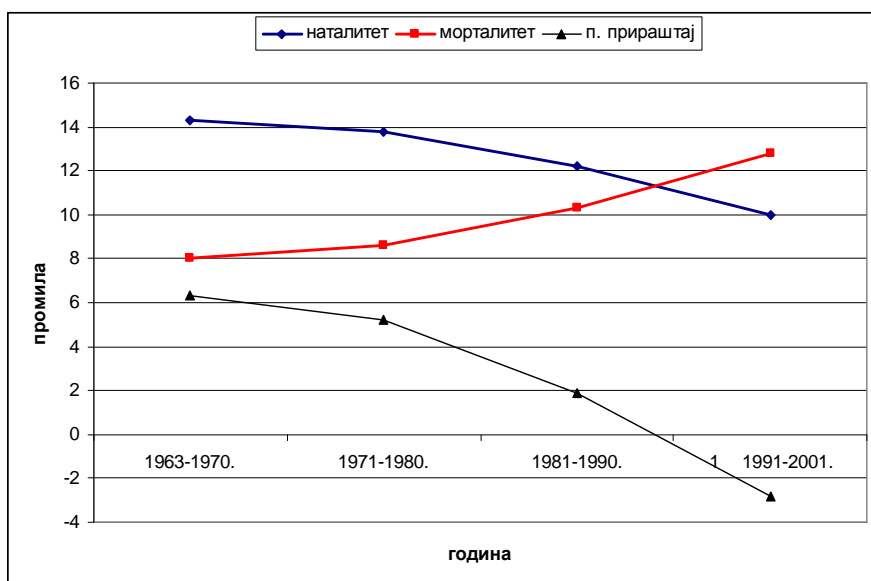
Овакве стопе наталитета и морталитета узроковале су пад стопе природног прираштаја. Шездесетих година стопа природног прираштаја је била 5.9%. Седамдесетих година она је опала на 4,5%, да би осамдесетих година достигла вредност од 1,4%. Деведесетих година стопа природног прираштаја је опала на 2,6%.

На графикону 2 су приказане стопе наталитета, морталитета и природног прираштаја по годинама. Може се уочити да је дошло до осцилација стопа наталитета у посматраном периоду, али и до смањења. У посматраном периоду стопа наталитета је имала највећу вредност 1963. године (15,1%), а најмању вредност 2005. године (9,3%) .

Табела 14. Стопа наталитета, морталитета и природног прираштаја по десетогодишњим периодима (%)

		1963-1970.	1971-1980.	1981-1990.	1991-2001.
Република Србија	Н	18,40	18,00	15,80	13,00
	М	9,00	9,00	9,80	10,00
	ПП	9,40	9,00	6,00	3,00
Нишавски округ	Н	14,30	13,80	12,20	10,00
	М	8,00	8,60	10,30	12,80
	ПП	6,30	5,20	1,90	-2,80

Овакво кретање наталитета је последица економских прилика у којима живи становништво наше земље, па и Нишавског округа. Велики утицај на опадање наталитета имала је и емиграција, која је умногоме утицала на повећање броја старих особа, а број младих способних за репродукцију био је све мањи. Рат који је вођен на простору бивше Југославије, такође је утицао на смањење наталитета.

Графикон 3. Кретање стопе наталитета, морталитета и природног прираштаја од 1948. до 2001.

Да би се наталитет повећао, потребно је запослити младе људе да би имали нормалну егзистенцију и живели достојанствено. Потребно је обновити производне процесе и покренути производњу као основу за нормалан рад становништва. Све ово би повољно утицало на оснивање породица и рађање већег броја деце. Иако је у медицини дошло до нових достигнућа која смањују смртност становништва, код нас се, нажалост, очекивања нису обистинила, јер се стопе смртности код нас у најновије време повећале. Тако је стопа достигла максимум у 2001. години и износила је 14,2%. Овакво кретање стопе наталитета и морталитета условило је опадање природног прираштаја. Највише вредности стопе природног прираштаја биле су на почетку посматраног периода, 1965. године, у износу од 7.9%, а најниже вредности на крају посматраног периода, тачније 2000. године, и то 4,8%. Међутим, треба истаћи и ту чињеницу, да се стопе природног прираштаја из године у годину све више смањују, тако да је 2005. године она износила -5,4%.

Сви расположиви подаци и веродостојне пројекције указују на то да ће при садашњим трендовима, у релативно кратком периоду нека насеља овог простора бити потпуно испражњена, односно остаће без становника. Такву перспективу тешко је прихватити, а морална одговорност садашњих генерација не може се избећи. Тежину дилеме увећава одсуство јасног одговора о узроцима изумирања становништва као и о непостојању јединствених и поузданих решења наше државе.

5.1 Фактори плодности становништва

Плодност становништва није иста у свим популацијама. У савременој демографији сматра се да су основни фактори плодности становништва: биолошки, друштвени и социо-психолошки. Њихово деловање на кретање плодности становништва је врло сложено, међусобно повезано и историјски опредељено.

Истраживања биолошких фактора указују да они имају примарну улогу у репродукцији становништва, јер је у природи човек, као и у осталом живом свету, битан елемент размножавања. Биолошки процес обнављања становништва заснива се на индивидуалној способности становника одређене старости да рађају потомство. Сматра се да друштвени фактори, који су по својем карактеру врло сложени, највише утичу на висину и промене у плодности становништва у историјском смислу. Историјски посматрајући плодност становништва, дошло се до закључка да су друштвени чиниоци условили високу плодност у преиндустријском друштву, као и ниску у индустријском, културном и урбанизованом друштву.

Социо-психолошки фактори утичу на плодност становништва у одређеним друштвеним срединама. Они произилазе из етничких, религијских и сличних карактеристика становништва и одражавају формиране социјалне ставове становништва о браку, броју деце, функцијама породице. Ови фактори могу да буду повезани са економским и културним условима живота, али делују независно. Дакле, социо-психолошки фактори могу подстицати високу плодност становништва или ниску, ако се базирају на ставовима о ограничавању рађања. У деловању психолошких фактора на плодност присутна је међусобна условљеност и повезаност са социјалним и биолошким факторима.¹⁵ С обзиром на то да становништво Нишавског округа пролази кроз интензивне промене како природног, тако и механичког кретања, потребно је анализирати све компоненте (наталитет, морталитет и природни прираштај) укупног кретања како бисмо упознали досадашњи развој и могли предвидети будуће кретање становништва на овом простору. При томе треба нагласити чињеницу да механичко кретање брже реагује на промене економских и социјалних прилика, док су процеси који одређују природно кретање спорији и по својој природи иреверзибилнији.

¹⁵ Капор, С., Н. (1979-1980-1981): Неке психолошке варијабле које воде ограниченом броју рађања, Становништво, XVII, XVIII, XIX, бр. 1-4, Београд.

5.2 Наталитет

5.2.1 Кретање наталитета до Другог светског рата

Наталитет у природном кретању обично представља позитивну компоненту укупног кретања становништва, и уз исте услове делује на пораст становништва неког подручја. Имајући у виду годишњу стопу у светским мерилима, разликују се три типа наталитета: високи (више од 25‰), средњи (16‰-25‰) и ниски (мање од 16‰).¹⁶

Наталитет становништва Нишавског округа до Другог светског рата био је веома висок. Све до 1910. године стопа наталитета се кретала око 38,2‰, нешто мање од југисточне Србије (41,1‰), а скоро исто као централна Србија (38,3‰). У односу на остале округе Нишавског региона, Топличког (47,3‰) и Пиротског (42,4‰), исказана стопа има мању вредност. Пад наталитета је настао у периоду Балканских и Првог светског рата (1911-1920), када је стопа наталитета опала на 30‰. Затим долази период пораста наталитета са стопама раста изнад 30‰, и траје до 1930. године. Последњи период од 1931. до 1941. године показује тенденцију опадања наталитета, што се може видети и у осталим окрузима југоисточне Србије.

Табела 15. Живорођени и стопе наталитета у централној Србији и Нишавском округу од 1880. до 1940. год.

	1880-1890.	1891-1900.	1901-1910.	1911-1920.	1921-1930.	1931-1940.
Просечан годишњи број живорођених						
Централна Србија	89.491	100.225	109.331	66.961	109.931	108.169
Нишавски округ	6.656	7.369	8.010	6.378	7.935	6.815
Стопа наталитета (у ‰)						
Централна Србија	42,3	40,8	38,3	27,6	37,0	28,8
Нишавски округ	44,4	39,9	38,2	30,1	34,5	25,7

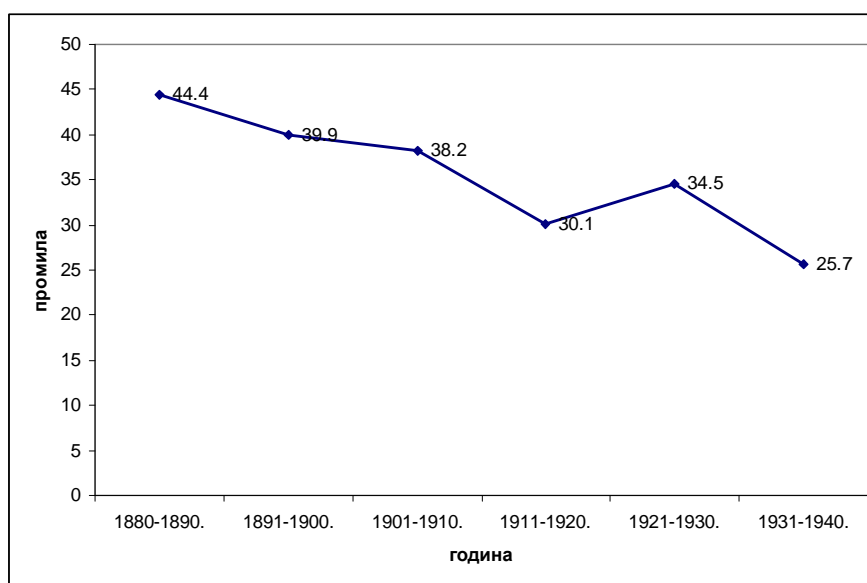
У поређењу са југоисточном Србијом, наталитет Нишавског округа је знатно мањи у појединим годинама. Регионалне разлике у оквиру југоисточне Србије постоје током читавог периода, али су највидљивије последњих двадесет година овог периода (1921-1940). Највећи наталитет је исказан у Топличком округу (1921-1930), када је стопа наталитета у просеку била изнад 50‰. Најнижа

¹⁶ Фригановић, М. (1968): Социјална демографија и становништво света, Школска књига Загреб.

стопа је приказана у Нишавском округу, осим у првих десет година посматраног периода. Остали окрузи су углавном имали уједначену стопу наталитета.

Високе стопе наталитета крајем деветнаестог и почетком двадесетог века могу се објаснити утицајем општих друштвено-економских услова у Србији тог доба, за које се мисли да су повезани са плодношћу становништва. Србија је у то време била заостала у економском и културном погледу. Године 1866. у њој је било 90,1% пољопривредног становништва и 95% неписменог, док је у градским насељима живело 9,5% укупног становништва.¹⁷

Опадање стопе наталитета почетком двадесетог века може се повезати са развојем индустрије, која је знатно утицала на промене социо-економске структуре становништва. Дакле, Ниш је био водећи индустријски центар и имао је све атрибуте и утицаје на промене демографске структуре, док је индустријски развој Топличког округа каснио у свом развоју, што је утицало да овај округ и даље има стопу наталитета изнад 40‰ и она се задржала до 1935. године.

Графикон 4. Кретање стопе наталитета, од 1880. до 1940. (у ‰)

5.2.2 Кретање наталитета после Другог светског рата

По завршетку Другог светског рата, од 1950. године могло се пратити кретање наталитета. Ово је омогућила организована статистичка служба која је вредно анализирао плодност становништва. Сваком заинтересованом човеку

¹⁷ Рашевић, М. (1971): Детерминанте фертилитета становништва Југославије, Београд, стр. 110, ИДНЦДИ.

били су доступни подаци објављени у књигама пописа и другим публикацијама. Подаци су углавном објављени на нивоу великих територијалних јединица (републике и покрајине). Подаци по општинама почели су да се прикупљају тек од 1963. године. Да би се успоставио континуитет између напред изложених података о кретању наталитета до Другог светског рата, а то је период наше анализе у приказаној табели, у којој су дати подаци за временски период од 1945. до 1962. године, и из којег се може видети опадање наталитета између два светска рата.

Као што је познато, до повећања наталитета дошло је у компензационом периоду (1948-1953) који је сасвим кратко трајао, тако да је дошло до привременог заустављања дугорочне тенденције опадања, што се може видети на основу података за централну Србију у периоду 1955-1962. године.

У односу на централну Србију и Војводину, стопа наталитета становништва Нишавског округа, у периоду од 1945. до 1954. година била је нешто нижа, са тенденцијом смањења разлике. Гледано по окрузима, може се видети да је Нишавски округ имао најнижу стопу наталитета у односу на остале округе источне Србије. У периоду од 1955. до 1962. године нема података о броју живорођених по општинама, односно, по окрузима.

Табела 16. Живорођени и стопе наталитета од 1945. до 1962. године

	1945-1950.		1951-1954.		1955-1962.	
	Просечан број живорођених	Стопа наталитета (у ‰)	Просечан број живорођених	Стопа Наталитета (у ‰)	Просечан број живорођених	Стопа Наталитета (у ‰)
Република Србија	162.825	25,7	187.213	26,9	159.716	21,4
Централна Србија	96.522	23,2	113.940	25,6	88.810	18,7
Војводина	39.164	23,7	38.746	22,7	32.295	17,8
Нишавски округ	6.246	21,3	6.813	22,8		

У првим годинама после рата, од 1947. до 1954. године, велики утицај на пораст наталитета имали су компензациони фактори. Гледано по окрузима, они су најкраће и најслабије утицали на Нишавски округ, а нашто дуже су деловали у окрузима са нижим нивоом економске развијености.¹⁸

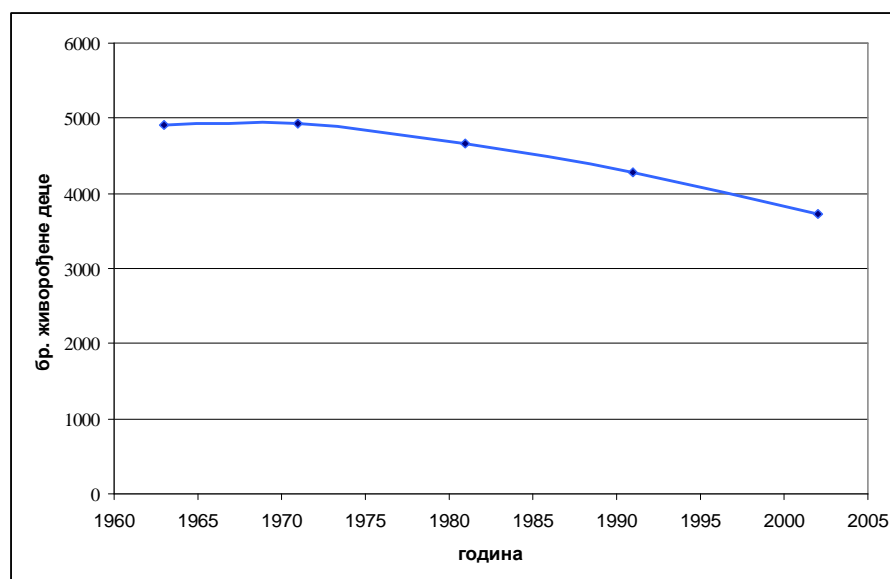
Број живорођене деце у Нишавском округу у периоду од 1963. до 2002. године има тенденцију опадања. Опадање апсолутног броја живорођених у току једне године, у периоду од 1991. до 2001, мањи је у Нишавском округу (19,1%). Разлике у висини стопе наталитета у општинама овог округа постоје. Оне су

¹⁸ Рашевић, М. (1971): Детерминанте фертилитета становништва Југославије, Београд, стр. 110, ИДНСДИ.

присутне током читавог периода посматрања. Уочава се тенденција уједначавања општих стопа наталитета у оквиру округа у ниском нивоу. Одступања се показују у једном броју општина са ниском стопом наталитета, као што су Гаџин Хан, Ражањ и Сврљиг. У 2001. години стопа наталитета је била 9,6‰, и мања је у односу 1963. годину (14,6‰), а смањена је за 5,0‰. У зони ниског нивоа наталитета до 15‰, у 1963. години биле су свега четири општине, од тога само једна са стопом испод 10‰. Међутим, њихов број се повећавао, тако да су се у 2001. години све општине (7) налазиле у зони ниског наталитета.

Табела 17. Број живорођене деце од 1963. до 2001. године

	1963-1970.	1971-1980.	1981-1990.	1991-2001.
Република Србија	1.187.372	1.591.787	1.539.508	916.978
Централна Србија	615.121	817.522	745.025	668.847
Војводина	222.567	278.888	258.840	230.882
Нишавски округ	38.995	51.511	47.530	43.369
Алексинач	6.019	8.273	7.053	6.453
Гаџин Хан	2.172	1.453	920	741
Дољевац	2.620	2.830	2.490	2.425
Мерошина	2.424	2.636	1.931	1.793
Град Ниш	22.155	32.445	32.523	29.567
Ражањ	1.288	1.546	1.007	1.304
Сврљиг	2.317	2.328	1.606	1.086

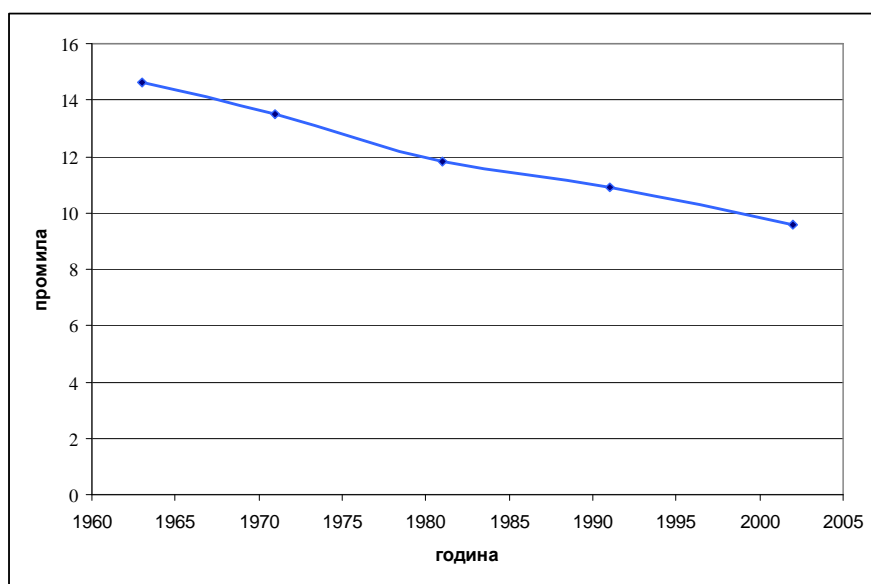

Графикон 5. Број живорођене деце у Нишавском округу по потисима од 1963. до 2002. године

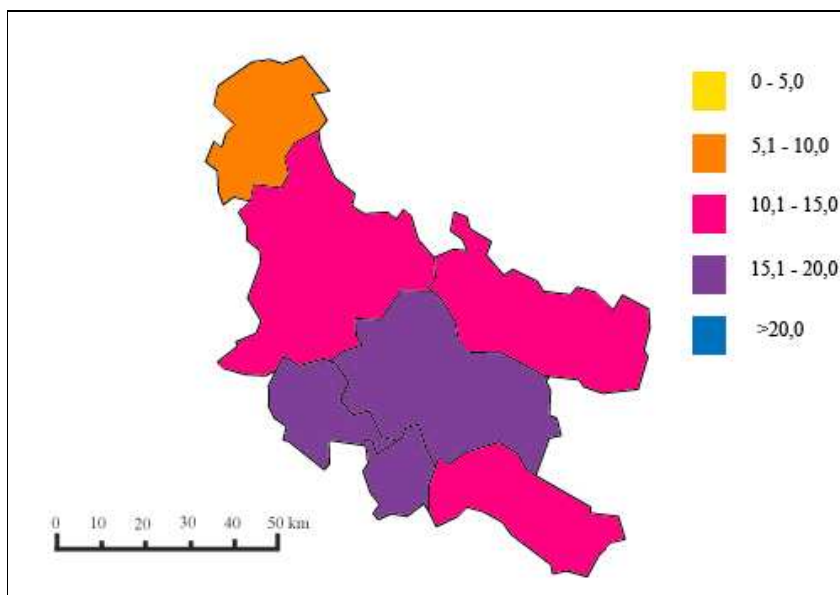
Број општина у средњем нивоу наталитета (15,1-25,0‰), такође се смањило за три тако да у 2001. години није било ни једне. Све општине су имале низак наталитет.

Табела 18. Кретање стопе наталитета од 1963. до 2001. године (у ‰)

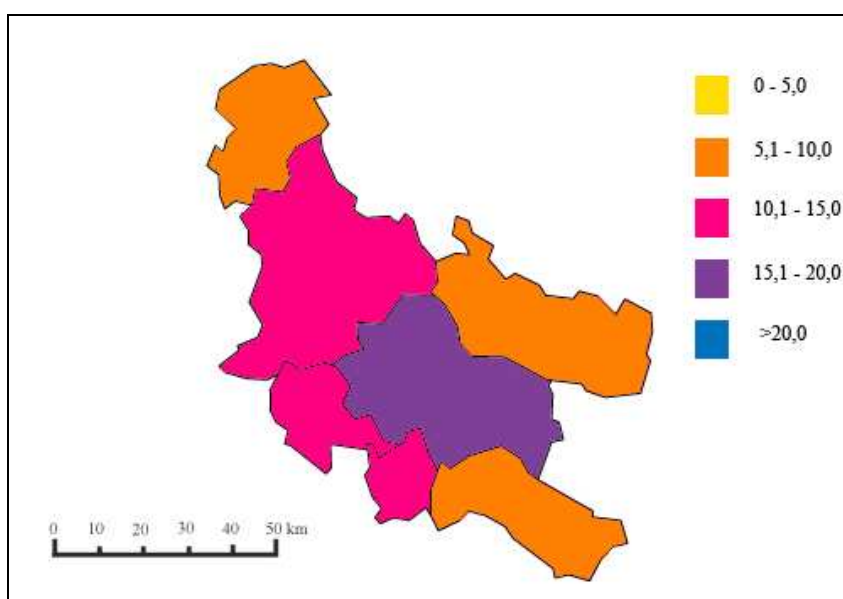
	1963-1970.	1971-1980.	1981-1990.	1991-2001.
Република Србија	18,4	18,0	15,8	13,2
Централна Србија	15,3	14,9	13,0	10,5
Војводина	14,5	14,1	12,6	10,2
Нишавски округ	14,3	13,8	12,2	10,0
Алексинац	11,3	12,4	10,7	9,5
Гацин Хан	12,4	8,0	6,2	5,7
Дољевац	16,3	13,8	12,1	10,8
Мерошина	15,0	13,4	10,2	10,4
Град Ниш	16,1	15,4	13,6	10,7
Ражањ	10,3	9,1	7,1	9,3
Сврљиг	9,9	9,4	6,9	5,2

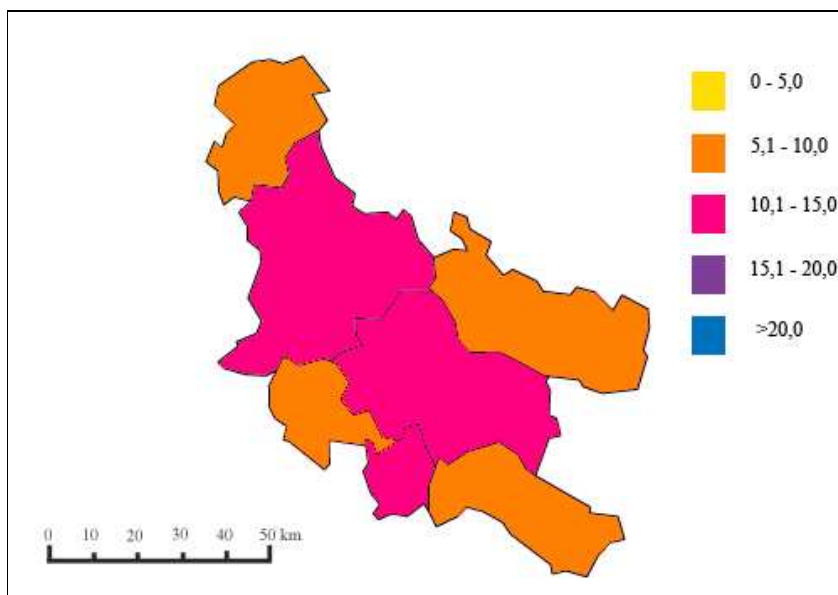
Графикон 6. Кретање стопе наталитета Нишавског округа по пописима од 1963. до 2001. године (у ‰)

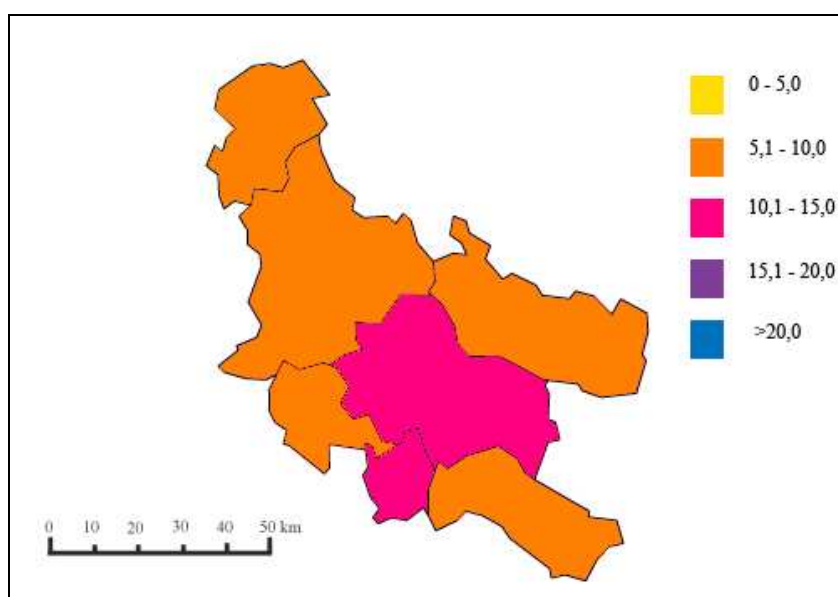
Карта 4. Стопа наталитета у општинама Нишавског округа у периоду од 1958. до 1962. године (у ‰)

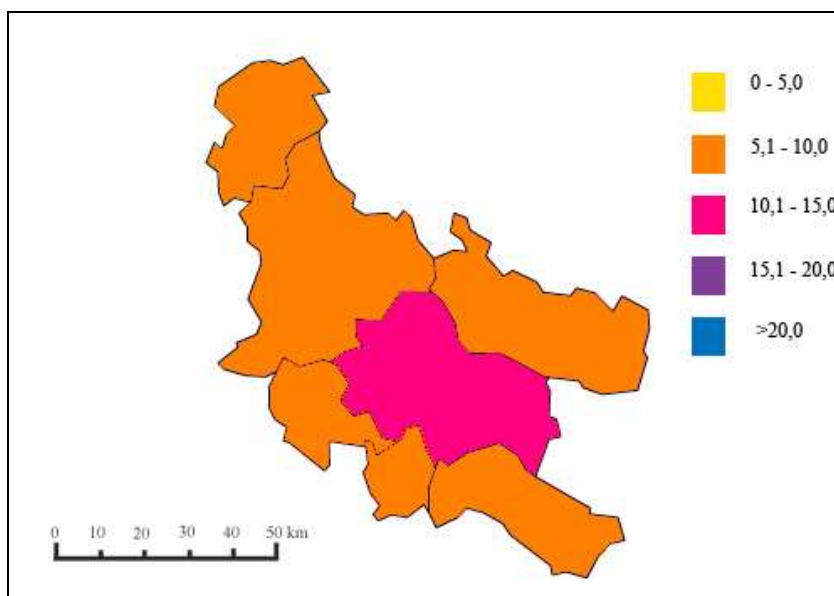
Карта 5. Стопа наталитета у општинама Нишавског округа у периоду од 1963. до 1970. године (у ‰)

Карта 6. Стопа natalитета у општинама Нишавског округа у периоду од 1971. до 1980. године (у ‰)

Карта 7. Стопа natalитета у општинама Нишавског округа у периоду од 1981. до 1990. године (у ‰)

Карта 8. Стопа наталитета у општинама Нишавског округа у периоду од 1991. до 2001. године(у %о)

5.3 Фертилитет женског становништва

Истраживања фертилитета женског становништва Нишавског округа у погледу садржаја и анализе база се на расположивим подацима по општинама. Ови подаци не пружају могућност за целовиту анализу, али се може рећи да дају могућност за дефинисање објективних закључака у нивоу плодности становништва и за упоређивање са оценама изведеним на основу анализе наталитета. Овде указујемо на недостатак података о броју живорођене деце према степену образовања и занимању жена, где се најбоље види утицај социјалних фактора на нивоу фертилитета. Фертилитет је анализиран на основу различитих мера плодности (општа стопа фертилитета према старости жена и стопа укупног фертилитета).

Општа стопа фертилитета женског становништва Нишавског округа у периоду од 1971. до 1991. године износила је 47,2‰, али је у међупописном периоду од 1991. до 2002. године дошло до њеног опадања. Савремене тенденције наталитета и фертилитета које иду општим правцем смањења броја деце одвија се под утицајем промена у понашању становништва према рађању.¹⁹

¹⁹ Петровић, Р. (1981): Развој територијалних заједница – општине и региона СР Србије, Београд, стр. 32.

Пораст опште стопе фертилитета у 1991. у односу на 1971. и у 2002. у односу на 1991. годину остварен је у општинама Гаџин Хан, Ражањ и Сврљиг у којима је она 1971. године била најнижа (испод 40%).

Табела 19. Општа стопа фертилитета Нишавског округа од 1970. до 2002. године (у ‰)

	1970-1972.	1990-1992.	2000-2002.
Република Србија	65,9	60,2	
Централна Србија	52,8	48,2	43,5
Војводина	48,7	47,0	39,6
Нишавски округ	47,2	46,6	41,5
Алексинач	45,0	46,0	43,3
Гаџин Хан	38,3	41,3	45,0
Дољевац	54,7	54,0	49,8
Мерошина	61,3	61,8	54,4
Град Ниш	48,9	46,5	40,5
Ражањ	37,1	38,1	44,8
Сврљиг	36,4	37,5	39,5

Општа стопа фертилитета показује значајне разлике по општинама Нишавског округа. Највећу плодност има становништво општина Мерошина (61,3‰) и Дољевац (54,7‰). Такође се указују разлике у репродуктивном понашању између појединих општина и општине Прешево, која има највишу стопу фертилитета, а као пример се наводи да око 26.000 жена у фертилном периоду (Гаџин Хан, Ражањ, Сврљиг, Блаце, Бела Паланка, Димитровград, Црна Трава и Босилеград) роди 3% мање деце од око 8.800 жена у општина Прешево²⁰

Такође, исти аутор наводи поређење истих података, само за 2000. годину који показује још неповољнији резултат, 11% мањи број живорођене деце, уз исти однос броја жена.

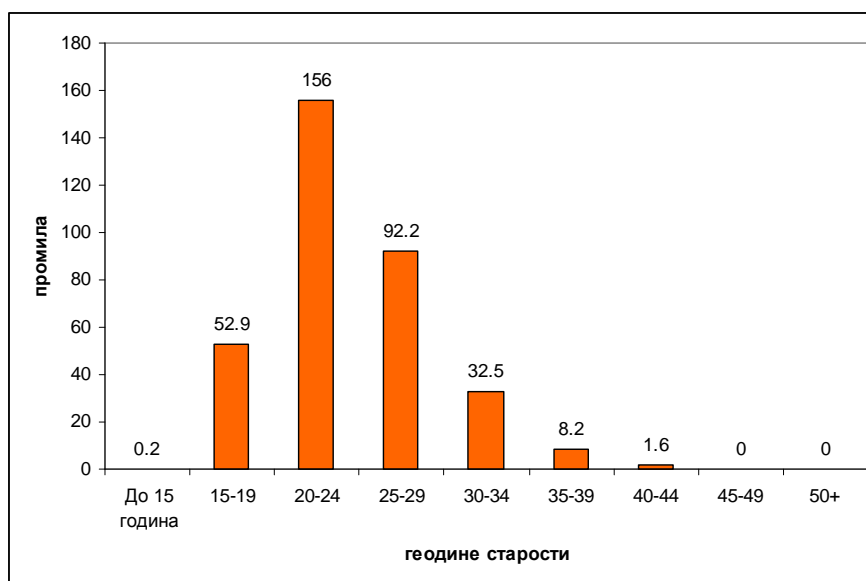
За мерење нивоа фертилитета је погоднија стопа укупног фертилитета чији ниво зависи од промене фертилитета жена према старости. Овде су анализиране стопе према старости жена и стопе укупног фертилитета на основу података за 1971, 1991. и 2002. годину. У овом периоду дошло је до опадања фертилитета код жена у млађим старосним групама (15-24 године), а то се тумачи као последица померања старосне границе ступања у брак. Исти разлози су утицали да стопа фертилитета жена старих 30-39 година има изванредан пораст. Ако се погледају стопе фертилитета по старости, велике су разлике у плодности фертилних жена. Највећа плодност постиже се у старосној групи 20-24 године, а затим у групи 25-29 година. После овог периода нагло опада док је плодност жена млађих од 15 и

²⁰ Крстић, В. (2008): Становништво југоисточне Србије, Ниш, стр. 69.

старијих од 50 година занемарујућа. Исти подаци за централну Србију показују нешто ниже вредности у односу на округ.

Табела 20. Стопа фертилитета женског становништва – општа, по старости и укупна 1971. године (у ‰)

	ОСФ	Стопе фертилитета по старости жена									СУФ
		До 15 година	15-19	20-24	25-29	30-34	35-39	40-44	45-49	50+	
Република Србија	65,7-	0,5	62,9	167,8	123,3	64,3	28,8	9,5	1,5	1,1	2,30
Централна Србија	52,3	0,6	66,5	152,0	91,8	41,2	14,1	3,3	0,3	0,2	1,85
Војводина	48,8	0,4	55,6	143,2	89,3	38,4	13,1	3,2	0,4	0,0	1,72
Нишавски округ	47,1	0,2	52,9	156,0	92,2	32,5	8,2	1,6	0,0	0,0	1,72
Алексинац	43,1	0,4	63,9	147,1	81,8	30,8	6,6	1,7	0,0	0,0	1,66
Гацин Хан	37,2	0,5	28,2	129,5	97,4	43,8	19,3	1,1	0,0	0,0	1,60
Дољевац	51,8	0,5	75,8	186,5	96,7	25,0	4,6	1,1	0,0	0,0	1,95
Мерошина	50,0	0,0	35,8	192,7	113,7	35,9	11,4	0,0	0,0	0,0	1,95
Град Ниш	50,3	0,1	46,5	156,3	99,8	35,3	8,4	1,6	0,0	0,0	1,74
Ражањ	44,0	0,0	116,8	164,3	30,7	12,0	7,3	1,3	0,0	0,0	1,66
Сврљиг	34,6	0,0	51,1	136,1	56,7	17,4	3,5	3,2	0,0	0,0	1,34

Графикон 7. Стопа фертилитета женског становништва по старости 1971. године (у ‰)

Постојање разлике у плодности жена према старости су резултат деловања фактора који су у вези са већим, односно мањим физиолошким способностима жена у појединим старосним периодима и других чинилаца претежно социјалне

природе, а који утичу на фертилитет (брак, планирање породице и др.). Деловањем наведених фактора јављају се и негативне разлике на подручју југоисточне Србије, нарочито када се упоређују подаци по општинама.

Стопе фертилитета према старости жена у југоисточној Србији су најниже у оним општинама у којима и друге мере плодности показују ниске вредности, а највише у општинама Прешево, Бујановац и Медвеђа у којима се види висока плодност становништва. Када се говори о плодности становништва према старости жена у општинама Бујановац, Прешево и Медвеђа, треба нагласити специфичност у односу на остале општине и да се високе стопе рађања остварују у периоду старости од 30 до 39 година, па и касније (40-44). Такође допринос жена старих од 30 до 39 година у укупном рађању у општини Прешево износи 34,6% у 1971. години (у југоисточној Србији 17,2%, у централној Србији 14,6%). Иако су стопе фертилитета ове старосне групе у 1991. години смањене, њихов допринос апсолутном броју живорођених у општини Прешево је и даље велики (27,2%), у централној Србији (18,7%).

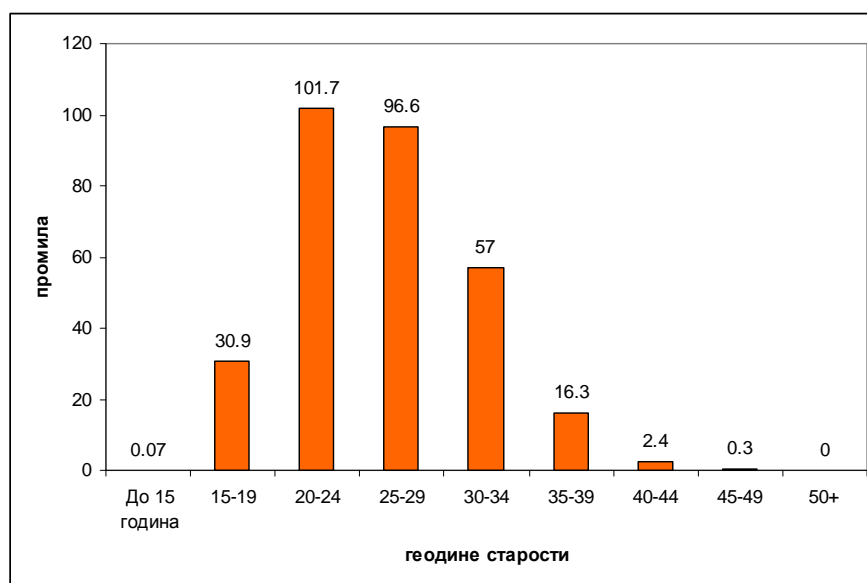
Табела 21. Стопа фертилитета женског становништва – општа, по старости и укупна 1991. године

	ОСФ ¹	Стопе фертилитета по старости жена									
		До 15	15-19	20-24	25-29	30-34	35-39	40-44	45-49	50+	СУФ
Република Србија	60,8	0,1	40,5	147,5	132,2	66,2	22,9	5,5	0,6	0,2	2,08
Централна Србија	48,0	0,2	43,8	132,1	104,7	47,0	14,6	3,2	0,3	0,1	1,73
Војводина	47,4	0,0	40,9	130,7	107,9	46,7	14,2	2,6	0,1	-	1,72
Нишавски округ	46,2	0,1	42,4	136,0	106,7	41,6	11,7	2,0	0,6	0,0	1,71
Алексинац	44,5	0,2	66,7	131,6	86,7	30,5	9,5	1,4	1,3	0,0	1,64
Гацин Хан	39,6	0,0	49,6	115,3	94,8	24,8	3,9	0,0	0,0	0,0	1,44
Дољевац	58,8	0,0	82,0	181,2	96,6	25,9	4,5	1,6	0,0	0,0	1,96
Мерошина	57,0	0,0	78,7	185,6	96,7	24,6	4,6	0,0	0,0	0,0	1,95
Град Ниш	46,1	0,1	30,8	128,5	113,7	48,6	13,8	2,4	0,7	0,0	1,69
Ражањ	36,2	0,0	51,1	166,1	60,3	18,1	4,2	2,1	0,0	0,0	1,51
Сврљиг	40,2	0,0	37,9	160,3	109,8	17,0	5,1	1,5	0,0	0,0	1,66

То се објашњава као последица померања старосне границе ступања у брак. Исти разлози су утицали да стопе фертилитета жена старих од 30 до 39 година имају изванредан пораст. Ова појава је веома присутна када се посматрају општине, са извесним одступањима која су карактеристичне за мале популације, што треба имати на уму када се упоређују поједине општине међусобно или са ширим подручјем. Такође се уочава да стопа фертилитета по старости жена показују да постоје велике разлике у плодности фертилних жена по старосним групама.

Табела 22. Стопа фертилитета женског становништва – општа, по старости и укупна 2001. године

	ОСФ	Стопе фертилитета по старости жена									СУФ
		До15 година	15-19	20-24	25-29	30-34	35-39	40-44	45-49	50+	
Централна Србија	43,9	0,08	28,0	101,3	105,3	61,7	21,2	3,8	0,2	0,01	1,61
Војводина	40,1	0,18	26,8	91,6	102,6	54,8	19,8	3,3	0,1	-	1,50
Нишавски округ	42,1	0,07	30,9	101,7	96,6	57,0	16,3	2,4	0,3	-	1,53
Алексинач	43,9	0,24	47,3	125,4	96,3	35,9	10,4	2,3	-	-	1,59
Гацин Хан	35,3	-	40,8	92,6	80,8	49,5	9,4	-	-	-	1,37
Дољевац	46,4	-	56,1	131,8	90,6	41,1	9,8	-	-	-	1,65
Мерошина	53,0	-	64,9	147,2	90,0	50,9	15,5	-	2,3	-	1,85
Град Ниш	42,1	0,05	21,8	89,7	99,8	64,2	18,2	2,8	0,3	-	1,48
Ражањ	45,3	-	51,5	146,2	79,1	48,0	24,6	3,4	-	-	1,76
Сврљиг	39,5	-	60,4	143,6	60,4	27,7	7,8	-	-	-	1,50

Графикон 8. Стопа фертилитета женског становништва по старости 2001. године (у %)

Највећа плодност постиже се у старосној групи од 20 до 24 године, а затим у групи од 25 до 29 година. После овог периода нагло опада док је плодност жена млађих од 15 и старијих од 50 година занемарујућа. Међутим, подаци за централну Србију показују нешто ниже вредности.

Разлике које се јављају у плодности жена према старости су резултат деловања фактора који су у вези са већим односно мањим физиолошким способностима жена у појединим старосним периодима и низ других чинилаца

претежно социјалне природе, а који утичу на фертилитет (брак, планирање породице и др.).²¹

Стопе укупног фертилитета требало би да се крећу на нивоу од 2,1 до 2,5‰ да би се репродукција нормално обезбедила. Према наведеним подацима нормална репродукција више се не обезбеђује у општинама Нишавског округа, а иста је ситуација у централној Србији и Војводини. Промена специфичних стопа фертилитета на наведеном простору сагледане су на основу података за 2001. и 2003. годину.

Табела 23. Стопа фертилитета женског становништва – општа, по старости и укупна 2002. године

	ОСФ	Стопе фертилитета по старости жена									СУФ
		До15	15-19	20-24	25-29	30-34	35-39	40-44	45-49	50+	
Централна Србија	43,9	0,077	25,9	97,0	105,7	64,6	22,3	4,0	0,2	0,0057	1,60
Војводина	40,1	0,08	24,1	87,7	102,4	58,1	19,3	3,7	0,2	0,0026	1,48
Нишавски округ	40,7	0,14	27,7	93,7	96,5	54,8	18,2	3,6	0,2	0,01	1,47
Алексинач	41,6	-	34,3	121,4	89,3	39,0	12,2	4,5	-	-	1,50
Гацин Хан	47,8	-	45,9	129,6	101,0	69,3	9,4	12,9	-	-	1,84
Дољевац	51,3	0,64	63,3	150,7	73,2	52,6	21,2	1,9	-	0,26	1,81
Мерошина	53,3	-	51,9	137,1	126,5	30,5	10,4	16,4	-	-	1,86
Град Ниш	39,0	0,21	21,5	79,4	97,8	59,6	19,9	2,8	0,3	-	1,41
Ражањ	42,9	-	55,1	114,6	111,5	24,0	20,5	3,4	-	-	1,66
Сврљиг	40,9	-	26,2	125,6	89,2	58,2	10,4	2,4	-	-	1,56

Упоређивање специфичних стопа фертилитета женског становништва за Нишавски округ са стопама централне Србије и Војводине указује на разлике скоро у свим старосним групама. У најмлађој старосној групи, од 15 до 19 година, стопе су скоро све идентичне – а то је, углавном, и почетак фертилног доба. Старосна група од 20 до 24 године има следеће вредности специфичних стопа фертилитета за општине: Алексинач 121,4‰, Гацин Хан 129,6‰, Дољевац 150,7‰, Мерошина 137,1‰, Ниш 79,4‰, Ражањ 114,6‰, Сврљиг 125,6‰, а за Нишавски округ 93,7‰ и централну Србију 97‰. У наведеној старосној групи специфичне стопе фертилитета код становништва Нишавског округа и специфичне стопе централне Србије постоји минимална разлика. Модел фертилитета у свим општинама Нишавског округа има карактеристике ниског фертилитета што важи за становништво централне Србије и Војводине.

На простору Нишавског округа стопе фертилитета нагло опадају после тридесете године старости. Супружници одлучују о броју деце и када се њихова жеља оствари, они више не рађају. Уочено је да у целом Нишком региону (који

²¹ Крстић, В.(2008): Становништво југоисточне Србије, Ниш, стр. 69.

има 15 општина) породице су углавном са малим бројем деце (једно или двоје), а мало је оних са троје и више деце. Деца се рађају у периоду од 6 до 8 године брака.

На основу ове анализе о фертилитету женског становништва, потребно је указати на узроке његовог пада испод нивоа потребног за обнову. У савременом друштву у коме је наступила индустријализација и урбанизација, слабо рађање је општа појава. У завршној фази демографске транзиције ниво рађања се изједначава са нивоом смртности што обезбеђује стационарни модел становништва. Проблем настаје када се настави опадање фертилитета према нивоу који није довољан за просту репродукцију становништва, што се често јавља у већини земаља које су оствариле економско-социјални преображај. Сва досадашња истраживања о висини фертилитета показала су да је мултимодално планирање породице најважнији непосредни фактор који данас битно детерминише ниво фертилитета становништва. Једино њиме могуће је ефикасно остварити жељене репродуктивне норме. Сви остали фактори који непосредно утичу на висину фертилитета ни приближно немају важност коју има интегрално планирање породице као детерминанте фертилитета.

5.4 Морталитет

Смртност становништва је у суштини биолошки процес. У сваком поједином случају смрт означава престанак живота, док смртност становништва представља трајан процес и вечиту појаву. Она је негативна компонента природног прираштаја и природног кретања у целини.

Ако се смртност становништва посматра са гледишта дугорочног развоја друштва, онда се може закључити да је као и плодност условљена многим друштвеним чиниоцима. Они су у основи повезани са економским условима живота, нивоом знања, медицинском заштитом, начином исхране, итд. Рађањем се становништво повећава, а умирањем се смањује. Због тога витална статистика редовно прати смртност становништва, утврђујући број умрлих, анализирајући смртност по полу, старости и другим обележјима умрлих лица, откривајући на тај начин промене које су у броју и саставу становништва настале тим природним биолошким путем.²²

Подаци о морталитету становништва су веома важни за објективно оцењивање произвођачких способности и здравственог стања становништва. Ови подаци су значајни за оцењивање ефикасности и здравствене заштите, за политику здравства и за политику земље.²³ Дакле, све ове тенденције и односи, који се

²² Благојев, В. (1976): Основи статистике и статистика становништва, Београд, стр. 248.

²³ Alica Wertheimer- Baletić, (1973): Demografija, stanovništvo i ekonomski razvitak, Zagreb, str. 171.

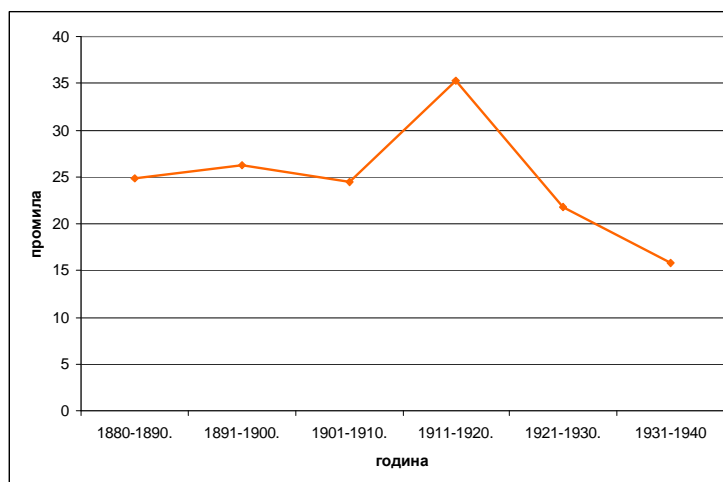
формирају у вези са морталитетом становништва, одражавају се на целокупни друштвено – економски развитак једне земље.²⁴

5.4.1 Морталитет становништва до Другог светског рата

Карактеристика овог периода (1880-1940) је висока смртност. Општа стопа морталитета се све до 1931. године кретала између 20‰ и 30‰. У време Балканских ратова и Првог светског рата (1911-1920.) просечна општа стопа морталитета у Нишавском округу је износила 35,3‰, а у појединим годинама (1915) у Нишавском округу 74,0‰. Међутим, осетан пад морталитета почиње од 1931. године, а у наредним годинама његов ниво је испод 20‰, тачније између 12‰ и 15‰.

Табела 24. Умрли и стопа морталитета од 1880. до 1940. године

	1880-1890.	1891-1900.	1901-1910.	1911-1920.	1921-1930.	1931-1940
	Просечан број умрлих, годишње					
Централна Србија	51.891	64.676	65.906	108.994	65.416	57.679
Нишавски округ	3.215	4.856	5.130	7.445	5.042	4.319
	Стопа морталитета (у ‰)					
Централна Србија	25,5	26,4	23,1	37,0	20,5	15,1
Нишавски округ	24,9	26,3	24,5	35,3	21,8	15,8

Графикон 9. Кретање стопе морталитета Нишавског округа од 1880. до 1940. године

²⁴ Благојевић, В. (1976): Основи статистике и статистика становништва, Београд, стр. 248.

Број умрлих од 1880. до 1940. године (шест деценија) имао је значајан пораст у другој (1891-1900) у односу на прву деценију (1880-1890), затим благ пад у трећој (1901-1910) у односу на другу деценију (1891-1900). Највећи пораст умрлих је забележен у четвртој деценији (1911-1920), а то је последица Балканских ратова и Првог светског рата, док пета и шеста деценија показује значајан пад морталитета.

Разлике у нивоу морталитета, по десетогодишњим периодима по окрузима нису нарочито изражајне. По нешто нижим општим стопама истичу се Нишавски и Пиротски округ, од 1921. године. Ако би се упоредио са централном Србијом, морталитет становништва југоисточне Србије имао је нешто виши ниво, осим у периоду ратова, од 1911. до 1920. године. Високи ниво морталитета у временском интервалу од 1880. до 1910. године је последица друштвено-економских услова тог времена, који карактерише аграрни сектор привреде, а посебно низак животни стандард и неповољна образовна структура.

5.4.2 Морталитет становништва од 1945. до 1962. године

По завршетку Другог светског рата смртност становништва у Србији је била велика. Међутим, у централној Србији општа стопа морталитета брзо је опала на нивоу између 10‰ и 11‰ (1952-1956. године), а у наредним годинама испод овог нивоа (8‰ - 9‰). Иста тенденција је забележена у Војводини као и у централној Србији, али нешто споријим темпом снижавања нивоа смртности. Слична ситуација била је и у Нишавском округу.

На смањење морталитета као разлог се наводи утицај медицинских фактора, веома добра организација здравства, обавезно здравствено осигурање запослених, бесплатна заштита здравља за одређене категорије становништва.

Табела 25. Умрли и стопа морталитета од 1945. до 1962. године

	1945-1950.		1951-1954.		1955-1962.	
	Просечан број умрлих	Општа стопа морталитета	Просечан број умрлих	Општа стопа морталитета	Просечан број умрлих	Општа стопа морталитета
Република Србија	89.380	13,8	84.328	12,1	75.273	10,1
Централна Србија	53.883	13,0	49.212	11,1	43.273	9,1
Војводина	24.263	14,7	20.459	12,0	18.386	10,1
Нишавски округ	3.686	13,1	3.176	10,8		

На овај процес су деловали и други чиниоци, а пре свега пораст образовања и општи ниво културе становништва и разни облици социјалне заштите деце и

други елементи животне средине. Иако су постојале велике сличности у кретању опште стопе смртности у периоду после 1962. године, може се претпоставити да се ниво морталитета у Нишавском округу од 1955. до 1962. године кретао око просека централне Србије.

5.4.3 Морталитет становништва од 1963. до 2001. године

Демографска проучавања морталитета као компоненте природног кретања становништва, односно демографског развитка има за циљ да објасни стање, кретање и тенденцију развитка смртности у времену и простору, и да упозори на неравномерност просторних обележја са аспекта узрока и последица. Кретање морталитета је у вези са променама у структурама становништва (полној, старосној, економско-социјалној и др.). Те везе и тенденције с обзиром на различита обележја становништва, одражавају се на целокупни друштвени и економски развитак једне земље или подручја.

Ако бисмо поредили податке о броју умрлих по окрузима учили, бисмо различиту динамику, зависно од броја становника и стопе смртности. Ниво морталитета становништва Нишавског округа, мерен општом стопом смртности све до 1980. године био је испод 10‰, и може се рећи да је био стабилан. Наредних двадесет година стопа морталитета је нагло расла између 9,9‰ и 13,4‰. Општа стопа смртности је најпре била испод нивоа централне Србије у периоду од 1963. до 1970. године, затим се изједначила у периоду од 1971. до 1980. године, да би упорасла изнад просека централне Србије са тенденцијом повећања разлике.

Табела 26. Кретање броја умрлих од 1963. до 2001. године

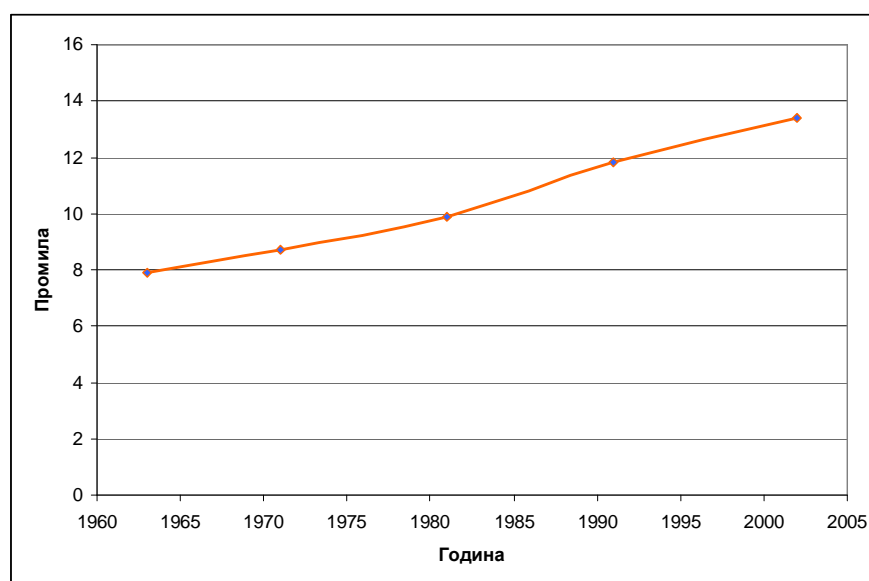
	1963-1970.	1971-1980.	1981-1990.	1991-2001.
Република Србија	584.412	797.107	929.433	718.738"
Централна Србија	344.989	486.851	581.090	752.867
Војводина	148.426	211.003	245.343	312.053
Нишавски округ	22.567	33.222	41.589	55.417
Алексинач	5.933	8.073	9.660	11.674
Гаџин Хан	1.457	2.136	2.596	2.832
Дољевац	1.149	1.602	2.133	2.925
Мерошина	1.130	1.714	2.265	2.630
Град Ниш	9.363	14.744	19.219	28.673
Ражањ	1.467	2.108	2.421	2.721
Сврљиг	2.068	2.845	3.295	3.962

Кретање стопе морталитета у Нишавском округу од 1963. до 2001. показује сличне карактеристике са југоисточном, па и централном Србијом. И поред

осцилације у кретању броја умрлих по појединим годинама, уочава се тенденција повећања у југоисточној Србији, Војводини, па и у Нишавском округу.

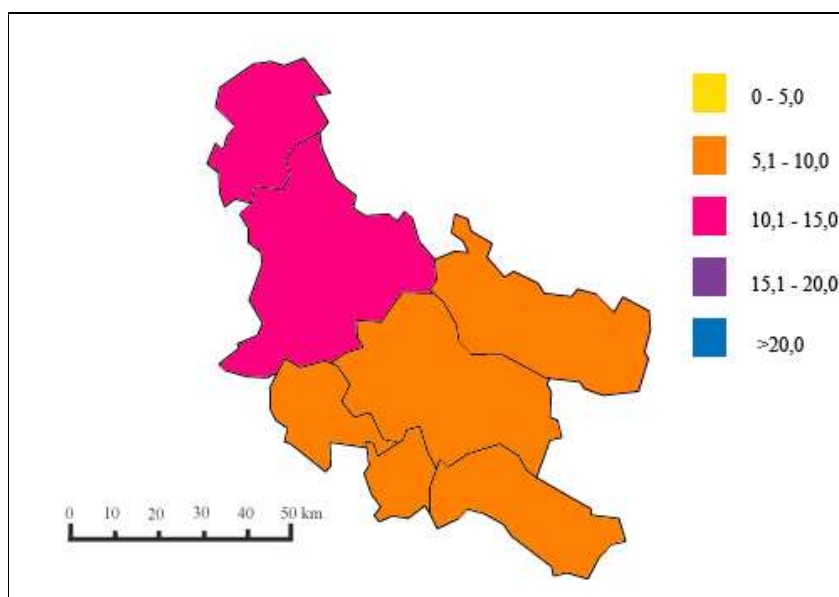
Табела 27. Општа стопа морталитета од 1963. до 2001. године

	1963-1970.	1971-1980.	1981-1990.	1991-2001.
Република Србија	9,0	9,0	9,8	10,4
Централна Србија	8,6	8,9	10,1	11,8
Војводина	9,7	10,6	12,0	13,8
Нишавски округ	8,0	8,6	10,3	12,8
Алексинач	11,1	12,1	14,7	17,2
Гацин Хан	8,4	11,7	17,6	21,8
Дољевац	7,2	7,8	10,3	13,1
Мерошина	7,0	8,7	12,6	15,2
Град Ниш	6,8	7,0	8,1	10,3
Ражањ	9,2	11,2	14,5	19,5
Сврљиг	9,2	12,9	16,5	18,8

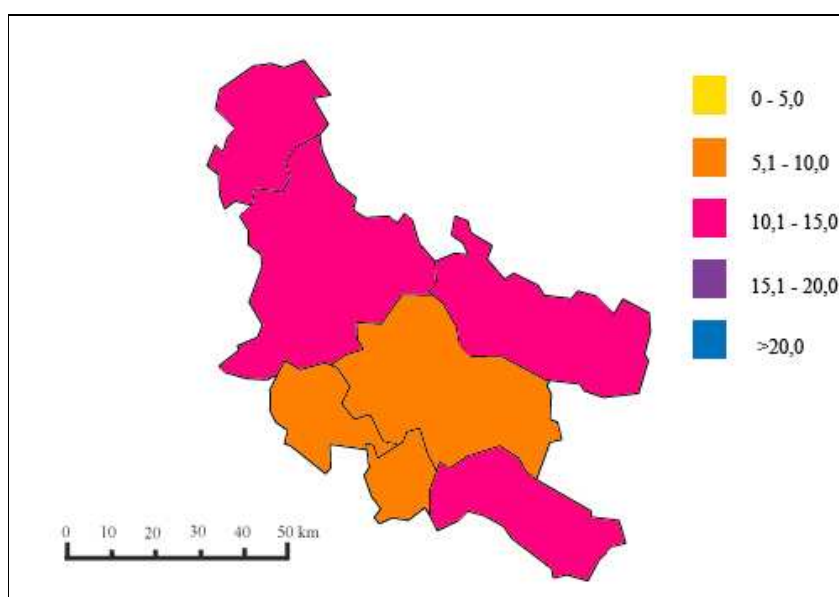

Графикон 10. Кретање опште стопе морталитета од 1963. до 2001. године

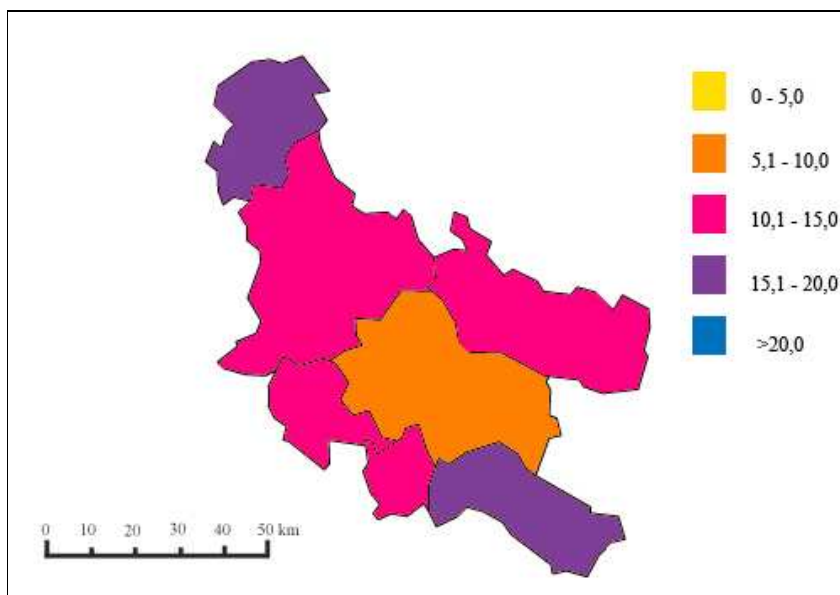
Према величини опште стопе морталитета у периоду од 1963. до 1970. године, три општине имале су ниску стопу општег морталитета (испод 8‰), док је код свих осталих он био у оквиру средњег нивоа (8‰ - 12‰). У периоду од 1991. до 2001. године општина Гацин Хан је имала врло високу стопу морталитета 22‰.

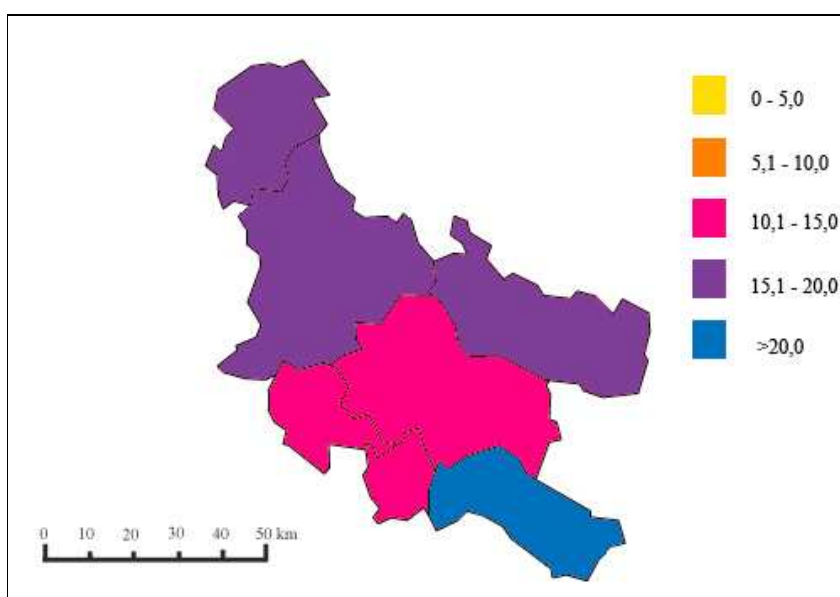
Карта 9. Стопа морталитета у општинама Нишавског округа у периоду од 1958. до 1962. године

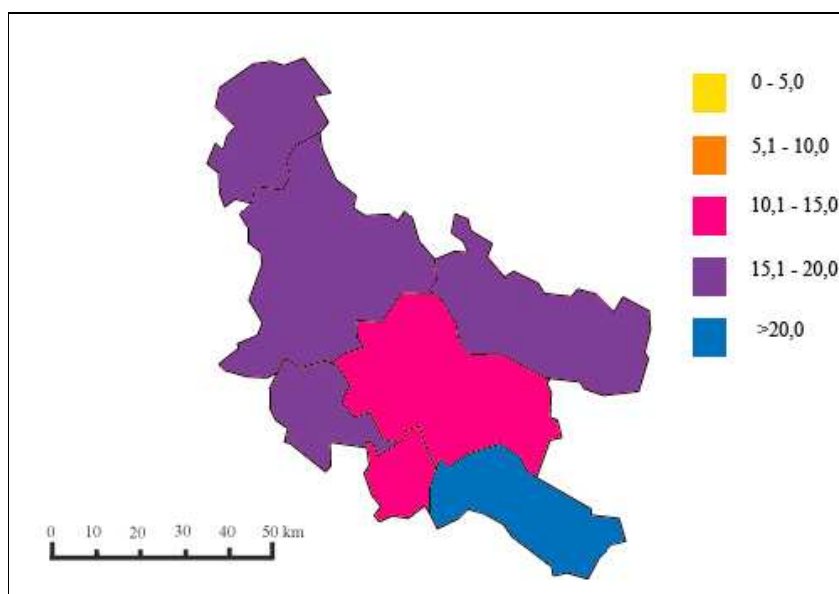
Карта 10. Стопа морталитета у општинама Нишавског округа у периоду од 1963. до 1970. године

Карта 11. Стопа морталитета у општинама Нишавског округа у периоду од 1971. до 1980. године

Карта 12. Стопа морталитета у општинама Нишавског округа у периоду од 1981. до 1990. године

Карта 13. Стопа морталитета у општинама Нишавског округа у периоду од 1991. до 2001. године

5.4.4 Смртност одојчади

У статистици као одојче сматра се дете до навршене прве године живота. Према томе, појам смртности одојчади обухвата сву ону децу која су рођена жива, али су умрла пре него што су навршила прву годину живота.²⁵ Стопа смртности одојчади дефинише се као број умрле одојчади до једне године на хиљаду живорођених дате године, и веома је важан показатељ здравственог и уопште цивилизованог стања народа, иако је ограничена само на прву годину живота.²⁶

Подаци о смртности одојчади до Другог светског рата и за прве послератне године су веома оскудни и односе се на републике и покрајине.²⁷ Од 1950. до 1962. године, у оквиру демографске статистике објављују се бројчани подаци о смртности одојчади са више елемената која пружају могућност за анализу смртности одојчади према различитим обележјима, али искључиво по републикама и покрајинама. Редовно објављивање података по општинама почело

²⁵

²⁶ Ђурђев Б. (1998): Географија становништва, Универзитет у Новом Саду, Природно-математички факултет, Институт за географију, Нови Сад, стр. 51.

²⁷ Симеуновић, В. (1964): Становништво Југославије и социјалистичких република 1921-1961, Београд, Савезни завод за статистику.

је 1963. године, на основу којих се смртност одојчади може анализирати и упоређивати на нивоу мањих територијалних јединица.

Пре Другог светског рата (1931-1937) смртност одојчади је била висока. У овом периоду смртност одојчади у централној Србији је била веома ниска у односу на просек Републике Србије због високе смртности у покрајинама, нарочито у Војводини. У периоду од 1949. до 1962. стопа је знатно опала, али је и даље остала висока. Висока стопа смртности одојчади умногоме је утицала на стопу смртности укупног становништва.

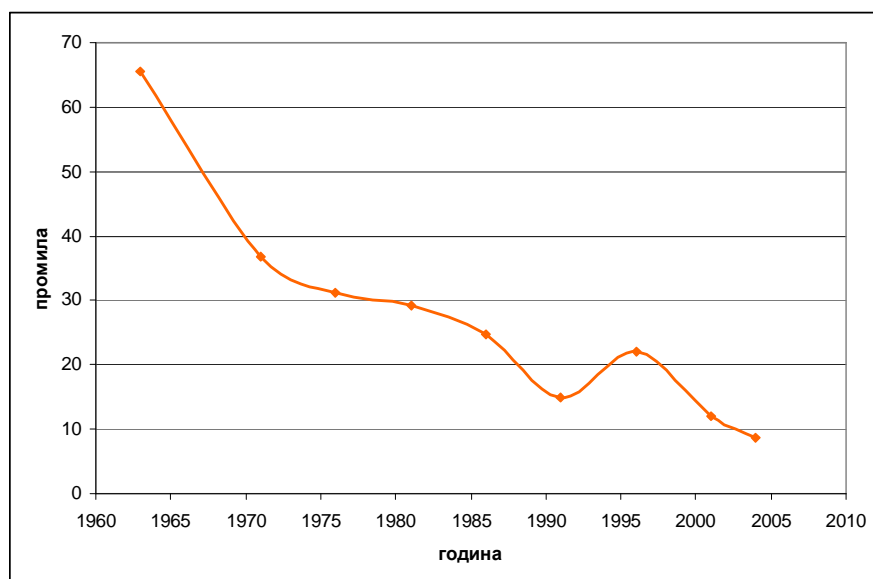
Табела 28. Смртност одојчади од 1963. до 2001. године

	1963-1970.	1971-1980.	1981-1990.	1991-2001.
Република Србија	78.981	67.705	49.372	17.312
Централна Србија	29.705	23.763	15.841	9.363
Војводина	10.828	6.630	4.432	2.768
Нишавски округ	1.951	1.663	1.024	694
Алексинач	313	356	195	183
Гацин Хан	76	46	28	17
Дољевац	154	88	89	26
Мерошина	107	88	30	23
Град Ниш	1.145	987	627	414
Ражањ	55	36	20	14
Сврљиг	80	62	35	17

Стопа смртности одојчади у Нишавском округу у 1963. години (65,6‰) је била знатно виша у односу на централну Србију (57,7‰) и Војводину (61,0‰), а мања од просечног нивоа смртности у Републици Србији (78,2‰) и у југоисточној Србији (76,5‰).

Табела 29. Стопа смртности одојчади од 1963. до 2001. године

	1963-1970.	1971-1980.	1981-1990.	1991-2001.
Република Србија	66,5	42,5	32,1	18,9
Централна Србија	48,3	29,1	21,3	14,0
Војводина	48,7	23,8	17,1	12,0
Нишавски округ	50,8	32,3	21,6	16,0
Алексинач	52,0	43,0	27,7	28,4
Гацин Хан	35,0	31,7	30,4	22,9
Дољевац	58,8	31,1	35,8	10,7
Мерошина	44,2	33,4	15,5	12,8
Град Ниш	51,7	30,4	19,3	14,0
Ражањ	42,7	23,3	19,9	10,7
Сврљиг	34,5	26,6	21,8	15,7

Графикон 11. Кретање стопе смртности одојчади од 1963. до 2001. године

Кретање морталитета одојчади у периоду од 1963. до 2001. очигледно показује јасну тенденцију опадања, и води смањењу и разлика између посматраних територија.

Стопе смртности опале су по општинама Нишавског округа које су на почетку овог периода имале висок морталитет одојчади. У нишком региону (који су чинили Нишавски, Топлички и Пиротски округ) ниво морталитета одојчади је доста уједначен (приближно просеку у централној Србији).

У периоду од 1963. до 1970. године стопа морталитета одојчади је била висока у неким општинама овог округа. Тако је у општини Дољевац била 58,8% и Алексинац 52,0% – највеће у Нишавском округу. Такође, оне су биле веће и од просечне стопе централне Србије (48,3%) и Војводине (48,7%). Приказани бројчани подаци су били сасвим довољни за утврђивање нивоа морталитета по општинама. Може се констатовати да је стопа морталитета по општинама Нишавског округа веома брзо опала. Истраживања су показала високу смртност одојчади у првих двадесет седам дана живота (неонатална смртност), односно првих седам дана живота. Истраживања су показала да од укупног броја умрле одојчади (1960-1962.) у Србији 42,9% чини одојчад стара до двадесет седам дана живота (централна Србија 45,8%), као и одојчад стара до седам дана живота (централна Србија 24,2%).²⁸ Веома је важно нагласити да у првих седам дана живота одојчади утицај на смртност имају фактори ендогене природе, а у наредним данима његов утицај слаби, па од другог месеца старости скоро у

²⁸ Тасић, Д. (1966): Смртност одојчади у Југославији, Београд, ИДНЦДИ.

потпуности утичу фактори егзогене природе на које се може ефикасно деловати да се укупан морталитет одојчади смањи. Подаци за 1966. годину казују да се структура умрле одојчади према старости знатно променила у правцу повећања учешћа старосне групе до двадесет седам дана – 63,9% у Републици Србији, 68,0% у централној Србији, док је старосна група од седам дана (мања 50,9% у Републици Србији; 54,5% у централној Србији).

Иако је ниво смртности одојчади значајно снижен у посматраном периоду, он је још увек висок у поређењу са стањем у популацијама развијених земаља у којима су стопе смртности одојчади углавном испод 10‰. Значај даљег снижавања стопе смртности одојчади у Србији посебно је потенциран ниским нивоом фертилитета у централној Србији и Војводини, односно ниском стопом репродукције становништва. Могућности за промене у овом правцу треба тражити првенствено у елиминисању узрока смрти егзогене природе.²⁹

5.5 Природни прираштај

Природни прираштај становништва представља разлику између броја живорођене деце и укупног броја умрлих лица у одређеном временском периоду. Према томе, њихова величина директно зависи од ове две компоненте и мења се у зависности од њихових промена.

Природни прираштај сумира ефекат рађања и умирања, што се одражава на раст становништва. Вишак рођених у односу на број умрлих лица представља позитиван, а већи број умрлих у односу на број живорођених негативни природни прираштај. Позитиван природни прираштај делује у правцу повећања, а негативан у правцу смањења броја становника. Он је у највећем делу људске историје био низак, а повремено негативан на појединим подручјима. Негативан природни прираштај у прошлости се јавља као резултат повећања смртности у условима великих епидемија, ратова и других неповољних услова живота.

У новије време природни прираштај је низак у развијеним земљама, док је у неразвијеним земљама висок. Ако се посматра са друге стране, природни прираштај се на појединим подручјима не манифестује као резултат повећања смртности, већ настаје услед смањења наталитета и старења становништва.³⁰

У савременим демографским условима великог броја европских земаља, природни прираштај становништва све чешће има негативан предзнак што је узрок дугогодишњег опадања наталитета и пораста морталитета због старења становништва.

²⁹ Миланковић, Ј. (1998): Смртност одојчади према узроцима смрти, Становништво, Београд, бр. 4.

³⁰ Развитак становништва Србије 1850-1991., Београд, 1995, стр. 79.

Природни прираштај у апсолутном и релативном смислу, представља резултанту наталитета и морталитета, а истовремено и основну квалитативну карактеристику актуелних демографских токова репродукције становништва.³¹

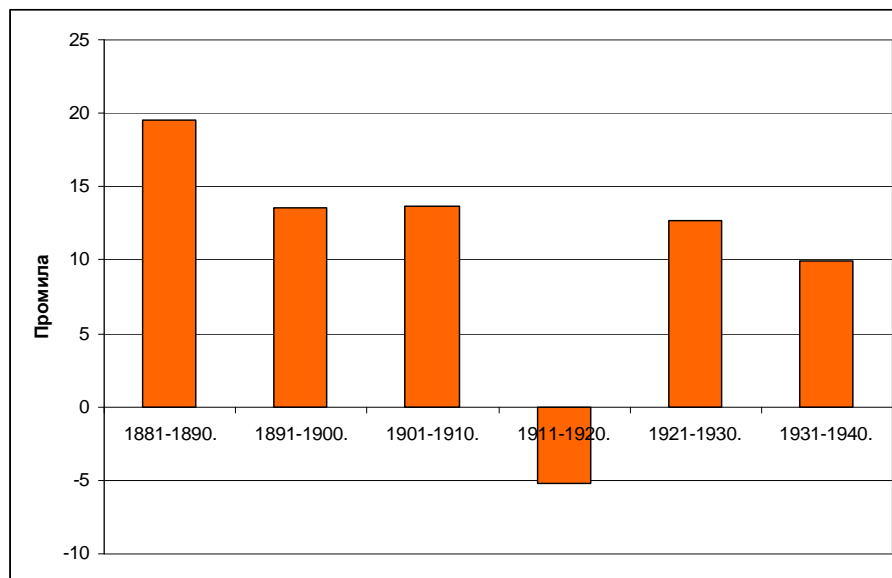
5.5.1 Природни прираштај до Другог светског рата

Природни прираштај становништва Нишавског округа до Другог светског рата може се пратити од 1880. до 1940. године, по окрузима. Овај период се карактерише високим нивоом, осим у ратним годинама, када је имао тенденцију опадања, са осцилацијама у појединим годинама. Може се констатовати да је овај период имао високи наталитет и морталитет. Постајале су разлике у кретању природног прираштаја по десетогодишњим посматраним периодима. У периоду од 1911. до 1920. година природни прираштај је био негативан због високе стопе морталитета, а у једно и због смањења стопе наталитета у периоду балканских ратова (1912. и 1913). Разлика између броја умрлих и броја живорођених је у овом периоду износила -10.666. Посматрајући табелу у периоду од 1911. до 1920. године може се приметити да је стопа природног прираштаја Нишавског округа истоветна са стопом природног прираштаја југоисточне Србије (-5,2‰), а скоро више од половине мања у односу на централну Србију (-12,3‰). По завршетку ратова (1921-1930), дошло је до повећања стопе рађања, а стопа смртности је умногоме мања него у претходном периоду.

Табела 30. Природни прираштај становништва од 1880. до 1940. године

	1881-1890.	1891-1900.	1901-1910.	1911-1920.	1921-1930.	1931-1940.
	Природни прираштај					
Централна Србија	413.675	355.486	434.259	-420.329	525.154	504.900
Војводина			158.416	15.561	57.613	70.969
Нишавски округ	37.859	25.132	28.800	-10.666	28.933	45.960
	Стопа природног прираштаја ‰					
Централна Србија	19,5	14,4	15,2	-14,3	16,5	13,7
Војводина			10,5	1,0	3,9	5,5
Нишавски округ	19,5	13,6	13,7	-5,2	12,7	9,9

³¹ Развитаk становништва Србије, 1991-1997. године, ЦДИИДН, 1999. год, стр. 79.

Графикон 12. Кретање стопе природног прираштаја становништва Нишавског округа од 1881. до 1940. године

Стопа природног прираштаја становништва Нишавског округа током прве три деценије посматраног периода била је иста са југоисточном Србијом (-5,2‰). Осетна разлика је забележена у временском периоду 1911-1920. година у величини негативне стопе природног прираштаја, која на територији у Нишавском округу била знатно нижа у односу на централну Србију (-5,2‰ према -14,3‰).

Стопе природног прираштаја по окрузима током прве три деценије посматраног периода биле су скоро уједначене. У међуратном периоду дошло је до опадања природног прираштаја у Нишавском округу, а то је настало због опадања наталитета у односу на морталитет. Нишавски округ у међуратном периоду имао је 2,2 пута мању стопу наталитета у односу на Топлички округ.

5.5.2 Природни прираштај после Другог светског рата

По завршетку Другог светског рата природни прираштај становништва је порастао скоро на целој територији Србије, нарочито је дошло до изражаја у компензационом периоду (1951-1954). Овај период је значајан по томе што је стопа смртности била нижа у односу на временско раздобље између два светска рата, што је умногоме допринело високом нивоу природног прираштаја. Упоредјујући прву послератну, са последњом међуратном деценијом, можемо константовати да су највећи ефекти у повећању природног прираштаја постигнути у Војводини (127,2‰), а много мање у централној Србији (38,6‰). Просечан

годишњи природни прираштај у Нишавском округу знатно је мањи у односу на стопу природног прираштаја југоисточне Србије, па и централне Србије.

Табела 31. Природни прираштај становништва од 1945. до 1962. године

	1945-1950.		1951-1954.		1955-1962.	
	Просечно годишње	На1000 становника	Просечно годишње	На 1000 становника	Просечно годишње	На 1000 становника
Република Србија	73.445	11,9	102.886	14,8	84.443	11,3
Централна Србија	42.639	10,2	64.728	14,5	45.537	9,6
Војводина	14.902	9,0	18.288	10,7	13.909	7,7
Нишавски округ	2.560	8,2	3.637	12,0		

За период од 1955. до 1962. године нема евидентираних података о природном кретању становништва по општинама и окрузима, па се природни прираштај може анализирати само за Војводину и централну Србију.

5.5.3 Природни прираштај од 1963. до 2001. године

У Нишавском округу је у периоду од 1963. до 2001. године дошло до промене у кретању природног прираштаја због опадања наталитета и пораста морталитета. Опадање природног прираштаја се одвијало без великих осцилација, од почетне вредности стопе која је 1963. године износила 6,7‰ до -2,8‰ у 1999. години. У 1991. и 2001. години је дошло до смањења броја живорођене деце, што је утицало на повећање негативне стопе природног прираштаја (-0,9‰ односно -3,8‰).

Апсолутни обим природног прираштаја је опадао, од 2053 просечно годишње у периоду од 1963. до 1970. године, затим, 1834 у периоду од 1971. до 1980. године, 591 у периоду од 1981. до 1990. године, што значи укупном негативном прираштају (-1095 просечно годишње) у периоду 1991-2001.

Приближна ситуација природног прираштаја је евидентирана на нивоу централне Србије и Војводине, а разлика се огледа у томе што је овде опадање стопе природног прираштаја почело нешто раније, па је у читавом периоду била на нижем нивоу, а посебно у Војводини.

Учешће Нишавског округа у укупном природном прираштају Републике Србије у наведеним годинама посматраног периода (од 1963. до 1970.) је веома ниска, у односу на учешће Нишавског округа у укупном природном прираштају централне Србије, који у наведеним годинама посматраног периода (од 1963. до 1970.) износи 6,1‰, односно 2,7‰ у односу на Републику Србију. У периоду од 1991. до 2001. године природни прираштај је негативан.

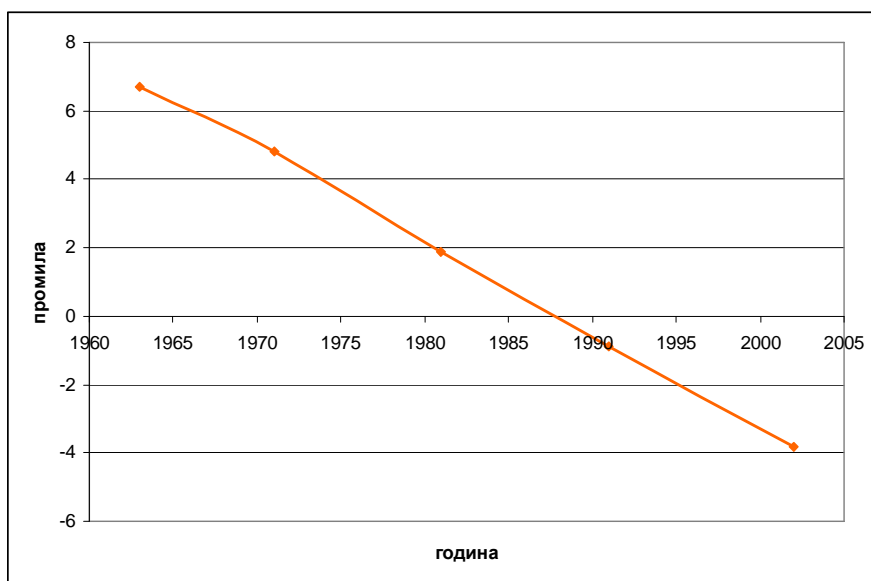
Табела 32. Природни прираштај становништва од 1963. до 2001. године

	1963-1970.	1971-1980.	1981-1990.	1991-2001.
Република Србија	602.960	794.680	610.075	
Централна Србија	270.132	330.671	163.935	-84.020
Војводина	74.141	67.885	13.497	-81.171
Нишавски округ	16.428	18.349	5.941	-12.048
Алексинач	86	200	-2.607	-5.221
Гацин Хан	715	-683	-1.676	-2.091
Дољевац	1.471	1.288	357	-500
Мерошина	1.294	922	-334	-837
Град Ниш	12.792	17.701	13.304	894
Ражањ	-179	-562	1.414	-1.417
Сврљиг	249	-517	-1.689	-2.876

Посматрано у оквиру југоисточне Србије, стопе се углавном разликују у нивоу и динамици промене природног прираштаја. Нишавски, Пиротски и Топлички округ у овом временском периоду имали су приближно исте стопе (од 6,5‰ до 7,5‰), али наредне године су показале да су се све више разликовале, тако што су брже опадале у Топличком и Пиротском округу. Тако је у овим окрузима у 1981. години дошло до негативних стопа (Топлички -0,6‰, Пиротски -1,8‰) природног прираштаја.

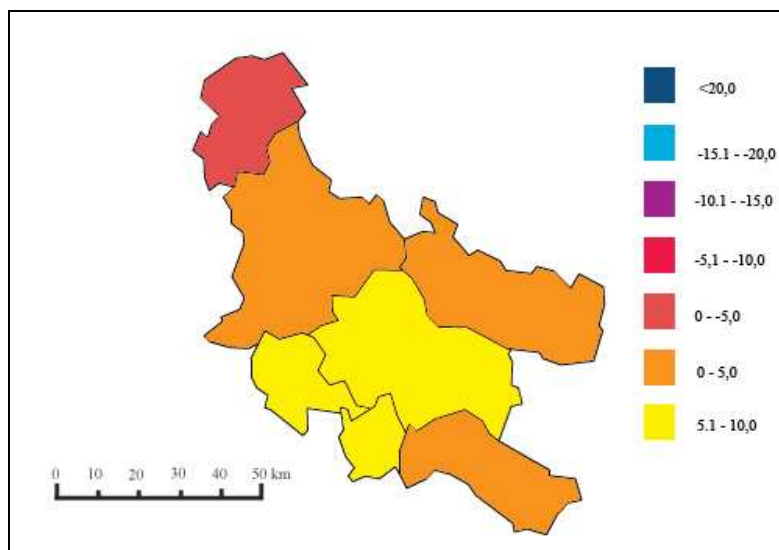
Табела 33. Стопа природног прираштаја од 1963. до 2001. године

	1963-1970.	1971-1980.	1981-1990.	1991-2001.
Република Србија	9,4	9,0	6,0	
Централна Србија	6,7	6,0	2,9	-1,3
Војводина	4,8	3,5	0,6	-3,6
Нишавски округ	6,3	5,2	1,9	-2,8
Алексинач	0,2	0,3	-4,0	-7,7
Гацин Хан	4,0	-3,7	-11,4	-16,1
Дољевац	9,1	6,0	2,4	-2,3
Мерошина	8,0	4,7	-2,4	-4,8
Град Ниш	9,3	8,0	5,5	0,4
Ражањ	1,1	-2,1	-7,4	-6,6
Сврљиг	-1,3	-3,5	-9,6	-13,6

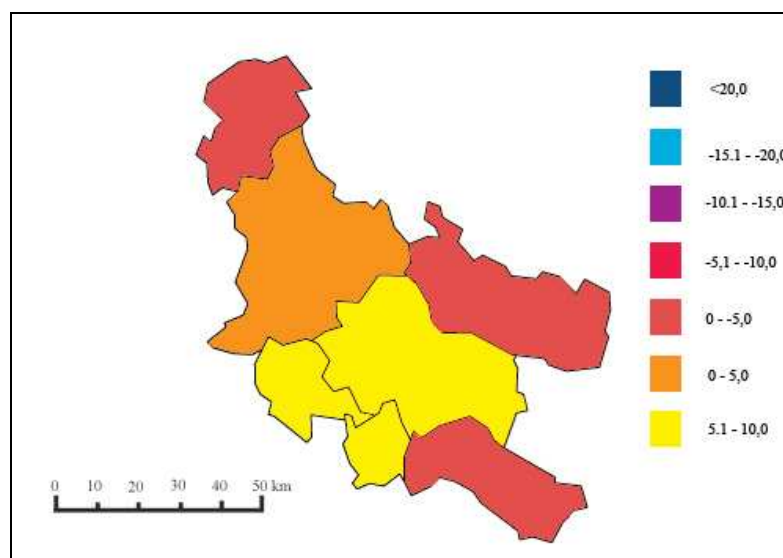

Графикон 13. Кретање стопе природног прираштаја у Нишавском округу од 1963. до 2001. године

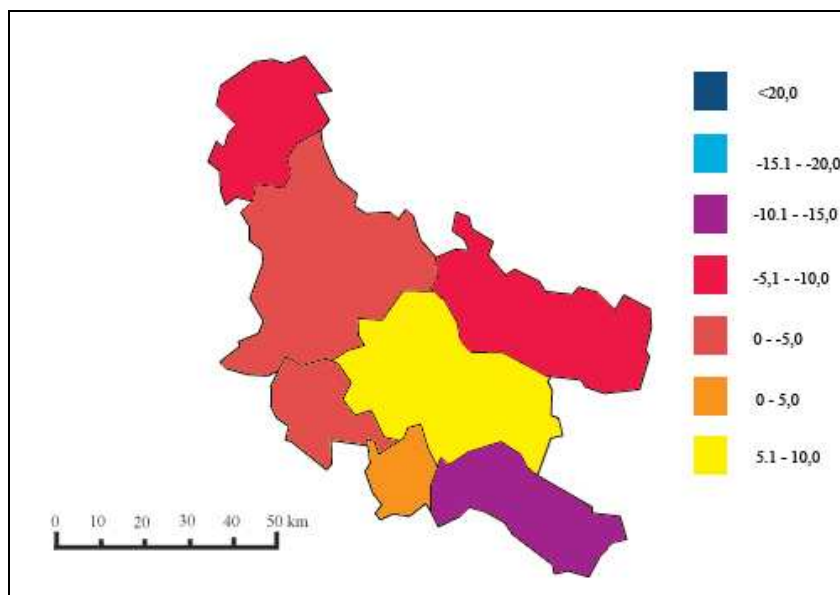
Разлике у нивоу природног прираштаја у општинама постоје. У Нишавском округу по ниским стопама природног прираштаја истичу се Алексинац, Гаџин Хан, Ражањ и Сврљиг. Забележене су негативне стопе у општинама Алексинац (-0,2‰) и Ражањ (-1,1‰) још у 1964. години, а у општинама Гаџин Хан (-0,4‰) и Сврљиг (-0,7‰) у 1970. години. Последњих година (од 1990. до 2001.) негативна стопа у наведеним општинама је врло висока (Гаџин Хан -16,1‰, Сврљиг -13,6‰ Алексинац -7,7‰ и Ражањ -6,6‰). Овај процес је присутан и у осталим општинама Нишавског округа. Тако у општини Меровина негативна стопа природног прираштаја је евидентирана у 1981. години -2,5‰ у континуитету, у општини Дољевац од 1989. године -0,2‰, такође у континуитету. Опадање природног прираштаја није мимоишло ни град Ниш у којем се стопа (1963-1980) одржала између 7‰ и 10‰. Почетком деведесетих година, тачније, 1997. године, дошло је до опадања природног прираштаја. У периоду од 1963. до 2001. град Ниш и општине Дољевац и Меровина имале су позитиван природни прираштај (48.352), а општине Алексинац, Гаџин Хан, Ражањ и Сврљиг (-19.682), па је тако дошло да је укупан нето ефекат кретања природног прираштаја у овим општинама позитиван (28.670).

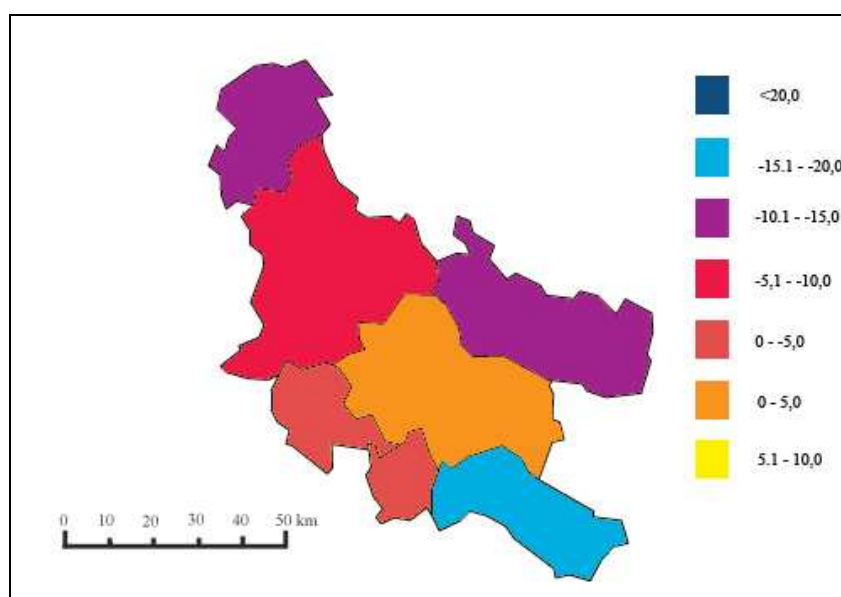
Карта 14. Стопа природног прираштаја у општинама Нишавског округа у периоду од 1953. до 1962. године

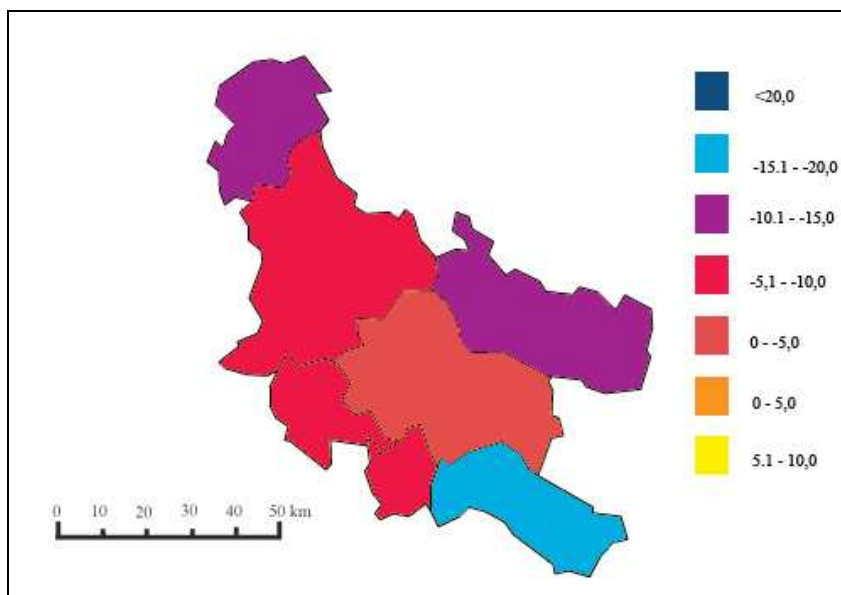
Карта 15. Стопа природног прираштаја у општинама Нишавског округа у периоду од 1963. до 1970. године

Карта 16. Стопа природног прираштаја у општинама Нишавског округа у периоду од 1971. до 1980. године

Карта 17. Стопа природног прираштаја у општинама Нишавског округа у периоду од 1981. до 1990. године

Карта 18. Стопа природног прираштаја у општинама Нишавског округа у периоду од 1991. до 2001. године

5.6 Природни прираштај у општинама Нишавског округа

5.6.1 Општина Алексинац

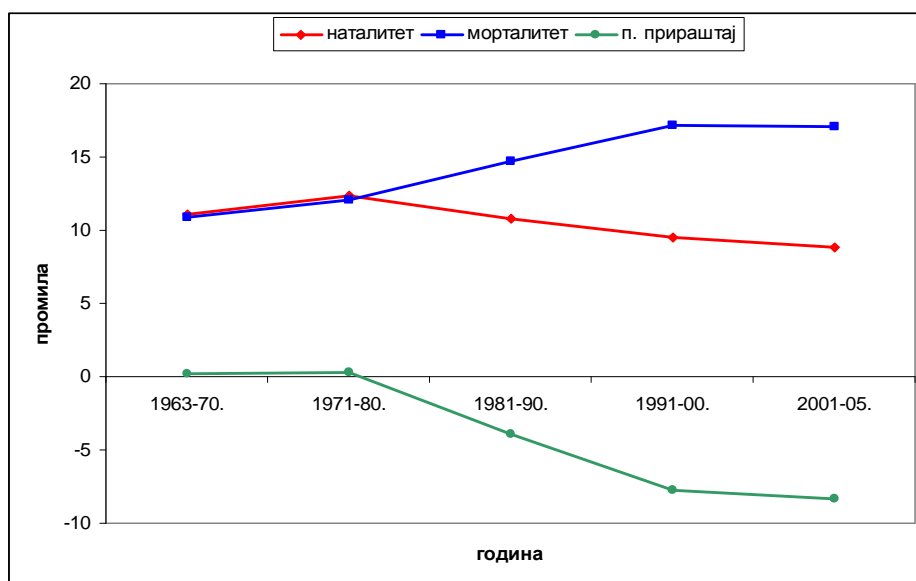
Алексиначка општина захвата простор нишко-алексиначког Поморавља и ободног планинског простора. Ограничена је са источне стране сокобањском и сврљишком општином, с југоисточне и јужне стране нишком и прокупачком општином, а са западне и северне стране крушевачком и ражањском општином. Општинску територију од југа према северу-северозападу скоро средином пресеца долински простор и ток Јужне Мораве, којом пролази један од најважнијих меридијанских саобраћајних праваца на Балканском полуострву. На месту где се са овим интеррегионалним правцем укршта регионална саобраћајница из правца Тимочке Крајне и Сокобање оформљено је регионално раскршће у којем је историјски настао и развио се Алексинац, центар општине. Осим тога, што је у саобраћајном центру, Алексинац је повољно смештен и у средишту општинске територије, представљајући у њој мезорегионални центар.

Према подацима пописа 2002. године, на подручју општине Алексинац живело је 57.749 становника. Од тога на градском подручју 17.665 или 31,1%, а у осталим насељима 40.084 или 68,9% становника. Број становника на подручју које данас припада општини Алексинац, до 1961. године био је у порасту, а затим у

наредним деценијама до 2002. године у сталном опадању. У периоду од четрдесет посматраних година, популација је смањена за 9.451 лице, са 67.200 колико је било 1961, на 57.749 становника 2002. године. На смањење броја становника, поред изражених миграционих кретања, битно је утицао природни прираштај. У овом периоду рођено је 28.276 лица, умрло 32.444, тако да природног прираштаја није било, односно он је био негативан и износио је -4.168. Стопа наталитета у првом периоду од осам година (1963-1970) износила је 11,3‰. Стопа наталитета у наредном међупописном периоду (1971-1980) је износила 12,4‰, и у том периоду био је и највећи број рођених (7.983 лица). У следећим деценијама наступио је лагани пад броја рођених. У периоду од 1981. до 1991. године апсолутни број рођених је износио 7.053 лица. У последњој деценији, током деведесетих година, рођено је 6.453 лица. Сходно оваквом току апсолутног броја рођених опале су и стопе наталитета, са 12,4‰ (1971-1981) на 10‰ (1991-2002).

Апсолутни број умрлих је порастао са 5.933 (1963-1971) на 11.674 лица (1991-2002), те је стопа морталитета повећана са 11,1‰ на 17,2‰.

Стопа природног прираштаја, као резултат разлике стопе наталитета и морталитета, од 1971. године је у константном паду. Позитивну вредност је имала само у периоду од 1963. до 1971. када је износила 0,2‰, и у наредном међупописном периоду од 1971. до 1981. год. 0,3‰. Негативна вредност стопе природног прираштаја је први пут забележена 1978. године, -0,3‰. Од 1981. године стопе су константно негативне са тенденцијом већег пада. Осамдесетих година је вредност стопе износила -4‰, деведесетих -7,7‰, да би у периоду од 2001. до 2005. године достигла вредност од -8,3‰.

Графикон 14. Кретање стопе наталитета, морталитета и природног прираштаја у насељима општине Алексинац од 1963. до 2005. год.

У насељима алексиначке општине је неповољно природно кретање изузев села Прђиловице која има позитиван природни прираштај. Остала насеља имају пад стопе наталитета, а посебно она која се налазе у подјастребачком крају, а која су повезана лошим саобраћајницама. Велики пад стопе наталитета је испољен у насељима: Бели Брег, Бован, Брадарац, Витошевац, Врело, Горњи Адровац, Копривица и Кулина.

Стопе морталитета су драстично порасле у свим насељима, нарочито у онима које су слабије повезана са градским центром. У неким насељима су за четрдесет година стопе морталитета удвостручене и утростручене (Бели Брег, Велики Дреновац, Врело, Голашница, Горњи Адровац и друга), а у неким износе око 20,0‰ или су прешла ову вредност (Липовац 24,8‰, Кулина 93,2‰, Лоћика 20,7‰, Моравски Бујмир 21‰ и друга).

Стопе наталитета и природног прираштаја у насељима алексиначке општине бележе велики пад. Тридесет девет насеља је још током шездесетих година имало негативне стопе природног прираштаја. Седамдесетих година број насеља са оваквом особином повећао се на педесетседам. Слична ситуација је била и осамдесетих година, да би деведесетих година скоро сва насеља била са стопом негативног природног прираштаја. Сигурно је да ће стопа природног прираштаја наставити пад, што ће умногоме утицати на даљу динамику промене становништва ове општине.

5.6.2 Општина Гаџин Хан

Општина Гаџин Хан захвата котлински и ободни простор Запаља, јужно и југоисточно од Ниша, и ограничена је нишком, белопаланачком, бабушничком, власотиначком, лесковачком и дољевачком општином. У саобраћајном погледу донекле је изолована, јер је делимично периферно скрајнута у односу на главне саобраћајне правце и токове у долинама Јужне Мораве, Нишаве и донекле Власине. Главну саобраћајницу чини регионални пут који води долином Кутинске реке и средином пресеца општински простор правцем северозапад-југоисток, од насеља Никола Тесла (Ниш) у правцу власинске долине код Мезграје и Модре Стене. Бочним везама општина излази на јужноморавску саобраћајницу код Брестовца, док је преко власинске саобраћајнице повезана са Бабушницом и Лесковцем.

Према подацима пописа из 2002. године на подручју општине Гаџин Хан живело је 10.646 становника у 34 насеља сеоског типа. Број становника до 1948. године био је у сталном порасту, да би након тога почео константно да опада. Пораст становништва до 1948. године засниван је на позитивном природном прираштају. Кретање становништва у периоду после 1948. године одвија се у знаку

веће емиграције становништва над природним прираштајем. Као резултат овог процеса дошло је до депопулације са пратећом појавом старења становништва. Тенденција опадања броја становника је била карактеристична за сва сеоска насеља (33). Једино је стопа повећања броја становника имала позитивну вредност у општинском центру, насељу Гаџин Хан.

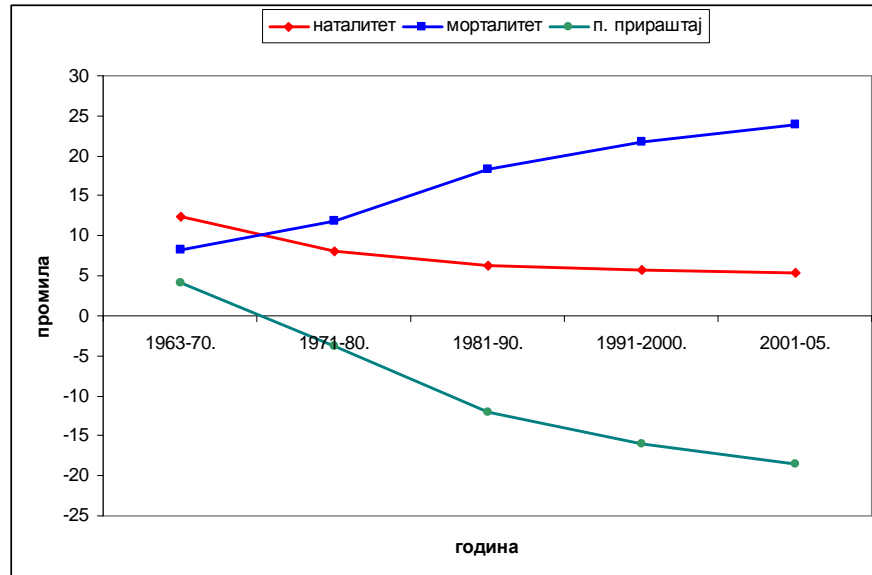
У општини Гаџин Хан у периоду од 1963. до 2002. године број становника је опао за 13.305 лица, са 23.965 на 10.660 становника. У том периоду природни прираштај је био негативан и износио је -128. Укупан број живорођених у посматраном периоду износио је 5.286 лица, док је број умрлих 9.021 лица, тако да је природни прираштај -3.735. Апсолутни број живорођених по декадама константно је опадао. У првом међупописном периоду износио је 2.172, у наредном 1.453, затим 920, да би у последњем опао на 741. Стопа наталитета је током шездесетих година износила 12,4‰, када је и имала највишу вредност. Седамдесетих, осамдесетих и деведесетих година стопа је имала опадајући карактер и износила је 8‰ (1971-80.), 6,2‰ (1981-90.) и 5,7‰ (1991-2001.).

Број умрлих је у посматраном периоду значајно порастао. У периоду од 1963. до 1970. године умрло је 1.457 лица и стопа морталитета је износила 8,4‰. У наредном периоду (1971-1981.) број умрлих је повећан на 2.136 лица, а стопа на 11,7‰. Осамдесетих година је умрло 2.596 лица док је стопа износила 17,6‰. Пораст броја умрлих се наставио и у деведесетим годинама, када су умрла 2.832 лица, што је утицало и на повећање стопе морталитета на 21,8‰.

Може се рећи да је становништво општине Гаџин Хан убедљиво најстарије у целој земљи. У 1991. години просечна старост становништва ове општине је износила 47,9, а 2002. године 50,8 година, док је удео младих до 20 година био свега 15,5%, а удео старих са 60 и више година био је више него удвостручен (36,6%). Исте године Гаџин Хан је био општина са највећом стопом негативног прираштаја (-15‰) у Србији. Стопа природног прираштаја је достигла негативну вредност у периоду од 1971. до 1981. године. Стопа је опала са 4‰, колико је износила у периоду од 1963. до 1971. године на -3,7‰ у периоду од 1971. до 1981. године. Пораст смртности осамдесетих и деведесетих година се одразио и на драстично смањење стопе природног прираштаја у том периоду, тако да је она износила -11,4‰. (1981-90.) и -16,1‰ (1991-2000.). У периоду од 2001. до 2005. године стопа је достигла најнижу вредност и износила је -18,5‰.

У општини Гаџин Хан је најалармантније стање природног прираштаја. Међутим, насеље Гаџин Хан као општински центар, посматрано по декадама, једино је насеље које од 1963. до 2000. године има позитиван природни прираштај. Остала насеља имала су раст стопе морталитета, 24 села имала су стопу морталитета преко 25‰: Велики Вртоп, Виландрица, Гарџе, Горње Власе, Горњи

Душник и друга. Негативне стопе у целом посматраном периоду имала су насеља: Доњи Душник, Копривница, Милковац, Ћелије и Шебет .

Графикон 15. Кретање стопе наталитета, морталитета и природног прираштаја у насељима општине Гаџин Хан од 1963. до 2005. год.

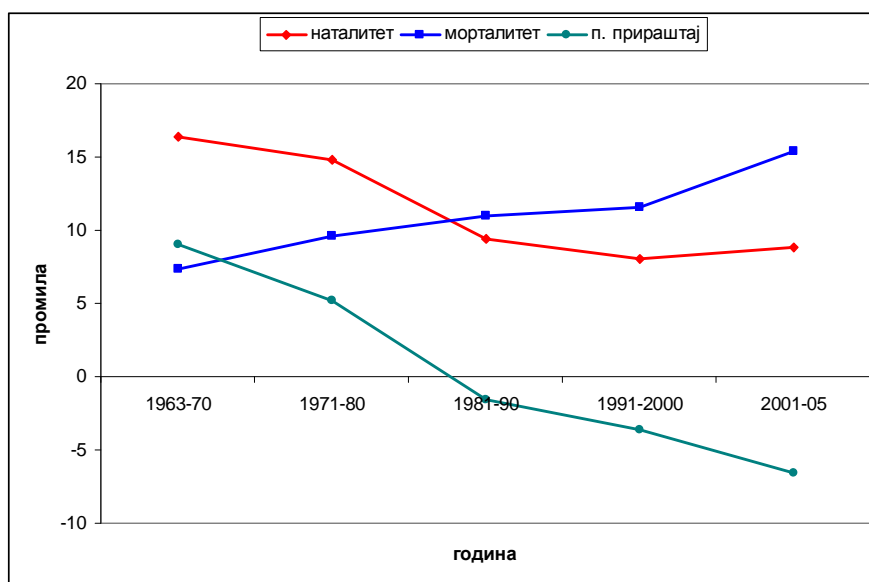
5.6.3 Општина Мeroшина

Општина Мeroшина се простире у западном делу Нишке котлине, а ограничена је општинама: Ниш, Дољевац, Житорађа, Прокупље и Алексинац. Са северне и северозападне стране затварају је масиви Малог Јастрепца. Саобраћајно је добро повезана са суседним општинама. Јужним делом територије пролази магистрални пут који повезује југоисточну и источну Србију са косовском и метохијском котлином. Сеоска насеља су повезана добром путном мрежом са општинским средиштем - Мeroшином. Територија ове општине има веома повољан географски положај, тако да проток путника и робе у свим правцима Србије тече неометано .

Општина Мeroшина спада у ред економски недовољно развијених општина Србије. Спор привредни и друштвени развој у послератном периоду одразио се и на кретање становништва, подстичући све негативне тенденције демографског развоја. Последњих 30 година је период стагнације и опадања становништва ове општине. Према попису из 2002. године на подручју општине Мeroшина живело је 14.812 становника у 27 сеоских насеља. Укупан послератни популациони развитак, после позитивног почетка, до 1953. године, бележи изразите депопулационе знаке. Једино

је Меровина, као општински центар, забележила динамични раст. Остала насеља доживела су нека мањи, а нека осетан пад броја становника. У периоду од 1961. до 2002. године укупно становништво смањило се за 6.917 становника, или просечно годишње 169 становника.

У раздобљу од 1961. до 2002. године број становника се смањило са 18.899 на 14.812. Истовремено се смањила густина насељености са 107 на 77 становника на km^2 , што је знатно мање од просека Републике Србије. У периоду од 1963. до 2003. године рођено је 8.897 особа, а умрло 8.174, што показује да је природни прираштај био позитиван и износио је 723 лица. У истом периоду механички одлив становништва је износио 6.640 или 122 особе годишње. Највећи природни прираштај бележи осмогодишњи период (1963-1970.). Његова апсолутна вредност износила је 1.294, а стопа 8‰. У овом периоду је рођено 2.424, а умрло 1.130 лица. Стопа наталитета је износила 15‰ а стопа морталитета 7‰. Период од 1971. до 1980. године је карактеристичан по повећању апсолутног броја рођених и умрлих, с тим што је број умрлих брже растао од броја рођених, што се одразило на природни прираштај. Рођено је 2.636 деце, умрло 1.714 лица, а природни прираштај је био 922. У наредној декади (1981-1990.) се наставио тренд повећања апсолутног броја умрлих (2.265) док је број рођених (1.931) у наглom паду. У овом периоду је по први пут број умрлих већи од броја рођених. Природни прираштај је износио -334. Стопа наталитета је износила 10,2‰, морталитета 12,6‰ а природног прираштаја -2,4‰.

Графикон 16. Кретање стопе наталитета, морталитета и природног прираштаја у насељима општине Меровина од 1963. до 2005. год.

Овакав ток апсолутног броја рођених и умрлих и њихових стопа се наставио и у наредном периоду од 1991. до 2000. и од 2001. до 2005. године. Стопа природног

прираштаја је износила 4,8‰ (1991-2000.), да би у последњем петогодишњем периоду достигла вредност од 6,6‰.

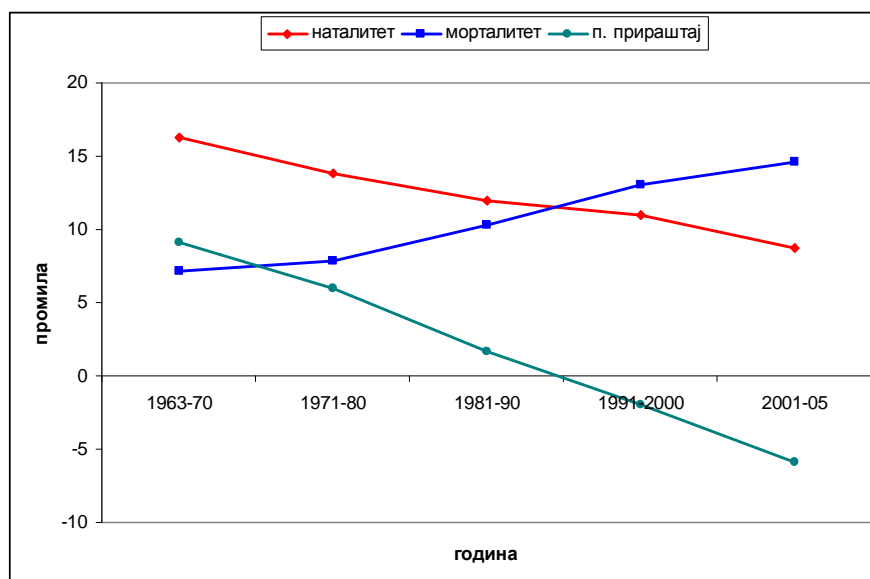
Свих двадесет седам насеља општине Меровина су током шездесетих, седамдесетих и осамдесетих година имала позитивне вредности природног прираштаја. Међутим, касније до 2003. године бележене су негативне разлике.

5.6.4 Општина Дољевац

Општина Дољевац смештена је у Поморављу у подручју ушћа Топлице у Јужну Мораву, на обема странама Јужне Мораве између општина: Ниш, Гаџин Хан, Лесковац, Житорађа и Меровина. Према подацима пописа 2002. године, на подручју општине Дољевац живео је 19.561 становник у шеснаест насеља сеоског и мешовитог типа.

У општини Дољевац у периоду од 1961. до 2002. године дошло је до пада броја становника. По попису 1961. године, у општини је живело 19.860 становника, а до 2002. године популација је бројно, али сасвим минимално опала на 19.561 лице, односно за свега 299 лица. У периоду од 1963. до 2003. рођено је 10.632 лица или просечно 265 лица годишње. У истом периоду у овој општини је умрло 8.405 лица или 210 лица годишње. Укупан природни прираштај је у том периоду био позитиван и износио је 2.227. Ако се посматра период од 1963. до 1970, а то је време од осам година, уочавамо да је апсолутни број рођених износио 2.620 особа. У наредном међупописном периоду (1971-1980.) рођено је 2.830 лица, осамдесетих 2.490, да би деведесетих број рођених незнатно опао на 2.425 лица. Сходно оваквом току апсолутних вредности наталитета и стопе су имале пад од 16,3‰ (1963-1970.), преко 13,8‰ (1971-1980.) и 12,1‰ (1981-1990.) до 10,8‰ (1991-2001.) У истом периоду број умрлих је константно растао. Кретао се од 1.149 у периоду од 1963. до 1971. године, 1.602 седамдесетих, 2.133 осамдесетих да би у деведесетим достигао вредност од 2.925 умрлих лица. Стопе морталитета су се у овом периоду готово удвостручиле, са 7,2‰ на почетку посматраног периода на 13,1‰ у последњем периоду.

Услед оваквог тока стопа наталитета и морталитета, стопе природног прираштаја су имале опадајући карактер. Међутим, стопе природног прираштаја у општини Дољевац су знатно касније, него у другим општинама Нишавског округа, достигле негативне вредности. У периоду од 1963. до 1970. године вредност стопе природног прираштаја је износила 9,1‰. У наредној деценији средња вредност стопе је износила 6‰. Осамдесетих година стопа је опала на 1,7‰. У наредној деценији је дошло до наглог пораста смртности тако да је природни прираштај добио негативну вредност први пут у посматраном периоду.

Графикон 17. Кретање стопе наталитета, морталитета и природног прираштаја у насељима општине Дољевац од 1963. до 2005. год.

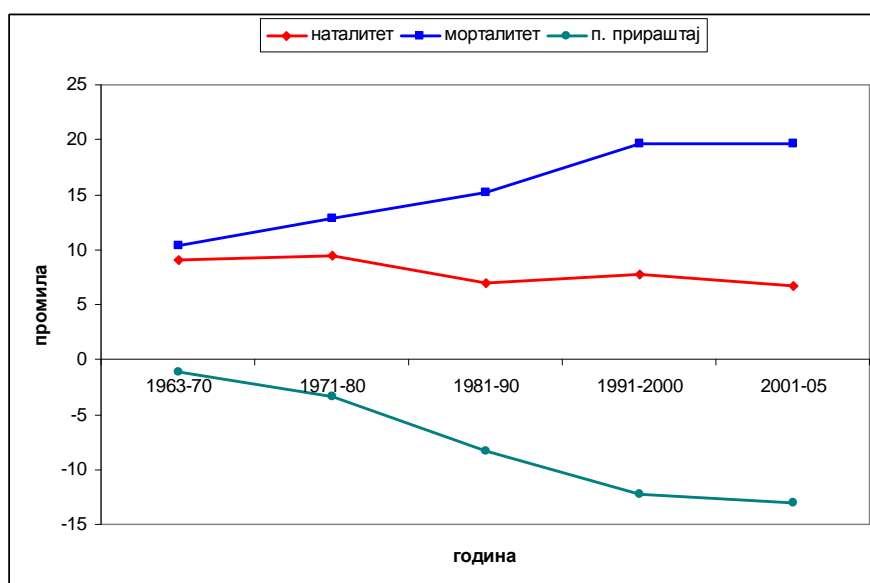
Сва насеља општине Дољевац, током шездесетих, седамдесетих и осамдесетих година имала су позитивне вредности природног прираштаја. Деведесетих година стопе су минимално опале и кретале се око -2%. У насељима Дољевац, Пуковац и Шарлинце стопе су биле позитивне, док су остала насеља имала негативну стопу природног прираштаја.

5.6.5 Општина Ражањ

Ражањ се налази у средњој Србији, на половини пута између Параћина и Алексинца. Ражањ и његова општина имају специфичан прелазни положај. Општина Ражањ чини прелазно подручје између карпатске, балканске и родопске Србије. Делови општине припадају источној Србији, али и регијама Великог и Јужног Поморавља. Ражањску општину граниче: параћинска општина са севера, бољевачка са северо-истока, сокобањска са истока, алексиначка са југоистока, крушевачка са југа и ћићевска са запада.

Ражањска општина је популационо мала. У периоду од 1961. до 2002. године број становника је опао за 7.460 лица, са 18.829 на 11.369 становника. У периоду од 1963. до 2003. године је рођено 5.145 лица а умрло 9.126. тако да је природни прираштај био негативан и износио је -3.981. За ову општину може се рећи да је на смањење броја становника подједнако утицало и механичко и природно кретање.

Апсолутни број рођених у посматраном периоду има осцилирајући ток. У периоду од 1963. до 1970. апсолутни број рођених је 1.288 лица, у наредном (1971-1980) 1.546, потом 1.007 и у последњем периоду 1.304. Стопа наталитета је током шездесетих износила 10,3‰, а током седамдесетих 9,1‰. Осамдесетих је опала на 7,1‰, да би деведесетих опет имала вредност од 9,3‰. Осцилирајући тренд се наставио и у првим годинама двадесет првог века када је стопа природног прираштаја износила 6,7‰.

Графикон 18. Кретање стопе наталитета, морталитета и природног прираштаја у насељима општине Ражањ од 1963. до 2005. год.

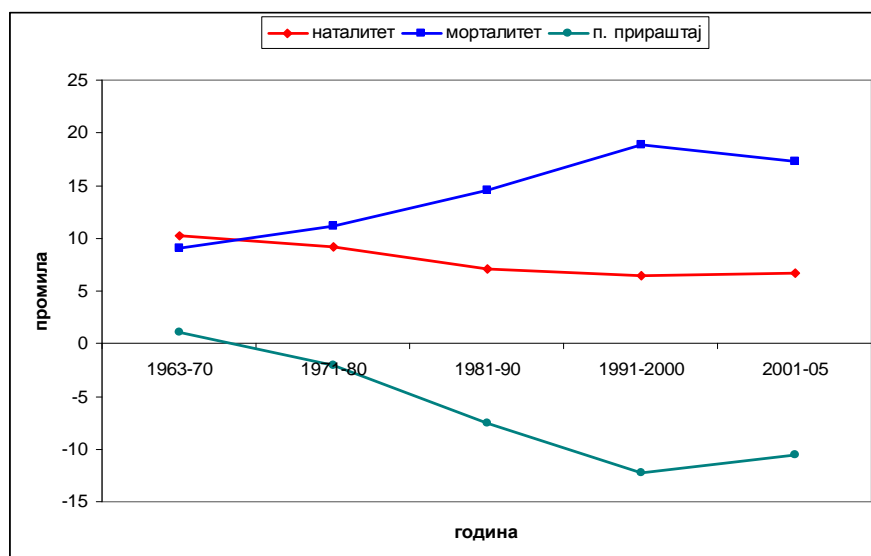
Број умрлих се готово удвостручио на крају посматраног периода у односу на почетни ниво. За првих осам година умрло је 1.467 лица и стопа морталитета је износила 9,2‰, у наредном периоду број умрлих је повећан на 2.108 а стопа на 11,2‰. Осамдесетих година је умрло 2.421, деведесетих 2.721 а стопе су износиле 14,5‰ и 19,5‰.

Од свих општина Нишавског округа, природни прираштај је први пут достигао негативну вредност у општини Ражањ 1971. године (-1,2‰). Од тада стопа природног прираштаја у овој општини има стално негативну вредност. Седамдесетих година стопа је износила -2,1‰, осамдесетих -7,4‰, деведесетих -10,2‰, да би у почетним годинама двадесет првог века достигла највишу вредност и износила -13‰.

5.6.6 Општина Сврљиг

Општина Сврљиг са својих 39 насеља простире се дуж Сврљишког Тимока, раздвајајући општине Ниш и Књажевац. Ово подручје се идентификује као Сврљишка котлина у ширем смислу, тј. укључујући и гравитирајући брдско-планински предео. Сврљишку општину граниче: књажевачка општина са севера и североистока, белопаланачка са истока и југоистока, нишка са југа, сокобањска са северозапада, алексиначка са запада. Иако се налази у непосредној близини Ниша, општина Сврљиг је депопулациона општина. Број становника је опао са 30.260, колико је износио у 1961. на 17.284 у 2002. години. На негативно кретање броја становника утицао је негативан природни прираштај са 37,2%, док су емиграције учествовале са 62,8%.

У периоду од четрдесет посматраних година рођено је 7.337 лица. У прва два периода број рођених је био на приближно истом нивоу. Од 1963. до 1970. године рођено је 2.317 лица, а од 1971. до 1980. године 2.328. У наредном периоду (1981-1991.) број рођених је опао на 1.606 лица, да би се овакав тренд наставио и у деведесетим годинама када је рођено 1.086 лица. У складу са падом апсолутног броја рођених опале су и стопе наталитета и то од 9,9‰ шездесетих, на 9,4‰ седамдесетих, 6,9‰ осамдесетих, да би деведесетих достигле најнижу вредност од 5,2‰.

Графикон 19. Кретање стопе наталитета, морталитета и природног прираштаја у насељима општине Сврљиг од 1963. до 2005. год.

Број умрлих је константно растао и то од 2.068 у првом периоду, 2.845 у другом, 3.295 у трећем до 3.962 у последњем. Стопа смртности је имала готово константан раст. Кретала се од 11,4‰ током шездесетих до 19,5‰ деведесетих, када је и забележена њена највећа вредност, да би у деведесетим незнатно опала на 18,8‰.

Природни прираштај је веома рано добио негативну вредност, 1971. године. У првом периоду средња вредност стопе природног прираштаја је износила 0,7‰, да би већ током седамдесетих година попримила негативне вредности и опала на -3,5‰. И поред мањих осцилација током година, стопа природног прираштаја не само да је задржала негативне вредности, већ је и драстично смањена. Током осамдесетих је смањена на -9,6‰, деведесетих на -13,6‰.

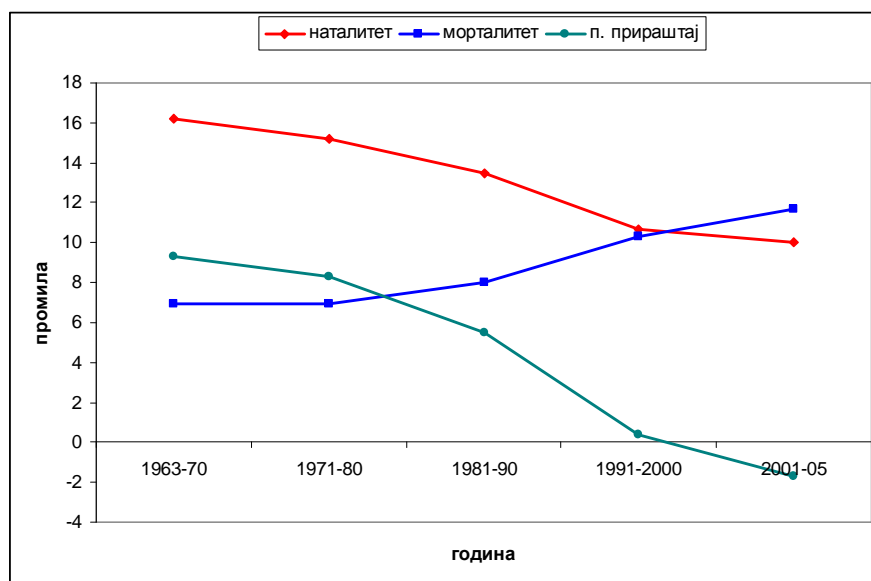
Посматрано по насељима, може се видети да је природни прираштај у периоду од 1971. до 1980. године био позитиван само у три од тридесет девет насеља општине. У наредном периоду једино је Сврљиг, као општински центар, имао позитиван природни прираштај. Сва остала насеља, тридесет шест, од седамдесетих година, а тридесет осам од осамдесетих имају негативан природни прираштај. У периоду од 1991. до 2000. године у три насеља општине (Тијовац, Мечји До и Лабуково) није било рађања. У наредном периоду, од 2001. до 2005. године, број насеља у којима је апсолутни број рођених био нула повећан је на десет.

5.6.7 Град Ниш

Нишка општина спада у ред средње великих општина Србије. Она захвата и средњи и источни део Нишке котлине са планинским ободом на северној и источној страни, док је са западне стране отворена према мерошинској општини. Граница нишке општине полази са севера, почевши од источних огранака Малог Јастрепца, па преко суповско-трнавског простора, обухватајући масив Калафата избија на превој Грамаду и Сврљишке планине; раздваја нишку од алексиначке и сврљишке општине. Источна граница, пресецајући попречно простор Сићевачке клисуре, зараван Плочу и избијајући на Суву планину (Соколов камен 1552m), одваја нишку од белопаланачке општине. Пресецајући Кутинску клисуру, крећући се гребеном Селичевике и избијајући на Јужну Мораву код села Чапљинац, јужна граница одваја нишку од гацин-ханске (Заплање) и дољевачке општине. Држећи се корита Јужне Мораве, западна граница одваја нишку од мерошинске општине.

Нишка општина је имала већи пораст броја становника у посматраном четрдесетогодишњем периоду. Број становника у општини Ниш је од 1961. до 2002. године порастао са 146.524 на 250.518 становника, односно за 103.994 или за 71%.

Годишњи пораст је био 2.599 лица. Број рођених у периоду од 1963. до 2003. је износио 121.834 особа, а број умрлих 78.316, те је природни прираштај позитиван и износи 44.742. Од укупног демографског раста у периоду од четрдесет година, на природни прираштај становништва је отпало 43%, а осталих 57% на механички прилив становништва. Нишка општина је једина у Нишавском округу која је имала у овом периоду позитивне вредности природног прираштаја.

Графикон 20. Кретање стопе наталитета, морталитета и природног прираштаја у насељима општине Ниш од 1963. до 2005. год.

Стопе наталитета у општини Ниш су опале од 15,4% у првој деценији (1971-1980) на 10,7% у последњеј деценији У истом периоду стопе морталитета су порасле од 6,8 до 10,3% тако да је стопа природног прираштаја имала пад од 9,5% до 0,4%.

Од 1980. године почело је константно опадање стопа рађања, и од тада се запажа постепено опадање природног прираштаја. На графикону се види укрштање линије које показују рођене и умрле, тако да од 2002. године падају стопе природног прираштаја испод нуле.

Посматрајући табелу у којој су приказане стопе наталитета, морталитета и природног прираштаја, можемо уочити неке правилности. Насеља која су ближа општинском центру (Брзи Брод, Девети Мај, Доња Врежина), имала су на почетку посматраног периода веће стопе наталитета и ниже стопе морталитета, тако су и стопе природног прираштаја биле више. У неким насељима, која су удаљенија од Ниша и која су имала лоше саобраћајне везе са општинским центром, стопе природног прираштаја су веома ниске, односно негативне (Куновица -39,7%, Раутово -4,9%, Банцарево -33,7%, Радикина Бара -24,8%).

6 НУПЦИЈАЛИТЕТ И ДИВОРЦИЈАЛИТЕТ

Брак се најчешће дефинише као друштвено призната и дозвољена веза између две одрасле особе супротног пола. Најважнији саставани елементи брака јесу: копулација (прокреација), кохабитација (заједнички живот) и легитимација, тј. друштвено допуштање и контрола (сексуалних) односа супружника и признавање деце која се из тог односа рађају.³² Осим брака, постоје заједнице која имају прва два елемента али немају трећи, друштвено признање ванбрачне заједнице. Мењање садржаја брака подразумева сложени процес који се одвија у савременим популацијама, а теоријски се своди на преображај брака као институције у партнерство као “чисти односи” који зависе од сарадње и емоционалне комуникације међу учесницима. У том смислу, мањи је број људи који данас ступају у брак него раније, а када се на то одлуче, онда се то дешава у каснијим годинама. Осим тога, у порасту је број оних који се опредељују да живе заједно (да кохабитирају) пре брака, при чему је то нека врста замене за брак.

У исцрпној историјској анализи Јохан Хајнал даје прву типологију брачне структуре становништва са три основна типа:

- Западноевропски-пружа се од линије Трст-Санкт Петербург у северозападној Европи. Просечна старост за склапање брака била је у средњем веку, па и у 18. и 19. веку веома висока. Жене су улазиле у брак обично са преко 23 године, а некад и са 28 или 29 година. Као последица тога следио је високи проценат уседелица до краја репродуктивног периода, обично 10%, а понекад 25 па и више процената, те се тиме објашњава рана појава ниског ферилитета.
- Неевропски или традиционални тип врло раних бракова и приметне разлике у старости супружника. Распрострањен је код традиционалних друштава широм Азије и Африке. Карактерише га ниска старост жена приликом ступања у први брак, обично испод 20 година, као и велики степен брачности, који прелази 95% лица у браку старости 35-40 година.
- Источноевропски-обухвата Источну Европу, Северну Америку, Латинску Америку и европско становништво Океаније. Овај модел брачности представља прелазни облик између претходна два модела. Хајнал је међу представнике источног типа уврстио популацију Србије 1900. године.

³² Марјановић, М. (1998): Основи социологије, Природно-математички факултет, Нови сад.

Најновији подаци указују да је Хајнелова подела веома уска да би се обухватила сва друштвена реалност, тј. да су могуће различите комбинације приликом склапања брака и пропорције склопљених бракова.

С обзиром на то да се Србија налази источно од линије Трст-Санкт Петербург, то би по источноевропском прелазном моделу нупцијалитет требало да има следеће карактеристике:

-жене би требало да склапају брак са 20-23 године, а мушкарци пре 27 година.

-до наведених 50 година брак би требало да склопи од 99-95% лица.³³

6.1 Кретање броја бракова и стопа нупцијалитета

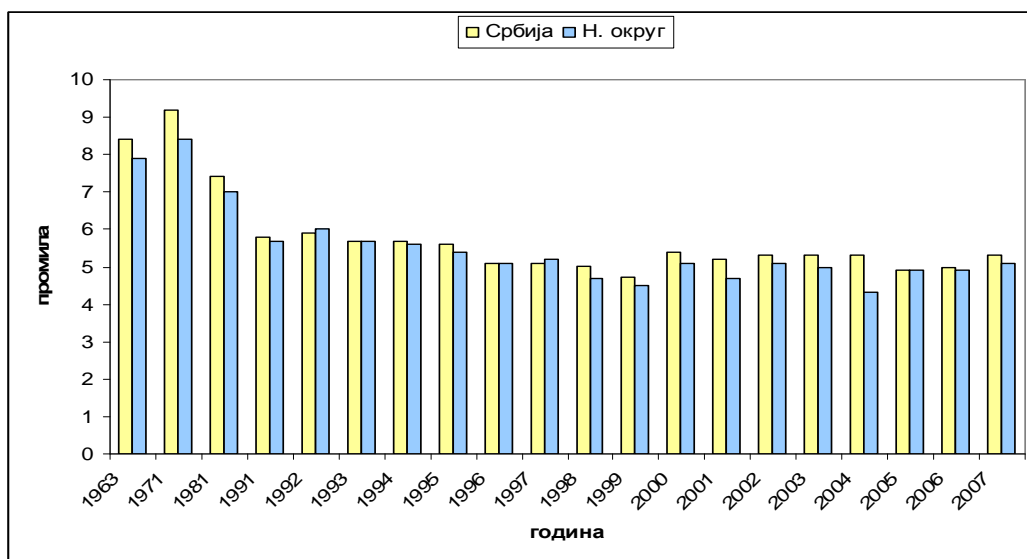
Анализом броја бракова у периоду од 1963. до 2001. године уочава се константан пад броја склопљених бракова у свим општинама Нишавског округа. У датом периоду број бракова у Нишавском округу се смањио за 30,1%. Укупан број склопљених бракова у Нишавском округу током посматраног периода је износио 12.599. За анализу брачности као бољи показатељ користићемо стопу нупцијалитета. Њеном анализом се уочава, након почетног повећања у периоду од 1963. до 1971. године, константан пад вредности. Овај податак је веома забрињавајући, јер указује на константно смањење броја бракова на подручју Нишавског округа. Ово је углавном последица страха младих за оснивањем породице услед лоше материјалне ситуације, али исто тако и прихватања ванбрачних заједница као нове особине нупцијалитета развијених земаља (пре свега западноевропских и северноевропских).

Табел 34. Стопа нупцијалитета за Србију, Централну Србију, Војводину и Нишавски округ

	Србија	Централна Србија	Војводина	Нишавски округ
1963.	8,30	8,40	8,50	7,90
1971.	9,20	9,20	9,40	8,40
1981.	7,40	7,40	7,60	7,00
1991.	5,90	5,80	5,70	5,70
1992.	6,10	5,90	5,90	6,00
1993.	5,90	5,70	5,70	5,70
1994.	5,70	5,70	5,50	5,60
1995.	5,70	5,60	5,70	5,40
1996.	5,30	5,10	5,50	5,10
1997.	5,20	5,10	5,40	5,20
1998.		5,01	5,30	4,70
1999.		4,71	5,20	4,50

³³ Ђурђев, Б. (1998): Географија становништва, Универзитет у Новом Саду, Нови Сад.

2000.		5,40	5,50	5,10
2001.		5,20	5,30	4,70
2002.		5,30	5,30	5,10
2003.		5,30	5,30	5,00
2004.		5,30	5,40	4,30
2005.		4,90	5,00	4,90
2006.		5,00	5,00	4,90
2007.		5,30	5,00	5,10

Графикон 21. Стопа нупцијалитета за Србију и Нишавски округ у периоду од 1963. до 2007. године

Интересантан је податак да се у последње четири године уочава благи пораст стопе нупцијалитета.

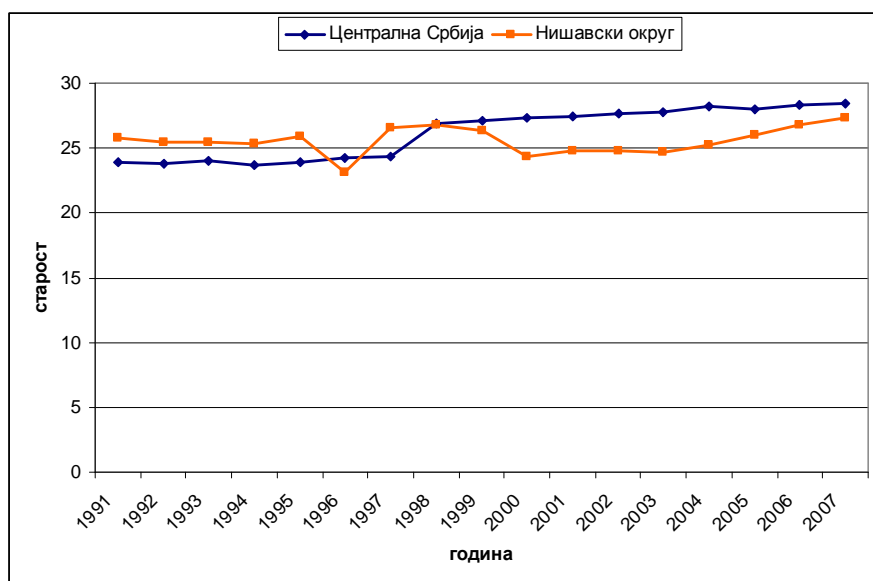
6.2 Средња старост приликом склапања брака

6.2.1 Средња старост жена

Средња старост приликом склапања првог брака код жена у Нишавском округу током посматраног периода (1991-2005) има осцилирајући ток, са краћим временским интервалима када је њена вредност уједначена и стабилна.

Табела 35. Средња старост жена приликом склапања првог брака

	Централна Србија	Војводина	Нишавски округ
1991.	23,9	23,7	25,8
1992.	23,8	23,6	25,5
1993.	24,0	23,8	25,5
1994.	23,7	23,8	25,4
1995.	23,9	23,9	25,9
1996.	24,2	24,0	23,1
1997.	24,4	24,3	26,6
1998.	26,9	27,7	26,8
1999.	27,1	27,6	26,4
2000.	27,3	27,9	24,4
2001.	27,5	27,9	24,8
2002.	27,7	28,3	24,8
2003.	27,8	28,4	24,7
2004.	28,2	28,7	25,2
2005.	28,0	28,6	26,0
2006.	28,3	28,8	26,8
2007.	28,5	29,2	27,3

Графикон 22. Средња старост жена приликом склапања првог брака

Средња старост жена приликом склапања првог брака у Нишавском округу била је једино на почетку посматраног периода већа од средње старости жена на нивоу централне Србије и Војводине. Бржи пораст вредности средње старости жена централне Србије и Војводине допринео је да ове вредности 1998. године буду готово изједначене. У наредном периоду вредности на нивоу округа су остале приближно исте (1998. 26,8, а 2007. 27,3) док су у остатку Србије наставиле

континуирани раст и достигле вредност од 28,5 (централна Србија) и 29,2 (Војводина).

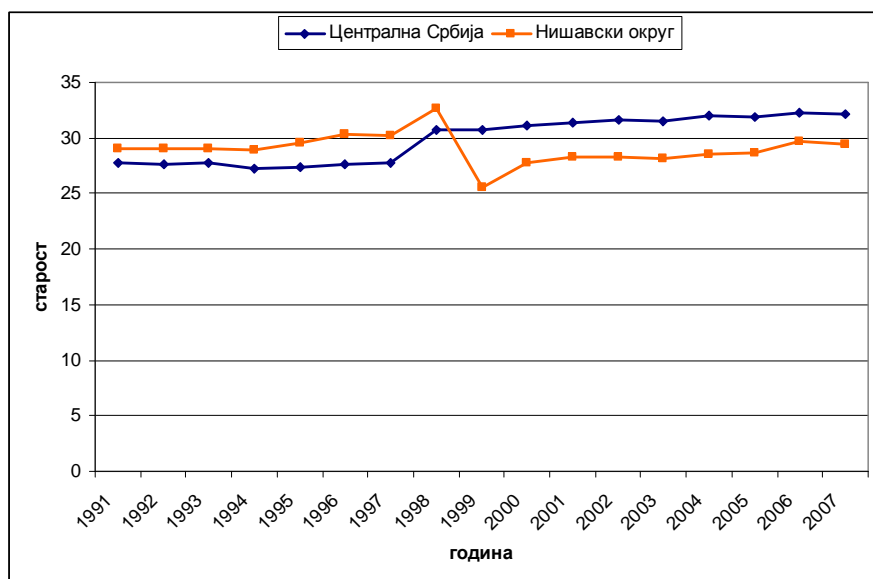
6.2.2 Средња старост мушкараца

Средња старост приликом склапања брака код мушкараца има тенденцију пораста од 1991. године и то како у Нишавском округу, тако у централној Србији и Војводини. С том разликом што централна Србија и Војводина имају континуиран раст током целог посматраног периода, док у Нишавском округу просечна старост има раст до 1998. године када достиже максималну вредност од 32,7. Након тога, 1999. године, долази до наглог пада, када достиже вредност од 25,6, што је и најнижа вредност током посматраног периода. У наредним годинама средња старост приликом склапања првог брака поново креће узлазном путањом, да би 2007. године достигла вредност од 29,4.

Ако се упореде средње старости жена и мушкараца приликом склапања првог брака, видеће се да имају сличне тенденције кретања, са осцилацијама пада или пораста у истим годинама. Старосна разлика међу супружницима није уједначена и има осцилирајући ток. Креће се од 2,1 године колико је износила 2007. и 7,3 1996. године. Интересантно је да је 1999. године просечна старост жена приликом склапања првог брака имала већу вредност за 0,8.

Табела 36. Средња старост мушкараца приликом склапања првог брака

	Централна Србија	Војводина	Нишавски округ
1991.	27,8	27,2	29,0
1992.	27,6	27,3	29,0
1993.	27,8	27,4	29,0
1994.	27,2	27,1	28,9
1995.	27,4	27,2	29,6
1996.	27,6	27,3	30,4
1997.	27,8	27,6	30,2
1998.	30,7	31,4	32,7
1999.	30,8	31,2	25,6
2000.	31,1	31,5	27,8
2001.	31,4	31,6	28,3
2002.	31,6	32,1	28,3
2003.	31,5	31,9	28,2
2004.	32,0	32,3	28,6
2005.	31,9	32,3	28,7
2006.	32,3	32,5	29,7
2007.	32,1	32,9	29,4

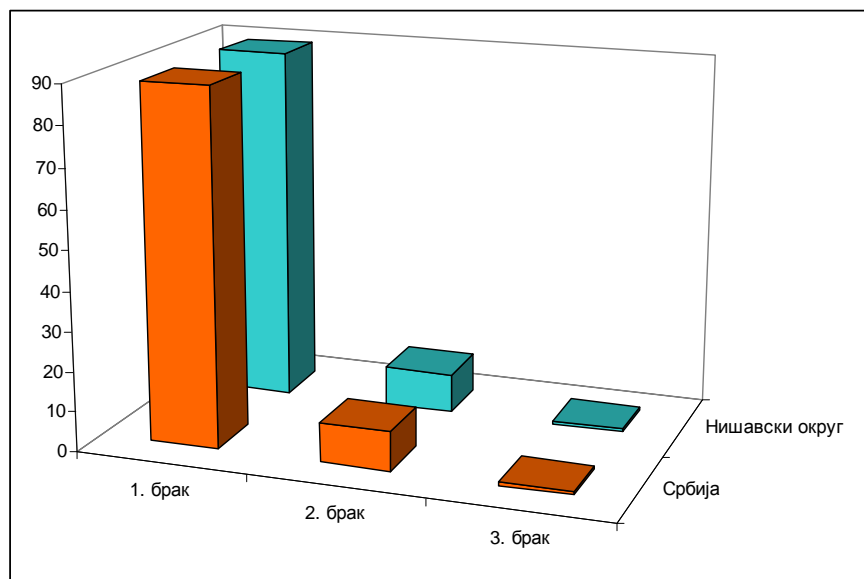
Графикон 23. Средња старост мушкараца приликом склапања првог брака

6.3 Однос броја бракова првог и бракова вишег реда

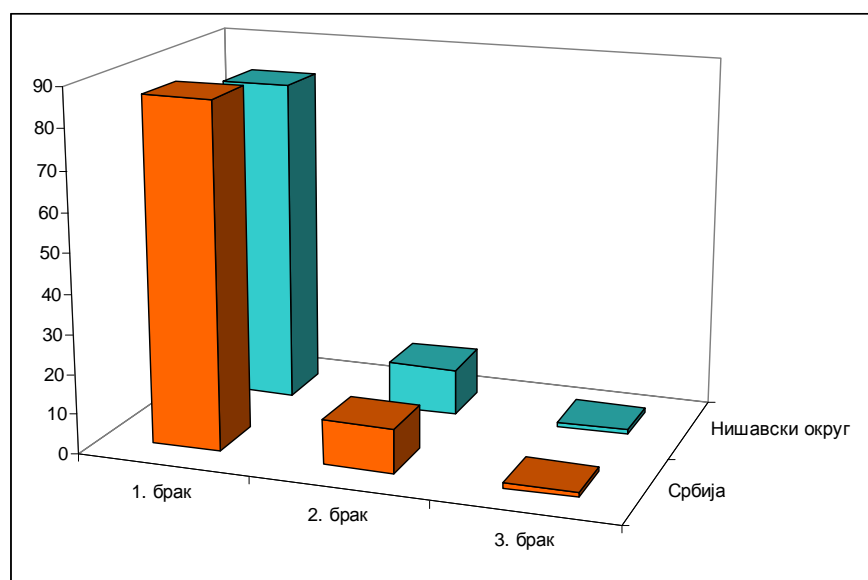
Као што се на основу графикана 24 може уочити, највећа процентуална заступљеност је жена које су ушле у први брак и у Нишавском округу и у Србији. Потом следе бракови другог па трећег реда. Процентуални удео бракова првог и бракова вишег у укупном броју бракова реда на нивоу Србије и Нишавског округа је на приближно истом нивоу. Удео бракова првог реда на нивоу Нишавског округа је 89,3% и нешто је већи (0,1%) него у Србији. Када је реч о браковима другог реда, може се видети да је њихов процентуални удео у Нишавском округу 9,85% и за 0,1% је мањи него у Србији. Код бракова трећег реда ситуација је прилично уједначена и нема битних одступања.

Табела 37. Однос бракова првог и бракова вишег реда у општинама Нишавског округа

		Младожења						Невеста					
		I		II		III		I		II		III	
		Бр.	%	Бр.	%	Бр.	%	Бр.	%	Бр.	%	Бр.	%
Нишавски округ	1.999	1.720	86,04	229	11,46	50	2,50	1.763	88,19	208	10,41	28	1,40
Град Ниш	1.471	1.285	87,36	161	10,94	25	1,70	1.323	89,94	135	9,18	13	0,88
Алексинац	250	198	79,20	38	15,20	14	5,60	200	80,00	40	16,00	10	4,00
Гацин хан	33	29	87,88	2	6,06	2	6,06	27	81,82	6	18,18	0	0,00
Дољевац	93	82	88,17	9	9,68	2	2,15	84	90,32	8	8,60	1	1,08
Мерошина	67	57	85,07	6	8,96	4	5,97	58	86,57	6	8,96	3	4,48
Ражањ	36	30	83,33	4	11,11	2	5,56	29	80,56	6	16,67	1	2,78
Сврљиг	49	39	79,59	9	18,37	1	2,04	42	85,71	7	14,29		0,00

Графикон 24. Однос броја бракова првог и бракова вишег реда код жена

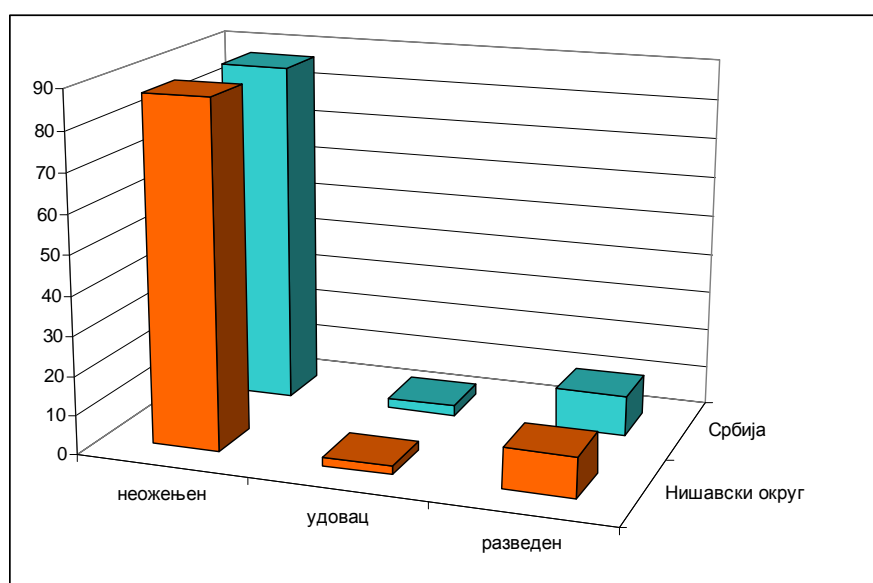
Графикон 25. Однос броја бракова првог и бракова вишег реда код мушкараца

Код мушкараца је као и код жена највећа заступљеност оних којима је склопљени брак први 86,09%, затим долазе бракови другог реда 11,76% и бракови трећег реда 1,17%.

Ако се упореде жене и мушкарци, видећемо да се већи проценат мушкараца опредељује за следећи брак. Овај проценат је нешто више изражен код склапања другог брака, где се око 1,91% мушкараца више него жена опредељује за други брак, док за трећи 0,37%.

6.4 Бракови према ранијем брачном стању

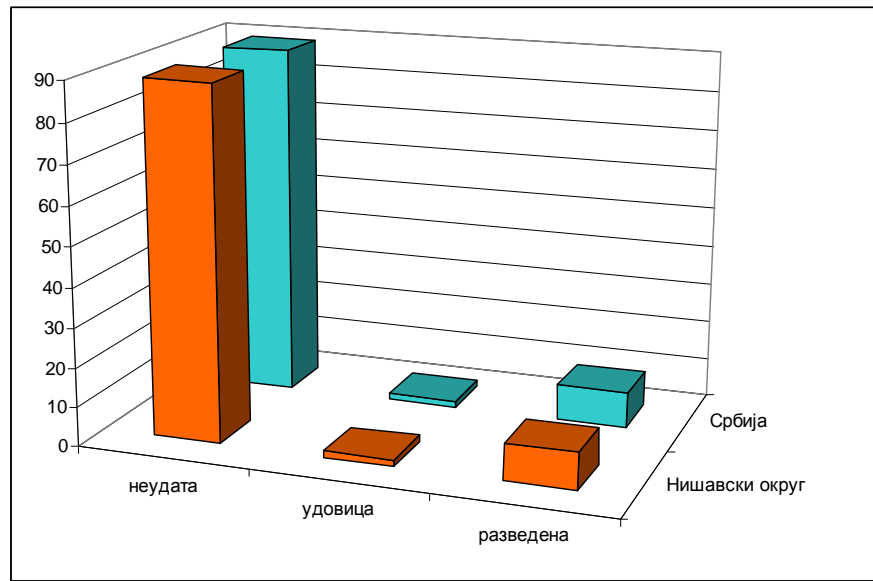
У погледу ранијег брачног стање, код жена (анализа свих бракова у периоду 1991-2006) се уочава процентуално највећа заступљеност неударних (89,35%), затим долази категорија разведених (око 9,13%) док је најмања проценатуална заступљеност удовица (1,53%). У поређењу са овим категоријама на нивоу Србије може се видети да нема битних одступања и да је однос прилично уједначен. Удео жена категорије неударних на нивоу Србије износи 89,13%, разведених 9,26% и удовица 1,61%.

Графикон 26. Раније брачно стање код мушкараца

Што се тиче ранијег брачног стања код мушкараца може се видети да је највећа процентуална заступљеност нежењених, затим следи категорија разведених (10,30%), а најмања заступљеност је удоваца (2,63%). На нивоу Србије однос је следећи: нежењени 87,60%, разведени 10,20% и 2,20%. Упоредјујући процентуалне заступљености појединих категорија код жена и мушкараца може се извести закључак да је већи проценат мушкараца одлучнији да уђе у нови брак после развода, што је највећим делом последица останка деце са мајком након развода брака.³⁴

³⁴ Кицошев, С., Бубало, Ж. М. и Ивков, А. (2005): Становништво Баната, Универзитет у Новом Саду, Нови Сад, стр. 102.

Графикон 27. Раније брачно стање код жена

6.5 Стопа диворцијалитета

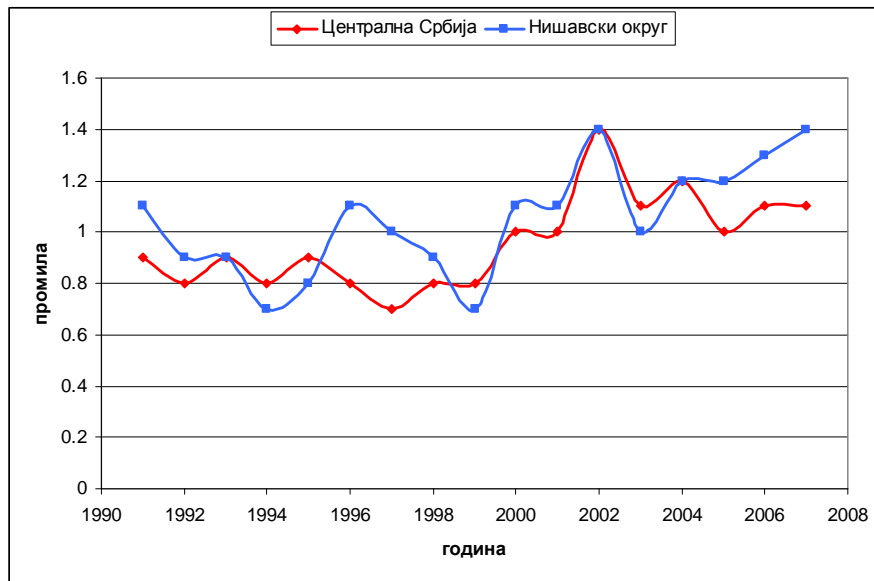
Вредности стопе диворцијалитета су прилично уједначене између Централне Србије и Нишавског округа. У појединим периодима имају чак и исте тенденције кретања са успонима и падовима у истим годинама.

Табела 38. Стопа диворцијалитета Србије, Војводине и Нишавског округа од 1971. до 2007. године

	Централна Србија	Војводина	Нишавски Округ
1971.	1,20	1,80	1,10
1981.	1,10	1,60	0,80
1991.	0,90	1,30	1,10
1992.	0,80	0,90	0,90
1993.	0,90	0,80	0,90
1994.	0,80	0,90	0,70
1995.	0,90	1,10	0,80
1996.	0,80	1,00	1,10
1997.	0,70	1,10	1,00
1998.	0,80	1,20	0,90
1999.	0,80	0,90	0,70
2000.	1,00	1,10	1,10
2001.	1,00	1,10	1,10
2002.	1,40	1,20	1,40
2003.	1,10	1,00	1,00
2004.	1,20	1,20	1,20
2005.	1,00	1,10	1,20
2006.	1,10	1,20	1,30
2007.	1,10	1,20	1,40

Најнижа вредност стопе у посматраном периоду је била 0,7% док је највећу вредност достигла на крају посматраног периода, 2007. године 1,4%. Током целокупног периода од 1971. до 2007. године стопа диворцијалитета је имала осцилирајући тик са тенденцијом благог раста, што се и види из приложене табеле. Вредност најнижих стопа диворцијалитета се хронолошки поклапа са периодима економске кризе и ратних сукоба на простору Србије. Што се може протумачити страхом од развода и одвајања у тешким временима.³⁵

³⁵ Кицошев, С., Бубало, Ж. М. и Ивков, А, (2005): Становништво Баната, Универзитет у Новом Саду, Нови сад, стр. 102

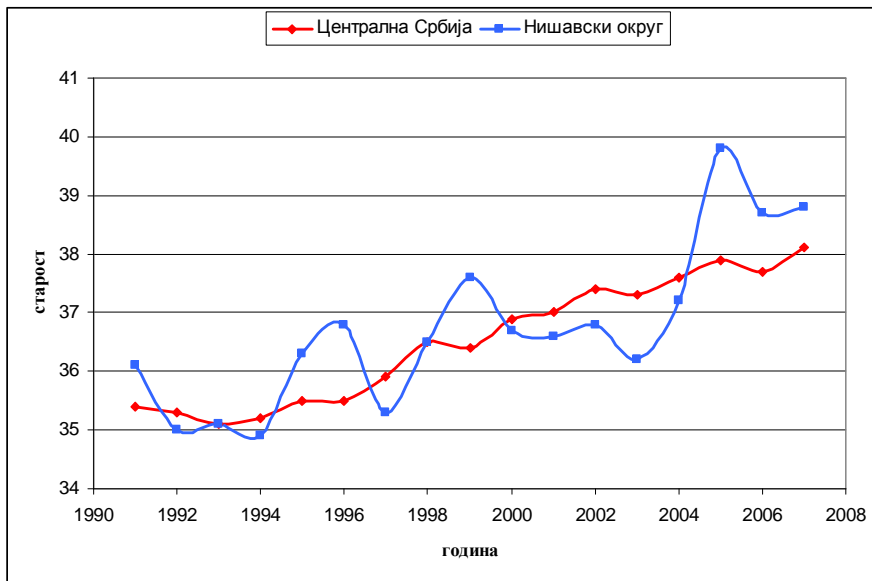
Графикон 28. Кретање стопе диворцијалитета у централној Србији и Нишавском округу

6.5.1 Средња старост приликом развода брака

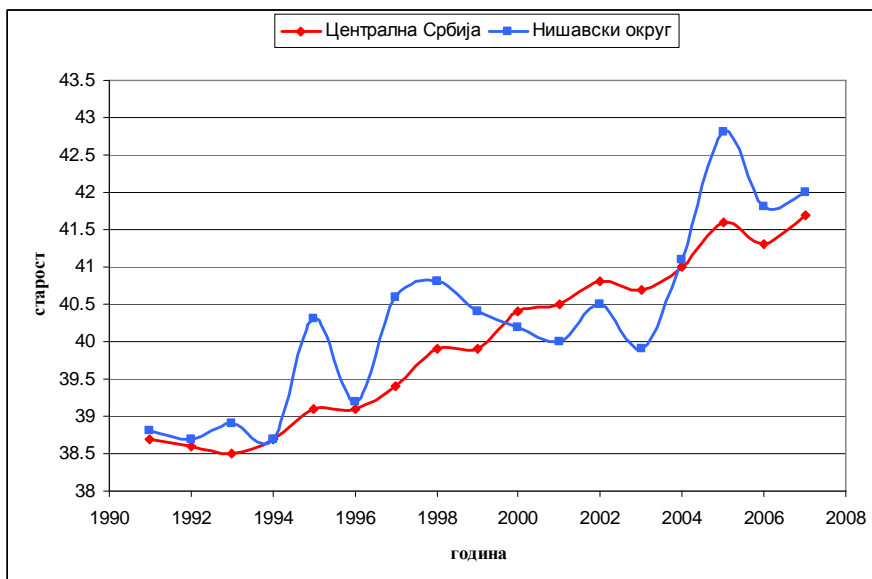
Просечна старост приликом развода брака у Нишавском округу, у периоду од 1991. до 2007. године, се креће од 38,9 година на почетку до 42,8 година на крају анализираниог периода за мушко и од 36,5 године на почетку до 38,8 на крају за женско становништво.

Анализом графикана уочава се да средња старост приликом развода и код мушкараца и код жена расте како у Нишавском округу, тако и на територији целе Србије.

Може се уочити да је однос старости жена у Нишавском округу и Србији прилично уједначен, изузев на почетку анализираниог периода. Почетком деведесетих година просечна старост жена приликом развода у Нишавском округу је износила 36,1 годину, а у Србији 32,8. Међутим, већ 1993. године долази до изједначавања ових вредности за Србију и Нишавски округ, и оне су до краја посматраног периода прилично уједначене.

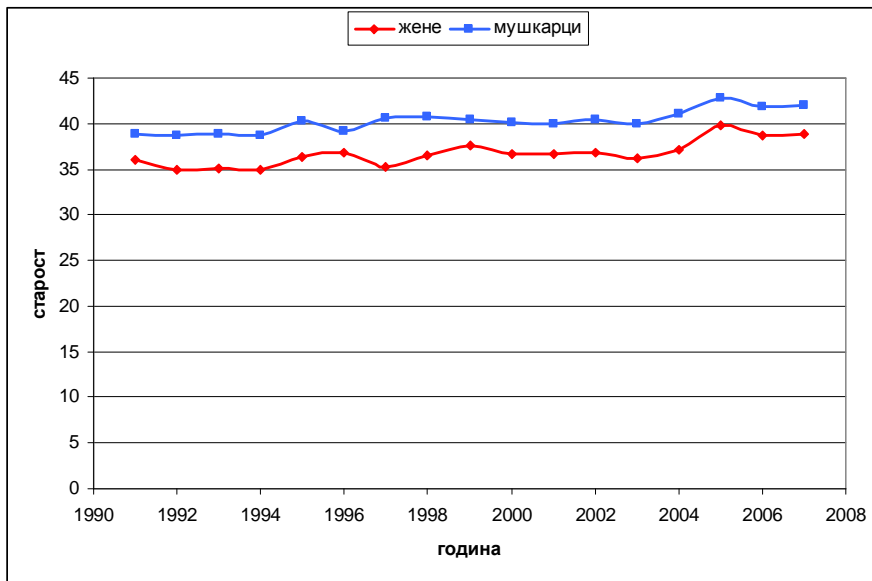

Графикон 29. Средња старост жене приликом развода брака у Нишавском округу од 1991. до 2007. године

Графикон 30. Средња старост мушкарца приликом развода брака у Нишавском округу од 1991. до 2007. године

За разлику од женског становништва, где се просечна старост приликом развода током анализираниог периода увећала за 2,3 године, код мушкараца се граница померила за 3,1 годину. Промене су уследиле као повећање просечне дужине трајања брака, а и померање старосне границе приликом склапања првог брака.

Графикон 31. Упордни приказ средње старости мушкарца и жене приликом развода брака у Нишавском округу од 1991. до 2007. године

6.6 Број издржаване деце из разведених бракова

Анализом података уочавамо да је просечан број издржаване деце из разведених бракова на приближно истом нивоу током посматраног периода, и креће се између 0,5 и 0,7. Изузетак представља 1996. године када је број издржаване деце достигао вредност од 0,9.

Графикон 32. Број издржаване деце из разведених бракова

Ако је стопа укупног фертилитета у нишавском округу 2002. године била 1,47‰, онда се може закључити да се у разведеним браковима остварује скоро половина укупног фертилитета. Овај податак је важан показатељ потребе за друштвеном бригом о овој деци и самохраним мајкама. Он такође показује да су деца све мање кохезиони фактор брака.

7 МИГРАЦИЈЕ СТАНОВНИШТВА

Појам миграције становништва (механичко кретање) означава првенствено просторну покретљивост, односно просторну мобилност становништва. Оне чине промену територијалног оквира живота појединаца или група, по својој основи су друштвени процес који има веома значајне демографске видове и последице. Миграције су уклопљене у демографски развитак, као детерминанте кретања становништва и структурних промена, па се у оквиру демографије сматрају демографским процесом.

Миграције су по својој дефиницији трајна промена настањености-везане за територију, као један од основних односа човека и простора, тако да су предмет посматрања многих наука, географије, екологије, историје, етнологије, социологије. Свака од њих посматра миграције са свог аспекта, па је то случај и у демографији.³⁶

Пресељавање становништва са једне на другу територију веома је стара појава. Мотиви и разлози због којих се становништво пресељава, као и последице које изазивају, били су, а и данас су веома различити и разноврсни. Отуда се може рећи да пресељавања становништва имају знатан друштвени значај, нарочито у савременим условима због убрзаног друштвеног, економског, просторног и другог развоја.³⁷

Померање становништва на дуже дистанце, односно одлазак становништва у удаљене крајеве по обиму је мање од пресељавања између суседних подручја. Већи миграциони токови су подстицани углавном економским факторима, па се због тога селидбена струјања одвијају на релацији од неразвијених према развијеним подручјима. У пресељавању преовлађују лица стара од 15 до 34 године живота. Све остале старосне групе учествују у миграционим кретањима, али у далеко мањем обиму.

Територијална покретљивост нешколованог и школованог становништва није истог интензитета. Школовано становништво је знатно мобилније него нешколовано. Осим тога, школовано становништво је у знатно већој мери обухваћено миграцијама на дужим релацијама него становништво без школе или са основном школом.³⁸

³⁶ Петровић, Р. (1986): Увод у демографију – ауторизована скрипта, Филозофски факултет, Београд.

³⁷ Голубовић, П. и Тодоровић, Н., (1997): Демографски развитак Лужнице, Ниш.

³⁸ Брезник, Д. (1977): Демографија – анализе, методи и модели, Центар за демографска истраживања, Београд.

Дакле, треба имати на уму да и неквалификована радна снага настоји да у условима општег прогреса, што пре побољша свој положај (економски) и то се види из чињеница, што у економској миграцији у великом обиму учествује и неквалификована радна снага.³⁹

Уочено је померање радне снаге на простору Нишавског округа још крајем XIX и почетком XX века, када су становници овог краја одлазили у печалбу у неке суседне земље. Сами животни услови крајем XIX и почетком XX века на подручју Нишавског округа условили су просторно померање становништва. Масовно су се селили и они који су нудили и просту радну снагу. Један број становника пресељава се из једног места у друго, такође ради запослења, али са жељом да повећа стандард своје породице, обезбеди стан, школовање деце. Људи најчешће мењају своје место сталног боравка из економских разлога, међутим, са развојем друштва честе су и верске, политичке па и миграције из националних побуда. Дешавају се принудно или добровољно, масовно или појединачно и плански или стихијски.

Међу научним радницима који су проучавали кретање становништва, печалбарство, био је и Михајло Костић. Он је указао да је било доста печалбара из сеоских насеља Нишке котлине. Углавном су печалбари били занатлије, а у мањем броју пољопривредни радници и покућари. Он такође наводи пример села Кнежица из кога је у 19. веку из 16 домова ишло у печалбу 40 људи. До 1912. године одлазили су у Софију на грађевинске радове, јер је тамо надница била три, а у Србији само један динар. Кнежичани су у печалбу одлазили и у Влашку на "буерска" имања као и у поједине крајеве Србије. Становници насеља Раутово као печалбари одлазили су у САД, Румунију, Мађарску и Бугарску. Из овог села "није било куће која није имала неког у Америци". Јелашничани су одлазили у печалбу и као сезонске занатлије (од "Ђурђева до Митрова дана": циглари, ћерамиције и колари, у Шумадију, Посавину и Подунавље). У печалбу је одлазило и становништво јачих виноградарских села северног обода: Каменице, Горњег и Доњег Матејевца. Из виноградарско-сточарских села, ради добре зараде, такође се одлазило у Бугарску, али ради обављања каменорезачких послова. Иначе, док нису научили каменорезачке занате и Горњоматејевчани су одлазили на пољопривредне радове у Румунији. Неки су печалбари у Турској обављали покућарске послове. Из овога се види да је становништво из овог краја имало велики радијус кретања не само у нашој земљи него и ван ње.⁴⁰

³⁹ Владимирова, М. (1987): Развитак и пројекције становништва и радне снаге Горњег Понишавља, Докторска дисертација, Приштина, стр. 79.

⁴⁰ Костић, М. (1967): Нишка котлина, Зборник радова Географског института Јован Цвијић, Београд.

Двадесетих година прошлог века одлазило се у печалбу и због тога што су бројна села Нишке котлине пострадала од бугарске окупације у Првом светском рату.

Миграциона кретања у Нишавском округу знатно су интензивирани у послератном периоду у односу на период између два светска рата. Разлози за интензивне миграције, како унутрашњих тако спољашњих, углавном се могу наћи у променама друштвених односа и политичког система, као и у економском развоју, а посебно у снажној индустријализацији.⁴¹ Индустријски развој је концентрисан у Нишу и Алексинцу, а нешто касније и Сврљигу, што је на неки начин узроковало интензивно пресељавање сеоског становништва у поменуте индустријске центре.

Да би се процес обнове, ратом опустошене земље, извршио била је потребна нова радна снага, која је ангажована са сеоског подручја. Неразвијена пољопривреда, веома ниски приноси, примитивна средства за производњу и аграрна пренасељеност довели су до тога да се вишак радне снаге определио да напусти село и насели у градове. Одлазак радне снаге са пољопривредног поседа, односно са села у градове умногоме је утицао на смањење броја становника на сеоском подручју општина Нишавског округа у периоду од 1948. до 2002. године.

Град Ниш као центар округа и југоисточне Србије одувек је имао имиграциони карактер. У њему се насељавали не само становници ближе околине и осталих општина овог округа, него становништво ширег подручја републике па и ван ње. Треба истаћи и ту чињеницу да су миграције са овог подручја такође текле према већим градовима као што су Београд, Крагујевац и Нови Сад.

Према последњем попису становништва 2002. године удео мигрантског у укупном становништву Нишавског округа износио је 45,6% и нешто је нижи него 1981. године 48,5%. Гледано по општинама, највећу стопу имали су градови Ниш, Алексинац и Сврљиг.

Како је долазило до повећања обима миграција после Другог светског рата, најбоље можемо видети из промена удела аутохтоног и мигрантског становништва у укупном становништву.

Процент аутохтоног становништва у укупном становништву општина Нишавског округа није уједначен. Општине које су на већем степену економског развоја у односу на неразвијене општине имају мање аутохтоног становништва. Тако, на пример, општина Гацин Хан, Дољевац и Ражањ имају већу стопу аутохтоног становништва, мада гледано по пописима од 1961. до 2002. године и ове општине показују тенденцију смањења аутохтоног становништва.

⁴¹ Стевановић, Р. (1995): Миграције становништва Републике Србије – становништво и домаћинства Републике Србије према попису 1991. године, Републички завод за статистику, Београд, стр. 125.

На основу података о месту рођења и месту сталног становања становништва које је живело на подручју Нишавског округа у време пописа од 1961. до 1981. године, види се да је становништво овог подручја још увек прилично имобилно. Наиме, у неким општинама (неразвијеним) преко три четвртине укупног становништва је аутохтоно, што значи да од рођења није мењало места живљења. То нам показује да још увек постоје привредно недовољно издиференциране средине, односно општа неразвијеност. Међутим, како смо већ напоменули да у раздобљу убрзане индустријализације од 1961. године када су створени предуслови географске покретљивости становништва Србије, па и Нишавског округа, повећала се мобилност нашег становништва, што је довело до значајних промена у структури аутохтоног и досељеног становништва. Процент мигрантског становништва овог округа порастао је од 38,8% у 1961. на 48,5 % у 1981. години.

Имајући у виду да су за ова пресељавања углавном били економски разлози, нормално је што се на простору Нишавског округа, када су у питању миграцијска обележја, диференцира становништво општинских средишта и становништво сеоских насеља. Запажа се да се становништво, углавном, пресељава на краће дистанце, тј. на прво место долази пресељавање из једног у друго место исте општине под утицајем субјективних момената па и породичних прилика, у чијем продужењу не треба занемарити улогу економског фактора. На друго место долази миграција између суседних и других општина Нишавског округа. Запажена су пресељавања из удаљенијих села у приградска, или директно село-град, док је мањи обим миграција између општинских средишта.

Са социо-економског аспекта у праћењу географског размештаја становништва веома су интересантне миграције село-град, које су код нас интензивирани у послератном периоду. Ова врста пресељавања везана је уз индустријализацију и има велики значај јер интензивира промене економског састава становништва уопште, а нарочито радне снаге, како у граду, тако и у селу. Миграције село-град доприносе, на једној страни, већој концентрацији становништва на мањем простору и интензивној дерурализацији, на другој страни. Демографске промене, које у вези с овим процесима настају, значајне су за оцену стања и тренда кретања становништва одређеног подручја.

7.1 Укупна просторна покретљивост становништва

Повећање обима миграционих кретања становништва у периоду од 1961. до 2002. године, видљиво је из промена процентног удела аутохтоног (становништво које живи у месту рођења) и мигранског селидбеног (становништво које се најмање једном у животу пресељавало, те не живи у месту рођења) становања.

У 1961. години удео селидбеног у укупном становништву Нишавског округа износио је 38,8% и кретао се од 50,3% у Нишу, 38,5 % у Алексинцу, 19,2% Гаџином Хану, 25,0% у Дољевцу, 19,9% у Меровини, 30,7% у Ражњу и 24,4% у Сврљигу. У наредним пописима број селидбеног становништва Нишавског округа се повећава и 1981. години износи 37,1%, са највећом вредношћу од 55,4% у Нишу, и са најмањом 25,8% у Гаџином Хану.

Према последњем попису становништва 2002. удео мигранског у укупном становништву Нишавског округа износио је 45,6% и нешто је нижи него 1981. години, док је гледано у целини по општинама број мигранског становништва апсолутно и релативно мањи него 1981. године. Степен привредног развоја утиче на однос завичајног и селидбеног становништва. Тако је удео селидбеног становништва према последњем попису најмањи у општини Дољевац, док је у Нишу и Алексинцу већи.

Обим миграционих кретања (подаци само за стање од 31. марта 2002. године) сагледаћемо и кроз поделу на локалне (досељени у садашње место сталног боравка из другог места исте општине), међуопштинске (досељених из других општина Републике Србије), међурејубличке (становници који су се доселили у садашње место сталног боравка из других република бивше Југославије) и миграције из осталих земаља. Према последњем попису у Нишавском округу је било 15.606 лица која су се доселила из других република.

Посматрајући табелу да се закључити да највећи број становника Нишавског округа живи од рођења у истом месту, а то је 54,3%, што је у поређењу са Републиком Србијом (54,2%) и централном Србијом (54,6%) приближно идентично. Просторна мобилност између општина овог округа је различита. Може се констатовати да се углавном селе људи из недовољно развијених општина у развијене центре (Ниш и Алексинац). Просторна мобилност из исте општине указује на то да је скоро иста у Нишавском округу (13%) у упоређењу са Републиком Србије (12,2%) и централном Србијом (13,5%). Сеоба из других општина исте републике обухватају 25,3% досељеног становништва говоре о интезитету пресељавања унутар округа, и указује на значај покретљивости становништва према централним насељима у општинама, али далеко више према регионалним центрима као што су град Ниш и Алексинац.

Табела 39. Порекло миграната у општинама Нишавског округа по подацима пописа. 2002. године

Општина	Од рођења станује у истом месту		Досељено са подручја									
			Исте општине		Друге општине исте републике		Друге републике покрајине		Бивших република СФРЈ		Осталих земаља	
			Број	%	Број	%	Број	%	Број	%	Број	%
Округ	207.357	54,32	49.609	12,99	106.389	27,87	15.606	4,09	1.230	0,32	1.386	0,36
Ниш	129.246	51,59	24.358	9,72	82.269	32,84	12.679	5,06	961	0,38	1.005	0,40
Алексинач	30.788	53,32	11.339	19,64	13.438	23,27	1.830	3,17	104	0,18	250	0,43
Гацин Хан	6.912	66,06	2.005	19,16	1.362	13,02	140	1,34	27	0,26	18	0,17
Дољевац	13.561	69,33	1.970	10,07	3.680	18,81	257	1,31	47	0,24	46	0,24
Марошина	9.341	63,06	2.478	16,73	2.698	18,21	230	1,55	31	0,21	34	0,23
Ражањ	7.305	64,25	2.075	18,25	1.729	15,21	232	2,04	20	0,18	8	0,07
Сврљиг	10.384	60,08	5.284	30,57	1.213	7,02	238	1,38	40	0,23	25	0,14

Из ових података се не види динамика кретања, јер су се лица могла селити било кад у свом животу. Међутим, укупан број досељених из република бивше Југославије не исказује право кретање јер у њега не улазе досељеници који су се после досељавања поново селили унутар Нишавског округа. У досељавању становништва из других република претходне Југославије посебно је наглашено досељавање из Босне и Херцеговине, Хрватске и Македоније. У укупном становништву Босна и Херцеговина (26,3%), Хрватска (30,1%) и Македонија (28,9%) учествују са 85,3%. Процент удела Црне Горе и Словеније значајно је нижи.

Табела 40. Досељено становништво из република бивше Југославије 1981. године

	Укупно досељено	Досељено из									
		Босне и Херцеговине		Црне Горе		Хрватске		Македоније		Словеније	
		Број	%	Број	%	Број	%	Број	%	Број	%
Нишавски округ	12844	2750	21,41	942	7,33	2841	22,12	5498	42,81	813	6,33
Ниш	11331	2327	20,54	785	6,93	2496	22,03	5025	44,35	698	6,16
Алексинач	1173	333	28,39	110	9,38	275	23,44	380	32,40	75	6,39
Гацин Хан	42	12	28,57	3	7,14	7	16,67	12	28,57	8	19,05
Дољевац	86	26	30,23	3	3,49	19	22,09	30	34,88	8	9,30
Марошина	62	15	24,19	7	11,29	15	24,19	12	19,35	13	20,97
Ражањ	66	20	30,30	20	30,30	7	10,61	14	21,21	5	7,58
Сврљиг	84	17	20,24	14	16,67	22	26,19	25	29,76	6	7,14

Подаци последњег пописа становништва дају могућност сагледавања и временског аспекта процеса пресељавања. Они одражавају стање, односно "зауостављену слику" процеса у време пописа становништва (31. марта 2002. године). Они не исказују временску динамику пресељавања као ни случајеве вишеструког пресељавања истог лица пре последњег пресељавања, а ни лица која су се селила пре критичног момента пописа, умрла или се трајно иселила изван Нишавског округа.

Табела 41. Досељено становништво из република бивше Југославије 2002. године

	Укупно досељено	Досељено из									
		Босне и Хецеговине		Црне Горе		Хрватске		Македоније		Словеније	
		Број	%	Број	%	Број	%	Број	%	Број	%
Нишавски округ	15.606	4.097	26,25	1.12	7,18	4.694	30,08	4.524	28,99	1.171	7,50
Ниш	12.679	3.354	26,45	923	7,28	3.422	26,99	4.083	32,20	897	7,07
Алексинач	1.83	515	28,14	121	6,61	770	42,08	325	17,76	99	5,41
Гацин Хан	140	33	23,57	6	4,29	86	61,43	11	7,86	4	2,86
Дољевац	257	41	15,95	21	8,17	142	55,25	35	13,62	18	7,00
Марошина	230	34	14,78	11	4,78	34	14,78	10	4,35	141	61,30
Ражањ	232	75	32,33	18	7,76	94	40,52	36	15,52	9	3,88
Сврљиг	238	45	18,91	20	8,40	146	61,34	24	10,08	3	1,26

7.2 Лица на привременом раду и боравку у иностранству

Дуго се није знао тачан број наших радника на привременом раду и боравку у иностранству. Многи аналитичари су писали и произвољно износили податке о броју миграната. Све до 1971. године било је веома тешко утврдити број радника Србије па и Нишавског округа у западним земљама. Постојеће евиденције су углавном биле различите и може се рећи имале локални значај, засноване на различитој методологији и као такве нису биле потпуне, те нису могле дати реалну слику броја радника на привременом раду у иностранству. Године 1971. извршен је попис наших радника по први пут о боравку у иностранству. И у свим наредним пописима становништва регистрована је ова категорија лица.

У вези са пописом наших грађана који раде у иностранству потребно је објаснити нову методологију која је примењена у попису 2002. године. У ранијим пописима сва лица која су боравила у иностранству укључена су у стално становништво. У попису 2002. године примењене су међународне препоруке

према којим се у стално становништво укључују само лица која су на раду или боравку у иностранству краћем од годину дана.

Резултати пописа у Нишавском округу нам показују пораст броја наших грађана који бораве у иностранству, а који је најизраженији у временском интервалу од 1991. до 2002. године (повећање за 1,44 пута). Такође се повећао њихов удео у укупном становништву, од 1,07% у 1971. години на 2,55% у 2002. години. Овде се запажа и нарочито се истиче централна Србија са сталним порастом исељавања, тако да се број лица на привременом боравку у иностранству повећао са 115.371 у 1971. години (2,2% укупног становништва) на 328.795 у 2002. години (5,68% укупног становништва). У Војводини је дошло до опадања броја становника на привременом раду у иностранству у периоду од 1971. до 1991. године, а подаци пописа 2002. године показују пораст у односу на 1991. годину за 41,3%.

Табела 42. Лица на привременом раду и боравку у иностранству,
од 1971. до 2002. године

	1971.		1991.		2002.		Пораст/опадање			
	Број	%	Број	%	Број	%	1971-1991.		1991-2002.	
							Број	%	Број	%
Република Србија	199.010	2,36	337.686	3,45	395.943	5,02	138.676	69,7	122.126	44,6
Централна Србија	115.371	2,20	226.295	3,95	328.795	5,68	110.924	96,1	102.500	45,3
Војводина	60.644	3,11	47.522	2,36	67.148	3,20	-13.122	-21,6	19.626	41,3
Нишавски округ	3.899	1,07	6.931	1,75	10.006	2,55	3.032	77,8	3.075	44,4
Алексинач	831	1,26	1.876	2,94	2.265	3,77	1.045	125,8	389	20,7
Гаџин Хан	293	1,47	358	2,76	196	1,84	1.110	22,2	-162	-45,3
Дољевац	208	1,03	451	2,18	471	2,35	243	116,8	20	4,4
Мерошина	227	1,14	310	1,92	505	3,30	83	36,6	195	62,9
Град Ниш	2.040	1,05	3.191	1,29	5.761	2,25	1.151	56,4	2.570	80,5
Ражањ	126	0,74	4.55	3,35	465	3,92	329	261,1	10	2,2
Сврљиг	174	0,66	290	1,40	343	1,94	116	66,7	53	18,3

Од укупног броја миграната на подручју Нишавског округа, највећи број је на привременом раду и боравку у европским земљама 5.820 или 84,0%, док је њихов број у ваневропским земљама знатно мањи 483 или 7,0%. Од европских земаља највише је привремених миграната у Немачкој 2.212 или 31,91%. Међутим, ако се посматра учешће само у европским земљама, онда оно износи више, а то је 38,00%. То практично значи да се свако друго лице на привременом боравку у земљама Европе налази у Немачкој. По учешћу, затим долази

Швајцарска (1.233 лица или 17,79%). Ове две земље чине скоро половину 49,70% лица на привременом боравку у иностранству. Са значајним бројем следе: Аустрија (1.134 или 16,36%), Француска (503 или 7,25%) и Шведска (431 или 6,23%), док су у остале европске земље знатно мање.

Од ваневропских земаља највећи број грађана Нишавског округа је на привременом раду и боравку у Аустралији (179 или 2,58), Канади (169 или 2,43%) и САД (96 или 1,39%).

Табела 43. Лица на привременом раду у иностранству по земљама пријема

	Република Србија			Нишавски округ		
	1981.	1991.	Индекс	1981.	1991.	Индекс
Укупно	200.546	216.399	107,9	75.17	6.875	91,5
Европске земље	185.736	175.435	94,5	6.976	5.389	77,3
Аустрија	52.900	586.23	110,8	1.266	1.059	83,6
Француска	31.198	21.097	67,6	876	503	57,4
Немачка	64.279	46.291	72	3.216	2.112	66,7
Швајцарска	21.953	33.559	152,9	792	1.233	123,3
Шведска	8.788	7.796	88,7	645	432	67
Остале европске земље	6.618	8.069	121,9	181	50	27,6
Ваневропске	12.199	16.940	138,9	457	858	404,9
Канада	2.527	5.162	204,3	106	139	131,1
САД	4.200	5.160	122,9	90	96	106,7
Аустралија	3.551	3.748	105,5	170	179	105,3
Остале ван европске	1.921	2.870	149,4	91	444	487,9
Непознато	2.611	24.024	920,1	84	628	747,9

У односу на 1981. годину дошло је до значајних промена у 1991. на привременом боравку у појединим земљама. Тако је број привремених миграната у европским земљама смањен за 18,47%, при чему је највеће апсолутно и релативно смањење у Немачкој и Аустрији. У овом периоду број миграната из Нишавског округа је смањен за 642 или 8,5% у европским земљама, док је у ваневропским земљама дошло до повећања.

Упоредјујући податке у југоисточној Србији по окрузима и општинама, уочавају се разлике у погледу обима и интензитета спољних миграција које су дошле до изражаја у периоду од 1991. до 2002. године. Изузев Пчињског (пораств од 1,58% у 1971. години, на 10,93% у 2002. години) и Пиротског округа (у коме је удео апсолутног броја лица која привремено бораве у иностранству у укупном становништву знатно испод осталих округа), остали окрузи су изједначени. Највећи број лица на привременом боравку у иностранству из Нишавског округа дају општине Ниш и Алексинац. Пописом 2002. године је утврђено да ове две општине дају 80,2% свих миграната.

Табела 44. Лица на привременом раду и боравку у иностранству до једне године, 2002. године

	Укупно	На раду активно		Чланови породице (издржавано)	
		Број	% од укупног	Број	% од укупног
Република Србија	17.319	12.311	71,1	5.008	28,9
Централна Србија	13.969	9.795	70,1	4.174	29,9
Војводина	3.350	2.516	75,1	834	24,9
Нишавски округ	561	384	68,4	177	31,6
Алексинач	84	57	67,9	27	32,1
Гацин Хан	9	5	55,6	4	44,4
Дољевац	28	16	57,1	12	42,9
Мерошина	29	20	69,0	9	31,0
Град Ниш	372	261	70,2	111	29,8
Ражањ	24	12	50,0	12	50,0
Сврљиг	15	13	86,7	2	13,3

Удео активних лица у укупном броју лица која привремено раде и бораве у иностранству до једне године, у Нишавском округу креће се око 68,4%, што је мање у односу на централну Србију 70,1%, још мање од Војводине 75,1%. Демографске карактеристике лица на привременом раду и боравку у иностранству су регистрована пописима, а ти резултати се углавном објављују по макроцелинама. Зато ћемо навести истраживања неких аутора који изучавају ову проблематику на резултатима пописа закључно са 1991. годином :

1. Однос активног и издржаваног становништва мења се у корист издржаваног као разлог рађања и комплетирања породице тако да 1991. године у централној Србији износи 73,5% активних према 26,5% издржаваних;
2. Највећи број ради у европским земљама 81,6%, подаци за централну Србију за 1991. годину од којих највећи број у Аустрији 26,5%, у Немачкој 20,9%, Швајцарској 15,2%, Француској 9,5%;⁴²
3. Такође је дошло до промене квалификационе структуре удела лица са завршеном основном школом, средњом, вишом и високим образовањем. Удео лица са средњим образовањем порастао је са 2,5% на 6,6% у истом периоду⁴³. Разлози за спољне миграције код нас су економске природе.

⁴² Радивојевић, Б. (1995): Становништво и домаћинства Србије према попису 1991. Београд, РЗС-ИДНЦДИ.

⁴³ Коматина, С. (1997): Одлив стручњака из Југославије, Становништво, Београд, год. XXXV, бр. 1-2.

Углавном, миграцијама је захваћено младо, високо образовано становништво.

Упоређујући стопу привремене спољне миграције Нишавског округа у односу на активно становништво у другим општинама са активним становништвом приближне величине, које су по економском развоју знатно развијеније и релативно ближе развијенијим центрима ужег подручја Србије, добија се ближа представа о степену заступљености ове појаве на подручју овог простора. Имајући у виду чињеницу да се у неким општинама ужег подручја Србије ова стопа креће од 10 до 20%, може се слободно закључити да спољне привремене миграције на подручју округа и унутар појединих његових делова нису изражене у великој мери. Стопа спољне миграције је такође ниска и у суседним окрузима бившег региона Ниш, што наводи на закључак да узрок одласка на привремени рад у иностранству није само економске природе, јер би у недовољно економски развијеним подручјима (као што су суседни Топлички и Пиротски округ) требало да буду већи.

Дискутабилно је питање боравка наших грађана у иностранству посебно за лица у ваневропским земљама (Аустралији, Канади и САД). Да ли су сва та лица на привременом боравку и раду или пак један број не намерава да се врати у земљу, односно да ли су они трајни исељеници? То би исто важило и за лица са дугим боравком и двојним држављанством у европским земљама, а посебно за децу наших радника рођену у земљама привременог боравка.

7.2.1 Миграциони салдо по општинама Нишавског округа у периоду од 1971. до 2002. године

За израчунавање миграционог салда и стопе користи се посредан метод. Примена овог метода подразумева постојање података о укупном становништву и поуздане податке о укупном броју живорођене деце и умрлих становника у периоду између пописа. На основу тога израчунавамо миграциони салдо за општине Нишавског округа.

Миграциони салдо је различит по општинама. Тако неке општине имају позитиван, а неке негативан салдо миграције. У свим приказаним пописним годинама једино општине Ниш има позитиван миграциони салдо.

Апсолутни укупни годишњи салдо пресељавања за општине Нишавског округа дат је у табели, за период од 1971. до 1980, 1981. до 1990. и 1991. до 2002.

Табела 45. Миграциони салдо за периоде од 1971. до 1980.,
1981. до 1990. и 1991. до 2002. године

Општине	Број становника по пописима				Природни прираштај			Миграциони салдо		
	1971.	1981.	1991.	2002.	1971-1980.	1981-1990.	1991-2002.	1971-1980.	1981-1990.	1991-2002.
Алексинач	66.082	67.286	63.844	60.043	200	-2.607	-5.735	+1.004	-835	+1.934
Гацин Хан	19.974	16.281	12.990	10.660	-683	-2.126	-2.272	-3.010	-1.165	-58
Дољевац	20.228	20.663	20.662	20.009	1.228	357	-592	-793	-658	-61
Мерошина	18.028	17.489	16.139	15.305	922	-334	-909	-1.461	-1.016	+75
Град Ниш	195.362	232.563	248.086	256.402	17.701	13.304	366	+19.500	+2.219	+7.950
Ражањ	17.113	15.586	13.582	11.876	-562	-1.206	-1.865	-965	-798	+159
Сврљиг	26.505	24.242	20.740	17.637	-517	-1.689	-2.754	-1.746	-1.813	-349
Нишавски округ	363.292	394.110	396.043	391.932	18.289	5.699	-13.761	+12.529	-3.766	+9.650

У другом међупописном периоду (1981. до 1990.) миграциони салдо почео је да опада, а као разлог се може да наведе проблем пражњења појединих насеља овог округа.

Поменути процеси ће се сагледати на основу истакнутих показатеља тј. стопе миграционог салда.

Табела 46. Стопа просечног годишњег миграционог салда

	1971-1980.		1991-2002.	
	Општине	Општински центри	Општине	Општински центри
Алексинач	+1,5	+15,4	+2,8	+4,0
Гацин Хан	-16,6	+4,2	-0,5	+9,8
Дољевац	-3,9	+10,5	-0,3	+4,5
Мерошина	-8,2	+15,4	+0,4	-2,7
Град Ниш	+9,1	+12,9	+2,8	-0,4
Ражањ	-5,9	-2,3	+1,1	+16,6
Сврљиг	-6,9	+36,4	-1,6	+3,2
Нишавски округ	+3,3	+13,6	+2,2	+0,4

Миграциони салдо у општинским центрима Нишавског округа такође је различит јер у периоду 1971. до 1980. све општине имале су позитивну вредност изузев општине Ражањ која је имала негативну вредност, а у периоду 1991-2002. општине Ниш и Мерошина имале су негативну вредност док су остале општине овог округа имале позитивну вредност.

Општински центри као административни и привредни у многеме су утицали а уједно и привлачили извештан део становништва са села. Поменути тенденција вероватно значи наговештај што јачих миграционих токова према административно-привредним насељима у општинама односно извесност јачања поменутих токова према већим градским и привредним центрима. Великих значаја има градско језгро Ниш. Његов утицај делује не само на нивоу округа него и шире, што значи да утиче на миграционе токове суседних општина па и општина југоисточне и источне Србије.

Табела 47. Стопа миграционог салда

Општине	Апсолутни миграциони салдо			Стопе миграционог салда			Просечна годишња стопа миграционог салда		
	1971-1980.	1981-1990.	1991-2002.	1971-1980.	1981-1990.	1991-2002.	1971-1980.	1981-1990.	1991-2002.
Алексинац	1.004	-835	1.934	15,1	-12,7	31,2	1,5	-1,3	2,8
Гацин Хан	-3.010	-1.165	-58	-166,0	-79,6	-4,9	-16,6	-8,0	-0,5
Дољевац	-793	-358	-61	-38,8	-17,3	-3,0	-3,9	-1,7	-0,3
Мерошина	-1.461	-1.016	75	-82,3	-60,4	4,8	-8,2	-6,0	0,4
Град Ниш	19.500	2.219	7.950	91,1	9,2	31,5	9,1	0,9	2,8
Ражањ	-965	-798	159	-59,0	-54,7	12,5	-5,9	-5,4	1,1
Сврљиг	-1.746	-1.813	-349	-68,8	-80,6	-18,2	-6,9	-8,1	-1,6
Нишавски округ	12.529	-3.766	9.650	33,1	-9,5	24,5	3,3	-0,9	2,2

Стопе миграционог салда опале су у свим општинама, значајније у Нишу и Алексинцу. Код општинских центар је дошло до опадање стопе позитивног салда, мада је запосленост расла брже у периоду од 1971. до 1981. године.

Код насеља Ниш, годишња стопа селидбиног салда је опала са +12% у периоду од 1971. до 1980. на -0,4% у периоду од 1991. до 2002. године. Градска насеља Нишавског округа, Алексинац и Сврљиг, и поред великог пада имају позитиван миграциони салдо (опао са +15,4 на +4,0 и са +36,4 на +3,2%).

Мешовита насеља на простору нишке општине (Брзи Брод, Доња Врежина, Доњи Комрен) имају углавном висок миграциони салдо. Ова насеља се повећавају високом имиграцијом због веома повољног положаја и близине радног места.

Како на другим просторима наше земље, па и у Нишавском округу одвијао се процес редистрибуције становништва. Процес редистрибуције становништва у периоду после Другог светског рата, резултирао је повећањем урбаног и осетним падом руралног становништва. Основна карактеристика савремене редистрибуције становништва је конструктивно „одливање“ становништва из руралних у урбане средине, што је имало за последицу формирања зоне пражњења и зоне притисака,

односно снажну просторно демографску поларизацију. Негативни ефекти овакве поларизације огледају се у сталном смањењу руралног становништва и значајним променама њихових структура, пре свега у све израженијем процесу старења који за собом повлачи промене у осталим структурама.⁴⁴

Како се у миграцијама помера углавном младо становништво (становништво у родном и фертилном периоду), долази до значајних промена у старосној структури емиграционог и имиграционог подручја. На емиграционим просторима настаје убрзани процес старења становништва, што је случај са општинама Гаџин Хан, Ражањ и Сврљиг.

Становништво Нишавског округа биће анализирано са аспеката одакле и када се доселило. Из табела се види да на подручју округа живи (54,5%) аутохтоног становништва (2002.). По општинама највећи проценат аутохтоног становништва имају општине Дољевац 69,3% и Гаџин Хан 66,1% становништва који живи од рођења у истом месту.

Структура досељених је из исте општине у општини Сврљиг 78,0%, а затим Ражањ 51,% и Гаџин Хан 56,4%. На нивоу округа 55,4 је досељено из друге општине исте републике и покрајне, а свега 8,3 из друге бивше републике СФРЈ. Општина Сврљиг опет има највећи проценат досељених из исте општине 78%, а из друге републике свега 1,1%.

Нишка општина има већи проценат досељених из других општина исте републике са разлогом што Ниш представља највећи центар југоисточне Србије.

Анализирајући податке пописа становништва предвиђена су и питања која се тичу времена досељавања. Дакле, на основу ових података не може се анализирати динамика пресељавања. Пописом је обухваћено само последње, а не и претходна пресељења. Нису обухваћени случајеви умрлих лица и оних лица које су се трајно иселили у друге земље. И поред тога што су наведене напомене и дати подаци пописа о временском периоду досељавања имају аналитички значај посебно са гледишта територијалних поређења. На основу пописа 2002. године може се констатовати да је на подручју Нишавског округа највећи обим досељавања био у периоду 1961-1970. године, када је просечни годишњи број досељеника износио 3,4 хиљаде становника. У свим наредним међупописним периодима просечан годишњи број досељених је био мањи и поред краћег периода деловања смртности.

⁴⁴ С.Радовановић и М.Ранчић: укупно становништво Југославије- размештај и урбанизација, Становништво и домаћинства СР Југославије према попису 1991. Београд, 1991. стр.43

7.3 Принудне миграције у периоду од 1991. до 1999. године

Последња деценија XX века на простору бивше Југославије, остаће веома запажена по процесу избеглиштва. Овај облик миграција условио је кретање више десетина хиљада лица, која су избегла или се раселила далеко од својих кућа, у потпуно необезбеђеној егзистенцији. На територији бивше СФРЈ почетак 90-тих година XX века је карактерисао високи степен политичке и економске нестабилности и веома сложених етно-демографских процеса екстремних вредности, који су као један од најважнијих генератора утицали на појаву избеглиштва и принудних миграција.⁴⁵ Избеглиштво је углавном започело са првим знацима сецесије, која се јавља 1990. године. Словенија и Хрватска 1991. године доносе Декларацију о независности, почињу оружани сукоби и масовна избеглиштва из ових република.⁴⁶

У периоду од 1991. до 1995. године покренуте су масовне принудне миграције које ће несумњиво утицати на демографски развој територија обухваћених овом појавом. У овом временском интервалу на подручју републике Србије пријављена су 705.622 избегла лица. Најмасовније опредељење избеглица било је за подручје централне Србије (419.032 или 59,4%), док се за југоисточну Србију определило, у истом периоду, 28.580 лица (4,1% укупног броја у Србији).

Интензитет ових миграција, изражен учешћем избеглих лица у просечном броју становника у том периоду, био је најјачи у Војводини (13,4%), а знатно слабије у централној Србији (7,2%). Према овом показатељу интензитет досељавања избеглица у југоисточну Србију је био знатно слабији (2,7% избеглих у односу на просечан број становника југоисточне Србије и 3,2% у односу на Нишавски округ), што се може објаснити у првом реду, утицајем просторне удаљености према ратом обухваћеним територијама, али и слабијим економским могућностима за прихват већег броја избеглих лица.⁴⁷

⁴⁵ Маринковић, Д. (2005): Демографски проблеми процеса избеглиштва у Републици Српској, Географско друштво Републике Српске, Бања Лука.

⁴⁶ Ђурђевић, Б. (1998): Географија становништва, Универзитет у Новом Саду, Нови Сад.

⁴⁷ Крстић, В. (2007): Становништво југоисточне Србије, Ниш, стр. 285.

Табела 48. Избегла лица према подручју пријаве, полу и старости у периоду од 1991. до 1995. године

	Република Србија				Југоисточна Србија
	Свега	Централна Србија	Војводина	Косово и Метохија	
Избегла лица према полу					
Свега	705.622	419.032	271.676	14.914	28.580
Мушки	293.435	173.379	112.198	7.858	13.159
Женски	412.187	245.653	159.478	7.056	15.421
Полна структура избеглих лица (у %)					
Мушки	41,6	41,4	41,3	52,7	46,0
Женски	58,4	58,6	58,7	47,3	54,0
Избегла лица према старости					
0-14	154.468	89.853	61.975	2.640	5.442
15-27	151.133	88.747	59.286	3.100	5.424
28-64	300.990	178.477	115.248	7.265	12.211
65 и више	72.289	43.846	27.424	1.559	2.599
Непознато	26.202	18.109	7.743	350	2.904

Табела 49. Расељена и избегла лица (стање 2000. године)

	Расељена лица			Избегла лица			Укупно		
	Број	%	Удео у сталном становништву (%)	Број	%	Удео у сталном становништву (%)	Број	%	Удео у сталном становништву (%)
Југоисточна Србија	40.292	100,0	3,64	9.951	100,0	0,90	50.243	100,0	4,54
Нишавски округ	16.426	40,8	4,20	3.501	35,2	0,89	19.927	39,7	5,09
Алексинач	1.350	3,4	2,25	976	9,8	1,62	2.326	4,6	3,87
Гацин Хан	81	0,2	0,75	93	0,9	0,86	174	0,4	1,61
Дољевац	294	0,7	1,47	158	1,6	0,79	452	0,9	2,26
Мерошина	323	0,8	2,11	61	0,6	0,40	384	0,8	2,51
Град Ниш	14.153	35,1	5,54	1.735	17,5	0,68	15.888	31,6	6,22
Ражањ	42	0,1	0,35	197	2,0	1,65	239	0,5	2,00
Сврљиг	183	0,5	1,03	281	2,8	1,58	464	0,9	2,61

Другим таласом принудних миграција обухваћено је српско и друго неалбанско становништво са Косова и Метохије, у току и непосредно по завршетку агресије НАТО земаља на СР Југославију 1999. године. Процене о обиму протераног становништва крећу се од 250 до 300 хиљада. Према подацима Црвеног крста Ниш, крајем 2000. године, на простору југоисточне Србије су

регистрована 40.292 расељена лица, која су привремено настањена у градским центрима (Ниш 35,1%, Лесковац 10,2%, Врање 9,1%, Прокупље 8,1%, Бујановац 12,0%, Куршумлија 8,5%, Медвеђа 2,7%).

Са доласком ових лица у извесној мери промењена је старосно-полна и социјална структура становништва. Будуће кретање избеглог и расељеног становништва, није могуће сагледати услед великог броја чиниоца различите природе који су релативни у овом периоду – услови за повратак, могућност запошљавања ван земље и друго.

8 СТРУКТУРЕ СТАНОВНИШТВА

Структуре становништва су врло сложено подручје демографске науке. Оне се формирају на основу индивидуалних карактеристика становништва као што су: пол, старост, брачно стање, занимање, активност, народност, школска спрема, итд. Састав становништва према овим и другим карактеристикама показује квалитативне односе у популацији. Али, да би се структуре становништва могле испитивати, потребно је да се изврши одговарајућа класификација становништва.

Све структуре становништва се током времена мењају, с тим што су код неких те промене брже, а код других споре и дугорочне. Између свих структура постоје одређене везе. Биолошки друштвени и социо-психолошки фактори који делују на компоненте природног кретања и миграције становништва истовремено условљавају промене у биолошким и неким другим структурама. Процент активних лица истовремено зависи од величине активно способног становништва, економске развијености, обухвата омладине школовањем итд.

8.1 Полна структура

Полна структура становништва зависи од полне структуре живорођене деце, од диференцијалне смртности према полу, од миграционих кретања и неких спољних утицаја (ратови и др.)⁴⁸. Однос броја мушке и броја женске живорођене деце је релативно стабилан у току времена. Код нашег становништва рађа се у просеку 106 до 107 мушке на 100 женске деце.⁴⁹ Однос полова се са старошћу мења и то углавном под утицајем различите смртности све до крајњих граница живота, затим под утицајем миграционих кретања и ванредних друштвених ситуација као што су ратови.

Мушка деца се више рађају, али и више умиру. Такво стање се задржава све до узраста од 10 до 14 година, а затим се успоставља извесна равнотежа. Што је старост већа, смртност се повећава код оба пола, али мушко становништво више умире од женског. Разлике у смртности према полу имају значајан утицај на полну структуру становништва. Смртност је, код већине популације са ниским морталитетом, већа код мушког становништва, што утиче на промене наведене пропорције. С друге

⁴⁸ Брезник, Д. (1977): Демографија, Анализе, методи и модели, Београд, ИДНЦИД.

⁴⁹ Кицошев, С. и Голубовић, П. (2004): Геодемографија, Универзитет у Нишу, Природно-математички факултет, Ниш, стр. 161.

стране, код популација са високим морталитетом већа је смртност женског становништва, код деце и жена у фертилном периоду.⁵⁰ Полни састав становништва мења се и под утицајем миграционих кретања, јер у селидбеном контигенту нису поједнако заступљена оба пола. Ратови су такође имали утицај, јер је изгубљено много живота, али су мушарци као војни обавезници увек имали веће губитке. Промене у полној структури становништва испитују се, пре свега, на основу процентуалног учешћа мушког и женског становништва у укупној популацији у појединим старосним групама. У демографским анализама као основни показатељ полне структуре користе се коефицијенти (стопе) маскулинитета и феминитета.

У овом раду анализиране су промене полне структуре становништва Нишавског округа у периоду од 1961. до 2002. године, на основу података пописа.

Коефицијент маскулинитета укупног становништва Нишавског, израчунат на основу података пописа 1961. године (965,6) био је виши у поређењу са централном Србијом (959,3) и Војводином (949,1). Из приказаних података се види да разлике нису велике, али се може претпоставити да су оне резултат различитог утицаја појединих фактора о којима је било речи.

Табела 50. Кретање коефицијента маскулинитета у општинама Нишавског округа по пописима од 1961. до 2002. године

	1961.	1971.	1981.	1991.	2002.
Република Србија	967,2	976,8	988,3	984,5	946,5
Централна Србија	959,3	970,3	979,4	970,5	948,7
Војводина	949,1	949,8	953,8	949,2	940,7
Нишавски округ	965,6	977,2	989,6	982,2	968,1
Алексинач	968,2	966,2	967,4	967,3	967,0
Гацин Хан	918,9	983,3	1.017,7	991,6	1.010,0
Дољевац	931,3	1.018,2	1.055,4	1.063,2	1.050,4
Мерошина	933,9	999,8	1.033,1	1.036,5	1.045,0
Град Ниш	982,3	978,9	983,0	975,6	954,4
Ражањ	954,2	960,0	970,4	948,6	959,8
Сврљиг	943,2	953,3	1.018,5	998,8	998,4

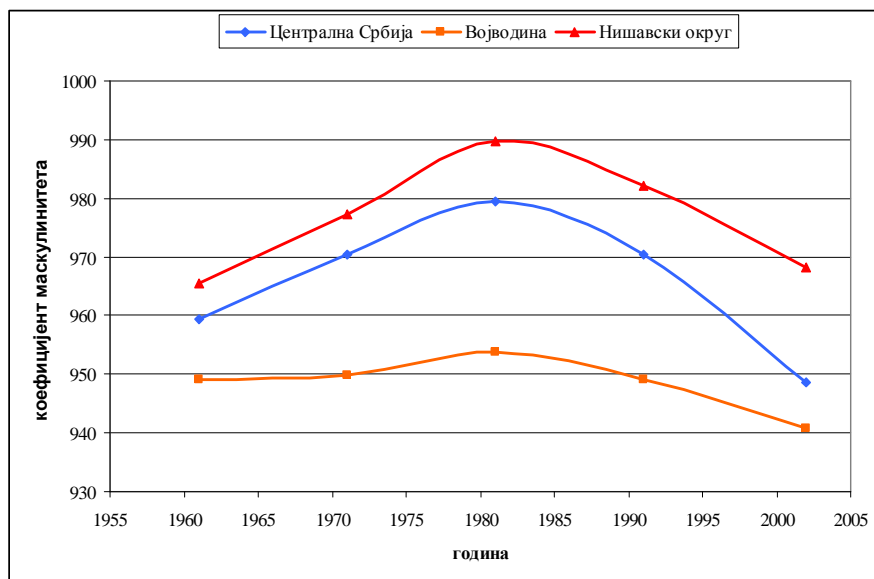
Наредне две деценије (1961-1981) дошло је до пораста стопе маскулинитета. У Нишавском округу ова појава је била знатно израженија у поређењу са централном Србијом и Војводином. Године 1981. био је вишак мушког у односу на женско становништво (коефицијент маскулинитета 1001,1), што може бити последица

⁵⁰ Брезник, Д. (1977): Демографија, Анализе, методи и модели, Београд, ИДНЦДИ.

селективности миграната према полу и још увек недовољног утицаја ниже смртности женског становништва да елиминише почетну предност мушког становништва која се формира на основу полне структуре живорођене деце.

Подаци пописа 1991. и 2002. године показују пораст женског становништва. Опадање стопе маскулинитета у односу на 1981. годину је било мало, али је оно присутно не само у Нишавском округу него и у свим макроцелинама и југоисточне Србије. Ова појава се објашњава тиме што је дошло до опадања наталитета а и до старења становништва, јер у ово време није било ратних сукоба а ни миграција (већег обима). Почетна предност мушкараца се постепено смањује (због веће смртности мушког становништва), тако да се око 47 године, под утицајем смртности према полу број мушког и женског становништва изједначује.

У међупописном периоду од 1991. до 2002. године дошло је до постепеног пада маскулинитета у Нишавском округу али и на подручју југоисточне Србије и Војводине у односу на предходни период, док се у централној Србији овај пад кретао јачим интензитетом.

Графикон 33. Кретање коефицијента маскулинитета у Централној Србији, Војводини и Нишавском округу од 1963. до 2002. године

Полна структура по старосним групама се углавном разликује. У приказаној табели се уочава да се највише стопе маскулинитета јављају у старосној групи од 0 до 19 година, где се јавља вишак мушког у односу на женско становништво, што је разумљиво с обзиром на истакнуте биолошке разлоге (бројчано више мушке живорођене деце) и недовољне промене под утицајем ниже стопе морталитета женског становништва. Пораст стопе маскулинитета у овој старосној групи у 2002. у

односу на 1961. годину је показатељ смањења разлика у смртности према полу. Такође се у табели уочава да најнижу стопу маскулинитета има становништво у старосном периоду 60 и више година, што је условљено вишом стопом мушког становништва која је у овој старосној групи углавном изражена. Пораст стопе маскулинитета у овој старосној групи у 2002. у односу на 1961. годину (централна Србија, југоисточна Србија, Нишавски округ) у условима повећања разлике у нивоу смртности према полу у корист женског становништва, указује на деловање и других фактора, у првом реду миграција.

Такође постоји разлика у полној структури између млађег средовечног (20-39 година) са вишим и старијег средовечног становништва (40-59 година) са нижим стопама маскулинитета, што се објашњава утицајем полне структуре живорођених и дужине периода деловања диференцијалног морталитета према полу. Уочава се знатно нижа стопа маскулинитета средовечног становништва у 1961. у поређењу са 2002. годином, што се може објаснити утицајем ратних догађаја (балкански ратови, Први и Други светски рат) у којима су ове старосне групе једним делом рођене.

Табела 51. Коефицијент маскулинитета према старости становништва 1961. и 2002. године

	Укупно		0-19		20-39		40-59		60 и више	
	1961.	2002.	1961.	2002.	1961.	2002.	1961.	2002.	1961.	2002.
Република Србија	967,2	946,5	1.046,9		970,4		937,9		765,6	
Централна Србија	959,3	948,7	1.035,2	1.053,1	963,9	999,9	934,5	966,3	767,3	790,3
Војводина	949,1	940,7	1.039,0	1.050,8	966,6	1.024,3	918,6	978,9	740,9	737,7
Нишавски округ	965,6	968,1	1.031,5	1.042,5	951,9	1.009,3	946,0	1.007,9	815,6	830,1
Алексинач	968,2	967,0	1.057,6	1.033,0	986,0	1.042,4	959,4	1.048,3	763,2	798,5
Гацин Хан	918,9	1.010,0	978,4	1.015,5	829,0	1.356,6	979,0	1.268,6	906,3	811,0
Дољевац	931,3	1.050,4	1.052,6	1.072,7	939,5	1.112,2	937,4	1.194,0	909,8	855,5
Мерошина	933,9	1.045,0	994,8	1.066,1	937,9	1.176,1	897,2	1.172,6	767,4	861,2
Град Ниш	982,3	954,4	976,6	1.039,5	972,6	970,7	951,1	964,6	811,6	567,1
Ражањ	954,2	959,8	1.063,6	1.044,3	930,3	1.144,4	953,2	1.047,3	808,0	791,0
Сврљиг	943,2	998,4	1.043,0	1.086,5	894,5	1.146,9	908,6	1.126,1	893,5	834,3

Промене полне структуре становништва у Нишавском округу по општинама одвијале су се на сличан начин како је приказано за макроцелине и југоисточну Србију. Те структурне промене становништва општина у наредним периодима (1961-2002) одвијале су се под утицајем различитих стопа морталитета мушког и женског становништва и миграција, али се не може изоставити ни утицај наталитета. Такође се уочава да је утицај наведених фактора, у општинама са израженом емиграцијом, допринео великом порасту стопе маскулинитета у старосним групама које чине

средовечно становништво (20-59 година) на шта миграциона кретања одлучујуће утичу. По овој појави нарочито се истиче општина Гаџин Хан (стопа маскулинитета у старосној групи од 20-39 година износила је 2002. године 1.356,6 према 829,0 1961. године). Вишак женског становништва у категорији средовечног становништва имао је 2002. године само град Ниш (последича миграционих кретања са позитивним салдом миграција у којима веће учешће има женско становништво).

Високе стопе маскулинитета у структури млађег средовечног становништва (20-39) у емиграционим општинама показују мотиве интензивног иселјавања женског становништва (школовање, запошљавање и удаја без повратка у родни крај).

8.2 Старосна структура

Старосна структура становништва је једна од најважнијих обележја. Њена анализа је основ за сва друга демографска истраживања. На формирање старосног састава одређене популације делују фактори који се могу сврстати на унутрашње и спољне. Унутрашњи фактори су производ природног кретања становништа, а то су наталитет и морталитет. Ако је у прошлости био висок наталитет, он ће утицати на формирање у будућности, у којој ће високо учешће имати млађе старосне групе и обрнуто. Високи фертилитет условљава велики удео младог становништва, док његово опадање доводи до смањења удела младих. Утицај морталитета се манифестује преко промена у висини стопе смртности према старости. Дејство морталитета је далеко сложеније, јер његов ниво и динамика промена утиче на висину процентног учешћа свих старосних група. Дакле, смањење смртности одојчади и деце утичу на повећање удела младих односно на успоравање опадања његовог учешћа у укупном становништву, што на неки начин значи да условљава одвијање процеса демографског подмлађивања односно успоравања процеса демографског старења. Снижавање смртности старијег средовечног и старог становништва утиче преко повећања њиховог удела у укупном становништву, на интензивирање процеса старења.⁵¹

Као спољни фактори делују миграције и ратови. Деловање миграција на формирање старосне структуре становништва је двојако. Овај утицај се испољава преко досељавања (имиграционих подручја) или иселјавања одређених старосних група углавном млађег становништва (емиграционих подручја).

Као други спољни фактор су ратови који се не могу занемарити. Ратови су значајно утицали на све компоненте кретања становништва (директни губици,

⁵¹ Пенев, Г. (1995): Становништво по старости и полу, Становништво и домаћинства СР Југославије према попису 1991. године, Београд, СЗС и ЦДИДН, стр 117-144.

промене природних карактеристика, миграције), а преко њих и на обликовање старосног састава.⁵²

На основу досадашњих испитивања конкретних популација по старости дошло се до закључка да постоје различити типови старосне структуре и то: прогресивни, са високим уделом младог становништва (0-14 година) и ниским уделом становништва старијег од 50 година; стационарани, са умереним уделом ових старосних група и регресивни са ниским уделом деце до 14 година, и високим уделом старијих до 50 година.⁵³

На основу апсолутног или релативног учешћа појединих старосних група у укупном становништву и израдом графичких приказа коришћењем тих вредности, добијене су старосне пирамиде. Код изразито младих популација (прогресивни тип), старосна структура становништва одликује се широком базом пирамиде, која се постепено сужава ка врху. То значи да у таквим популацијама има највише деце, омладине и млађе средовечног становништва и да су старије генерације мање заступљене. Становништво које припада овом типу има веће стопе наталитета него стопе морталитета, релативно висок природни прираштај и стални пораст становништва. Насупрот овој је пирамида старости популације која је доспела у демографску старост (регресивни тип). У овом случају старосна структура показује да у односу на старије генерације учешће деце и омладине опада. Стопе наталитета су ниске и опадајуће, а у одмаклој фази могу чак бити и мање од општих стопа морталитета. Такви односи условљавају опадајући или негативан природни прираштај, пораста становништва нема и настаје депопулација. Међутим, може се десити, да графичка слика старосне структуре може знатно да одступа од пирамидалног облика, попримајући елипасту форму. Овај случај је интересантан за нова насеља која се формирају уз неке радне пунктове (каменоломи, рудници и слично) где је учешће средовечног становништва из радног периода веома велико.

Имајући у виду наведене чињенице, може се констатовати да постоји међузависност између старосне структуре и осталих компонената кретања становништва, па је њено проучавање од подједнаког значаја за анализу демографског развоја у прошлости и предвиђање будућих промена.

⁵² Жерјавић, В. (1989): Губици становништва Југославије у Другом свјетском рату, Загреб, Виктимолошко друштво.

⁵³ Werthaimer-Baletić (1982), Demografija, Zagreb, Informatika.

8.2.1 Промене старосне структуре становништва Нишавског округа

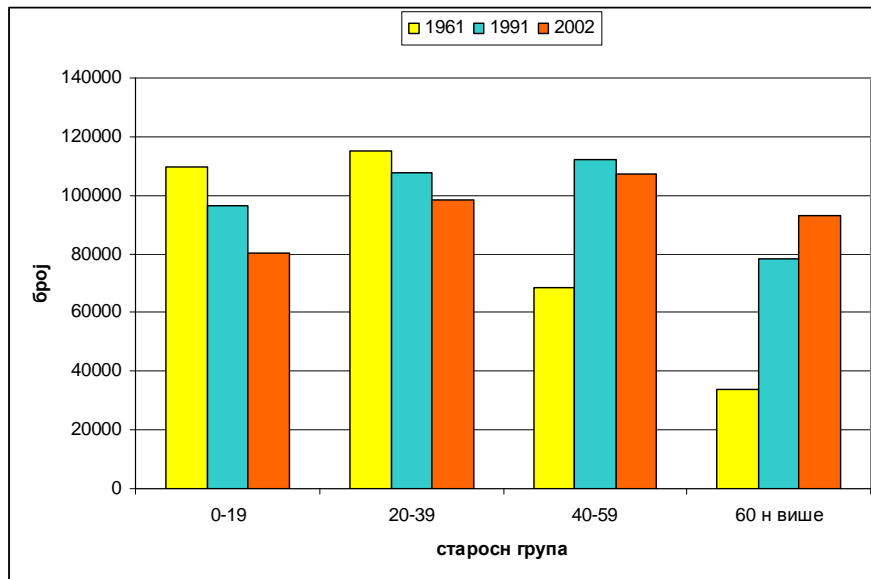
Промене старосне структуре становништва Нишавског округа проучаване су на основу података о кретању појединих старосних група и функционалног континента од 1961. до 2002. године. Ако упоредимо становништво Округа са макроцелинама према учешћу по старосним групама, уочићемо да има доста сличности са становништвом југоисточне Србије, централне Србије и Војводине. Сличност се огледа у следећем: када се анализирају смерови промене старосне структуре у приказаном периоду (1961-2002) уочава се смањење учешћа младог и повећања старог становништва.

Табела 52. Становништво Нишавског округа по великим старосним групама 1961. године

	Укупан број становника	Становништво према старости								Непознато
		0-19		20-39		40-59		60 и више		
		Број	%	Број	%	Број	%	Број	%	
Република Србија	7.642.266	2.781.165	36,4	2.564.328	33,6	1.498.363	19,6	790.495	10,4	8.005
Централна Србија	4.823.308	1.671.175	34,6	1.682.493	34,9	963.090	20,0	500.890	10,5	5.642
Војводина	1.854.968	616.427	33,2	616.243	33,2	401.588	21,7	219.206	11,8	1.504
Нишавски округ	327.367	109.654	33,5	115.246	35,3	68.358	20,9	33.678	10,3	431
Алексинач	67.200	20385	30,4	22.342	33,3	15.620	23,2	8.808	13,1	47
Гацин Хан	23.965	8.250	34,5	7.958	33,2	5.270	22,0	2.461	10,3	26
Дољевац	19.860	7.174	36,2	7.248	36,5	3.747	18,9	1.673	8,4	18
Мерошина	20.729	7.620	36,8	7.089	34,2	4.172	20,1	1.824	8,9	24
Град Ниш	146.524	50.960	34,8	54.763	37,4	28.118	19,2	12.394	8,6	289
Ражањ	18.829	5.520	29,3	5.591	31,6	4.629	24,6	2.712	14,5	17
Сврљиг	30.260	9747	32,2	9.895	32,7	6.802	22,5	3.806	12,6	10

Када се погледа брзина ових промена, уочава се да су се оне у Нишавском округу знатно спорије одвојиле у односу на југоисточну Србију, а приближно исто као у централној Србији и Војводини. Запажа се да се младо становништво Нишавског округа смањило са 33,5% у 1961. години на 21,2% у 2002. години, док је у истом периоду у централној Србији са 34,6% и Војводини са 33,2% (1961) смањено на 22,4%, односно 22,7%. Међутим, ако упоређујемо кретање апсолутног броја младог становништва (1961-2002), оно је у Нишавском округу опало у знатном обиму 26,7%, док је у југоисточној Србији у већем обиму (42,2%) у односу на централну Србију (27,5%) и Војводину (25,4%).

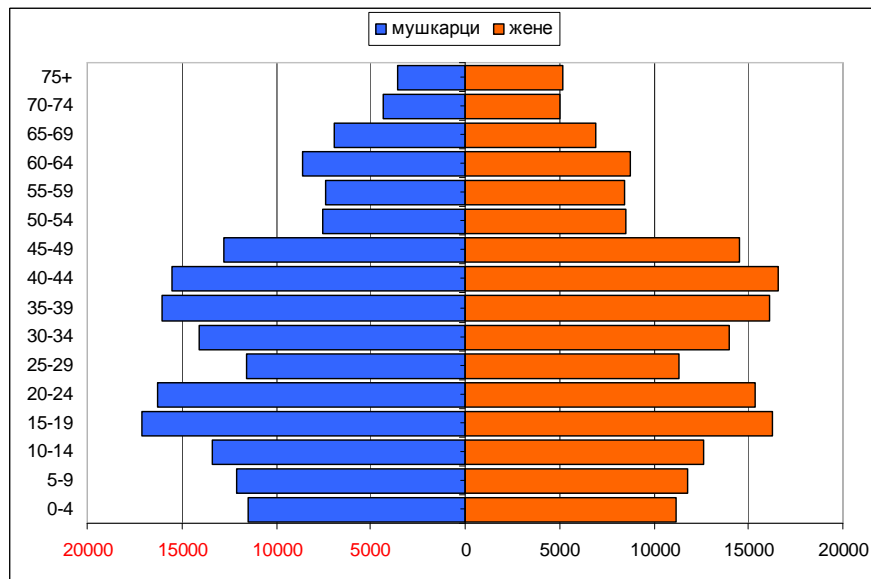
Ако посматрамо кретање средовечног становништва, уочава се разлика између млађег средовечног (20-39), јер показује тенденцију релативног и апсолутног опадања (мада спорије у односу на младо) и старијег средовечног (40-59) које је у апсолутном броју у порасту. Веома је запажена промена у категорији старог становништва (60 и више година), код којег је утростручено бројно стање (пораст са 33.678 на 92.899): Слична ситуација је и у централној Србији и Војводини.

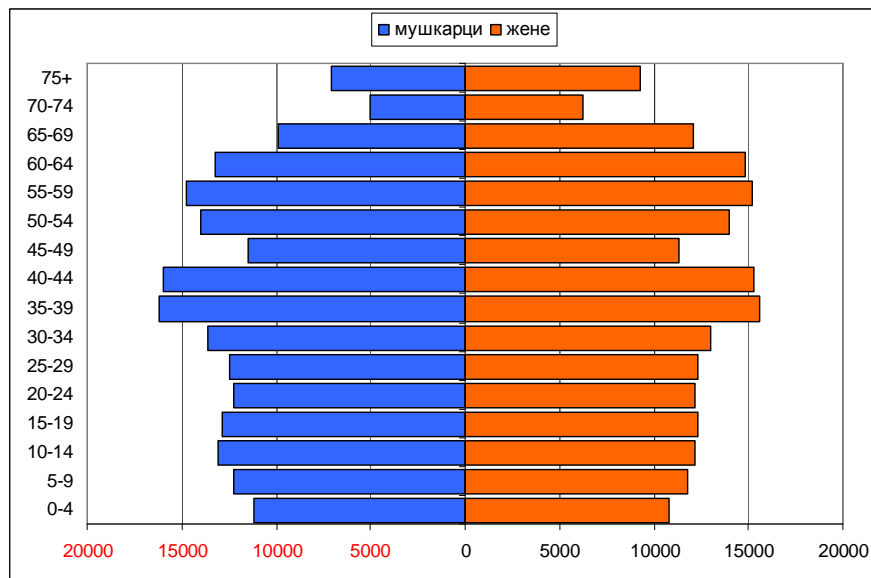
Графикон 34. Однос великих старосних група у Нишавском округу по пописима 1961, 1991. и 2002. године

Ако се упореде подаци за 1961. и 1991. годину, види се да се у овом периоду старосна структура у свим општинама мењала у истом смеру (опадање релативног удела младог и повећање удела старог становништва), али са различитим интензитетом, што је условило значајне разлике по општинама у погледу старосног састава становништва. Велики поремећај старосне структуре становништва издваја три општине Нишавског округа (Гаџин Хан, Ражањ и Сврљиг). У овим општинама старо становништво чини скоро трећину укупног (у општини Гаџин Хан 36,6%).

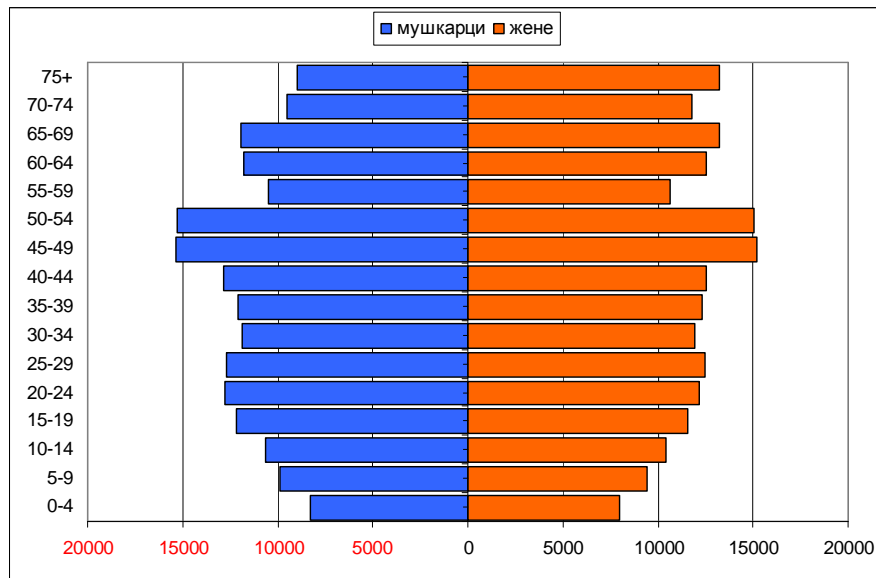
У међупописном периоду од 1991. до 2002. године промене старосне структуре су се кретале у истом смеру као и претходних тридесет година, с том разликом што је смањење учешћа младог становништва било спорије, а повећање учешћа старог брже. Ове промене су се одвијале у свим општинама, са извесним разликама у погледу динамике. Великим учешћем старог становништва у 2002. години издвајале су се општине Гаџин Хан (45,5%) и још три општине са преко 30% становништва старог 60 и више година (Мерошина, Ражањ и Сврљиг). За ове општине се може рећи да имају најмањи проценат младог становништва (од 0 до 19 година).

Графикон 35. Старосна структура и пирамида становништва Нишавског округа по попису 1971. година

Графикон 36. Старосна структура и пирамида становништва Нишавског округа по попису 1991. године

Графикон 37. Старосна структура и пирамида становништва Нишавског округа по попису 2002. године

Изложени подаци о карактеру и динамици промена старосне структуре становништва Нишавског округа показују да се у периоду од 1961. до 2002. године одвијао процес старења и да по општинама постоје разлике у погледу релативног учешћа појединих старосних група.

8.2.2 Функционални контингент

Ако би се одређивале границе неких функционалних контингената становништва, онда би се користиле старост и пол за које је везано одвијање одређених активности, оствариње неких права, извршавање неких обавеза и слично. Границе функционалних старосно-полних контингената нису исте у свим временским периодима и срединама. Достигнути степен развоја, позитивно законодавство, обичајне норме, или само лични став аутора фактори су који утичу на прихватање граница функционалних и старосних група. Да би се извршила ова анализа, биће разматрано кретање неколико изабраних функционалних старосно-полних контингената и то: предшколска деца 0-6 година, одојчади, мала деца школообавезни контингент (7-14 година), фертилно становништво, радни контингент...

У даљем излагању настојаћемо да се осврнемо на најзначајније функционалне контингенте, њихов утицај на економско-социјални и просторни развој и промене у периоду од 1961. до 2002. године.

Контингент предшколске деце (0-6 година) обухвата седам годишта са специфичним карактеристикама у погледу демографског и економско-социјалног значаја. У ову групу су укључена сва деца која не подлежу обавезном основном образовању. Бројност деце овог контингента у целини и по мањим групама представља драгоцен податак на основу којег се могу процењивати изгледи за обнављање становништва у будућности, и то за све временске периоде кроз које ће свака група овог контингента пролазити у току свог живота. Захтеви ове групе су специфични и они подстичу развој индустријских грана са специјализованом производњом. Наиме овде се пре свега мисли о производњи одевних артикала о прехранбеним производима и производњи играчака. Овај контингент се може пратити јер је он корисник градског простора и здравствених услуга. Приликом урбанистичког планирања треба уважавати старосну структуру, а у оквиру овога и број деце предшколског узраста. Да би се задовољила потреба ове деце, планирају се и уређују простори намењени овом узрасту. Детаљније анализе утицаја овог старосног контингента на структуру објеката и простора изискује потребу за дефинисањем и издвајањем посебних група које у зависности од узраста имају специфичне захтеве и потребе, као што су: одојчад (деца у старосном периоду до 365 дана), мала деца (старосни период од 1. до 3. године) и предшколска деца (старосни период од 4. до 6. године). Свака од ових група деце има специфична функционална обележја из којих проистиче потреба посебног третмана.

Одојчад – овај контингент чине деца најмлађег узраста којима је неопходна највећа брига родитеља. Један од основних циљева сваког друштва је обезбеђивање најбољих услова за заштиту, пре свега здравствену, најмлађе генерације становништва. У овом периоду је најпотребнија не само родитељска брига и старање већ и брига друштва као целине. Наше друштво обезбеђује законске олакшице које се примењују када су у питању труднице и породиље у радном односу (одсуство, скраћено радно време, новчана помоћ). Обим помоћи друштва је у складу са његовим економским могућностима. Наш друштвени систем обезбеђује шире оквире примене хуманих начела него што постоје могућности за њихову реализацију. Брига друштва се испољава кроз различите видове социјалне помоћи у побољшању заштите одојчади.

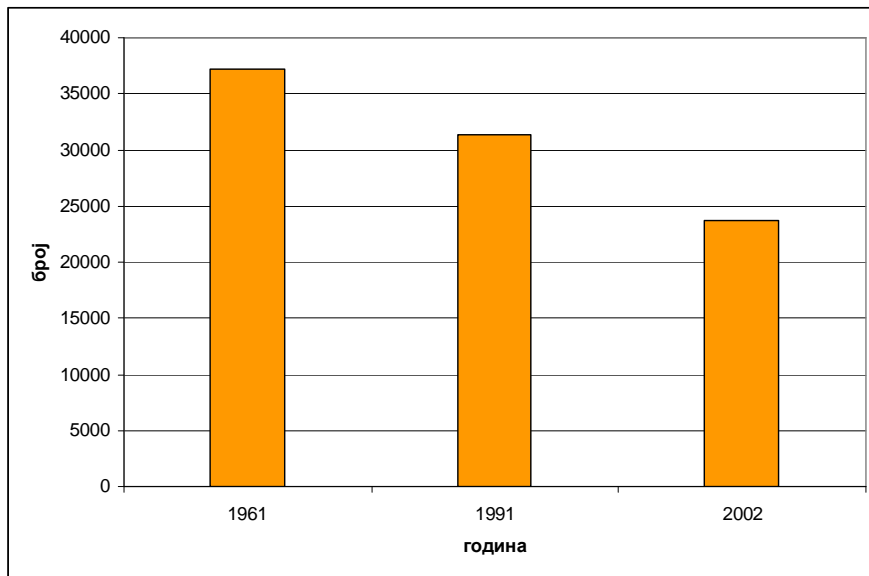
Мала деца - ову категорију чине три годишта; са навршеном једном, две и три године живота, па је и бројнија у односу на одојчад. Деца у овом периоду су знатно отпорнија на услове живота. Може се рећи да њихов развој углавном зависи од става околине. Код ове деце долази до потребе за разноврсним облицима непосредне и посредне социјалне заштите која обухвата децу и мајке. Ова категорија се јавља као активан учесник у коришћењу слободних површина (уређење зелене површине за децу) у оквиру стамбених зона и као корисник посебних услуга за чије је задовољење потребна изградња специфичних објеката.

Изградња ових објеката није мотивисана само социјалним разлозима, већ има и одређени економски смисао, чији је циљ нормална привредна активност жене-мајке. Изградња објеката зависи од економских могућности, али и од става средине у погледу приоритета. Евидентно је да су објекти дечје заштите потребни и они ће се градити у зависности од материјалих могућности нашега друштва.

Предшколска деца-овај контингент предшколске деце формирају три годишта и то са навршених 4, 5 и 6 година старости. Однос заједнице према овом контингенту исти је као и код мале деце. Све мере друштва, односно старење, прилагођене су потребама предшколског васпитања. У условима растуће урбанизације и све већег запошљавање жена на обављању друштвених функција, предшколско васпитавање деце у установама посебне намене (дечије обданиште) добија на значају у смислу припрема деце за ступање у школски период живота, учења и прихватања и уважавања основних моралних и социјалних норми и вредности. У Нишавском округу овај контингент становништва је у временском периоду од 1961. до 1991. године знатно опао (са 37.216 на 31.314). У погледу учешћа у укупном становништву са 11,4% на 7,9%. Слична кретања су остварена у централној Србији и Војводини.

Табела 53. Кретање контингента предшколске деце (0-6 година) 1961., 1991. и 2002. године

	1961.		1991.		2002.		Индекс	
	Број	% од укупног становништва	Број	% од укупног становништва	Број	% од укупног становништва	1991. 1961.	2002. 1991.
Република Србија	1.035.480	13,5	1.018.356	10,4			98,4	
Централна Србија	598.113	12,4	485.370	8,4	360.727	6,7	81,2	75,1
Војводина	184.040	9,9	168.979	8,4	134.591	6,7	91,8	80,3
Нишавски округ	37.216	11,4	31.314	7,9	23.718	6,3	83,3	76,8
Алексинач	6.959	10,4	4.916	7,7	3.502	6,2	70,6	73,4
Гацин Хан	2.823	11,8	652	5,0	450	4,3	23,1	67,6
Дољевац	2.450	12,3	1.703	8,2	1.364	7,1	69,5	81,0
Мерошина	2.117	11,2	1.302	8,1	1.016	6,9	61,5	78,3
Град Ниш	18.114	12,2	20.973	8,5	16.022	6,4	115,8	77,4
Ражањ	1.705	9,1	707	5,2	626	5,5	41,5	88,8
Сврљиг	3.048	10,1	1.061	5,1	738	4,3	34,8	69,7

Графикон 38. Кретање контингента предшколске деце (0-6 година) 1961., 1991. и 2002. године

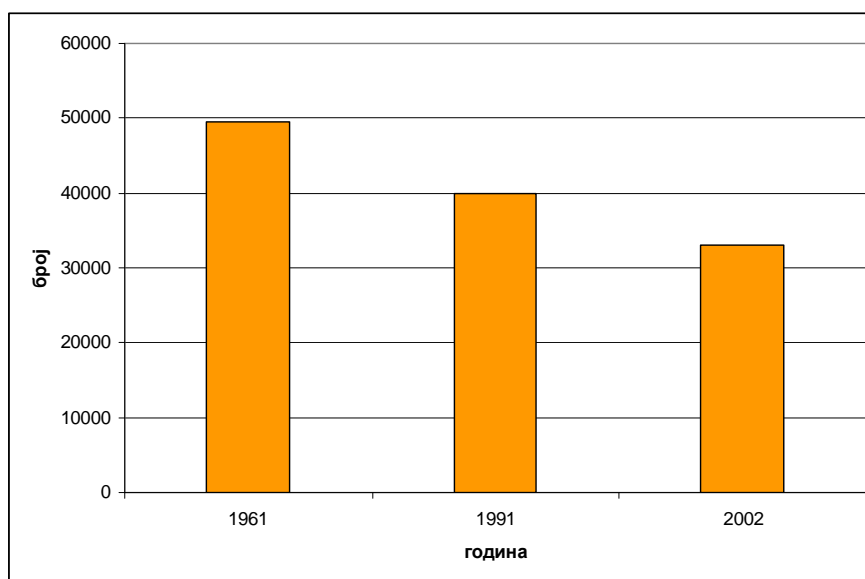
Промене у старосној структури становништва у међупописном периоду од 1991. до 2002. године показују даље смањење броја предшколске деце и удела овог контингента у укупном становништву, што је и очекивани продужетак тенденције формиране у претходним међупописним периодима као последица сталног опадања броја живорођене деце. И поред наведених разлика у динамици негативног раста, удео предшколске деце у укупном становништву је скоро иста (6,3%) у упоређењу са централном Србијом (6,7%) и Војводином (6,7%).

По општинама, највеће релативно смањење контингента предшколске деце од 1991. до 2002. године имају општине Гацин Хан (31%) и Сврљиг (30,4%), а смањење у округу је износило 23,6%, док се у осталим општинама креће између 19% и 30%.

Школообавезни контингент (7-14 година) - границе овог контингента су одређене старошћу коју је законодавац одредио за полазак у основну школу и дужином обавезног школовања. Законска обавеза не односи се само на родитеље који су били дужни да шаљу децу у основну школу, већ и на територијално-политичке заједнице (општине), које су имале задатак да обезбеде нормалне услове (мрежа школских објеката, школску опрему, наставни кадар итд.). За успешно извођење наставе, поред наведених услова, потребно је да објекти школе задовољавају нормативе, односно да одговарају броју ученика и располажу слободним простором.

Табела 54. Кретање контингента школообавезне деце
(7-14 година) 1961., 1991. и 2002. године

	1961.		1991.		2002.		Индекс	
	Број	% од укупног становништва	Број	% од укупног становништва	Број	% од укупног становништва	1991. 1961.	2002. 1961.
Република Србија	1.208.954	15,8	1.199.089	12,3			99,2	
Централна Србија	745.888	15,5	615.116	10,6	493.829	9,0	82,5	79,7
Војводина	275.413	14,9	217.451	10,8	187.614	9,2	79,0	85,8
Нишавски округ	49.516	15,1	39.920	9,9	33.004	8,6	80,6	81,9
Алексинач	9.450	14,1	6.200	9,7	5.082	8,6	65,6	80,3
Гацин Хан	3.690	15,4	780	6,0	580	5,7	21,1	75,5
Дољевац	3.148	15,9	2.032	9,8	1.870	9,5	64,6	91,2
Мерошина	3.169	16,8	1.478	9,2	1.334	9,0	46,6	90,1
Град Ниш	22.957	15,5	26.908	10,9	22.405	8,9	117,2	82,5
Ражањ	2.616	13,9	978	7,2	734	6,4	37,4	74,8
Сврљиг	4.486	14,8	1.544	7,4	999	5,8	34,4	64,6

Графикон 39. Кретање контингента школообавезне деце
(7-14 година) 1961., 1991. и 2002. године

Број деце школског узраста у време пописа становништва 1961. године чине генерације рођене у компензационом периоду од 1947. до 1954. године, са највећим бројем удела у укупном становништву у послератном периоду, што је било значајно за све општине Нишавског округа. Разлике у висини учешћа овог

контингента у укупном становништву биле су углавном мале како између округа тако и општина.

Из табеле се види да број школске деце стално опада, тако да је у време пописа 1991. године био за 9.596 мањи. Ако се погледа кретање броја деце у централној Србији и Војводини, такође се уочава смањење. Запажа се да је у Нишавском округу пораст имао само град Ниш, док је смањење овог контингента у веома високом проценту имала општина Гаџин Хан (78,9%).

Према попису 2002. године контингент деце у старосном периоду од 7 до 14 година се у Нишавском округу апсолутно сесмањио за 6.916 у односу на стање утврђено претходним пописом (1991). Ово смањење је у погледу темпа (просечно 1,7% годишње) знатно брже у односу на период од 1961. до 1991. године (0,6% просечно годишње), што је резултирало и смањењем релативног учешћа у укупном становништву (од 9,9% на 8,6%). Смањење овог контингента деце се и могло очекивати ако се имају у виду подаци о кретању броја живорођене деце у периоду од 1987. до 1994. године која у 2002. години чине старосни узраст од 7 до 14 година.

Број школообавезне деце се смањио у међупописном периоду од 1991. до 2002. године у свим општинама Нишавског округа. Према релативном опадању истиче се општина Сврљиг 35,4%, а у осталим општинама је мања од 20%.

Фертилни контингент - обим рађања је директно одређен нивоом фертилитета по старости, битна је и старосна структура самог фертилног контингента. Старосна границе женског фертилног контингента су за потребе статистичких истраживања у већини земаља произвољно одређене од 15 до 49 година. Број фертилних жена у Нишавском округу у периоду од 1961. до 1991. године повећао се за 4,9% док је повећање у централној Србији 10,4%, у Војводини 1,5%. У југоисточној Србији број жена у овом животном добу је опао за 11,2%. Учешће фертилног контингента у укупном становништву Нишавског округа које је 1961. године било веће у односу на све макро целине у републици Србији у 1991. години је ниже (23,2% према 22,6% у југоисточној Србији, а скоро исто са централно, Србијом 23,8% и Војводини 23,9%).

Подаци показују да фертилни контингент у Нишавском округу расте, али знатно спорије у односу на укупно становништво. Слична ситуација је и у општинама округа. На подручју града Ниша пораст броја фертилних жена био је спорији у односу на раст укупног становништва. Смањење броја жена старих између 15 и 49 година у међупописном периоду од 1991 до 2002. године присутно је у свим општинама Нишавског округа. Разлика у општинама крећу се од индекса 78,4 у општини Гаџин Хан (релативно смањење 21,6), до индекса 99,5 на подручју града Ниша (смањење од 0,5%). У овом међупописном периоду број жена у оптималном репродуктивном периоду је опао у свим општинама осим града Ниша.

Табела 55. Кретање контингента фертилних жена (15-49 година)

	1961.		1991.		2002.		% жена старих 20-29 година од укупног фертилног становништва		
	Број	% од укупног	Број	% од укупног	Број	% од укупног	1961.	1991.	2002.
Република Србија	1.935.854	25,3	2.321.590	23,7			51,9	43,5	41,0
Централна Србија	1.252.292	26,0	1.382.061	23,8	1.312.721	24,0	52,3	41,8	41,2
Војводина	475.012	25,6	481.941	23,9	496.596	24,4	50,0	42,1	40,4
Нишавски округ	87.689	26,8	91.995	23,2	88.200	23,1	51,2	40,8	41,5
Алексинац	16.900	25,1	13.660	21,4	12.453	21,6	50,5	40,0	41,1
Гацин Хан	6.486	27,1	1.842	14,2	1.445	13,8	53,2	40,3	38,9
Дољевац	5.454	27,5	4.373	21,2	4.115	21,0	53,6	43,3	42,9
Мерошина	5.693	30,1	3.012	18,7	2.775	18,7	50,9	42,8	43,2
Град Ниш	40.223	27,1	62.803	25,3	62.473	24,9	52,1	41,1	41,7
Ражањ	4.793	25,6	2.571	18,9	2.030	17,9	46,2	35,4	38,5
Сврљиг	8.130	26,9	3.734	18,0	2.909	16,8	47,8	37,7	38,9

Радни контингент-старосни распон којим се дефинише радни контингент је законом одређен (15-64 године за мушке, 15-59 година за женско становништво). Честа је појава да се ове границе померају у једном и другом смеру чиме се обухвата становништва млађе од 15 година, односно старије од 59 и 64 године. Постоји више узрока који утичу на одступање радног контингента, а то се нарочито уочава у градским насељима која имају развијену привредну структуру, а која углавном ангажује школовану и квалификовану радну снагу. То је и повод да се старосна граница помера на 20 година, јер је становништво од 15 до 19 година обухваћено школовањем и оно ступа у радни однос по завршетку двадесете године. Као горња граница старости, под условом да радни период живота траје 40 година, може се узети и 60 година. Овако дефинисане границе сигурно се не могу сматрати прецизним јер се школовање омладине које ступа у радни контингент завршава и пре и после навршене двадесет године, па се на тај начин помера граница испод или изнад 60 година.

Табела 56. Кретање радног коитингента (мушко 15 -64 и женско 15-59), од 1961. до 2002. године

	1961.		1991.		2002.		% женеког (15-59) у радном контингенту		
	Број	%од укупног ст.	Број	%од укупног ст.	Број	%од укупног ст.	1961.	1991.	2002.
Република Србија	4.738.031	62,0	5.921.654	60,6			49,4	47,9	
Централна Србија	3.063.464	63,5	3.589.776	61,8	3.476.003	64,0	49,5	47,8	48,1
Војводина	1.176.169	63,4	1.273.356	63,2	1.320.694	63,6	49,5	47,8	47,8
Нишавски округ	212.210	64,8	252.559	63,8	241.148	63,2	50,1	47,1	47,2
Алексинац	44.603	64,6	38.204	59,8	34.626	60,0	48,7	46,4	46,3
Гацин Хан	15.459	64,5	7.226	55,6	5.088	49,3	56,2	42,3	39,6
Дољевац	12.864	64,8	12.992	62,9	11.931	61,0	50,2	44,4	44,0
Мерошина	13.433	71,1	9.877	61,2	8.469	57,2	50,7	43,8	43,1
Град Ниш	94.024	64,2	164.386	66,3	165.403	66,0	49,6	48,2	48,4
Ражањ	12.260	65,1	7.696	56,7	6.200	54,5	49,2	44,2	45,1
Сврљиг	19.567	64,7	12.178	58,7	9.431	54,6	50,8	45,2	43,5

Број радно способних становника у Нишавском округу је 1991. године већи за 40.349 (19%) у односу на 1961. Пораст радног контингента нарочито је био изражен шездесетих и седамдесетих година због прилива рођених у компензационом периоду, када је наталитет био висок. Слична ситуација је била у свим макроцелинама у оквиру Србије.

Кретање радног контингента Нишког региона, посматрано по окрузима (Нишавски, Топлички и Пиротски округ), било је различито. Нишавски округ је имао позитиван раст укупног становништва, јер се радни контингент повећао више од пораста у укупном становништву. Насупрот Нишавском округу, у Топличком се радни контингент смањио за 20,8% (у истом периоду се смањио број становника), у Пиротском округу за 21,8% (смањење укупног становништва 19,8%). Смањење радног контингента у Пиротском и Топличком округу је последица истовременог деловања међусобно повезаних појава: негативног салда миграције у којима је преовладавало младо радно способно становништво и старења становништва. Исти чиниоци су деловали у свим општинама са негативним салдом миграције, односно негативним растом укупног становништва.

Смањење радног становништва у централној Србији било је нешто спорије (3,2%) у поређењу са југоисточном Србијом (6,9%), док за Војводину подаци пописа 2002. године показују пораст од 3,7%. По окрузима југоисточне Србије

релативно смањење радно способног становништва се кретало од 11,3% у Топличком до 4,5% у Нишавском округу.

Индекс старости – је један од показатеља који служе за проучавање старосне структуре становништва. Представља однос између старог и младог становништва. Важност индекса старости је у томе што он указује на пропорцију старог и младог становништва. Као критична вредност индекса старости узима се 0,4 или 40%. За становништво код кога индекс старости има већу вредност од ове можемо рећи да се налази у процесу демографског старења.⁵⁴

Индекс старења се кретао у Србији од 0,28 1961. до 0,53 1991. године. У Нишавском округу се његова вредност кретала од 0,3 1961. до 0,81 1991. године. Међутим 2002. године вредност индекса старости је прешла 1, што значи да на сваког младог становника долази један стари.⁵⁵

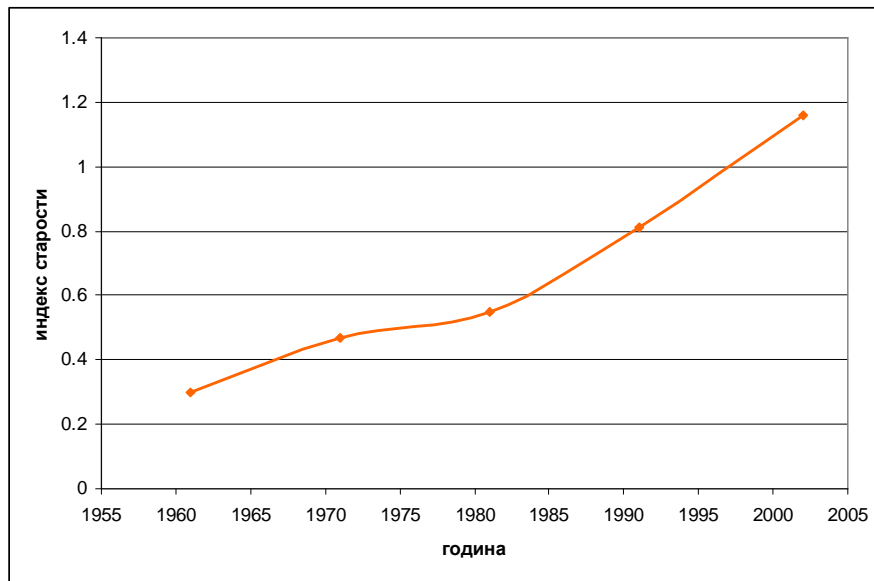
Табела 57. Индекс старости становништва у општинама Нишавског округа

	1961.	1971.	1981.	1991.	2002.
Република Србија	0,28	0,38	0,39	0,53	1,01
Централна Србија	0,29	0,43	0,48	0,70	1,03
Војводина	0,34	0,49	0,55	0,70	0,95
Нишавски округ	0,30	0,47	0,55	0,81	1,16
Алексинац	0,43	0,66	0,76	1,00	1,31
Гаџин Хан	0,29	0,71	1,26	2,37	3,28
Дољевац	0,23	0,42	0,53	0,85	1,15
Мерошина	0,23	0,46	0,64	1,02	1,40
Град Ниш	0,24	0,33	0,37	0,61	0,95
Ражањ	0,49	0,94	1,28	1,80	2,17
Сврљиг	0,39	0,80	1,31	1,85	2,62

Посматрано по општинама Нишавског округа може се уочити да је у општинама Гаџин Хан, Ражањ и Сврљиг удео младог и старог становништва изједначен у међупописном периоду од 1971. до 1981. године. Вредност индекса старости је 1981. године у општини Гаџин Хан износила 1,26, Ражањ 1,28 и Сврљиг 1,31, што указује на вишак старог у односу на младо становништво.

⁵⁴ Кицошев, С. и Голубовић, П (2002): Геодемографија, Универзитет у Нишу, ПМФ, Ниш, стр.173.

⁵⁵ Кицошев, С., Бубало Ж. М. И Ивков, А, (2005): Становништво Баната, Универзитет у Новом Саду, Нови Сад, стр. 176.

Графикон 40. Кретање индекса старости у Нишавском округу по пописима од 1961. до 2002. године

Наредним пописом становништва (1991.) су у свим општинама забележене више вредности индекса старости. Од седам општина Нишавског округа једино у Нишу и Дољевцу су вредности индекса биле мање од јединице. Међутим 2002. године у Нишу је индекс старости достигао вредност 0,95, док је у свим осталим општинама округа био већи од јединице и кретао се од 1,15 у општини Дољевац, 1,31 у општини Алексинац, 1,40 у општини Мерошина, 2,17 у општини Ражањ, 2,62 у општини Сврљиг до 3,28 у општини Гаџин Хан.

8.2.3 Стадијуми демографске старости

Прегледније учовање регионалних разлика у достигнутој демографској старости, али и упечатљивије сагледавање промена у старосној структури, посебно становништва већег броја мањих територијалних јединица (насеља или општина) може се постићи сврставањем становништва у различите типове старосне структуре.⁵⁶ Стога је за утврђивање достигнутог стадијума демографске старости потребно анализирати вредности више показатеља на основу којих се формирају критеријуми који опредељују закључак о типу старосне структуре становништва. Ми смо пошли од поделе на стадијуме демографске старости која је извршена на основу комбинација вредности пет различитих показатеља демографске старости

⁵⁶ Кицошев, С, Бубало, Ж. М. и Ивков, А, (2005): Становништво Баната, Универзитет у Новом Саду, Нови Сад, стр. 176.

становништва, и то: просечне старости, удела становништва млађег од 20 година, удела становништва млађег од 40 година, удела становништва старог 60 и више година и индекс старења као однос удела старих и удела младих. Више индикатора је изабрано у циљу избегавања погрешног закључивања о демографској старости неке популације у случају да је битно поремећена њена старосна структура.⁵⁷ Применом наведених критеријума све популације се према достигнутој демографској старости могу разврстати у седам стадијума .

У овом раду анализирана су четири показатеља које је, на основу података пописа, било могуће прецизно израчунати по општинама: удео становништва млађег од 20 година , удео становништва млађег од 40 година, удео становништва старог 60 и више година и индекс старења.

Табела 58. Стадијуми демографске старости и критеријуми за њихово одређивање

Стадијуми демографске старости	Индикатори демографске старости становништва				
	Просечна старост	Млађи до 20 година (%)	Млађи од 40 година (%)	Старији 60+ (%)	Индекс старења
1. Рана демографска старост	до 20	58+	85+	до 4	до 0,07
2. Демографска старост	20-25	50-58	75-85	4-7	0,07-0,14
3. Демографска зрелост	25-30	40-50	65-75	7-11	0,14-0,28
4. Праг демографске старости	30-35	30-40	58-65	11-15	0,28-0,50
5. Демографска старост	35-40	24-30	52-58	15-20	0,50-0,83
6. Дубока демографска старост	40-43	20-24	45-52	20-25	0,83-1,25
7. Најдубља демограф. старост	43+	до 20	до 45	25+	1,25+

Применом наведених критеријума (осим просечне старости) на старосну структуру укупног становништва Нишавског округа, према подацима за 1961, 1971, 1981. и 1991. годину по општинама, сачињене су табеле на основу којих се може пратити ток процеса старења у овом периоду. Приликом анализирања демографске старости становништва у 2002. години узета је у обзир и просечна старост. Може се закључити да је становништво Нишавског округа у овом периоду, било у

⁵⁷ Пенев, Г. (1995): Становништво по старости и полу, Становништво и домаћинства СР Југославије према попису 1991. године, Београд, СЗС и ЦДИДН.

континуираном процесу старења у току којег је прешло из стадијума демографске зрелости у стадијум демографске старости.

Табела 59. Становништво према стадијуму демографске старости 1961. године

	Индикатор				Стадијум демографске старости према критеријуму				
	% становништва			Индекс старења	1	2	3	4	1-4
	0-19	20-39	60+						
Република Србија	36,4	70,0	10,2	0,28	IV	III	III	III	III-IV
Централна Србија	34,7	69,6	10,3	0,29	IV	III	III	IV	III-IV
Војводина	33,3	66,5	11,8	0,35	IV	III	IV	III	III-IV
Нишавски округ	32,5	68,8	10,3	0,30	IV	IV	IV	IV	IV
Алексинач	30,4	63,9	13,1	0,43	IV	III	III	IV	III-IV
Гацин Хан	34,5	67,7	10,3	0,29	IV	III	III	III	III-IV
Дољевац	36,2	72,7	8,4	0,23	IV	III	III	III	III-IV
Мерошина	36,8	71,0	8,8	0,23	IV	III	III	III	III-IV
Град Ниш	34,8	72,3	8,5	0,24	IV	III	III	IV	III-IV
Ражањ	29,3	61,0	14,4	0,49	V	IV	IV	IV	IV-V
Сврљиг	32,2	64,9	12,6	0,39	IV	IV	IV	III	III-IV

Табела 60. Становништво према стадијуму демографске старости 1971. године

	Индикатор				Стадијум демографске старости према критеријуму				
	% становништва			Индекс старења	1	2	3	4	1-4
	0-19	20-39	60+						
Република Србија	34,2	63,5	12,9	0,38	IV	IV	IV	IV	IV
Централна Србија	31,3	62,5	13,6	0,43	IV	IV	IV	IV	IV
Војводина	29,1	69,5	14,8	0,49	V	III	IV	IV	IV
Нишавски округ	29,3	60,9	13,7	0,47	V	IV	IV	IV	IV-V
Алексинач	26,9	54,8	17,9	0,66	V	V	V	V	V
Гацин Хан	28,2	53,8	20,0	0,71	V	V	V	V	V
Дољевац	31,4	62,9	13,1	0,42	IV	III	IV	IV	III-IV
Мерошина	30,8	61,0	14,0	0,46	IV	IV	IV	IV	IV
Град Ниш	31,0	65,7	10,1	0,33	IV	III	III	IV	III-IV
Ражањ	23,1	49,3	21,6	0,94	VI	VI	VI	VI	VI
Сврљиг	24,7	52,6	19,8	0,80	V	V	V	V	V

Стање демографске старости у 1961. години је уједначено на нивоу општина Нишавског округа. Становништво шест општина округа налазило се на прелазу из стадијума демографске зрелости (III) у стадијум на прагу демографске старости

(IV), док се општина Ражањ налазила на прелазу из стадијума прага демографске старости у стадијум демографске старости.

Сваки наредни попис становништва пружао је доказе о континуираном процесу старења.

Табела 61. Становништво према стадијуму демографске старости 1981. године

	Индикатор				Стадијум демографске старости према критеријуму				
	% становништва			Индекс старења	1	2	3	4	1-4
	0-19	20-39	60+						
Република Србија	31,7	61,1	12,5	0,39	IV	IV	IV	IV	IV
Централна Србија	27,6	57,7	13,3	0,48	V	V	IV	IV	IV-V
Војводина	26,9	56,8	14,9	0,55	V	V	IV	V	IV-V
Нишавски округ	25,8	55,3	14,4	0,55	V	V	IV	V	IV-V
Алексинач	23,9	51,0	18,3	0,76	VI	VI	V	V	V-VI
Гацин Хан	20,0	40,4	25,3	1,26	VI	VII	VII	VII	VI-VII
Дољевац	27,6	55,1	14,6	0,53	V	VI	IV	V	V-VI
Мерошина	26,3	51,6	17,0	0,64	V	VI	V	V	V-VI
Град Ниш	27,7	60,0	10,5	0,37	V	IV	III	IV	IV-V
Ражањ	18,8	42,7	24,1	1,28	VII	VII	VI	VII	VI-VII
Сврљиг	19,3	44,5	25,4	1,31	VII	VII	VII	VII	VII

Табела 62. Становништво према стадијуму демографске старости 1991. године

	Индикатор				Стадијум демографске старости према критеријуму				
	% становништва			Индекс старења	1	2	3	4	1-4
	0-19	20-39	60+						
Република Србија	30,5	58,9	16,0	0,53	IV	IV	V	V	IV-V
Централна Србија	26,1	54,0	18,3	0,70	V	V	V	V	V
Војводина	25,7	54,3	18,3	0,70	V	V	V	V	V
Нишавски округ	24,5	51,5	19,8	0,81	V	V	V	V	V
Алексинач	23,9	49,0	23,8	1,00	VI	VI	VI	VI	VI
Гацин Хан	15,4	34,7	36,6	2,37	VII	VII	VII	VII	VII
Дољевац	24,6	51,3	20,9	0,85	V	VI	VI	VI	V-VI
Мерошина	23,4	47,3	23,7	1,02	VI	VI	VI	VI	VI
Град Ниш	26,1	55,1	15,9	0,61	V	V	V	V	V
Ражањ	17,9	39,4	32,2	1,80	VII	VII	VII	VII	VII
Сврљиг	17,2	37,9	31,9	1,85	VII	VII	VII	VII	VII

Процес старења најдаље је одмакао у општинама Гацин Хан, Ражањ и Сврљиг. Ове општине су се 1991. године, по свим примењеним критеријумима,

налазиле у стадијуму најдубље демографске старости (VII). Од ових општина, општина Гацин Хан има најнеповољније показатеље (15,4% становништва млађег од 20 година, 34,7% становништва млађег од 40 година, 36,6% старог, индекс старења 2,37).

Табела 63. Становништво према стадијуму демографске старости 2002. године

	Индикатор					Стадијум демографске старости према критеријуму					
	% становништва			Индекс старења	Просечна старост	1	2	3	4	5	1-5
	0-19	20-39	60+								
Република Србија	22,4	49,0	22,6	1,01	40,2	VI	VI	VI	VI	VI	VI
Централна Србија	22,4	48,8	23,0	1,03	40,4	VI	VI	VI	VI	VI	VI
Војводина	22,7	49,7	21,5	0,95	39,8	VI	VI	VI	VI	V	V-VI
Нишавски округ	21,2	46,7	24,5	1,16	41,4	VI	VI	VI	VI	VI	VI
Алексинач	21,1	45,2	27,6	1,31	42,4	VI	VI	VII	VII	VI	VI-VII
Гацин Хан	13,9	31,5	45,5	3,28	50,7	VII	VII	VII	VII	VII	VII
Дољевац	22,4	48,2	25,7	1,15	41,2	VI	VI	VII	VI	VI	VI-VII
Мерошина	21,5	45,0	30,1	1,40	42,9	VI	VI	VII	VII	VI	VI-VII
Град Ниш	22,1	49,7	21,0	0,95	39,9	VI	VI	VI	VI	V	V-VI
Ражањ	16,6	35,9	36,1	2,17	47,4	VII	VII	VII	VII	VII	VII
Сврљиг	14,7	33,9	38,6	2,62	48,8	VII	VII	VII	VII	VII	VII

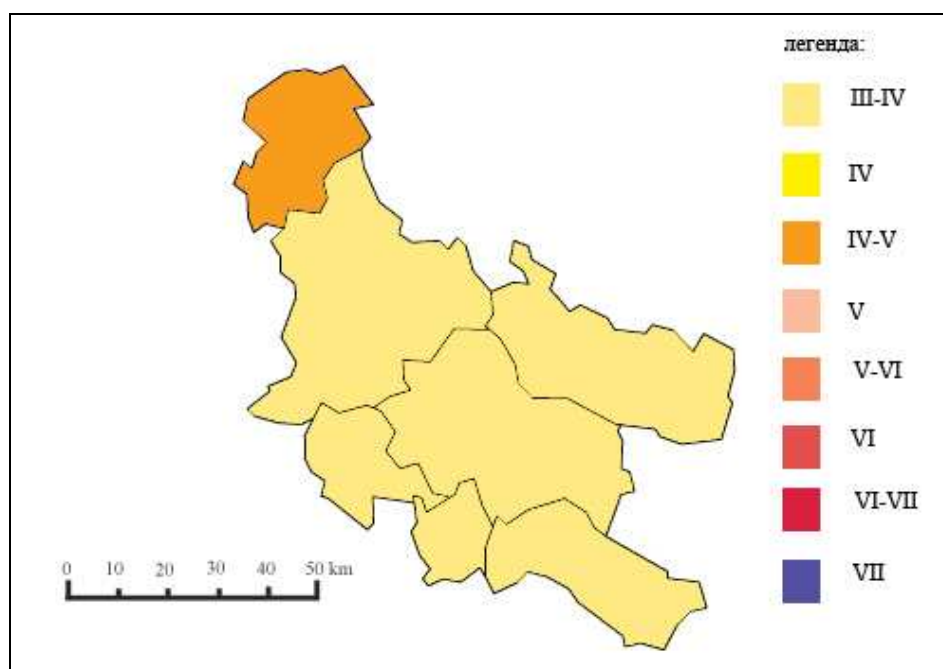
Табела 64. Стадијуми демографске старости становништва Нишавског округа од 1961. до 2002. године

	1961.	1971.	1981.	1991.	2002.
Република Србија	III-IV	IV	IV	IV-V	VI
Централна Србија	III-IV	IV	IV-V	V	VI
Војводина	III-IV	IV	IV-V	V	V-VI
Нишавски округ	IV	IV-V	IV-V	V	VI
Алексинач	III-IV	V	V-VI	VI	VI-VII
Гацин Хан	III-IV	V	VI-VII	VII	VII
Дољевац	III-IV	III-IV	V-VI	V-VI	VI-VII
Мерошина	III-IV	IV	V-VI	VI	VI-VII
Град Ниш	III-IV	III-IV	IV-V	V	V-VI
Ражањ	IV-V	VI	VI-VII	VII	VII
Сврљиг	III-IV	V	VII	VII	VII

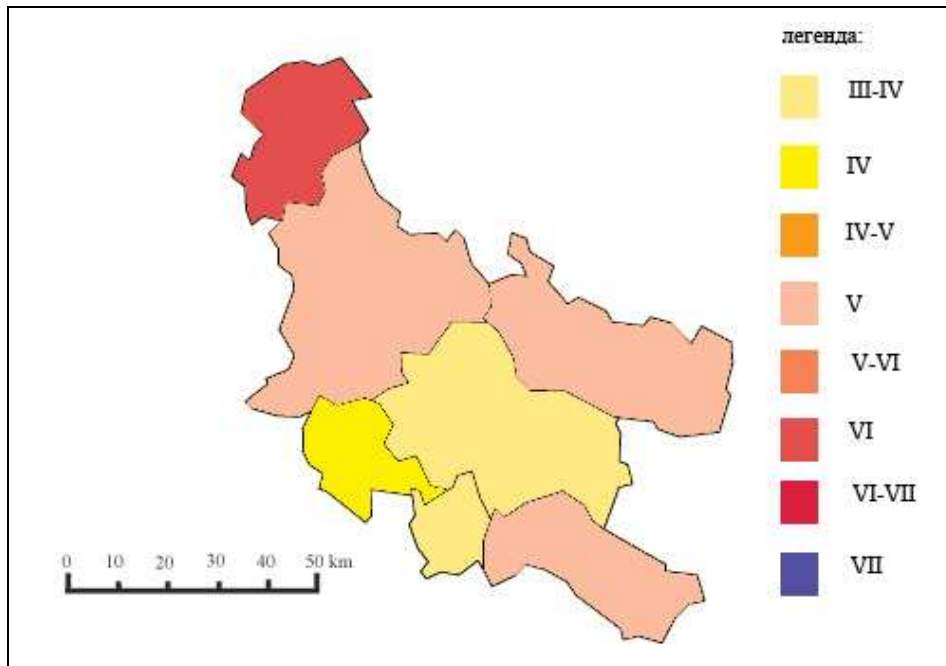
Табела 65. Дистрибуција општина према стадијуму демографске старости

	1961.	1971.	1981.	1991.	2002.
III	-	-	-	-	-
III-IV	6	2	-	-	-
IV	-	1	-	-	-
IV-V	1	-	1	-	-
V	-	3	-	1	-
V-VI	-	-	3	1	1
VI	-	1	-	2	-
VI-VII	--	-	2	-	3
VII	--	-	1	3	3

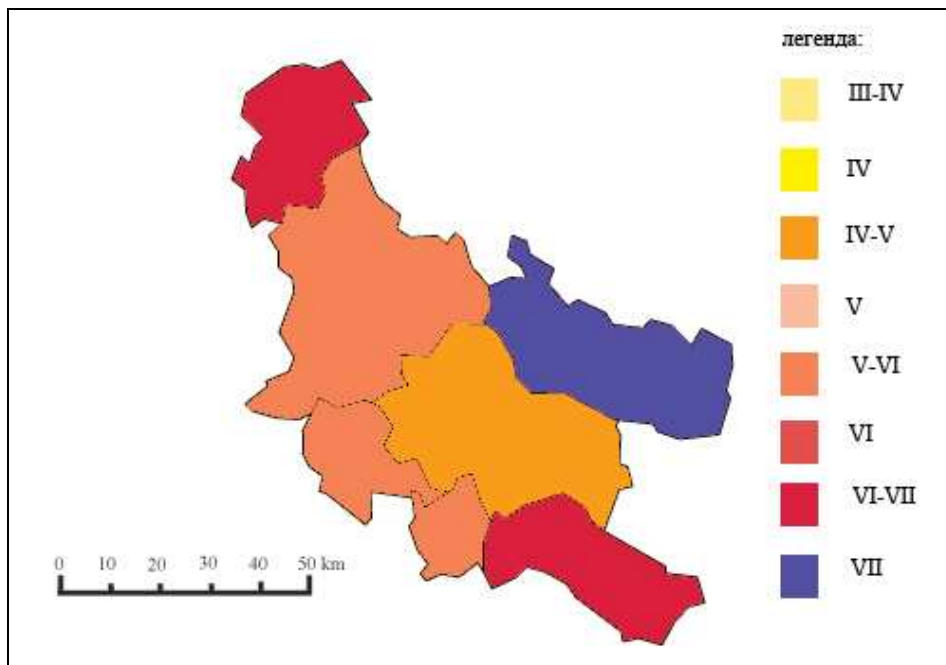
У Нишавском округу, посматрано на нивоу општина 1961. године, становништво се налазило у два стадијума демографске старости.

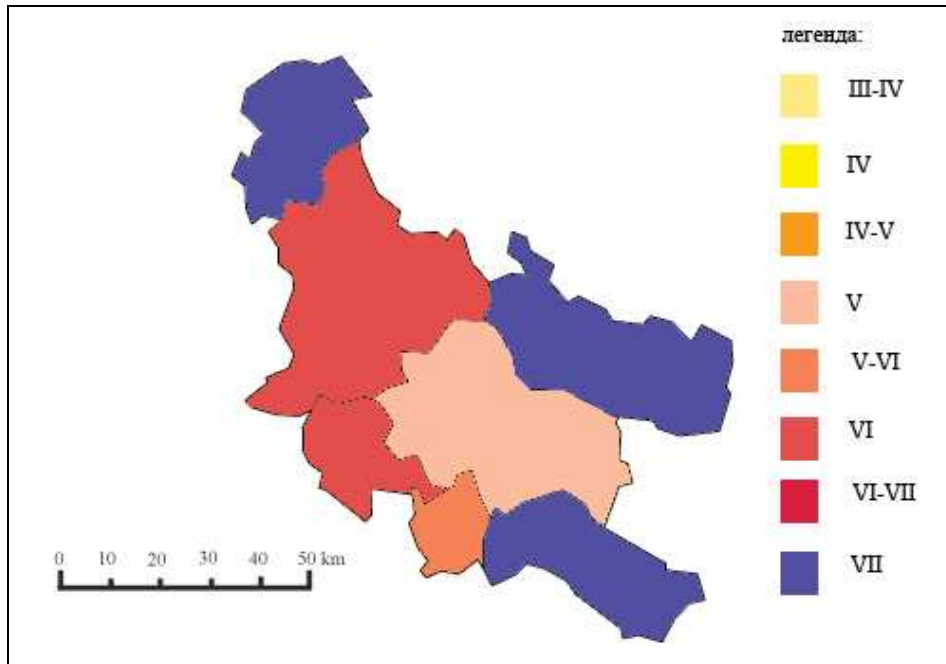
Карта 19. Стадијуми демографске старости у општинама Нишавског округа по подацима пописа 1961. године

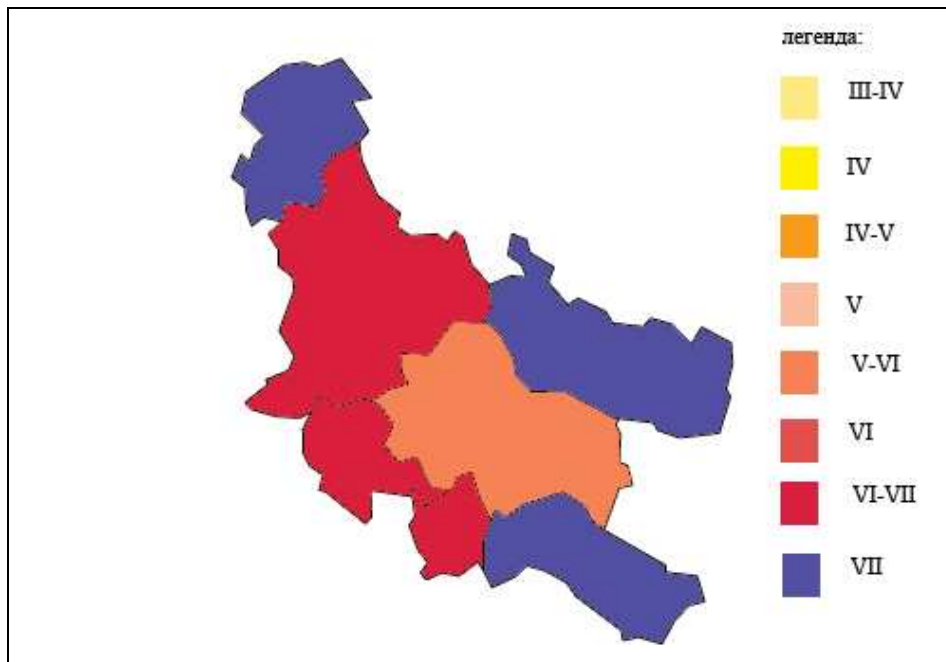
Карта 20. Стадијуми демографске старости у општинама Нишавског округа по подацима пописа 1971. године

Карта 21. Стадијуми демографске старости у општинама Нишавског округа по подацима пописа 1981. године

Карта 22. Стадијуми демографске старости у општинама Нишавског округа по подацима пописа 1991. године

Карта 23. Стадијуми демографске старости у општинама Нишавског округа по подацима пописа 2002. године

8.2.4 Старење сеоског становништва Нишавског округа

Када се говори о променама у старосној и полној структури становништва Србије према типу насеља, треба да се има у виду континуиран процес урбанизације, односно дерурализације после Другог светског рата. Интензивне промене у прелазу руралног становништва у градско, као и промене у старосно-полној структури, у великој мери су резултат примарног облика урбанизације⁵⁸, односно, обимних миграција на релацији село-град. У периоду између 1961. и 1971. године догодио се најбржи демографски раст градова у Србији. Овај раст је праћен и битним променама у старосној структури становништва, јер се мигрантско становништво са сеоског подручја, у највећој мери, регрутује из групе између 15 и 34 година старости.

При анализи старења становништва према типу насеља, треба имати у виду да градско становништво, упркос убрзавању процеса старења у последњем међупописном периоду и нешто нижим репродуктивним нормама, има млађу старосну структуру.⁵⁹ Због интензивног исељавања из села у градове, одакле су више одлазили млади у најпродуктивнијем добу живота, више жене него мушкарци, као и снижавања репродуктивних норми и ефективног фертилитета, код сеоског становништва је сужена група становништва која утиче на рађање и њено учешће у укупном становништву је ниже у селу него у граду. Такође, када се посматра средовечно становништво, поготово старости од 40 до 59 година, види се да су његови удели у укупном становништву у истом периоду нижи него код градског становништва. Поред тога, знатно је проширена група најстаријег сеоског становништва.

У последњих неколико деценија интензитет промена у старосној структури био је веома изражен. Нарочито је у порасту број становништва старог 60 или више година. Наиме, између 1961. и 2002. године процентно учешће сеоског становништва централне Србије старог 60 и више година у односу на укупно становништво порасло је са 11,3% на 27,33%. Са друге стране, удео младих до 20 година старости у истом периоду се континуирано смањивао тако да је 2002. године износио 21,68%. Код средовечног становништва дошло је до апсолутног смањења броја становника, док је његово релативно учешће у укупном становништву остало на приближно истом нивоу (са 53% 1961. на 51% 2002.

⁵⁸ Стојановић, Б. (1995): Пораст и просторни размештај сеоског становништва СР Србије, Становништво и домаћинства Републике Србије према попису 31.3.1991, Београд, РЗС и ЦДИИДН, стр 43-71.

⁵⁹ Предојевић, Ј. (2004): Слика стања старосне структуре сеоског становништва Нишавског округа – попис 2002., Регионални развој и демографски токови балканских земаља, Економски факултет, Ниш, стр. 485.

године). Међутим, у оквиру ове групе становништва догодиле су се промене у односу млађег средовечног и старијег средовечног становништва. Док је у групи млађег средовечног становништва дошло до апсолутног и релативног смањења броја становника, у групи старијег средовечног је и поред апсолутног смањења дошло до њеног релативног повећања у укупном становништву (са 20,3% на 26,8%). Индикатор процеса старења сеоског становништва Србије је и просечна старост и индекс старења сеоске популације. У посматраном периоду просечна старост се повећала са 31,2 године (1961) на 42,1 годину (2002). У истом периоду индекс старења је повећан са 0,32 (1961) на 1,26 (2002).

Табела 66. Показатељи демографске старости становништва Нишавског округа по типу насеља за Централну Србију и Нишавски округ 2002. године

	Централна Србија	Нишавски округ	Алексинач	Гаџин Хан	Дољевац	Мерошина	Ниш	Ражањ	Сврљиг
Сеоска									
0-19	518.677	35.091	7.702	1.433	4.361	3.155	15.747	1.893	800
%	21,68	19,82	19,69	13,69	22,29	21,33	21,76	16,65	8,35
20-39	578.168	40.939	8.677	1.824	5.025	3.447	18.703	2.198	1.065
%	24,17	23,14	22,19	17,43	25,69	23,27	25,84	19,33	11,12
40-59	641.687	48.550	10.609	2.511	5.154	3.799	20.994	3.173	2.310
%	26,82	27,39	27,13	24,0	26,35	25,65	29,01	27,91	24,12
60+	653.876	52.673	12.123	4.696	5.021	4.411	16.913	4.105	5.404
%	27,33	29,72	31	44,88	25,67	29,78	23,37	36,11	56,42
Просечна старост	42,1	42,6	44,1	50,7	41,23	42,9	83	47,44	57,43
Индекс старости	1,26	1,5	1,57	3,28	1,15	1,4	2	2,17	6,76
Градска									
0-39	693.753	45.333	4.380	-	-	-	39.245	-	1.708
%	22,57	22,17	23,57	-	-	-	22,02	-	22,57
20-39	855.375	57.323	5.101	-	-	-	50.028	-	2.194
%	27,83	28,03	27,37	-	-	-	28,08	-	28,48
40-59	929.757	61.622	5.487	-	-	-	53.493	-	2.642
%	30,25	30,13	29,44	-	-	-	30,02	-	34,29
60+	594.716	40.226	3.670	-	-	-	35.395	-	1.161
%	19,35	19,67	19,69	-	-	-	19,86	-	15,07
Просечна старост	39,1	39,4	38,9	-	-	-	39,40	-	38,30
Индекс старости	0,86	0,89	0,84	-	-	-	0,90	-	0,68

Сеоско становништво Нишавског округа према попису становништва 2002. године у поређењу са сеоским становништвом целокупне територије централне Србије има нешто неповољније вредности главних показатеља демографске старости становништва. Процентно учешће младих до 20 година старости је

достигло веома ниску вредност и пало испод 20% у односу на укупно сеоско становништво округа. Ниш, као најмногољуднија општина Нишавског округа, има нешто више процентно учешће ове групе становништва у односу на просек Округа, и износи 21,9%, што је слично просеку централне Србије. У општинама Дољевац, Мерошина и Нишка Бања такође је процентно учешће ове групе нешто изнад 20%, док сеоско становништво општине Алексинац, а нарочито Ражањ, Гаџин Хан и Сврљиг има изузетно низак удео младих генерација. У општини Сврљиг он износи свега 8,4%. У оквиру групе младих до 20 година старости сеоског подручја Нишавског округа, предшколски (0-6 година) и школообавезни (7-14 година) контингент, који умногоме зависе од кретања наталитета у периоду који претходи попису становништва, имају такође веома неповољно процентно учешће у укупном становништву.

Сеоско становништво Нишавског округа старо 60 или више година, слично централној Србији, у последњих неколико деценија је у значајном порасту. Последњим пописом је забележен пораст на 29,72% укупне сеоске популације. Популације код којих је учешће ове групе веће од 25% укупног становништва налазе се у стадијуму најдубље демографске старости. Стога, високих 36,1% општине Ражањ, 44,9% општине Гаџин Хан или чак 56,4% општине Сврљиг сведоче о неминовности демографског нестајања многих сеоских насеља анализираних општина.

Слика стања у групи средовечног становништва сеоског становништва Нишавског округа не само што даје увид у ситуацију понуде радне снаге, него и показује којом ће се брзином у непосредној будућности повећавати контингент старих. Резултати пописа становништва из 2002. године указују на тенденције које су забележене деценију раније, а иду у смеру смањивања бројности средовечног становништва, као и његовог процентног учешћа у укупном становништву. У оквиру саме групе средовечног становништва дошло је до повећања старијег средовечног (40-59 година) у односу на млађе средовечно становништво. Највише уделе средовечног становништва у укупном имају сеоска насеља општина Ниш, Дољевац и Нишка Бања, које уједно имају «најмлађе» сеоско становништво у Нишавском округу. Са друге стране, становништво сеоских насеља општина Мерошина, Алексинац, а нарочито Ражањ, Гаџин Хан и Сврљиг имају веома ниско процентно учешће средовечног становништва у укупном, док су и удели групе старијег средовечног становништва знатно већи него његове млађе групе.

Један од битних показатеља будућих трендова у старењу становништва сеоског подручја је и број жена у фертилном периоду живота. Такође, пошто специфичне стопе фертилитета имају највише вредности у периоду између 20 и 34 године старости жена, битно је имати увид и у ту групу становништва.

Табела 67. Удео жена у фертилном периоду у сеоским и градским насељима нишавског округа 2002. године

	Централна Србија	Нишавски округ	Алексинач	Гацин Хан	Дољевац	Мерошина	Ниш	Ражањ	Сврљиг
Село									
15-49	505.426	35.394	7.643	1.445	4.115	2.775	16.496	2.030	890
%	21,13	19,97	19,54	13,81	21,04	18,73	22,79	17,86	9,29
20-34	208.735	14.466	3.146	562	1.766	1.198	6.704	781	309
%	8,72	8,16	8,04	5,37	9,03	8,09	9,26	6,87	3,23
Град									
15-49	807.295	52.806	4.810	-	-	-	45.977	-	2.019
%	26,27	25,82	25,81	-	-	-	25,84	-	26,20
20-34	331.894	22.111	1.966	-	-	-	19.322	-	823
%	10,80	10,81	10,55	-	-	-	9,44	-	10,68

Сеоска подручја нишавског округа имају нешто ниже учешће групе жена у фертилном периоду (15-49 година) у укупном становништву у односу на централну Србију, 21,1%, што је такође и случај са групом жена у оптималном репродуктивном добу (20-34 године). Међутим, иако се Округ као целина по анализираним вредностима показатеља налази на веома ниском нивоу, у оквиру становништва на општинском нивоу постоје извесне разлике. Највише вредности целокупног женског фертилног контингента имају сеоска насеља општине Ниш око 23%, Дољевац 21%, док са друге стране општина Мерошина, Ражањ, а нарочито Гацин Хан 13,8% и Сврљиг 9,3% имају веома ниска процентна учешћа ове групе. Када се погледа и група жена које у највећој мери учествују у репродукцији, види се колико су извесни изгледи за све јаче убрзавање старења становништва од базе старосне пирамиде. У сеоским насељима општине Ниш, као "најмлађој", која укупно броје 72.357 становника, свега око 6.704 жена, тј. 9,3% укупног становништва, је у добу које у највећој мери учествује у репродукцији, што упућује на све веће снижавање обима рађања и наставак рапидног процеса старења становништва. Са друге стране, у сеоским насељима "најстаријих" општина - Ражањ, Гацин Хан и Сврљиг, процентно учешће жена у фертилном периоду, а нарочито жена између 20 и 34 године старости, веома је ниско.

У поређењу са градским насељима Нишавског округа, види се да сеоска насеља имају неповољнију слику када су сви демографски показатељи у питању. Последица веома неповољних кретања анализираних демографских показатеља, када су сеоска насеља Нишавског округа у питању, је да се становништво сеоског дела Округа, и када је у питању целина и појединачне његове општине, налази у стадијуму најдубље демографске старости. У већини општинама, а нарочито општинама Ражањ, Гацин Хан и Сврљиг процес старења становништва је драстично одмакао, тако да ни у случају евентуалног значајнијег пораста нивоа

рађања не би могао да заустави процес скорог демографског нестанка многих сеоских насеља Округа.

8.3 Социоекономске структуре становништва

Економске структуре становништва представљају индикатор друштвеног и привредног развоја. Дакле, привредни развој непосредно мења економску структуру становништва, док с друге стране, кретање и структура радне снаге становништва утиче на ниво и динамику привредног развоја.⁶⁰

По завршетку Другог светског рата услед промена у структури привреде и услед различитих демографских процеса, дошло је до снажне трансформације становништва Нишавског округа по економским обележјима.

Квантитативне и квалитативне промене економске структуре становништва анализирани су у периоду од 1961. до 2002. године.

8.3.1 Активно становништво

Укупно становништво се према критеријуму активности дели на три групе: активно становништво (или радна снага), лица са личним приходима и издржавано становништво. Ова класификација омогућава поделу укупног становништва према критеријуму рада на активно и неактивно, а према критеријуму "прихода" - на самостално и издржавано. У неактивно су укључена лица без личних прихода и издржавана, а у самостална спадају лица са личним приходом и активна лица. У зависности од потреба, у анализи се користи једна или друга подела.

Активно становништво чине лица стара 15 и више година која обављају занмање, као и незапослена лица која траже посао и лица која су привремено прекинула обављање занимања због одслужења војног рока (активна лица која не обављају занимање). Под занимањем се сматра обављање одређених врста послова у циљу стицања средстава за живот.

⁶⁰ Радушки, Н. (1995): Економске структуре становништва, Становништво и домаћинства Републике Србије према попису 1991. године, Завод за статистику Републике Србије, Београд, стр. 253.

Табела 68. Становништво Нишавског округа према активности по пописима од 1961. до 2002. године

	Попис	Укупно	Активно		Лица са личним приходима		Издржавано	
			Број	%	Број	%	Број	%
Нишавски округ	1961.	327.367	169.105	51,7	9.284	2,8	148.978	45,5
	1971.	363.292	185.458	51,0	19.229	5,3	158.605	43,7
	1981.	394.110	190.420	49,3	29.442	7,6	166.560	43,1
	1991.	396.043	194.736	49,1	49.063	12,4	145.313	36,6
	2002.	391.932	170.925	44,8	79.139	20,8	131.132	34,4
Алексинач	1981.	65.572	33.441	51,0	4.926	7,5	27.205	41,5
	1991.	61.968	31.530	50,9	7.222	11,6	23.216	37,5
	2002.	57.665	25.026	43,4	25.026	20,3	20.911	36,3
Гацин Хан	1981.	15.754	10.393	66,0	519	3,3	4.842	30,7
	1991.	12.632	8.320	65,8	1.140	9,0	3.172	25,2
	2002.	10.455	3.989	38,1	3.572	34,2	2.894	27,7
Дољевац	1981.	20.291	9.728	47,9	1.033	5,1	9.530	47,0
	1991.	20.211	9.031	44,7	2.383	11,8	8.797	43,5
	2002.	19.533	7.515	38,5	4.043	20,7	7.975	40,8
Мерошина	1981.	18.904	8.881	47,0	655	3,5	9.368	49,5
	1991.	15.829	9.753	61,6	1.068	6,8	5.008	31,6
	2002.	14.783	6.100	41,3	3.325	22,5	5.358	36,2
Ниш	1981.	226.882	103.062	45,4	20.839	9,2	102.981	45,4
	1991.	244.895	114.460	46,7	34.327	14,0	96.108	39,2
	2002.	250.146	114.179	45,6	49.939	20,0	86.028	34,4
Ражањ	1981.	15.143	9.728	64,2	635	4,2	4.780	31,6
	1991.	13.127	8.392	63,9	1.193	9,1	3.452	27,0
	2002.	11.345	5.272	46,5	2.670	23,5	3.400	30,0
Сврљиг	1981.	23.876	15.187	63,6	8.350	3,5	7.854	32,9
	1991.	20.450	13.250	64,8	1.730	8,5	5.470	26,7
	2002.	17.269	8.841	51,2	3.862	22,4	4.566	26,4

Лица са личним приходом су становници који не припадају скупу активних лица, али који имају средства за живот од редовних примања, као што су пензија (старосна, инвалидска или породична), приходи од имовине (давање у закуп стана, куће, земље, радње и сл.) или други лични приходи (инвалиднина, социјална помоћ, алиментација, стипендија и сл.).

Издржавано становништво чине лица која немају сопствена средства за живот ни по ком основу, или имају нека незнатна средства, па их већим делом издржавају родитељи, рођаци или друга лица, укључујући и правна лица. У ову групу спадају деца, ђаци, студенти, домаћице, старе особе без пензије, лица неспособна за рад, незапослени и други.

Ова класификација омогућава поделу укупног становништва према критеријуму “рада” на активно и неактивно, а према критеријуму “прихода” на самостално и издржавано. У неактивно су укључена лица без личних прихода и издржавана, а у самостална спадају лица са личним приходом и активна лица. У зависности од потреба, у анализи се користи једна или друга подела.

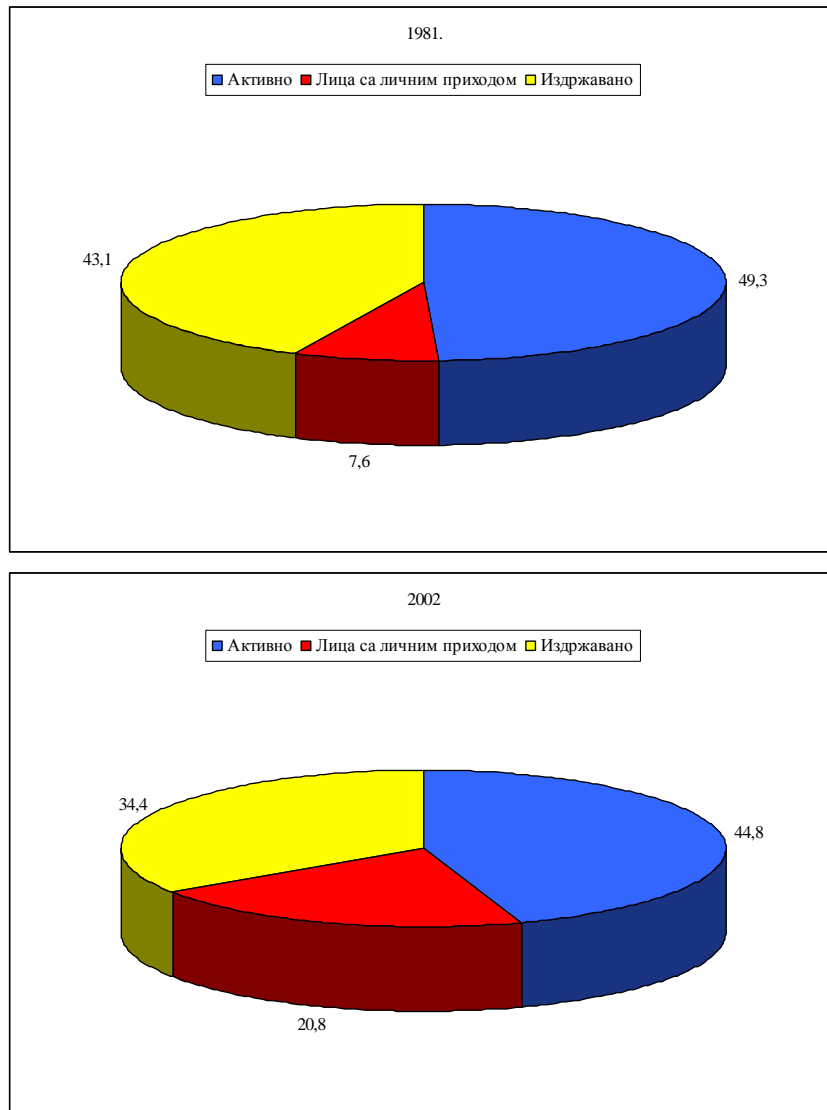
Анализа укупног становништва Нишавског округа према активности у периоду од 1981. до 2002. године указује на следеће тенденције: опадање удела активног и издржаваног становништва и пораст удела лица са личним приходом у укупном становништву.

По попису 1981. године активно становништво је чинило 49,3% укупног становништва Нишавског округа. Од седам општина Округа, активно становништво је чинило више од 50% популације у четири општине (Алексинац 51%, Гацин Хан 66%, Ражањ 64,2% и Сврљиг 63,6%). Најмање активних лица је било у Нишу, 45,7%.

У периоду од тридесет година, до пописа 2002. године, у готово свим општинама је дошло до опадања удела активних лица у укупној популацији. Пописом 2002. године је утвржено да једино општина Сврљиг има више од 50% активних лица у односу на укупно становништво општине.

Апсолутни број активних лица је у већини општина смањен у посматраном периоду. Једино повећање апсолутног броја активних је забележено у Нишу, за 11.117. Такође, и на нивоу Округа је дошло до смањења апсолутног броја активних са 190.420 (1981) на 170.925 лица (2002).

Апсолутни број лица са личним приходима, на нивоу Округа, је 1981. године износио 29.442. У периоду од десет година, односно 1991. године, апсолутни број је порастао за 19.621 лице односно за 66,6%, тако да је износио 49.063 лица. У последњем међупописном периоду, од 1991. до 2002. године апсолутни пораст је износио 30.076 лица, односно 61,3%.

Графикон 41. Становништво према економској активности 1981. и 2002. године

Посматрано по општинама највећи проценат лица са личним приходима 1981. године је био у општинама Ниш (9,2%), Алексинац (7,5%) и Дољевац (5,1%). У свим осталим општинама удео лица са личним приходима се кретао између 3,3% колико је износио у Гаџином Хану, до 4,2% у Ражњу. До 1991. године, у свим општинама, је дошло до апсолутног и релативног пораста броја лица са личним приходима. Последњим пописом становништва у свим општинама је забележен драстичан пораст (и апсолутни и релативни) лица са личним приходима. Удео ових лица у укупном становништву, је у свим општинама био преко 20%. Највећи удео је забележен у општини Гаџин Хан, где су лица са личним приходима чинила

34,2% популације. У свим осталим општинама њихов удео се кретао од 20,0% колико је био у Нишу, до 23,5% у Ражњу.

Удео издржаваног становништва у укупном становништву у посматраном периоду је имао супротан ток од претходне две категорије становништва. Број издржаваних лица 1981. године у Нишавском округу је износио 166.560, што је чинило 43,1% укупне популације. У периоду од десет година, односно 1991. године, апсолутни број издржаваних је смањен за 21.247 лица, што је довело до смањења у укупној популацији за 5,7%. Тренд смањења броја издржаваних лица је настављен и у последњем међупописном периоду (1991-2002). Тако је апсолутни број опао са 145.313 на 131.132 лица, односно за 14.181 лице. У релативном погледу смањење је износило 3%.

Посматрано по општинама Округа, највећи удео издржаваних лица је 1981. године имала општина Меровина, приближно половину укупне популације (49,5%), затим следи општина Дољевац (47%), Ниш (45,4%) и Алексинац (41,5%). У осталим општинама овај број издржаваних се кретао од 30,7% до 32,9%. У периоду од 1981. до 1991. године број издржаваних је опадао како у релативном, тако и апсолутном броју. Једино је у општини Дољевац удео издржаваних у укупној популацији био преко 40% (43,5%). Последњим пописом је забележено смањење апсолутног броја издржаваних у свим општинама, док је код неких приметно незнатно повећање релативног удела ових лица.

Кретање активног становништва (радне снаге) детерминисано је факторима демографске и економско-социјалне природе. У демографске чиниоце спадају кретање укупног становништва и старосно-полна структура (оквири за формирање радног контингента), затим брачно стање и ниво фертилитета. У економско-социјалне чиниоце спадају структура привреде (у првом реду однос примарног према осталим секторима делатности), систем школства и степен обухватности омладине школовањем, радно законодавство, политички услови, традиција (нарочито у погледу запошљавања жена) и др. Утицаји поменутих фактора су најчешће једновремени, међусобно условљени, са различитим и често супротним ефектима на кретање и ниво активности становништва, па их је тешко измерити.⁶¹

Ради мерења нивоа активности становништва израчунава се стопа активности. Најчешће се у анализама ове врсте употребљава општа стопа активности која изражава удео економски активног у укупном становништву. За детаљније и прецизније анализе израчунавају се стопе активности мушког и женског становништва, затим стопе активности појединих старосних група становништва, пољопривредног и непољопривредног становништва и др.

⁶¹ Крстић, В. (2007): Становништво југоисточне Србије, Ниш, стр. 287.

Кретање активног становништва Нишавског округа може се пратити на основу података пописа по општинама и насељима од 1961. до 2002. године. За округ је карактеристичан континуиран умерени раст активног становништва током целог посматраног периода. Изузетак представља последњи међупописни период (1991-2002) када је дошло до бројчаног смањења ове категорије становништва.

Табела 69. *Активно становништво Нишавског округа од 1961. до 2002. године*

	1961.		1971.		1981.		1991.		2002.	
	Број	Стопа активности	Број	Стопа активности	Број	Стопа активности	Број	Стопа активности	Број	Стопа активности
Централна Србија	3.615.832	47,3	3.859.320	45,7	4.032.755	44,8	4.171.907	44,2	3.398.227	45,4
Војводина	2.464.635	51,1	2.703.091	51,5	2.820.556	51,4	2.751.193	49,3	2.485.427	45,6
Нишавскм округ	169.105	51,7	185.458	51,0	190.420	49,3	194.736	50,0	170.925	44,8
Алексинац	37.425	53,9	36.318	55,0	33.441	51,0	31.530	50,9	25.026	43,4
Гајин Хан	14.851	62,0	13.044	65,3	10.393	66,0	8.320	65,9	3.989	38,1
Дољевац	9.927	50,0	10.266	50,8	9.728	47,9	9.031	44,7	7.515	38,5
Мерошина	11.132	52,8	10.549	58,5	8.182	47,9	9.753	61,6	6.100	41,3
Град Ниш	63.589	44,3	85.086	43,6	103.761	45,4	114.460	46,7	114.179	45,6
Ражањ	13.192	70,0	12.509	73,1	9.728	64,2	8.392	63,9	5.275	46,5
Сврљиг	18.989	62,8	17.686	66,7	15.187	63,6	13.250	64,8	8.841	51,2

Промене апсолутног броја активног становништва по општинама се одвијале са мањом или већом разликом у погледу смера и динамике. Најдужи период континуираног пораста активног становништва имао је Град Ниш (1961-1991). У свим осталим општинама Округа број активних лица је континуирано опадао. Изузетак представљају општина Дољевац, у којој је у периоду од 1961. до 1971. године дошло до пораста броја активних лица и општина Мрошина у којој је повећање забележено у периоду од 1981. до 1991. године.

Општа стопа активности становништва Нишавског округа је у периоду од 1961. до 1991. године била прилично уједначена, и кретала се од 51,7% 1961. године до 50% 1981. године.

Табела 70. Активно становништво Нишавског округа по полу од 1961. до 2002. године

	1961.		1971.		1981.		1991.		2002.	
	Број активних	Стопа активности	Број активних	Стопа активности	Број активних	Стопа активности	Број активних	Стопа активности	Број активних	Стопа активности
Мушкарци										
Централна Србија	1.511.080	64,0	1.634.484	53,2	1.628.564	60,2	1.548.636	54,1	1.393.788	52,4
Војводина	572.491	63,4	567.508	59,7	552.933	57,7	531.012	54,1	530.197	53,8
Нишавски округ	103.200	64,2	113.142	63,0	116.956	61,6	109.230	55,7	96.175	51,2
Алексинач	22.718	66,9	21.614	66,6	20.139	62,7	17.532	55,9	15.051	53,0
Гацин Хан	7.679	66,9	6.906	69,7	5.731	72,8	4.463	67,5	2.484	47,2
Дољеван	6.271	63,9	6.662	65,3	6.464	62,2	5.805	54,6	4.981	49,7
Мерошина	6.572	65,7	6.244	69,3	5.682	65,7	5.331	64,9	3.949	52,2
Град Ниш	43.186	60,3	55.707	57,6	64.799	57,2	64.954	53,1	61.735	50,5
Ражањ	6.631	72,1	6.362	75,9	5.308	71,4	4.222	63,9	3.099	55,7
Сврљиг	10.143	69,1	9.467	73,2	8.833	73,5	6.923	66,8	4.873	56,5
Жене										
Централна Србија	953.488	38,7	1.068.407	40,1	1.191.992	42,8	1.202.557	40,8	1.091.639	38,9
Војводина	243.748	25,6	265.734	26,5	309.404	30,6	340.692	33,0	382.603	36,5
Нишавски округ	65.905	39,6	72.316	39,4	73.464	37,7	85.506	42,8	74.750	38,5
Алексинач	14.707	41,9	14.704	43,8	13.302	39,8	13.998	43,1	9.975	34,0
Гацин Хан	7.172	57,4	6.138	61,0	4.662	59,1	3.857	60,5	1.505	28,9
Дољевац	3.656	36,4	3.604	36,0	3.264	33,0	3.226	32,2	2.534	26,6
Мерошина	4.560	42,5	4.305	47,8	2.500	29,7	4.422	55,8	2.151	30,0
Град Ниш	20.403	28,0	29.379	29,8	38.962	33,7	49.506	39,4	52.444	40,9
Ражањ	6.561	68,1	6.147	70,4	4.420	57,3	4.170	59,8	2.176	37,5
Сврљиг	8.846	56,8	8.219	60,6	6.354	53,6	6.327	61,0	3.965	45,8

Стопе активности према полу карактеришу знатно веће вредности у мушком делу популације у односу на женско становништво. Ова појава је присутна у свим годинама пописа у свим општинама округа. У периоду од 1961. до 1991. године тенденција промене стопа активног мушког и активног женског становништва је била веома изражена. У том периоду дошло је до смањења стопе мушког, а повећања стопе женског становништва, што је условило смањење разлика у

активности према полу. Подаци пописа 2002. године показују смањење стопе активности женског становништва у односу на 1991. годину. Ово смањење је нарочито било изражено у општинама са већим процентом пољопривредног становништва.

8.3.2 Економски неактивно становништво

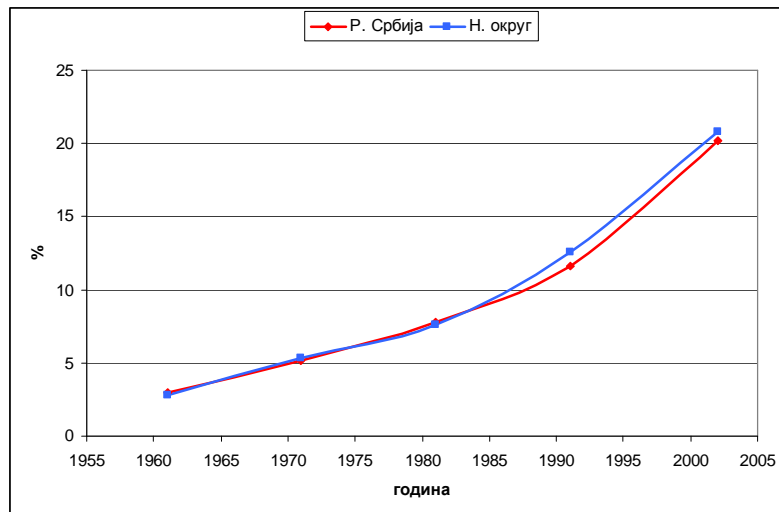
Категорију економски неактивног становништва, као што је напред речено, чине лица са личним приходом и издржавано становништво. Група лица са личним приходом обухвата становништво које не обавља занимање, већ се самостално издржава од прихода које стиче по основу ранијег рада (разни видови пензија), затим од прихода од имовине (рента), стипендије и сл. Групу лица са личним приходом чини претежно старо становништво. У издржавано становништво (економски несамостално) сврстана су сва лица која немају приходе или су им приходи недовољни за издржавање. Категорија издржаваног становништва обухвата претежно младо становништво (деца, ученици, студенти) и друге групе (домаћице, неспособни за рад и др.).

Број лица са личним приходима се у периоду од 1961. до 2002. године повећавао у свим међупописним периодима и код свих посматраних популација. Пораст броја ове категорије становништва у односу на активно и издржавано становништво је био динамичнији, па је као последица тога дошло до повећања њиховог удела у укупном становништву.

Упоређујући податке по макроцелинама може се видети да је највеће учешће лица са личним приходима, у свим пописним годинама, изузев последњег, имала Војводина. Посматрано по општинама Нишавског округа, може се видети да највеће учешће ових лица у укупном становништву има Град Ниш, у пописима од 1961. до 1991. године. Последњим пописом становништва (2002.) забележено је значајно повећање броја ових лица у свим општинама округа. Највећи пораст имала је општина Гацин Хан, где је у периоду од 1991. до 2002. године удео лица са личним приходима порастао са 9,0% на 34,2%.

Табела 71. Лица са личним приходима у укупном становништву
у периоду од 1961. до 2002. године

	1961.		1971.		1981.		1991.		2002.	
	Број	% од укупног	Број	% од укупног	Број	% од укупног	Број	% од укупног	Број	% од укупног
Република Србија	230.011	3,0	440.360	5,2	702.358	7,8	1.094.616	11,6	1.511.816	20,2
Централна Србија	135.183	2,8	258.554	4,9	431.834	7,9	703.779	12,6	1.102.817	20,2
Војводина	81.193	4,4	156.252	8,0	225.067	11,4	323.256	16,5	408.999	20,2
Нишавски округ	9.284	2,8	19.229	5,3	29.442	7,6	49.063	12,6	79.139	20,8
Алексинач	1.784	2,6	3.543	5,3	4.926	7,5	7.222	11,7	11.728	20,3
Гацин Хан	155	0,6	363	1,8	519	3,3	1.140	9,0	3.572	34,2
Дољевац	251	1,3	577	2,8	1.033	5,1	2.383	11,8	4.043	20,7
Мерошина	126	0,6	254	1,4	583	3,4	1.068	6,8	3.325	22,5
Град Ниш	6.460	4,4	13.702	7,0	20.911	9,1	34.327	14,0	49.939	20,0
Ражањ	254	1,4	363	2,1	6.35	4,2	1.19.3	9,1	2.670	23,5
Сврљиг	254	0,8	427	1,6	835	3,5	1.730	8,5	3.862	22,4

Графикон 42. Промена учешћа лица са личним приходима у укупном становништву Србије и Нишавског округа по пописима од 1961. до 2002. године

За разлику од динамичног пораста броја лица са личним приходима, издржавано становништво је у Нишавском округу, у истом периоду, имало

негативну стопу раста. Апсолутно смањење ове категорије становништва резултирало је и опадањем његовог релативног учешћа у укупном становништву.

**Табела 72. Издржавано становништво у укупном становништву
у периоду од 1961. до 2002. године**

	1961.		1971.		1981.		1991.		2002.	
	Број	% од укупног	Број	% од укупног	Број	% од укупног	Број	% од укупног	Број	% од укупног
Република Србија	3.796.423	49,7	4.146.911	49,1	4.270.117	47,4	4.174.782	44,2	2.570.639	34,4
Централна Србија	2.223.290	46,1	2.288.720	43,6	2.238.653	40,7	2.127.639	38,1	1.863.796	34,2
Војводина	957.535	51,6	963.039	49,3	881.777	44,8	771.407	39,2	706.843	34,8
Нишавски округ	148.978	45,5	158.605	43,7	166.560	43,1	145.313	37,4	131.132	34,4
Алексинац	29.865	43,5	26.221	39,7	27.205	41,5	23.216	37,4	20.911	36,3
Гацин Хан	8.959	37,4	6.567	32,9	4.842	30,7	3.172	25,1	2.894	27,7
Дољевац	9.682	48,7	9.385	46,4	9.530	47,0	8.797	43,5	7.975	40,8
Мерошина	9.471	45,6	7.225	40,1	8.314	48,7	5.008	31,6	5.358	36,2
Град Ниш	74.601	51,3	96.574	49,4	104.035	45,5	96.108	39,3	86.028	34,4
Ражањ	5.383	28,6	4.241	24,8	4.780	31,6	3.542	27,0	3.400	30,0
Сврљиг	11.017	36,4	8.392	31,7	7.854	32,9	5.470	26,7	4.566	26,4

У периоду од 1961. до 1981. године апсолутни број издржаваних лица је порастао за 17.582. особе, док је њен удео у укупној популацији опао за 2,4%. У свим наредним међупописним периодима забележено је како апсолутно, тако и релативно смањење ове категорије.

Од укупно седам општина Нишавског округа, 1961. године, једино је Град Ниш имао више од половине становника у категорији издржаваног становништва, 51,3%. То је уједно и последњи попис када је забележено да је удео ових лица у укупном становништву неке од општина округа прелазио 50%. У периоду од 1961. до 1971. године удео издржаваних лица у укупном становништву је опао у свим општинама. У наредном десетогодишњем периоду (1971-1981.) удео издржаваних лица је порастао у пет од седам општина. На попису 2002. године све општине су имале смањен број издржаваних лица у односу на 1981. годину. Удео издржаваних је у свим општинама био испод 40,0%, једино је у општини Дољевац прелазио ту вредност.

8.3.3 Активно становништво према делатности

Структура активног становништва према делатности формира се у зависности од достигнутог степена економско-социјалног развоја и структурних карактеристика привреде одређеног подручја, односно земље. Како је економски развој динамичка категорија подразумева се да и економски активно становништво током времена мења своју структуру. Истовремено активно становништво је фактор економског развоја и промена привредне структуре што значи да постоји међусобна зависност у кретању ових двеју категорија. Историјски пут ових промена води од друштвених заједница из преиндустријског периода са оријентацијом на примарне делатности и претежном производњом за своје потребе, преко експанзије секундарних делатности до модерних заједница у којима доминирају терцијарне делатности.⁶²

Када се говори о класификацији радне снаге према делатности мисли се где је радна снага запослена у којим привредним гранама без обзира на индивидуално појединачно занимање. Дакле, економско обележје даје друштвену поделу рада према врстама и гранама делатности и показује утицај које привредно кретање врши на промену економског састава радне снаге и становништва, па је због тога одговарајуће средство које показује извесно стање или промену нивоа економског развоја.⁶³

Привредни развој неке државе праћен је променом привредне структуре, али и демографским променама. Промене у становништву манифестују се кроз промену учешћа активног становништва по делатностима. Из тог разлога се промене у оквиру ове категорије становништва могу узети као јасан показатељ степена привредног развоја на некој територији.⁶⁴

У економски неразвијеним државама и регијама главна привредна делатност становништва је пољопривреда. Са привредним развојем, учешће пољопривреде у укупном дохотку опада, а расте удео индустрије. Временом значај индустрије опада, а расте значај терцијарних и квартарних делатности.

⁶² Ђурић, В. (1972): Економско географски аспекти друштва и њихов утицај на редистрибуцију активног становништва по делатностима, Становништво, Београд, бр. 1-2.

⁶³ Радуски, Н. (1995): Економске структуре становништва, Становништво и домаћинства Републике Србије према попису 1991. године, Завод за статистику Републике Србије, Београд, стр. 264.

⁶⁴ Кицошев, С., Бубало, Ж. М. и Ивков, А. (2005): Становништво Бачке, Универзитет у Новом Саду, Нови Сад, стр. 181.

Табела 73. Активно становништво Нишавског округа према сектору делатности 1961., 1991. и 2002. године

	Укупно	Примарни сектор		Секундарни сектор		Терцијарни сектор	
	Број	Број	%	Број	%	Број	%
1961.							
Централна Србија	2.464.621	1.574.753	66,2	346.854	14,6	458.476	19,2
Војводина	816.239	457.646	58,6	136.345	17,5	186.762	23,9
Нишавски округ	169.105	107.119	65,4	26.938	16,5	29.651	18,1
Алексинач	36.186	26.885	76,2	4.515	12,8	3.877	11,0
Гацин Хан	14.851	13.172	91,1	418	2,9	874	6,0
Дољевац	9.927	6.469	67,9	2.031	21,3	1.033	10,8
Мерошина	10.400	9.013	89,6	460	4,6	590	5,8
Град Ниш	65.560	23.276	37,1	18.368	29,2	21.194	33,7
Ражањ	13.192	11.654	89,7	462	3,6	871	6,7
Сврљиг	18.989	16.650	89,8	684	3,7	1.212	6,5
1991.							
Војводина	871.704	204.052	26,6	271.381	35,4	291.826	38,0
Нишавски округ	170.777	51.659	30,3	58.349	34,2	60.609	35,5
Алексинач	26.114	15.957	61,1	4.832	18,5	5.314	20,4
Гацин Хан	7.282	5.240	72,0	1.353	18,6	682	9,4
Дољевац	4.167	2.268	54,5	703	16,9	1.192	28,6
Мерошина	7.393	6.121	82,9	465	6,3	802	10,8
Град Ниш	106.317	9.284	8,7	46.721	44,0	50.188	47,3
Ражањ	7.502	5.739	76,5	829	11,1	930	12,4
Сврљиг	12.002	7.050	58,8	3.446	28,7	1.501	12,5
2002.							
Централна Србија	1.941.875	422.105	21,7	601.760	31,0	918.010	47,3
Војводина	701.112	159.723	22,8	228.766	32,6	312.623	44,6
Нишавски округ	129.850	22.369	17,2	40.646	31,3	66.835	51,5
Алексинач	19.732	8.148	41,3	4.968	25,2	6.616	33,5
Гацин Хан	3.240	1.160	35,8	1.342	41,4	738	22,8
Дољевац	5.231	938	17,9	2.162	41,3	2.131	40,8
Мерошина	4.854	2.247	46,3	1.186	24,4	1.421	29,3
Град Ниш	85.215	3.877	4,6	27.886	32,7	53.452	62,7
Ражањ	4.657	2.746	59,0	895	19,2	1.016	21,8
Сврљиг	6.921	3.253	47,0	2.207	31,9	1.461	21,1

Економски развој Србије и убрзана индустријализација и урбанизација у периоду од 1961. године, утицали су на промене структуре активног становништва према сектору делатности. У периоду од 1961. до 1991. године дошло је до опадања броја активних лица која се баве пољопривредом. По попису 1961. године у Нишавском округу је било 107.119 лица која се баве пољопривредом, односно

65,4% укупног броја активних. Секундарне делатности са 16,5% и терцијарне делатности са 18,1% биле су веома слабо заступљене. Међутим, попис 1991. године је забележио 51.659 лица запослених у примарном сектору, што је 30,3%. У периоду од тридесет година број активних у пољопривреди је преполовљен.

Удео активних у секундарном сектору и њихов апсолутни број је у периоду од 1961. до 1991. године константно растао. На почетку посматраног периода у овом сектору је било запослено 26.938 лица и они су чинили 16,5% укупног броја активних. До 1991. године број активних је порастао на 58.349 лица, што је чинило 34,2% свих активних. У истом периоду број запослених у терцијарном сектору делатности је порастао са 29.651 на 60.609 лица.

У последњем међупописном периоду (1991-2002) доминира терцијарни сектор, у коме је било запослено 66.835 лица, што чини 51,5% свих активних лица. Удео запослених у секундарном сектору, је након тридесетогодишњег раста, у овом периоду опао, како у релативном, тако и у апсолутном броју.

8.3.4 Пољопривредно становништво

Са економског аспекта, подела становништва на пољопривредно и непољопривредно представља један од најважнијих економских фактора. Удео пољопривредног становништва у укупном користи се као показатељ привредне развијености. На различитим нивоима друштвеног и економског развоја, и учешће пољопривредног становништва је различито. Прелазак пољопривредног у непољопривредно становништво (деаграризација) је тесно повезан са технолошким програесом и економским развојем. Истраживања су показала да се процес деаграризације одвија према одређеним законитостима.⁶⁵

а) У почетној фази развоја деаграризација је последица директног преласка неквалификоване радне снаге у неаграрне делатности (директна деаграризација). У наредним, вишим фазама економског развоја, запошљавање у непољопривредним делатностима одвија се посредством школовања (индиректна деаграризација);

б) Опадање релативног учешћа пољопривредног становништва у укупном не мора бити последица његовог апсолутног смањења. У почетној фази економског развоја, пољопривредно становништво апсолутно расте, што значи да је његово релативно опадање резултат бржег апсолутног повећања непољопривредног становништва;

⁶⁵ Alica Wertheimer- Baletić, (1982): Demografija, Zagreb

в) Упоредо са смањењем удела пољопривредне у укупној радној снази, смањује се и удео пољопривреде у друштвеном производу.

У послератном периоду са убрзаним развојем индустрије и других непољопривредних делатности, долази до изразите тенденције опадања пољопривредног становништва. У Централној Србији од 67,2% пољопривредног становништва у 1953. год. тај број је у 2002. опао на 10,4%. На тај начин се догодила једна од најкрупнијих економских промена у нашем послератном периоду. Пољопривредници су од преовлађујућег слоја у друштву постали једна од мањих група становника, поред осталих бројнијих и економски значајнијих.

У анализираном периоду и на подручју Нишавског округа десиле су се крупне промене, како у апсолутном тако и у релативном погледу. У првом међународном периоду (1961-1971) процентуални удео је смањен са 51,6% на 38,4%, односно апсолутно смањење је било са 168.870 на 139.644 лица. Наредни међународни период је показао још интензивније смањење, тако да је апсолутни број опао за 52.333, односно релативни број је опао за 37,4%. Слична динамика смањења забележена је и у периоду од 1981. до 1991., и од 1991. до 2002. године, када је релативни број пољопривредног становништва опао за 30,2, односно 50,2% у укупном становништву. Наравно, највећи број овог становништва, захваљујући емиграцији, отишао је ван овог подручја.

Видимо да је у периоду од четрдесет година број аграрних радника смањен за 138.549 лица, односно са 168.870 на 30.321 лице.

Тренд опадања броја пољопривредног становништва у посматраном периоду имале су све општине Округа. По попису 1961. године све општине, сем Ниша, су имале веште од половине пољопривредног становништва. Највећи удео ове категорије становника у укупном становништву (више од 80% пољопривредног становништва) су имале општине: Гаџин Хан, Меровина, Сврљиг и Ражањ. Наредни попис (1971) је забележио смањење пољопривредног становништва у свим општинама, али је тај број и даље био висок. Највише пољопривредног становништва су имале исте општине као и у претходном попису. Мање од 50% становништва 1981. године је имало пет општина Округа. Више од половине пољопривредног становништва у укупном становништву су имале општине Гаџин Хан и Ражањ, да би у попису 1991. године једино општина Ражањ имала преко половине пољопривредног становништва. До пописа 2002. године знатно је опао број пољопривредних радника, као и њихов удео у укупном становништву. Највише пољопривредника је имала општина Ражањ 31,2%, а најмање Град Ниш 2,0%.

8.4 Школско-образовна структура

Школско-образовна структура се може посматрати као структура према писмености и према завршеном степену формалног образовања.⁶⁶ Ниво писмености и образовања становништва једне земље је истовремено показатељ њеног економско-социјалног развоја у прошлости и детерминанта тог развоја у будућности. С друге стране неписменост је карактеристика неразвијених друштава са релативно високим учешћем пољопривредног становништва. У контексту наведених напомена треба ценити и значај анализе података о писмености и школској спреми становништва било које популације. Такође треба имати у виду да је одређен ниво неписмености (1%-1,5% укупног становништва) условљен генетским факторима (ментална заосталост дела популације), док се узроком неписмености изнад наведених процената приписују факторима економско-социјалне природе.

8.4.1 Писменост

У методологијама послератних пописа, осим пописа 1948. године, писменим се сматрало лице које је завршило више од три разреда основне школе. Таквим су сматрана и лица која су завршила један до три разреда основне школе и лица без школе која су у време пописа знала да напишу и прочитају кратак текст у вези са свакодневним животом. Питања су постављана лицима старим 10 и више година.

Собзиром да је ниво писмености основни показатељ нивоа образовања, а и један од значајних показатеља опште развијености становништва и простора, приказаћемо нека основна обележја образоване структуре становништва Нишавског округа и промена до којих је дошло у после ратно периоду.

У периоду од 1961. до 2002. године број неписмених у Нишавском округу се смањио за 77,9% (са 62.678 на 13.840). Истовремено је дошло до смањења удела неписменог становништва у укупном становништву старог 10 и више година, са 23,1% у 1961. на 4,0% у 2002. години.

⁶⁶ Кицошев, С., Бубало, Ж. М., и Ивков, А, (2005): Становништво Баната, Универзитет у Новом Саду, Нови Сад, стр. 206.

Табела 74. Неписмено становништво старо 10 и више година према полу

	1961.						
	Укупно 10+	Број неписмених				% неписмених	
		Свега	%	Мушко	Женско	Мушко	Женско
Централна Србија	3.932.884	905.608	23,0	176.345	729.263	9,2	36,0
Војводина	1.532.194	161.952	10,6	43.830	118.122	5,9	14,9
Нишавски округ	271.103	62.678	23,1	13.336	49.342	10,1	35,4
Алексинач	56.500	14.118	24,9	2.827	11.291	9,9	37,9
Гаџин Хан	19.787	6.624	33,5	1.548	5.076	16,5	44,5
Дољевац	16.241	5.097	31,4	1.232	3.865	15,5	46,5
Мерошина	15 661	5.324	34,0	1.096	4.228	13,3	47,1
Град Ниш	121.205	19.316	15,9	3.838	15.478	6,4	25,0
Ражањ	16.152	4.694	29,1	922	3.772	11,8	45,2
Сврљиг	25.557	7.505	29,4	1.873	5.632	7,1	42,3
2002.							
Централна Србија	4.929.487	188.835	3,8	26.484	162.351	1,1	6,4
Војводина	1.831.574	44.090	2,4	8.787	35.303	1,0	3,7
Нишавски округ	346.094	13.840	4,0	2.226	11.614	1,3	6,6
Алексинач	52.369	3.188	6,1	685	2.503	2,7	9,4
Гаџин Хан	9.820	1.293	13,2	140	1.153	2,8	23,7
Дољевац	17.513	1.409	8,1	203	1.206	2,3	14,1
Мерошина	13.295	1.545	11,6	209	1.336	3,1	20,5
Град Ниш	226.453	4.781	2,1	799	3.982	0,7	3,4
Ражањ	10.452	728	7,0	74	654	1,5	12,2
Сврљиг	16.192	896	5,5	116	780	1,4	9,6

У односу на просек Нишавског округа, проценат неписменог становништва по општинама нема изразитих одступања, али се она у међусобним поређењима не може занемарити. Тако се, 1961. године интервал варијације овог показатеља кретао између 15,9% у општини Ниш и 34,0 у општини Мерошина. односно између 2,1% у општини Ниш и 13,2% општини Гаџин Хан 2002. године. Поред већ наведене општине, велике размере неписмености 1961. године имале су општине Гаџин Хан (33,5%), Дољевац (31,4%), Сврљиг (29,4%) и Ражањ (29,1%). Стање у 2002. у односу на 1961. годину је знатно промењено, тако да се сада број и проценат неписмених смањило у свим општинама, и кретао у интервалу од 2,1% у општини Ниш до 13,2% општини Гаџин Хан. На основу података пописа 2002. године може се закључити да је удео неписмених у неким општинама и даље висок, и креће се изнад 10%. Такве су општине Гаџин Хан, са 13,2% и Мерошина са 11,6%.

Анализа неписмености према полу показује да је она знатно распрострањенија код женског становништва у чему нема изузетака. Разлике су биле нарочито велике према подацима пописа 1961. године (35,4% код женског, према 10,1% код мушког становништва на нивоу округа). У наредним пописима уочава се тренд смањења неписмених оба пола.

Табела 75. Неписмено становништво по старости 1961. и 2002. године

	Број неписмених					% неписмених				
	Свега	10-19	20-34	35-64	65+	Свега	10-19	20-34	35-64	65+
1961.										
Централна Србија	905.608	25.841	162.776	541.329	175.662	23,0	3,31	12,44	35,23	57,28
Војводина	161.952	7.680	31.120	88.575	34.577	10,6	2,62	6,54	14,23	24,71
Нишавски округ	62.678	1.055	7.837	40.392	13.394	23,1	1,97	8,85	37,50	63,16
Алексинац	14.118	278	1.357	8.880	3.603	24,9	2,73	7,86	38,06	61,86
Гацин Хан	6.624	89	1.105	4.288	1.142	33,5	2,19	17,41	54,76	74,30
Дољевац	5.097	92	933	3.227	845	31,4	2,59	16,16	55,27	78,75
Мерошина	5.324	82	1.185	3.324	733	34,0	2,01	20,94	69,03	65,98
Град Ниш	19.316	356	2.344	12.466	4.150	15,9	1,49	5,63	25,90	54,78
Ражањ	4.694	70	469	3.058	1.097	29,1	2,46	10,76	42,30	63,74
Сврљиг	7.505	88	444	5.149	1.824	29,4	1,74	5,91	48,83	74,24
2002.										
Централна Србија	188.835	4.333	6.192	29.024	145.961	3,83	0,59	0,57	1,33	15,77
Војводина	44.090	2.028	2.641	12.079	26.777	2,41	0,78	0,65	1,42	8,50
Нишавски округ	13.840	619	576	1.815	10.521	4,00	1,38	0,78	1,14	15,35
Алексинац	3.188	299	230	507	2.038	6,09	4,46	2,18	2,19	16,96
Гацин Хан	1.293	4	11	93	1.147	13,17	0,51	0,84	2,30	31,21
Дољевац	1.409	42	37	175	1.141	8,05	1,82	0,99	2,24	31,15
Мерошина	1.545	17	30	179	1.297	11,62	1,04	1,16	3,10	39,31
Град Ниш	4.781	248	248	728	3.447	2,11	0,80	0,48	0,68	9,29
Ражањ	728	3	5	56	658	6,97	0,31	0,30	1,25	19,96
Сврљиг	896	6	15	77	763	5,53	0,42	0,61	1,08	14,76

Код женског становништва удео неписмених у укупној женској популацији 1961. године био је изнад 40% у пет општина Округа (Мерошина 47,1%, Дољевац 46,2%, Ражањ 45,2%, Гацин Хан 44,5% и Сврљиг 42,3%). Према резултатима пописа 2002. године, разлике између мушког и женског становништва су остале изражене, али на далеко нижем нивоу. Процент неписмених мушкараца старих 10 и више година у Нишавском округу је износио 1,3%, док је удео неписмених жена

износио 6,6%. Разлике према полу по општинама Нишавског округа су доста велике. У свим општинама удео неписменог мушког становништва је опао испод 3,1%, колико је био у општини Меровина. На другој страни, четири општине (Гацин Хан, Дољевац, Меровина и Ражањ) су имале више од 10% неписменог женског становништва, а две чак више од 20%.

У временском интервалу од 1961. до 2002. године дошло је до значајних позитивних промена у апсолутном и релативном смањењу неписменог укупног, мушког и женског становништва, те смањењу удела млађих на рачун повећавања удела старих годишта у укупном броју неписмених. Дакле, са старењем популације повећава се удео старих група у неписменом становништву, а посебно старосних група 65 и више година. Тако се удео ове старосне групе у укупном броју неписмених, 2002. године на нивоу Нишавског округа кретао око 76,5%.

Процент неписмених у старосној групи 10-34 године је врло мали. Само општина Алексинац је имала више од 3% неписменог становништва у овој старосној групи. На повећано учешће неписмених у овом периоду у општини Алексинац је у многоме утицао Дом републичког значаја у коме су смештена ретардирана деца, која су евидентирана пописом као стални становници ове општине.

8.4.2 Школска спрема

Поци о школској спреми односе се на највишу завршену школу, односно врсту школе чијим је завршавањем лице стекло највиши степен образовања. Одговор на питање о школској спреми није прикупљен за децу предшколског узраста и ученике основне школе. Прва категорија у попису су они који су без школске спреме.

Тако у најстаријем анализираном попису из 1971. године имамо категорије: без школске спреме, до 4. разреда основне школе, основна школа, средња за кв и вкв раднике, средња стручна, гимназија, виша школа и факултети и високе школе.

Године 1981. издавају се нешто другачије категорије. Лица која нису завршила основну школу давала су одговор о броју завршених разреда. Тако да имамо категорије: 1-3 разреда основне школе, 4-7 разреда основне школе, основно образовање. Подаци су рађени за сва лица која имају навршених 15 година живота. За средње образовање је коришћена категоризација на: стручне школе у двогодишњем и трогодишњем трајању (кв и вкв), гимназија, средње стручне школе (четворогодишње и петогодишње), средње усмерено образовање. Највише категорије у попису су: више образовање и високо образовање.

По попису из 1991. године за средње образовање су издвојене категорије: стручне школе у двогодишњем и трогодишњем трајању (кв и квк), гимназија, средње стручно и средње усмерено.

Попис 2002. бележи и школе за специјализацију после средњег образовања.

Проучавање школованости становништва базира се на подацима објављеним пописом 1961., 1981. и 2002. године по општинама. Презентирани подаци пописа 1961. године обухватају становништво старо 10 и више година, па стога нису у потпуности упоредиви са подацима пописа 1981. и 2002. године, у којима је обухваћено становништво старо 15 и више година. Неупоредивост нарочито долази до изражаја у категоријама становништва са образовањем нижим од основног, док код категорије образовања вишег од основног постоји потпуна упоредивост.

Укупан удео становништва Нишавског округа без школске спреме и са незавршеном основном школом се од 1961. године, када је износио 83,8%, смањио на 23,7% 2002. године. У периоду од 1981. до 2002. године број становника без школске спреме је опао са 15,55% на 5,94%. У истом периоду удео становника са непотпуном основном школом је опао са 32,58% на 16,40%, док је код становништва са потпуним основним образовањем дошло до повећања са 19,50% на 23,13%.

Удео оних који су имали средње образовање се са 9,12%, колико су чинили 1961. године, пење на 26,49% 1981. године, да би 2002. достигао највећу вредност 38,55%.

Најмањи удео је становништва са завршеном вишом и високом школом. По попису 1961. године износио је свега 1,3%. Удео ове категорије становништва се постепено повећавао у наредним пописима, тако да је 1981. износио 5,78%, а 2002. 11,62%.

Анализирано по општинама, уочава се да је 1961. године удео становништва без школске спреме и са непотпуном основном школом висок у свим општинама округа, и креће се од 89,6% колико је износио у општини Алексинац, до 96% у општини Дољевац. Нешто повољнија ситуација је у општини Ниш, где је удео ове категорије 72,6%. Ова вредност се у наредним пописима смањује, тако да се у попису 1981. она креће од 60,8% у општини Дољевац, до 79% у општини Ражањ. У општини Ниш њена вредност износи 33,3%, што је уједно ниже од републичког просека. Последњи попис (2002.) бележи даљи пад удела ове категорије становништва, тако да се његова вредност сада креће од 32,6% у општини Дољевац до 51,7 у општини Ражањ. У општини Ниш је и у овом попису, као и током читавог периода забележена најнижа вредност (14,4%).

Код категорије становништва са завршеном основном и средњом школом, као и вишом и високом, присутно је стално повећање њиховог удела од 1961. до 2002.

године. У попису 1961. удео лица са основном и средњом школом се кретао од 3,8% (општина Гаџин Хан) до 9,8% (општина Алексинац). Последњи попис бележи изразити повећање удела, који се креће од 45,2% (општина Ражањ) до 64,3% (општина Дољевац). Изузетак представља општина Ниш, која има максималне вредности током читавог периода, 24,9% 1961. и 68,8% 2002.године.

Категорија лица са завршеном вишом и високом школом 1961. године је имала највеће учешће у општини Ниш, 2,5% и општини Алексинац 0,6%, док је у свим осталим општинама њен удео био прилично уједначен и кретао се од 0,1% у општини Меровина до 0,3% у општини Ражањ. Последњи попис је забележио повећање удела ове категорије становништва у свим општинама. По вредностима удела предњаче општина Ниш са 16,8% и општина Алексинац са 6%, док се у осталим општинама кретао од 2,2% (Гаџин Хан) до 3,9% (Сврљиг). Из анализе ових података може се закључити да је до повећања удела ове категорије дошло управо у општинама у којима се налазе високошколске установе.

8.5 Становништво према националном саставу

Истраживање састава и промена у етничкој структури становништва - са демографске тачке гледишта – има велики социо-географски значај. Дакле, испитивање демографских карактеристика искључиво на просторима са националним саставом становништва, представља посебан интерес, јер омогућава уочавање разлика у демографским структурама и кретањима фактора који су на њих утицали као и тенденција даљег постојања, ублажавања или пораста разлика у погледу демографских карактеристика између појединих националности.⁶⁷

Састав становништва Нишавског округа према националној припадности, по попису 31.03.2002. године, показује да је Нишавски округ национално врло хомогено подручје. У том погледу, Нишавски округ је у погледу хомогености изнад становништва централне Србије, разлике су наглашене у односу на покрајину Војводину. Ниш као центар југоисточне Србије, а други град по величини у централној Србији је у извесној мери утицао на обликовање одређених специфичности његове етничке структуре.

Према резултатима пописа 2002. године, у Нишавском округу је живело 360.941 становника српске националности који су представљали 94,6% укупног становништва округа. Од осталих националности, релативно бројнији су Роми

⁶⁷ Šire videti: M. Sentić i D. Breznik, Demografska istraživanja i narodnost, „Naše teme“, 1965. br.8-9, Zagreb; Razvitak stanovništva Jugoslavije u posleratnom periodu, IDN CDI, Beograd, 1974. godine, str. 158-173.

(9.224 или 2,4%), док су остале националности у односу на претходне пописе углавном смањене, и чине свега 3% укупног становништва. Тако је број Југословена у 1991. години био 7 080 или 1,8%, а Хрвата 806 или 0,2%, док су остале националности евидентирани у малом броју. У поређењу са осталим општинама овог округа, у Нишу је нешто мања заступљеност Срба 1991. али више у односу на Београд и централну Србију.

Процент заступљености осталих нација у Нишу био је веома мали јер су га чиниле углавном старешински кадар бивше Југословенске војске, затим представници неких фирми и студенти неких бивших република. Такође се може рећи да је Ниш због своје атрактивности као други по величини град уже Србије, као привредни, културни и образовни центар – у већој мери био привлачан за становништво не само Срба већ и за друге националности бивше Југославије. Што се тиче националног састава становништва ван тзв.градског подручја оно се одликује надпросечно високим уделом Срба.

Уколико се приликом анализе националног састава града укључи динамички приступ, тада се за период од 1971. до 1991. могу истаћи следеће особености: значајне осцилације у кретању удела Срба, Црногораца и Југословена; континуирано повећање броја српске националне припадности; тенденција смањења броја и удела припадника осталих националности, а пре свега Хрвата и Словенаца; затим стално повећање учешћа Муслимана, а посебно Рома.

Резултати последња три пописа становништва Нишавског округа указују да је 1991. године регистрован највећи број Срба у укупном становништву округа. Међутим, за разлику од присуства јасне тенденције становништва у 2002. години она опада (за 10 045 или 2,7%). Дакле, појава опадања броја становника се и данас наставља не само на простору овог округа, него и у централној Србији па и Војводини.

Као основни узрок споменутих промена у саставу становништва по националности може се навести промена изјашњавања о националној припадности, што је нарочито карактеристично за Црногорце и Југословене. С друге стране, и поред мање или више присутних разлика у нивоу компоненти природног кретања становништва по националности, у већини случајева диференцијални фертилитет и морталитет нису били од битнијег значаја за промену националног састава становништва Нишавског округа. Међутим, лица која су се изјаснила као Црногорци и Југословени у међупописном периоду од 1971. до 1981. године је различит. Код Црногораца је остао исти а код Југословена је дошло до повећања. Нарочито су уочене приметне разлике код Југословена 1981. године, када је 11.020 становника града Ниша уписано као Југословени, што је представљало 4,8% укупног становништва града. У односу на 1971. годину број Југословена (11.020) је

више него утростручен, што је уосталом представљало и општу југословенску тенденцију. У наредном пописном периоду забележена је сасвим супротна тенденција. Тако да је 1991. године удео Југословена у укупном становништву углавном преполовљен у односу на стање из 1981. године. Саме политичке прилике су утицале да су се многи Црногорци изјаснили као Црногорци или Југословени, а затим 1991. један део као Срби. У посматраном тридесетогодишњем периоду, од 1971. до 2002. године, за већину осталих националности (осим Рома и Муслимана) карактеристично је стално смањење процентног учешћа у укупном становништву града, али и опадање броја становника. Од споменутих националности дошло је до новог смањења код Хрвата, Словенаца и Мађара чији је број 1991. – у односу на претходне године доста смањен.

И најзад, у Нишу су поред Срба једино још и Роми имали бројно повећање. Повећање Рома се запажа у општини Дољевац у 1991. години (са 4,1 на 5,4%) у 2002. години, мада је слична ситуација била и у општини Меровина (4,0%). Повећање Рома је наступило услед високог фертилитета, односно, високог природног прираштаја, али је још више условљен њиховом појачаном еманципацијом.

У свим општинама, како је на почетку речено, изражена је висока хомогеност. У свих 7 општина (Алексинац, Гаџин Хан, Дољевац, Меровина, Ниш, Ражањ и Сврљиг) удео Срба знатно прелази 94,6% укупно становништва. Као национално најхомогеније се издвајају Гаџин Хан и Сврљиг са 97,2% односно 97,5% Срба, док је мало мање, али исто тако врло високо учешће Срба у општинама Ражањ (97%) и Алексинац (95%).

Међутим, треба очекивати да ће се и убудуће у свим општинама у етничком саставу одвијати промене у смеру повећања удела Срба, односно смањења удела осталих националности – осим Рома и Муслимана. Пописни подаци показују да је у периоду од 1991. до 2002. године број Срба иако апсолутно смањен, релативно повећан у укупном становништву Нишавског округа (са 93,6 на 94,6%). Такође, у неколико општина овог региона (Ниш, Алексинац) присутне су идентичне тенденције, тј. до значајног смањења удела Југословена због промене њихове националне припадности. У осталим општинама забележени су супротни трендови – смањење удела Срба (за око једанпроцентни поен) као последица првенствено пораста удела Рома код којих је у последњем попису дошло до промене приликом изјашњавања о националној припадности у позитивном смеру.

Може се закључити да су промене у етничкој структури становништва општина и округа централне Србије последица диференцираног природног прираштаја и разлика у миграционом салду по националности, али и субјективних

фактора – промена националне припадности, који је код неких етничких заједница посебно одиграо значајну улогу.

9 ДОМАЋИНСТВА

Под домаћинством се подразумева свака породица или заједница људи чији чланови заједно станују и заједнички троше своје приходе за подмирење основних животних потреба, као и свако лице које живи само или станује са другим лицима са којима троши заједнички своје приходе. Према томе, домаћинство је економско-друштвена заједница или асоцијација становништва.⁶⁸ И у односу на изнету дефиницију домаћинства, у методологијама пописа становништва породица се дефинише као основна људска заједница родитеља и деце или као биолошко-социолошка заједница становништва. Она се заснива на брачном односу супружника и крвном сродству родитеља и њихове деце. Према томе, може се закључити да породица настаје у процесу репродукције.

Савезни завод за статистику дефинише домаћинство као сваку породичну или другу заједницу лица за коју је пописивачу дата изјава да заједно станују и заједнички троше своје приходе за подмиривања основних животних потреба (станована, исхране и других), без обзира на то да ли се сви чланови стално налазе у месту где је настањено домаћинство или неки од њих бораве дуже време у другом насељу због рада или школовања или су одсутни из других разлога.

Домаћинством се сматра и свако лице које у месту пописа живи само, а које није члан домаћинства у неком другом месту, без обзира да ли станује у посебном или дељивом стану, као самац-подстанар, у самачком хотелу и сличном објекту, или у истој соби са другим самцем или са члановима домаћинства станодавца, али са њима не троши заједно своје приходе.⁶⁹

Значајне промене у структури домаћинстава десиле су се у другој половини 20. века, када је дошло до повећања броја домаћинстава услед пораста броја становника и распада патријархалних домаћинстава, која су имала доминантан облик породичне организације у насељима Србије па и Нишавског округа пре Другог светског рата.⁷⁰

Дакле, запажа се да је раст броја домаћинстава био много бржи од раста броја становника. Дошло је до распада вишечланих домаћинстава услед спроведене аграрне реформе, убрзане индустријализације и урбанизације, пораста броја

⁶⁸ Ђурђев, Б. (1998): Географија становништва, Универзитет у Новом Саду, ПМФ, Нови сад, стр. 155.

⁶⁹ Кицошев, С., Бубало, Ж. М. и Ивков, А. (2005): Становништво Бачке, Универзитет у Новом Саду, Нови Сад, стр. 205.

⁷⁰ Радивојевић, Б. (1995): Становништво и домаћинства Републике Србије према попису 1991. год, РЗС, Београд, стр. 277.

развода, као и масовног преласка сеоског становништва у непољопривредне делатности и градове. Данашње домаћинство чини нуклеарна породица коју сачињавају родитељи и њихова деца. Промене, које су наступиле у просечној величини домаћинства имале су донекле и знатан утицај на промене њихових економских карактеристика, те су се основне функције домаћинства, производна и потрошна, временом модификовале.⁷¹

У овом раду ће се анализирати најважније промене у саставу домаћинства Нишавског округа после Другог светског рата, од пописа 1948. до 2002. године. Углавном ће се користити подаци Републичког завода за статистику и радови неких аутора који су ову тематику обрађивали.

9.1 Број и просечна величина домаћинства

Према попису из 2002. године број домаћинства у Нишавском округу је био 129.579, што је за 8.323 више него према попису 1991. године. У односу на 1948. годину, број домаћинства се у Нишавском округу повећао за 112,0%. Посматрано по међупописним периодима најинтензивнији раст је био у периоду од 1961. до 1971. године, када је број повећан за 19.297 домаћинства. Потом следи међупописни период од 1971. до 1981. године када се број домаћинства увећао за 17.852. и на крају период од 1953. до 1961. године када је пораст износио 14.098 домаћинства. На основу изнетих података може се са сигурношћу рећи да је период од 1953. до 1981. године био период најинтензивнијег пораста броја домаћинства. У овом периоду је формирано 74,8% домаћинства од укупног броја нових домаћинства насталих у периоду од 1948. до 2002. године. Након 1981. године интензитет пораста постепено слаби.

На подручју општина уочава се иста динамика промене броја домаћинства као у округу. Број домаћинства је у константном порасту до 1991. године на територији свих општина. По последњем попису општине Ражањ, Сврљиг и Гацин Хан бележе смањење броја домаћинства. Ово су уједно и општине са великим негативним салдом миграција, одмаклим процесом старења становништва и најнижом стопом наталитета.

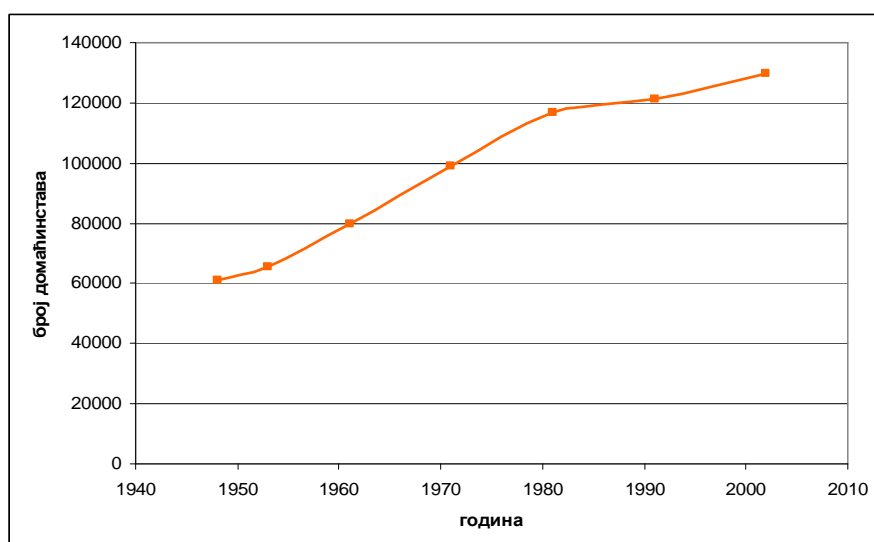
⁷¹ Исто.

Табела 76. Промена броја домаћинстава у општинама
Нишавског округа од 1948. до 2002. године

	1948.	1953.	1961.	1971.	1981.	1991.	2002.	Пораст/опadaње 1948-2002. године		
								Број	У %	Стопа раста
Република Србија	1.485.591	1.616.349	1.929.175	2.248.172	2.568.775	2.707.402	2.576.487	1.090.896		
Централна Србија	916.013	1.004.716	1.215.880	1.446.479	1.661.576	1.732.900	1.854.620	938.607	102,5	1,3
Војводина	454.337	484.677	560.736	613.524	678.315	685.256	721.867	267.530	58,9	0,9
Нишавски округ	61.109	65.703	79.801	99.098	116.950	121.256	129.579	68.470	112,0	1,4
Алексинач	13.797	14.870	16.781	17.469	18.856	18.264	18.904	5.107	37,0	0,6
Гаџин Хан	4.607	4.795	5.101	5.240	5.205	4.672	4.385	-222	-4,8	1,0
Дољевац	2.732	3.132	4.064	4.823	5.207	5.373	5.437	2.705	99,0	1,3
Мерошина	2.741	3.128	3.648	4.060	4.356	4.257	4.296	1.555	56,7	0,8
Град Ниш	27.798	29.935	39.808	56.581	72.298	78.007	86.396	58.598	210,8	2,1
Ражањ	3.916	4.061	4.218	4.244	4.068	3.798	3.581	-335	-8,6	-0,2
Сврљиг	5.518	5.791	6.181	6.681	6.960	6.885	6.580	1.062	19,2	0,3

Извор: Коначни резултати пописа становништва 1948-2002. (Попис 1991. књига 9, попис 2002. књига 10).

Пораст броја домаћинстава у послератном периоду био је већи од пораста броја становника, што указује на процес уситњавања великих, нарочито сеоских домаћинстава, али и стварање нових, посебно код становништва које је у доста великом броју напуштало сеоска насеља, а која су углавном мотивисана економским циљевима.

Графикон 43. Промена броја домаћинстава Нишавског округа од 1948. до 2002. године

Табела 77. Однос броја становника и броја домаћинстава од 1948. до 2002. године

Година пописа	Број становника	Индекс	Број домаћинстава	Индекс	Просечан број чланова
1948.	283.842	100	61.109	100	4,6
1953.	303.482	106,9	65.703	107,5	4,6
1961.	327.637	115,3	79.801	130,6	4,1
1971.	363.292	128,0	99.098	162,2	3,7
1981.	394.110	138,8	116.950	191,4	3,4
1991.	396.043	139,5	121.256	198,4	3,3
2002.	391.932	138,1	129.579	212	3,0

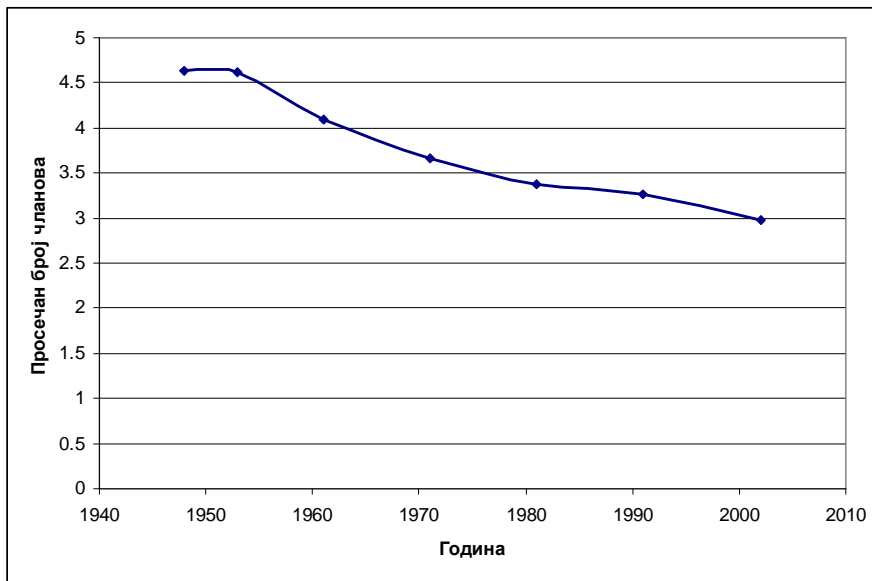
Унутар Србије највећи пораст броја домаћинстава остварен је у централној Србији од 1948. до 2002. године (102,5%) и Војводини (58,9%). Најинтензивнији раст у централној Србији и Војводини био је у периоду од 1953. до 1961. године. У последњем међупописном периоду од 1991. до 2002. године у централној Србији раст је био 7,0%, а у Војводини 5,3%, што је на приближно истом нивоу као у Нишавском округу.

Просечан број чланова по домаћинству у Србији од 1948. године је у константном паду. Тада је просечна вредност износила 4,4 да би 2002. године пала на свега 2,97. Од 1948. до 2002. године број чланова по домаћинству смањено се у централној Србији са 4,5 на 3,0 члана, у Војводини са 3,6 на 2,8, а у Нишавском округу са 4,6 на 2,9.

Табела 78. Просечна величина домаћинстава 1948-2002. године.⁷²

	1948.	1953.	1961.	1971.	1981.	1991.	2002.
Република Србија	4,39	4,32	3,96	3,76	3,63	3,61	2,97
Централна Србија	4,54	4,44	3,97	3,63	3,43	3,35	3,01
Војводина	3,61	3,50	3,31	3,18	3,00	2,94	2,81
Нишавски округ	4,64	4,62	4,10	3,67	3,37	3,27	2,97
Алексинач	4,42	4,26	4,00	3,78	3,57	3,50	3,05
Гацин Хан	5,73	5,46	4,70	3,81	3,13	2,78	2,40
Дољевац	6,46	6,01	4,89	4,19	3,97	3,85	3,64
Мерошина	6,69	6,22	5,18	4,44	4,01	3,79	3,50
Град Ниш	3,93	4,08	3,73	3,45	3,22	3,18	2,92
Ражањ	4,83	4,83	4,46	4,03	3,83	3,58	3,20
Сврљиг	5,85	5,69	4,90	3,97	3,48	3,01	2,65

⁷² Израчунато на основу коначних резултата пописа становништва 1948-2002. године.

Графикон 44. Просечан број чланова по домаћинству од 1948. до 2002. године

Подаци по општинама у оквиру Нишавског округа 1948. и 1953. године показују да се просечан број чланова са мањим изузецима кретао између 5 и 7 чланова, што се може објаснити високом стопом наталитета, slabим интензитетом утицаја социо-економских чинилаца и још увек јаким патријархалним односима унутар породичне заједнице у првим послератним годинама. Опадањем наталитета и убрзањем социо-економског развоја (раст градова и непољопривредног становништва, побољшање образовне структуре становништва посебно жена и сл.) стварају се могућности за формирање нових домаћинстава са мањим бројем чланова.

Процес пораста броја домаћинстава и смањења просечне величине домаћинстава паралелно прате и промене у структури домаћинстава према броју чланова. Током послератног периода преображај структуре домаћинстава према броју чланова првенствено се манифестовао кроз пораст броја и удела малочланих и непрекидно смањивање броја и удела вишечланих домаћинстава.⁷³

Према резултатима пописа из 1991. године у Нишавском округу је највећи удео домаћинстава са два члана (30.346 или 25%), потом са четири члана (29.474 или 24,3%), три члана (24.288 или 20%) и једним чланом (14.959 или 12,4%). Резултати на нивоу општина Нишавског округа пружају исту слику. Једино је одступање забележено у општини Гаџин Хан где се уочава тенденција пораста самачких домаћинстава. У овој општини удео самачких и домаћинстава са два члана чини

⁷³ Кицошев, С., Бубало, Ж. М. и Ивков А, (2005): Становништво Бачке, Универзитет у Новом Саду, Нови Сад, стр. 213.

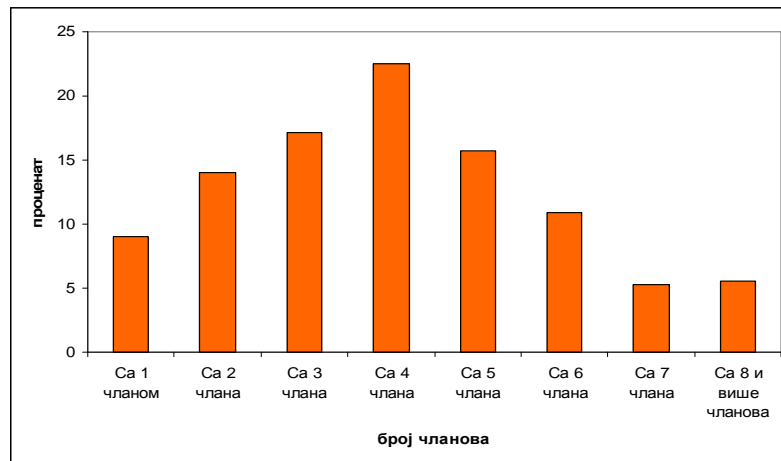
57,1% укупног броја домаћинстава општине. На другом месту по уделу самачких и двочланих домаћинстава је општина Сврљиг са 48%.

Табела 79. Домаћинства према броју чланова 1961. години

Територија	Број домаћинстава								
	Укупно	Са 1 чланом	Са 2 члана	Са 3 члана	Са 4 члана	Са 5 чланова	Са 6 чланова	Са 7 чланова	Са 8 и више чланова
Република Србија	1.929.264	251.561	316.367	337.378	366.923	257.823	176.452	97.009	125.742
Централна Србија	1.215.925	161.155	180.473	203.899	233.982	173.875	123.929	66.471	72.141
Војводина	560.739	80.684	124.876	119.818	114.673	63.771	33.065	13.958	9.894
Нишавски округ	79.801	7.212	11.137	13.671	17.916	12.549	8.698	4.229	4.389
Алексинач	16.781	1.740	2.484	2.654	3.477	2.773	2.164	883	606
Гаџин Хан	5.101	274	553	721	1.017	900	731	401	504
Дољевац	4.064	95	372	589	907	774	557	339	431
Мерошина	3.648	103	269	429	687	688	610	377	485
Град Ниш	39.808	4.485	6.228	7.953	10.013	5.391	2.976	1.330	1.432
Ражањ	4.218	203	545	584	751	844	760	354	177
Сврљиг	6.181	312	686	741	1.064	1.179	900	545	754

Табела 80. Структура домаћинстава према броју чланова 1961. године

Територија	% домаћинстава								
	Укупно	Са 1 чланом	Са 2 члана	Са 3 члана	Са 4 члана	Са 5 чланова	Са 6 чланова	Са 7 чланова	Са 8 и више чланова
Република Србија	100,0	13,0	16,4	17,5	19,0	13,4	9,2	5,0	6,5
Централна Србија	100,0	13,3	14,8	16,8	19,2	14,3	10,2	5,5	5,9
Војводина	100,0	14,4	22,3	21,4	20,4	11,4	5,9	2,5	1,7
Нишавски округ	100,0	9,0	14,0	17,1	22,5	15,7	10,9	5,3	5,5
Алексинач	100,0	10,4	14,8	15,8	14,8	16,5	12,9	5,2	3,6
Гаџин Хан	100,0	5,4	10,8	14,1	19,9	17,6	14,3	7,9	10,0
Дољевац	100,0	2,3	9,2	14,5	22,4	19,0	13,7	8,3	10,6
Мерошина	100,0	2,8	7,4	11,8	18,8	18,9	16,7	10,3	13,3
Град Ниш	100,0	11,3	15,6	20,0	25,2	13,5	7,5	3,3	3,6
Ражањ	100,0	4,8	12,9	13,8	17,8	20,0	18,0	8,4	4,3
Сврљиг	100,0	5,0	11,1	12,0	17,2	19,1	14,6	8,8	12,2

Графикон 45. Структура домаћинства у Нишавском округу према броју чланова 1961. године

Промена структуре домаћинства према броју чланова је углавном обухватала сва насеља па се може рећи да је ова појава условљена демографским и социо-економским чиниоцима који су током већег дела посматраног периода деловали једновремено. Промене до којих је дошло у насељима су различите, зависно од јачине наведених чинилаца. Велике промене су настале у емиграционим насељима у којима је иселавање утицало на смањење домаћинства, а како се обично селе млади људи, онда је опадала репродукција овог контингента, што је у многоме утицало на демографску обнову. На овај начин дошло је до промена породичних домаћинства што је радикално довело до смањења просечне величине домаћинства.

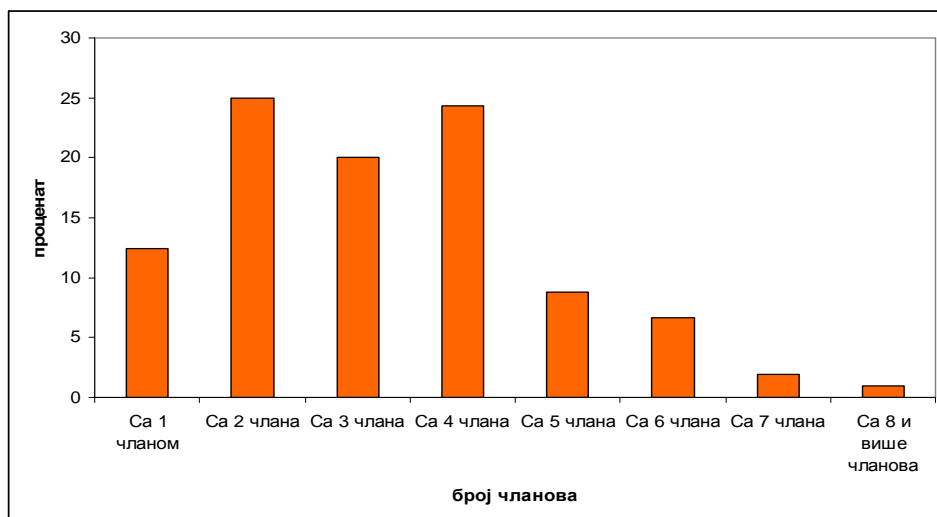
Табела 81. Домаћинства према броју чланова 1991. године

Територија	Број домаћинства								
	Укупно	Са 1 чланом	Са 2 члана	Са 3 члана	Са 4 члана	Са 5 чланова	Са 6 чланова	Са 7 чланова	Са 8 и више чланова
Република Србија	2.707.402	376.404	579.166	488.547	614.568	255.054	177.936	81.532	133.895
Централна Србија	1.732.900	242.918	382.519	328.003	416.694	169.337	120.325	44.148	28.956
Војводина	685.256	122.816	177.749	139.294	163.369	49.862	22.801	6.135	3.230
Нишавски округ	121.256	14.959	30.346	24.288	29.474	10.689	7.940	2.347	1.213
Алексинац	18.264	2.317	4.407	3.168	3.556	2.093	1.799	617	307
Гацин Хан	4.672	844	1.823	738	594	295	276	68	34
Дољевац	5.373	360	1.227	865	1.052	724	785	237	123
Мерошина	4.257	421	1.020	621	637	583	640	225	110
Грал Ниш	78.007	9.580	18.475	17.067	21.900	6.073	3.656	822	434
Ражањ	3.798	533	995	526	531	436	413	247	117
Сврљиг	6.885	904	2.399	1.303	1.204	485	371	131	88

Табела 82. Структура домаћинства према броју чланова 1991. године

Територија	% домаћинства								
	Укупно	Са 1 чланом	Са 2 члана	Са 3 члана	Са 4 члана	Са 5 чланова	Са 6 чланова	Са 7 чланова	Са 8 и више чланова
Република Србија	100,0	13,9	21,4	18,0	22,7	9,4	6,6	3,0	5,0
Централна Србија	100,0	14,0	22,1	18,9	24,1	9,8	6,9	2,5	1,7
Војводина	100,0	17,9	25,9	20,3	23,9	7,3	3,3	0,9	0,5
Нишавски округ	100,0	12,4	25,0	20,0	24,3	8,8	6,6	1,9	1,0
Алексинач	100,0	12,7	24,1	17,3	19,5	11,5	9,8	3,4	1,7
Гаџин Хан	100,0	18,1	39,0	15,8	12,7	6,3	5,9	1,5	0,7
Дољевац	100,0	6,7	22,8	16,1	19,6	13,5	14,6	4,4	2,3
Мерошина	100,0	9,9	24,0	14,6	14,9	13,7	15,0	5,3	2,6
Град Ниш	100,0	12,3	23,7	21,9	28,1	7,8	4,7	1,0	0,5
Ражањ	100,0	14,0	26,2	13,8	14,0	11,5	10,9	6,5	3,1
Сврљиг	100,0	13,1	34,9	18,9	17,5	7,0	5,4	1,9	1,3

На основу података пописа 2002. године овај процес се може приказати на примеру великог броја насеља која обухватају целовиту територију општине. Узећемо пример, у општини Гаџин Хан 10 насеља (29,3% од укупно 34) има просечну величину домаћинства мању од два члана, 32 насеља (94,1%) мању од три члана, а само два насеља је са просечном величином домаћинства преко три члана.

Графикон 46. Структура домаћинства у Нишавском округу према броју чланова 1991. године

Према резултатима пописа 2002. године у Нишавском округу највећи је удео домаћинстава са два члана (26,6%), потом са четири члана (21,7%), три члана (19,8%) и једним чланом (17,9%). Уочава се знатно повећање самачких и домаћинстава са два члана (44,5%) у односу на претходни попис (37,4%).

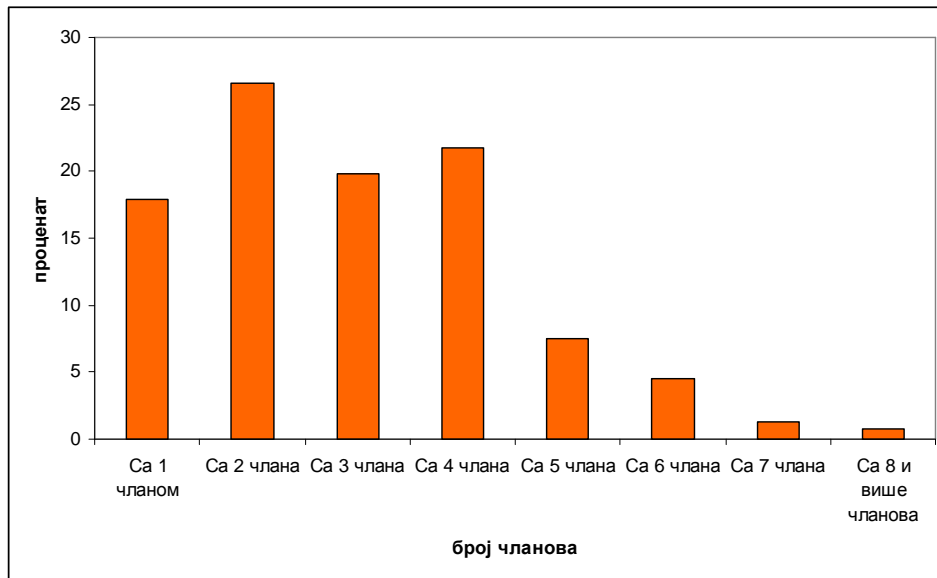
Табела 83. Домаћинстава према броју чланова 2002. године

	Укупно	Са 1 чланом	Са 2 члана	Са 3 члана	Са 4 члана	Са 5 чланова	Са 6 чланова	Са 7 чланова	Са 8 и више чланова
Република Србија	2.521.190	504.775	625.301	480.181	535.963	205.979	111.689	36.817	20.485
Централна Србија	1.811.233	354.908	444.443	340.338	382.077	153.213	88.910	30.226	17.118
Војводина	709.975	149.867	180.858	139.843	153.886	52.766	22.779	6.591	3.367
Нишавски округ	127.920	22.844	34.072	25.381	27.816	9.589	5.698	1.679	841
Алексинац	18.616	3.571	4.871	3.230	3.459	1.799	1.125	375	186
Гацин Хан	4.359	1.228	1.681	582	472	205	140	40	11
Дољевац	5.367	611	1.237	847	988	673	675	218	118
Мерошина	4.237	607	1.119	580	632	506	539	160	94
Град Ниш	85.269	14.643	21.881	18.551	20.855	5.696	2.678	666	299
Ражањ	3.544	736	952	494	484	346	291	156	85
Сврљиг	6.528	1.448	2.331	1.097	926	364	250	64	48

Највећи удео самачких домаћинстава у општинама Нишавског округа је забележен у општинама Гацин Хан 28,2%, Сврљиг 22,2% и Ражањ 20,8% од укупног броја домаћинстава.

Табела 84. Структура домаћинстава према броју чланова 2002. године

	Укупно	Са 1 чланом	Са 2 члана	Са 3 члана	Са 4 члана	Са 5 чланова	Са 6 чланова	Са 7 чланова	Са 8 и више чланова
Република Србија	100,0	20,0	24,8	19,0	21,3	8,2	4,4	1,5	0,8
Централна Србија	100,0	19,6	24,5	18,8	21,1	8,5	4,9	1,7	0,9
Војводина	100,0	21,1	25,5	19,7	21,7	7,4	3,2	0,9	0,5
Нишавски округ	100,0	17,9	26,6	19,8	21,7	7,5	4,5	1,3	0,7
Алексинац	100,0	19,2	26,2	17,4	18,6	9,7	6,0	2,0	1,0
Гацин Хан	100,0	28,2	38,6	13,4	10,8	4,7	3,2	0,9	0,3
Дољевац	100,0	11,4	23,0	15,8	18,4	12,5	12,6	4,1	2,2
Мерошина	100,0	14,3	26,4	13,7	14,9	11,9	12,7	3,8	2,2
Град Ниш	100,0	17,2	25,7	21,8	24,5	6,7	3,1	0,8	0,4
Ражањ	100,0	20,8	26,9	13,9	13,7	9,8	8,2	4,4	2,4
Сврљиг	100,0	22,2	35,7	16,8	14,2	5,6	3,8	1,0	0,7

Графикон 47. Структура домаћинстава у Нишавском округу према броју чланова 2002. године

9.2 Домаћинства према изворима прихода

Домаћинства према изворима прихода у извесној мери одражавају утицај економског развоја на њихов друштвено економски положај.⁷⁴

Извори прихода зависе од занимања чланова домаћинства или газдинстава. Извори прихода могу бити из пољопривреде, непољопривреде и мешовити приходи. Код пољопривредних домаћинства сви приходи потичу од пољопривредника који чине домаћинство. Непољопривредна домаћинства стичу приходе од чланова домаћинства који раде ван пољопривреде или ван свог газдинства, или је то неки други извор примања (пензије, социјална помоћ и др.). Мешовита домаћинства извор прихода имају из пољопривредних и непољопривредних делатности. Без прихода су домаћинства у којима је непознат извор прихода или потичу од издржавалаца (укључујући и правна лица) која нису чланови домаћинства.

За домаћинства Нишавског округа уочљиво је смањење удела оних са изворима прихода из пољопривреде, односно повећање учешћа оних домаћинства која приходе стичу у непољопривредним делатностима.

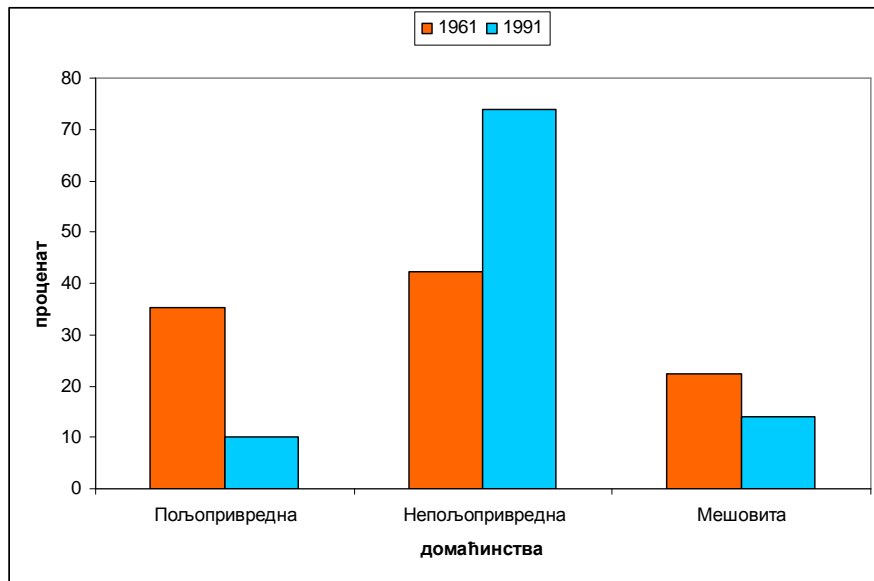
⁷⁴ Радивојевић, Б. (1995): Домаћинства, Становништво и домаћинства Републике Србије према попису 1991. године, Београд, стр. 285.

Табела 85. Домаћинства према изворима прихода 1961. године

	Број домаћинстава				Структура (у %)			
	Свега	Пољопривредна	Непољопривредна	Мешовита	Укупно	Пољопривредна	Непољопривредна	Мешовита
Република Србија	1.929.224	770.663	786.583	371.978	100,0	39,9	40,8	19,3
Централна Србија	1.215.910	477.459	514.851	223.600	100,0	39,3	42,3	18,4
Војводина	560.716	226.538	223.761	110.417	100,0	40,4	39,9	19,7
Нишавски округ	79.801	28.206	33.674	17.921	100,0	35,3	42,2	22,5
Алексинач	16.781	8.018	4.518	4.245	100,0	47,8	26,9	25,3
Гацин Хан	5.101	3.650	270	1.181	100,0	71,6	5,3	23,1
Дољевац	4.064	1.321	728	2.015	100,0	32,5	17,9	49,6
Мерошина	3.648	2.659	141	848	100,0	72,9	3,9	23,2
Град Ниш	39.808	5.904	27.174	6.730	100,0	14,8	68,3	16,9
Ражањ	4.218	2.669	327	1.222	100,0	63,3	7,7	29,0
Сврљиг	6.181	3.985	516	1.680	100,0	64,5	8,3	27,2

Табела 86. Домаћинства према изворима прихода 1991. године

	Број домаћинстава					Структура (у %)				
	Укупно	Пољопривредна	Непољопривредна	Мешовита	Без прихода	Укупно	Пољопривредна	Непољопривредна	Мешовита	Без прихода
Република Србија	2.485.343	273.146	1.889.930	274.978	47.289	100,0	11,0	76,0	11,1	1,9
Централна Србија	1.723.031	197.924	1.266.367	226.134	32.606	100,0	11,5	73,5	13,1	1,9
Војводина	685.256	72.028	558.417	42.444	12.367	100,0	10,5	81,5	6,2	1,8
Нишавски округ	121.256	12.121	89.648	16.957	2.530	100,0	10,0	73,9	14,0	2,1
Алексинач	18.264	3.802	9.879	4.178	405	100,0	20,8	54,1	22,9	2,2
Гацин Хан	4.672	1.807	1.318	1.407	140	100,0	38,7	28,2	30,1	3,0
Дољевац	5.373	334	3.505	1.446	88	100,0	6,2	65,2	26,9	1,7
Мерошина	4.340	1.220	889	2.151	80	100,0	28,1	20,5	49,6	1,8
Град Ниш	77.924	1.891	70.367	4.096	1.570	100,0	2,4	90,3	5,3	2,0
Ражањ	3.798	1.064	971	1.681	82	100,0	28,0	25,6	44,3	2,1
Сврљиг	6.885	2.003	2.719	1.998	165	100,0	29,1	39,5	29,0	2,4

Графикон 48. Однос броја домаћинстава према изворима прихода 1961. и 1991. године

То је евидентно за цео послератни период, а посебно смо анализирали податке према попису од 1961. до 1991. године. Наведене промене су очекиване, јер је дошло до смањења пољопривредног, а пораста непољопривредног становништва. У поређењу са централном Србијом и Војводином у Нишавском округу учешће домаћинства са приходом из непољопривредних делатности је на приближно истом нивоу. Мало учешће домаћинства са приходима из непољопривредне делатности карактеристично је за неке општине Нишавског округа у којима је процес индустријализације и урбанизације слабо изражен (Гацин Хан, Мерошина, Ражањ).

Кад се анализирају извори прихода домаћинстава (према подацима за 1991. годину), уочава се да нешто мање од једне четвртине (23,3%) домаћинства која поседују пољопривредно газдинство остварује приходе од пољопривреде, нешто ниже од централне Србије (27,1%) и Војводине (24,9%). Ако се посматра Нишки регион који има три округа (Нишавски, Пиротски и Топлички), може се констатовати да су разлике изразите (од 23,3% у Нишавском до 32,0% у Топличком округу), док су варијације по општинама знатно веће (7,6% у Дољевцу до 43,4% у Гацином Хану). Низак удео домаћинства са приходом из пољопривреде које имају пољопривредна газдинства, а која имају веома мале поседе нису у могућности да обезбеде своју егзистенцију.

9.3 Домаћинства са пољопривредним газдинствима

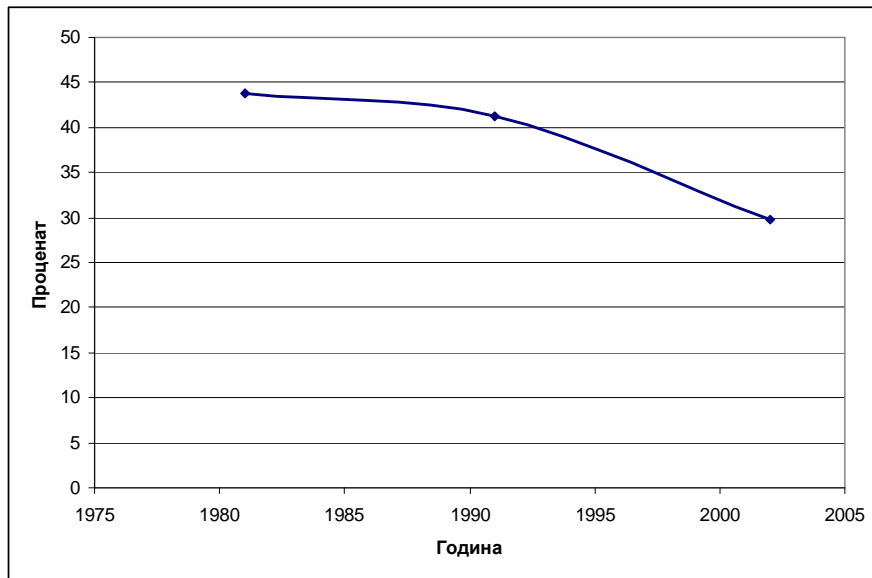
Пољопривредна газдинства чине сва домаћинства, без обзира на тип насеља у којима живе, која у свом поседу користе одређену величину обрадивог земљишта или поседује одређен број стоке. Све промене које су настале на пољопривредним газдинствима анализирана су на основу пописа 1981, 1991. и 2002.године.

Из табеле се види да је у временском периоду од 1981. до 2002. године присутна тенденција опадања броја пољопривредних газдинстава на простору Нишавског округа за око 11.516 односно 22,5%. Овај пад је нарочито био изражен у периоду од 1991. до 2002.године. Такође се запажа да је пад броја пољопривредних газдинстава остварен у централној Србији (за 152.828, односно 40,9%), а нарочито у Војводини (за 88.347, односно 30,5%).

Ова кретања су деловала на опадање учешћа домаћинства која поседују пољопривредно газдинство у укупном броју домаћинства које је на простору Нишавског округа 2002. године опало на 29,7%, што је у поређењу са просеком централне Србије (30,5%) нешто нижи, а нешто виши у односу на Војводину (27,8%).

Табела 87. Домаћинства која поседују пољопривредно газдинство

Територија	1981.		1991.		2002.		Пораст/опадање 1981-1991.		Пораст/опадање 1991-2002.	
	Број	% од укупног броја домаћинства	Број	% од укупног броја домаћинства	Број	% од укупног броја домаћинства	Број	У %	Број	У %
Република Србија	1.139.494	44,4	1.115.663	41,2	778.891		-23.831	-2,1		
Централна Србија	730.244	43,9	711.007	41,0	577.416	30,5	-19.237	-2,6	-133.591	-18,8
Војводина	289.822	42,7	259.129	37,8	201.475	27,8	-30.693	-10,6	-57.654	-22,2
Нишавски округ	51.196	43,8	50.011	41,2	39.680	29,7	-1.185	-2,3	-10.331	-20,7
Алексинач	12.136	64,4	11.372	62,3	9.410	49,7	-764	-23	-1.962	-17,3
Гацин Хан	4.748	91,2	4.107	87,9	3.340	75,6	-641	-13,5	-767	-18,7
Дољевац	4.257	81,8	4.249	79,1	3.805	69,8	-8	-0,2	-444	-10,4
Мерошина	4.032	92,6	3.817	89,7	3.440	78,4	-215	-3,3	-377	-9,9
Град Ниш	16.832	23,3	18.013	23,1	12.406	13,8	1.181	7,0	-5.607	-31,1
Ражањ	3.624	89,1	3.354	88,3	2.965	82,0	-270	-7,5	-389	-11,6
Сврљиг	5.567	80,0	5.099	74,1	4.323	65,7	-468	-8,4	-776	-15,2

Графикон 49. Кретање удела домаћинстава која поседују пољопривредно газдинство од 1981. до 2002. године

Опадање броја пољопривредних газдинстава у свим општинама овог округа је евидентирано мада постоје разлике у динамици. У периоду од 1981. до 1991. године једино је у општини Ниш број пољопривредних газдинстава био у порасту, са 16.832 на 18.013. У периоду од 1991. до 2002. године опадање броја пољопривредних газдинстава се креће јачим интензитетом. На промене у кретању броја пољопривредних газдинстава истовремено су деловали економско-социјални фактори и то претежно у периоду од 1981. до 1991. године, а демографски фактори (нестајање старачких домаћинстава због смртности), углавном у периоду од 1991. до 2002. године.

Посебно треба истаћи постојеће односе између пољопривредног и непољопривредног сектора који су условили превелико демографско пражњење села. У неким селима овог округа се гасе читави домови. Оживљавање села је важно питање, што значи подстицај развоју производње и унапређење друштвеног живота.

Потребно је да програми оживљавања подстакну производњу на вишој технолошкој основи, на већим газдинствима, на бољој инфраструктурној повезаности, на већим инвестицијама за савремену производњу, на вишем дохотку. Свакако да не може остати исти број газдинстава у селу, али они који остају треба да имају већа газдинства, да производе на вишим технолошким основама и у повољнијим инфраструктурним условима (путеви, савремени комуникациони уређаји, разни објекти прераде, трговина и др.). Посебан допринос у овом погледу дају стручна и научна саветовања о проблематици села у оквиру којих су

пољопривредна газдинства и породице предмет занимања појединих аутора. Држава Србија предузима неке мере на унапређењу пољопривредне производње, даје подстицајна средства за повећање производње, али све то није довољно да задовољи потребе сеоског становништва, што је не само у функцији унапређења пољопривредне производње, већ може утицати на укупан економско-социјални преображај руралног подручја укључујући демографску ревитализацију сеоских насеља која поседују повољне локационе услове.⁷⁵

9.4 Пољопривредна газдинства према величини поседа

Подаци о величини поседа пољопривредних газдинстава у Нишавском округу показују да у структури поседа преовлађују мањи поседи, јер 69,9% отпада на оне до три хектара. Најчешћи поседи су величине од 1 до 3 хектара. Ова категорија газдинства је 1991. године знатно заступљена у Нишавском округу (40,4%) у поређењу са централном Србијом (32,7%) и Војводином (31,1%), која је једина микроцелина у којој преовлађују газдинства са укупно коришћеном површином земљишта до једног хектара (35,1%).

Табела 88. Структура пољопривредних газдинстава према величини поседа у Нишавском округу 1991. године

	Укупно	Без земљишта		До 1,00 ha		1,01-3,00 ha		3,01-5,00 ha		5,01-8,00ha		8,01-10,0 ha		Преко 10,00 ha	
		Број	%	Број	%	Број	%	Број	%	Број	%	Број	%	Број	%
Република Србија	1.115.663	2.881	0,3	294.719	26,4	371.615	51,1	200.453	18,0	143.901	12,9	52.168	4,7	49.926	4,4
Централна Србија	711.007	554	0,1	169.573	23,8	232.215	32,7	140.070	19,7	99.793	14,0	31.860	4,5	36.942	5,2
Војводина	259.129	520	0,2	90.877	35,1	80.604	31,1	34.082	13,2	29.557	11,4	15.892	6,1	7.597	2,9
Нишавски округ	50.011	47	0,1	14.780	29,5	20.221	40,4	9.236	18,5	4.176	8,4	831	1,7	720	1,4
Алексинач	11.372	6	0,1	2.567	22,6	4.144	36,4	2.646	23,3	1.501	13,2	311	2,7	197	1,7
Гацин Хан	4.107	6	0,2	608	14,8	2.059	50,1	958	23,3	329	8,0	71	1,7	76	1,9
Дољевац	4.249	2	0,0	1.691	39,8	2.077	48,9	382	9,0	80	1,9	8	0,2	9	0,2
Мерошина	3.894	4	0,1	490	12,6	2.020	51,9	1.016	26,1	308	7,9	43	1,1	13	0,3
Град Ниш	17.936	14	0,1	8.547	47,7	6.895	38,4	1.710	9,5	538	3,0	129	0,7	103	0,6
Ражањ	3.354	3	0,1	310	9,2	1.117	33,3	1.149	34,3	640	19,1	98	2,9	37	1,1
Сврљиг	5.099	12	0,2	567	11,1	1.909	37,4	1.375	27,0	780	15,3	171	3,4	285	5,6

Газдинства без земљишта су слабо заступљена и чине само (0,1%) свих пољопривредних газдинстава, док 99,9% домаћинстава има земљишни посед. У

⁷⁵ Крстић, В. (2007): Становништво југоисточне Србије, Ниш, стр. 287.

структури газдинстава са земљишним поседом најмања је заступљеност домаћинстава с поседом преко 10 хектара.

Посматрано по општинама Нишавског округа може се константовати да су разлике углавном биле мале. Такође се запажа да су у општинама са квалитетнијим земљиштем знатно заступљенија газдинства са мањим површинама, што се посебно види у општинама које захватају већи део земљишта поред речних долина и котлина.

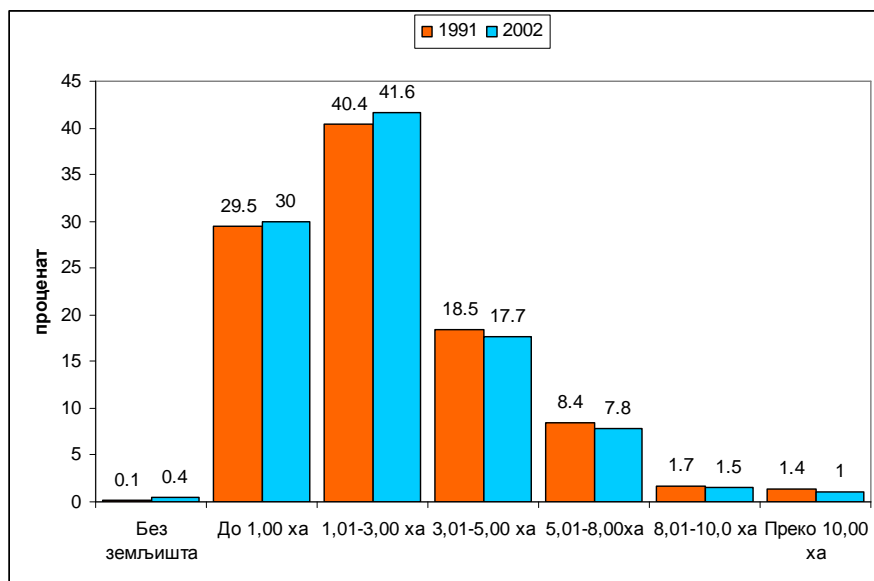
Табела 89. Структура пољопривредних газдинстава према величини поседа у Нишавском округу 2002. године

	Пољопривредна газдинства								Просек коришћења земљишта по газдинству
	Укупно	Без земљишта	До 1.0 ха	1,01-3,00ха	3,01-5,00ха	5,01-8,00ха	8,01-10,00ха	Преко 10,00 ха	
Република Србија	778.891	6.228	208.100	254.832	135.161	96.843	34.595	43.072	3,68
Централна Србија	577.416	2.828	139.296	195.228	110.899	76.041	24.894	28.230	3,70
Војводина	201.475	3.460	68.804	59.604	24.272	20.802	9.701	14.842	3,65
Нишавски округ	39.680	143	11.916	16.499	7.020	3.101	616	385	2,56
Алексинац	9.410	31	2.241	3.414	2.153	1.164	252	155	3,14
Гаџин Хан	3.340	5	594	1.824	656	195	43	23	2,56
Дољеваи	3.805	6	1.685	1.783	281	40	6	4	1,50
Мерошина	3.440	7	533	1.774	848	253	19	6	2,78
Град Ниш	12.406	52	6.044	4.826	1.050	320	52	52	1,68
Ражањ	2.956	9	289	978	979	552	92	57	3,94
Сврљиг	4.323	33	530	1.890	1.053	577	152	88	3,64

Имајући у виду демографску проблематику сеоских средина, пожељно је укрупњавати пољопривредна газдинства. Промене су нужне како због економске тако и због демографске ревитализације села.

Табела 90. Структура пољопривредних газдинстава према величини поседа у Нишавском округу 2002. године

	% газдинстава							
	Укупно	Без земљишта	До 1,0 ха	1,01-3,00ха	3,01-5,00ха	5,01-8,00ха	8,01-10,00ха	Преко 10,00 ха
Република Србија	100,0	0,8	26,7	32,7	17,4	12,4	4,5	5,5
Централна Србија	100,0	0,5	24,1	33,8	19,2	13,2	4,3	4,9
Војводина	100,0	1,7	34,2	29,6	12,0	10,3	4,8	7,4
Нишавски округ	100,0	0,4	30,0	41,6	17,7	7,8	1,5	1,0
Алексинач	100,0	0,3	23,8	36,3	22,9	12,4	2,7	1,6
Гацин Хан	100,0	0,1	17,8	54,6	19,7	5,8	1,3	0,7
Дољеван	100,0	0,1	44,3	46,9	7,4	1,1	0,1	0,1
Мерошина	100,0	0,2	15,5	51,6	24,6	7,3	0,6	0,2
Град Ниш	100,0	8,4	48,7	39,0	8,5	2,6	0,4	0,4
Ражањ	100,0	0,3	9,8	33,1	33,1	18,7	3,1	1,9
Сврљиг	100,0	0,8	12,3	43,7	24,4	13,3	3,5	2,0

Графикон 50. Структура пољопривредних газдинстава према величини поседа у Нишавском округу 1991. и 2002. године

Упоређујући структуру пољопривредних газдинстава 2002. и 1991. године могу се уочити извесне разлике у величини поседа. Године 2002. је дошло до повећања удела пољопривредних газдинстава са величином поседа до 3 хектара, док је удео свих остали опао.

10 ЗАКЉУЧАК

Друштвено-економски развој Нишавског округа у периоду после Другог светског рата, а посебно града Ниша био је изузетно динамичан и битно је утицао на токове демографског развоја целог подручја Нишавског округа па и шире.

Истраживања демографског развоја Нишавског округа, затим резултати пописа становништва и подаци виталне статистике, указују на неповољна демографска кретања (негативан салдо миграција, опадање фертилитета и нивоа репродукције, постепено гашење великог броја насеља, демографско старење становништва). Овим истраживањем је обухваћена територија шест општина (Алексинац, Гацин Хан, Дољевац, Меровина, Ражањ и Сврљиг) и града Ниша. Временски обухват истраживања је био условљен доступношћу релевантних статистичких података.

Промена броја становника по општинама и насељима анализирана је на основу резултата седам пописа становништва од 1948. до 2002. године, док се у периоду пре Другог светског рата та промена може пратити само на нивоу округа од 1880. године. Током посматраног периода (1880-2002.) број становника Нишавског округа је непрекидно растао, изузев краћих временских интервала (1910-1920. и 1991-2002.) када је долазило до стагнације. У време првог пописа становништва у Нишавском округу је живело 129.920 становника, а у време последњег 391.932. Укупан пораст за читав временски период од 1880. до 2002. године износио је 262.012 лица, или просечно годишње 2.147. Највећи апсолутни пораст је забележен у периоду од 1880. до 1910. године (89.435 лица) и у периоду од 1961. до 1981. године (66.743 лица).

Разлике у смеру и динамици раста условиле су и разлике у густини насељености и територијалном размештају становништва. Општа густина насељености Нишавског округа је знатно изнад републичког просека. Међутим у оквиру округа само у две општине је густина већа од просека за републику. Најгушће су насељене општина Ниш са 421ст/км² и Дољевац са 160ст/км², док остале општине знатно заостају за републичким просеком.

Истраживање природног кретања становништва обухвата период од 1880. до 2002. године са различитим степеном детаљности у појединим временским раздобљима и различитим степеном поузданости када је реч о изворима података. За период од 1880. до 1954. година на располагању су биле процене израђене у Заводу за статистику НР Србије, по окрузима. Период од 1963. до 2002. година је покривен квалитетним подацима о виталним догађајима по општинама.

Анализа природног кретања становништва заснована је на апсолутним и релативним показатељима плодности (број живорођених, стопа наталитета, општа стопа фертилитета, стопа укупног фертилитета) и показатељима смртности (број умрлих, општа стопа смртности, смртност према старости и полу, смртност одојчади).

Резултати истраживања показују да је наталитет крајем 19. и почетком 20. века био врло висок, што се објашњава економско - социјалним условима карактеристичним за тај период. Тако је просечна стопа наталитета 1880-1890. године износила 43,1%. Опадање стопе наталитета, не рачунајући ратни период 1912-1918. године, је почело у деценији пред Други светски рат (1931-1940. године), нарочито у оним срединама у којима се брже развијају непољопривредне делатности. У другој половини 20. века наталитет у Нишавском округу континуирано опада, да би у последњој деценији (1991-2000) износио 10%. Опадање нивоа наталитета се одвијало истовремено у свим општинама округа, мада са различитом динамиком, што је великим делом условљено разликама у старосној структури становништва. Тако је у општинама са израженим емиграционим тенденцијама и поремећеном старосном структуром становништва (Гаџин Хан, Ражањ, Сврљиг) ниво наталитета већ на почетку седамдесетих година био врло низак и кретао се око 10%.

Објективнију слику промена нивоа плодности становништва пружају показатељи фертилитета женског становништва. У ту сврху израчунате су опште стопе фертилитета и стопе укупног фертилитета, које такође показују опадање плодности, али знатно спорије него што се могло закључити на основу анализе промена стопе наталитета.

Главна карактеристика смртности становништва у периоду од 1880. до 1940. године је њен висок ниво, са тенденцијом опадања, изузев ратног периода (1912-1918.). Општа стопа морталитета се све до 1931. године кретала између 20 и 30%. Осетнији пад морталитета почиње од 1931. године. У наредном десетогодишњем периоду његова вредност је износила 15,8%.

За последње четири деценије 20. века (1963-2000) на располагању су и подаци о кретању смртности по општинама, укупне и по старости и полу, на основу којих је омогућена детаљнија анализа. Ниво опште смртности је све до 1980. године био испод 10%, са карактеристиком стабилности. Наредних 18 година стопа морталитета је лагано расла, са осцилацијама између 10,3% и 12,8%. Дистрибуција општина према величини опште стопе морталитета показује да се из периода у период повећавао број оних са вишим стопама морталитета. У раздобљу од 1981. до 2001. година већину општина карактерише врло висок ниво морталитета, међу којима се издвајају општине Гаџин Хан, Ражањ и Сврљиг.

Смртност одојчади пре Другог светског рата (1931-1937) је била врло висока. У централној Србији, према подацима за 1931. годину, на 1.000 живорођене деце умирало је 121,6, а просечан податак за период 1934-1937. година је 110,4, што значи да се сваки пети смртни случај односио на умрло одојче. У првим годинама после Другог светског рата смртност одојчади је и даље висока, али је брзо опадала, тако да је 1962. године износила 50,8‰. Од 1963. године смртност одојчади се може пратити по општинама. Током наредних година смртност одојчади је стално опадала, а истовремено се смањивала разлика у односу на просек централне Србије. У 2001. години она је вишеструко нижа у односу на 1963. годину. Иако је смртност одојчади у радикално снижена, она је још увек висока у поређењу са стањем у популацијама развијених земаља (претежно 4- 6‰).

Последица описаног кретања наталитета и морталитета, природни прираштај становништва је у појединим временским раздобљима имао различит ниво, динамику и смер. У периоду 1963-2001. године у југоисточној Србији су остварене суштинске квалитативне промене у кретању природног прираштаја, као резултат континуираног опадања наталитета и пораста морталитета. Опадање природног прираштаја се одвијало поступно, без великих осцилација, од почетне вредности стопе која је 1963. године износила 6,3‰ до -2,8‰ у 2001. години.

У оквиру Нишавског округа постоје велике разлике у нивоу природног прираштаја по општинама. Негативне стопе природног прираштаја у општини Сврљиг остварују се од периода 1963-1971. као последица емиграције и старења становништва. У наредном међупописном периоду негативне вредности се јављају и у општинама Ражањ и Гацин Хан. У последњем међупописном периоду једино је град Ниш имао позитивну стопу природног прираштаја (0,4‰).

У општем осврту на проблеме миграција истакнути су узроци пресељавања становништва, демографске, економско - социјалне и просторне последице, затим типови миграција зависно од критеријума дефинисања. У раду су миграције највећим делом анализирани на основу резултата пописа становништва који су објављени за територијални ниво општине. За анализу принудних миграција у периоду 1991-1999. година коришћени су подаци Републичког завода за статистику и хуманитарних организација. Промене миграционих обележја одвијале су се у правцу повећања удела досељеног у укупном становништву, нарочито у периоду од 1948. до 1971. године. Са извесним одступањима, у економски развијенијим општинама, са вишим степеном урбанизације, удео досељеног становништва је по правилу већи.

Пресељавање становништва је по апсолутном обиму било највеће у периоду од 1961 до 1980. године, што је у вези са привредним просперитетом и развојем градова.

Посебна пажња је посвећена истраживању обима спољних миграција. Резултати пописа за Нишавски округ показују пораст броја наших грађана који бораве у иностранству, нарочито у периоду од 1991. до 2002. године.

Ратни сукоби (1991-1995) на тлу бивше Југославије (СФРЈ) покренули су масовне принудне миграције које ће утицати на демографски развитак територија обухваћених овом појавом. Према званичним евиденцијама у периоду од 1. маја 1991. године до 31. децембра 1995. године на подручју Републике Србије је пријављено 705,6 хиљада избеглих лица од којих 19.927 на територији Нишавског округа.

Промене полне структуре становништва анализране су на основу података пописа од 1961. до 2002. године. У 1961 години полна структура становништва се формирала под значајним утицајем ратних догађаја (балкански, I и II Светски рат) у којима је било сразмерно већих губитака мушког становништва. Коефицијент маскулинитета у тој години, према подацима пописа за југоистичну Србију у целини, је износио 965,6 што је било ниже у поређењу са централном Србијом (959,3) и Војводином (949,1). Наредне две деценије (1961 - 1981) биле су карактеристичне по порасту маскулинитета, док подаци пописа 1991. и 2002. године указују на феминизацију, што је последица опадања наталитета и разлике у смртности према полу. Промене по општинама су се углавном одвијале према описаном смеру, али има и одступања, нарочито у општинама са интензивном емиграцијом и одмаклим демографским старењем.

Промене старосне структуре становништва Нишавског округа су анализиране на основу података о кретању појединих старосних група и функционалних контингената у периоду од 1961. до 2002. година. Наведене промене старосне структуре становништва указују да се ради о процесу демографског старења чему је у истраживању поклоњена потребна пажња.

Проучавање различитих аспеката брачности становништва у демографији је значајно због повезаности ове појаве са фертилитетом, будући да је укупан број живорођења у нашим условима доминантно опредељен рађањем у оквиру брачних заједница. Најнепосреднији утицај брачне структуре на ниво фертилитета остварује се преко старости при склапању првог брака и распрострањености целибета.

У раду су, с обзиром на сужени обим података по општинама, анализирани неки основни показатељи брачности. Најпотпунији су подаци о броју склопљених бракова, затим о броју разведених бракова по општинама, а коришћени су и подаци пописа 2002. године о брачном стању становништва старог 15 и више година.

Подаци о броју разведених бракова у Нишавском округу варирају по годинама, као и стопа диворцијалитета, па се на основу њих не може говорити о тенденцији пораста или опадања.

Треба имати у виду да на формирање и промене брачне структуре значајно утиче старосна структура становништва, што нарочито долази до изражаја у емиграционим општинама у којима је често поремећена и полна структура.

Промене националне структуре становништва су анализирани на основу података пописа од 1961. до 2002. године. Најбројнији су припадници српског народа. Преовлађујућа бројност српског становништва присутно је у свим општинама Нишавског округа. Кретање броја становника ромске народности у периоду од 1961. до 1991. године имало је карактеристичан ток који се не може објаснити искључивим утицајем природног и механичког кретања па се оправдано може претпоставити о великом утицају промене субјективног става приликом изјашњавања у време пописа.

Посебна пажња је посвећена променама економске структуре становништва, које су анализирани на основу резултата пет послератних пописа (од 1961. до 2002. године). Најдетаљније је анализирана динамика кретања и структурних промена становништва према активности. Детаљност анализе је омогућена обимом и квалитетом података објављених по општинама. Анализирани су промене апсолутног обима, опште и специфичне стопе активности (према полу и старости). Такође је анализирано кретање пољопривредног и непољопривредног становништва и старење радне снаге.

Број активних лица у Нишавском округу током целог посматраног периода бележи константан пад. Категорија лица се личним приходом је повећавала бројно стање у свим међупописним периодима. Супротно од динамичног пораста броја лица са личним приходима, издржавано становништво је у истом периоду бројно опало.

Промене у броју и структури домаћинстава су се одвијале под утицајем демографских фактора (у првом реду наталитета) и социоекономских фактора (доходак по становнику, проценат неписменог женског становништва, удео градског односно пољопривредног у укупном становништву и др.). Разлике, које се јављају у смеру и динамици промена (пораст, опадање, економска и социјална обележја) су последица различитих демографских, економских и социјалних услова у појединим деловима Србије.

Током читавог периода (1948-2002) уочава се константан раст броја домаћинстава на подручју Нишавског округа. Максималан број домаћинстава забележен је пописом 2002. године, 129.579. Посматрано по међупописним периодима, апсолутни број домаћинстава се најдинамичније променио у периоду од 1961. до 1971. године, када је број повећан за 19.297 домаћинстава. Раст броја домаћинстава је започео одмах после Другог светског рата, и јавио се као последица уситњавања великих пољопривредних домаћинстава.

Просечан број чланова по домаћинству је током читавог периода константно опадао. Најинтензивније смањење је било у периоду од 1953. до 1971. године. Разлози смањења броја чланова су многобројни: смањење стопе наталитета, појава негативног прираштаја, израженије миграције, смањење стопе нупцијалитета и повећање стопе диворцијалитета..

ИЗВОРИ ПОДАТАКА И ЛИТЕРАТУРА

1. M. Sentić i D. Brezник, Demografska istraživanja i narodnost, „Naše teme“, 1965. br.8-9, Zagreb; Razvitak stanovništva Jugoslavije u posleratnom periodu, IDN CDI, Beograd, 1974. godine.
2. Werthaimer-Baletić (1982), Demografija, Zagreb, Informatika.
3. Wertheimer-Baletić, A. (1990): Stanovništvo i razvoj, Zagreb, Mate, Hrvatska tiskata.
4. Wertheimer- Baletić, A. (1973): Demografija, stanovništvo i ekonomski razvitak, Zagreb.
5. Благојев, В. (1976): Основи статистике и статистика становништва, Београд.
6. Брезник, Д. (1977): Демографија – анализе, методи и модели, Центар за демографска истраживања, Београд.
7. Брезник, Д. (1990): Унутрашње миграције у Југославији послје Другог свјетског рата, Зборник радова: Погледи на миграције становништва Југославије, Универзитет у Београду и Центар за демографска истраживања, Београд.
8. Вишејезички демографски речник института друштвених наука, центар за демографска истраживања, Београд, 1971.
9. Владимиров, М. (1987): Развитак и пројекције становништва и радне снаге Горњег Понишавља, Докторска дисертација, Приштина.
10. Голубовић, П. и Тодоровић, Н. (1997): Демографски развитак Лужнице, Ниш.
11. Голубовић, П. (1980): Демографске карактеристике и процеси у општини Сврљиг, Ниш, Економика.
12. Ђурђевић Б. (1998): Географија становништва, Универзитет у Новом Саду, Природно-математички факултет, Институт за географију, Нови Сад.
13. Ђурић, В. (1972): Економско географски аспекти друштва и њихов утицај на редиистрибуцију активног становништва по делатностима, Становништво, Београд, бр. 1-2.

14. Економски институт у Београду и Републички завод за друштвено планирање: Територијални изглед развијености привреде у СР Србији и методе развоја развијених подручја, Београд, 1968.
15. Жерјавић, В. (1989): Губици становништва Југославије у Другом свјетском рату, Загреб, Виктимолошко друштво.
16. Илић, Ј., (1971): Карактеристике функционалних односа града и околине са посебним освртом на СР Србију, Становништво, бр. 3-4.
17. Капор, С., Н. (1979-1980-1981): Неке психолошке варијабле које воде ограниченом броју рађања, Становништво, XVII, XVIII, XIX, бр. 1-4, Београд.
18. Кицошев С., Голубовић, П. (2002): Геодемографија, Универзитет у Нишу, ПМФ, Ниш.
19. Кицошев, С, Бубало, Ж. М. и Ивков, А, (2005): Становништво Баната, Универзитет у Новом Саду, Нови Сад.
20. Кицошев, С., Бубало, Ж. М. и Ивков А, (2005): Становништво Бачке, Универзитет у Новом Саду, Нови Сад.
21. Кицошев, С. (1999) Домаћинства и породице, Становништво Срема, ПМФ, Институт за географију, Нови Сад.
22. Коматина, С. (1997): Одлив стручњака из Југославије, Становништво, Београд, год. XXXV, бр. 1-2.
23. Костић, М. (1967): Нишка котлина, Зборник радова Географског института Јован Цвијић, Београд.
24. Крстић, В. (2007): Становништво југоисточне Србије, Ниш.
25. Крстић, В. (1982): Кретање, структура и пројекција становништва региона Ниш, Становништво, Београд, бр. 1-4.
26. Маринковић, Д. (2005): Демографски проблеми процеса избеглиштва у Републици Српској, Географско друштво Републике Српске, Бања Лука.
27. Марјановић, М. (1998): Основи социологије, Природно-математички факултет, Нови сад.
28. Маркотић, А. (1983): Демографски развитак Херцеговине, Мостар.
29. Мацура, М. (1958): Становништво као чинилац привредног развоја Југославије, Нолит, Београд.

30. Мацура, М. (1994): Демографски проблеми у предстојећој економској обнови, Перспективе југословенске привреде после 1994. године, САНУ, Београд, књ. 17.
31. Миланковић, Ј. (1998): Смртност одојчади према узроцима смрти, Становништво, Београд.
32. Павловић, Р. (1995): Становништво и насеља општине Рашка у функцији привредног развоја, САНУ, Етнографски институт, Београд.
33. Пенев, Г. (1995): Становништво по старости и полу, Становништво и домаћинства СР Југославије према попису 1991. године, Београд, СЗС и ЦДИДН.
34. Пенев, Г. И Костић, Г. (1985): Старење и феминизација пољопривредног становништва СР Србије без покрајина, Становништво, Београд, бр. 1-4.
35. Петровић, Р. (1981): Развој територијалних заједница – општине и региона СР Србије, Београд.
36. Петровић, Р. (1986): Увод у демографију – ауторизована скрипта, Филозофски факултет, Београд.
37. Предојевић, Ј. (2004): Слика стања старосне структуре сеоског становништва Нишавског округа – попис 2002., Регионални развој и демографски токови балканских земаља, Економски факултет, Ниш.
38. Предојевић, Ј. (1999): Старење сеоског становништва Југославије, Становништво, Београд, бр. 1-4.
39. Радивојевић, Б. (1991): Становништво и домаћинства Републике Србије према попису 1991, Београд, Републички завод за статистику.
40. Радивојевић, Б. (1995): Становништво и домаћинства Србије према попису 1991. Београд, РЗС-ИДНЦДИ.
41. Радушки, Н. (1995): Економске структуре становништва, Становништво и домаћинства Републике Србије према попису 1991. године, Завод за статистику Републике Србије, Београд.
42. Радушки, Н. (2003): Етнички састав становништва Србије, 1991-2002, Преглед Србије и Црне Горе, Београд, бр.1.
43. Развитак становништва Србије 1850-1991., Београд, 1995.
44. Развитак становништва Србије, 1991-1997. године, ЦДИИДН, 1999. год.

45. Рашевић, М. (1971): Детерминанте фертилитета становништва Југославије, Београд, стр. 110, ИДНСДИ.
46. Радовановић С. и Ранчић М. (1991): Укупно становништво Југославије-размештај и урбанизација, Становништво и домаћинства СР Југославије према попису 1991. Београд.
47. Радовановић, С. (1995): Становништво и домаћинства Југославије према попису 1991, Београд, СЗС ИДНЦДИ.
48. Ранчић, М. (1990): Проблеми демографског развоја Србије, Београд, ЦДИИДН.
49. Симеуновић, В. (1964): Становништво Југославије и социјалистичких република 1921-1961, Београд, Савезни завод за статистику.
50. Стевановић, Р. (1995): Миграције становништва Републике Србије – становништво и домаћинства Републике Србије према попису 1991. године, Републички завод за статистику, Београд.
51. Стојановић, Б. (1995): Пораст и просторни размештај сеоског становништва СР Србије, Становништво и домаћинства Републике србије према попису 31.3.1991, Београд, РЗС и ЦДИИДН.
52. Стојановић, Б. (1995): Пораст и просторни размештај становништва, Становништво и домаћинства Републике србије према попису 31.3.1991, Београд, РЗС и ЦДИИДН.
53. Тасић, Д. (1966): Смртност одојчади у Југославији, Београд, ИДНЦДИ.
54. Ћитић, Ј. (1990): Становништво макрорегиона Ниш 1880-1990, Nissa, Ниш, бр. 1-2.
55. Фригановић, М. (1968): Социјална демографија и становништво света, Школска књига Загреб.
56. Републички завод за статистику, Општине у Србији за године 1977-2003., Београд
57. Републички завод за статистику (2004), Упоредни преглед броја становника по пописима 1948- 2002., подаци по насељима, Београд, књига 9.
58. Републички завод за статистику (2003), Активност и пол, подаци по насељима са пописа 2002. године, Београд, књига 5.
59. Републички завод за статистику (2003), Пол и старост, подаци по насељима са пописа 2002. године, Београд, књига 2.

60. Републички завод за статистику (2003), Делатност и пол активног становништва које обавља занимање, подаци по насељима са пописа 2002. године, Београд, књига 6.
61. Републички завод за статистику (2004), Упоредни преглед домаћинства по пописима 1948-2002., подаци по насељима са пописа 2002. године, Београд, књига 10.
62. Републички завод за статистику (2004), Домаћинства према поседовању пољопривредног газдинства и броју чланова, подаци по насељима са пописа 2002. године, Београд, књига 11.
63. Републички завод за статистику (2003), Национална или етничка припадност, подаци по насељима са пописа 2002. године, Београд, књига 1.
64. Републички завод за статистику (2003), Брачно стање према старости, вероисповести и националној или етничкој припадности, подаци по насељима са пописа 2002. године, Београд, књига 12
65. . Републички завод за статистику (2004), Женско становништво старо 15 и више година, подаци по општинама са пописа 2002. године, Београд, књига 15.
66. Републички завод за статистику (2004), Породице према типу и броју деце, подаци по насељима са пописа 2002. године, Београд, књига 17.
67. Републички завод за статистику (2005), Мигранти, подаци по општинама са пописа 2002. године, Београд, књига 20.
68. Савезни завод за статистику, Подаци за активно становништво са пописа 1951-1991. године, Београд
69. Савезни завод за статистику, Образовна структура становништва, подаци са пописа 1971-2002. године.
70. Савезни завод за статистику, Попис 1991, Становништво, књ. 6: Домаћинства и породице, Београд 1994.
71. Савезни завод за статистику, Попис 1991, Становништво, књига 3: Домаћинства и пољопривредна газдинства према величини поседа и изворима прихода, Београд, 1994.

ПРИЛОЗИ

Прилог 1. Кретање стопе наталитета, морталитета и природног прираштаја у насељима општине Алексинац од 1963. до 2005. године

		1963-1970.	1971-1980.	1981-1990.	1991-2000.	2001-2005.
Алексинац	Н	14,4	15,6	13,8	11	11,4
	М	9,4	9,6	10,8	12,5	12,8
	ПП	5	6	3	-1,5	-14
Алексиначки Бујмир	Н	12,1	17,7	15,9	10,5	13,3
	М	11,5	14,6	16,4	18	13,3
	ПП	0,6	3,1	-0,5	-7,5	0
Алексиначки Рудник	Н	12,1	13,6	13,4	8,6	10,7
	М	2,9	4,3	7	10,6	11,9
	ПП	9,2	9,3	6,4	-2	-1,2
Банковац	Н	6,8	10,4	11,8	3,6	2,3
	М	14,8	9,8	12,3	15,6	19,1
	ПП	-8	0,6	-0,5	-12	-16,8
Бели Брег	Н	8,7	7,2	6	5	2,2
	М	8,7	11,8	17,8	24,5	20
	ПП	0	-4,6	-11,8	-19,5	-17,8
Беља	Н	13,4	7	10,8	11,5	8,5
	М	11	9,3	43,1	28,8	17
	ПП	2,4	-2,3	-32,3	-17,3	-8,5
Бобовиште	Н	8	10,4	8,3	10,2	6,8
	М	10,8	12,6	13,5	17,5	20,5
	ПП	-2,8	-2,2	-5,2	-7,3	-13,7
Бован	Н	8	9,8	7,8	5,2	6,3
	М	12,4	15,2	18,9	21,4	22,8
	ПП	-4,4	-5,4	-11,1	-16,2	-16,5
Брадарац	Н	7,3	7,4	4,1	3,6	4,2
	М	11,6	13,3	17,1	20,8	36,5
	ПП	-4,3	-5,9	-13	-17,2	-32,3
Вакуп	Н	10,8	14,5	7,5	7	5,9
	М	12,3	10,1	8,8	11,6	16,7
	ПП	-1,5	4,4	-1,3	-4,6	-10,7
В. Дреновац	Н	9,2	9,6	10,3	7	5,9
	М	8,2	15,2	18,5	20	18
	ПП	1	-5,6	-8,2	-13	-12,1
Витковац	Н	8,5	8,2	9	5,2	4,4
	М	12,9	14,8	15,8	22,8	27
	ПП	-4,4	-6,6	-6,8	-17,6	-22,6

		1963-1970.	1971-1980.	1981-1990.	1991-2000.	2001-2005.
Врело	Н	10,5	7	5,2	4,9	2,2
	М	7,9	10	20,4	25,8	31,4
	ПП	2,6	-3	-15,2	-20,9	-29,2
Врћеновица	Н	9,5	9,8	8,4	7,6	5,1
	М	15,2	13,4	17,1	17,8	26,2
	ПП	-5,7	-3,6	-8,7	-10,2	-21,1
Вукања	Н	14,8	12,7	6,4	10,2	5,6
	М	8,8	8,7	14,3	17	18,5
	ПП	6	4	-7,9	-6,8	-12,9
Вукашиновац	Н	6,8	8,8	9,1	7,8	3,8
	М	10,4	14,5	19,1	21	15,9
	ПП	-3,6	-5,7	-10	-13,2	-12,1
Глоговица	Н	12,9	13,5	12,8	9,4	10,1
	М	8,2	10,2	12,3	34,3	17,2
	ПП	4,7	3,3	0,5	-24,9	-7,1
Голешница	Н	12,4	10,5	15,8	0	0
	М	15,1	11,9	42,1	83,3	50
	ПП	-2,7	-1,4	-26,3	-83,3	-50
Г. Пешчаница	Н	8,5	11,9	6,7	9,3	9,7
	М	10	13	19,1	20,4	21,3
	ПП	-1,5	-1,1	-12,4	-11,1	-11,6
Г. Студена	Н	14,2	12,8	8,9	8,1	12
	М	9,5	10,8	18,9	17,5	18,7
	ПП	4,7	2	-10	-9,4	-6,7
Г. Адровац	Н	11,7	9,7	13,4	6,6	3,3
	М	9,9	14,6	20,9	27,3	49,2
	ПП	1,8	-4,9	-7,5	-20,7	-45,9
Г. Крупац	Н	10	7,2	5,4	9	5,8
	М	8,2	11,7	18,8	22,2	29,4
	ПП	1,8	-4,5	-13,4	-13,2	23,6
Г. Љубеш	Н	10,6	8,9	9,1	11,5	4,1
	М	6,5	15,4	20,5	17,9	22,9
	ПП	4,1	-6,5	-11,4	-6,4	-18,8
Гредетин	Н	11,3	11,5	8,8	7,3	7,8
	М	12,4	11,6	14,1	16,7	22,7
	ПП	-1,1	-0,1	-5,3	-9,4	-14,9
Грејач	Н	12	9,3	8,7	7	7,7
	М	11,4	14,6	14	15,3	15,7
	ПП	0,6	-5,3	-5,3	-8,3	-8
Дашница	Н	10,5	9	6,8	7,7	5
	М	13,1	15,6	22,1	27,7	16,8
	ПП	-2,6	-6,6	-15,3	-20	-11,8

		1963-1970.	1971-1980.	1981-1990.	1991-2000.	2001-2005.
Делиград	Н	6	3,6	5,9	7,6	6,4
	М	13	8,2	25,4	27,9	20,1
	ПП	-7	-4,6	-19,5	-20,3	-13,7
Добрујевац	Н	8,8	6,2	8,4	8,1	6,1
	М	11,2	12,8	14,4	23,6	29,2
	ПП	-2,4	-6,6	-6	-15,5	-23,1
Д. Пешчаница	Н	8,7	12,4	12,2	10,2	9,5
	М	8,7	13,1	17,3	13,3	12,6
	ПП	0	-0,7	-5,1	-3,1	-3,1
Д. Сухотно	Н	14,2	10,8	10,2	10,1	12,2
	М	9,7	13,3	11,3	15,3	9,8
	ПП	4,5	-2,5	-1,1	-5,2	2,4
Д. Адровац	Н	9,2	11,5	7,9	10,8	7,9
	М	14	13,3	14,2	18,2	15
	ПП	-4,8	-1,8	-6,3	-7,4	-7,1
Д. Крупац	Н	9,8	5,7	9,7	7,4	5
	М	7,1	8,6	16,9	21,3	23,6
	ПП	2,7	-2,9	-7,2	-13,9	-18,6
Д. Љубеш	Н	8,2	8,1	8,7	8,2	7
	М	13,2	17,4	16,1	20,9	22
	ПП	-5	-9,3	-7,4	-12,7	-15
Дражевац	Н	10,9	10,2	8,4	9,2	19,2
	М	12,6	9,6	15,1	15,9	17,7
	ПП	-1,7	0,6	-6,7	-6,7	1,5
Житковац	Н	12,8	16	13,8	11,2	10,2
	М	10,9	10	11,3	13,1	13,5
	ПП	1,9	6	2,5	-1,9	-3,3
Јаковље	Н	7,5	12	6,4	5,6	8,6
	М	11,7	12,7	-16,1	18,2	16,2
	ПП	-4,2	-0,7	-9,7	-12,6	-7,6
Јасење	Н	8,2	8,3	7,2	7,8	3,8
	М	6,7	17,8	17	17,4	16
	ПП	1,5	-9,5	-9,8	-9,6	-12,2
Каменица	Н	8,4	8,3	5,7	6,5	3,8
	М	5,3	12,4	18,9	19,4	28,6
	ПП	3,1	-4,1	-13,2	-12,9	-24,8
Катун	Н	10,5	9,2	8,8	9,7	4,7
	М	14,5	13,2	18,7	19,2	25,6
	ПП	-4	-4	-9,9	-9,5	-10,9
Копривница	Н	12,5	8,3	4,2	6,9	7,8
	М	12,8	12,3	7,5	21	19
	ПП	-0,3	-4	-3,3	-14,1	-11,2

		1963-1970.	1971-1980.	1981-1990.	1991-2000.	2001-2005.
Корман	Н	9,6	11	10,8	7,2	7,4
	М	12,2	14,8	15	19,4	25
	ПП	-2,6	-3,8	-4,2	-12,2	-17,6
Краљево	Н	9,6	11,5	10,5	8,5	7,8
	М	10,2	12,1	15,8	15,3	16,5
	ПП	-0,6	-0,6	-5,3	-6,8	-8,7
Крушје	Н	14,7	11,3	8,4	14,8	6,3
	М	10,4	12,4	11,9	15,3	17,6
	ПП	4,3	-1,1	-3,5	-0,5	-11,3
Кулина	Н	8,4	5,5	2,9	2,3	1,6
	М	32,5	30,7	61,1	93,2	34
	ПП	-24,1	-25,2	-58,2	-90,9	-32,4
Липовац	Н	9,6	14,3	8,4	9,1	4,3
	М	11,2	12	16,7	24,8	10,5
	ПП	-1,6	2,3	-8,3	-15,7	-6,2
Лознац	Н	11	5,7	8,1	8,6	9,6
	М	18,9	9,8	19,4	16,7	27,8
	ПП	-7,9	-4,1	-11,3	-8,1	-18,2
Лоћика	Н	11,4	8,9	8,2	8,2	8,4
	М	14,8	14,6	19,7	20,7	27,3
	ПП	-3,4	-5,7	-11,5	-12,5	18,9
Лужане	Н	10,7	12,2	9,6	10,9	6,7
	М	13,7	16,6	16,6	17,2	17,7
	ПП	-3	-4,4	-7	6,3	11
Љуптен	Н	10,9	5	6,1	10,1	6,6
	М	9,1	11,5	18,4	18,7	27,3
	ПП	1,8	-6,5	-12,3	-8,6	-20,7
М. Дреновац	Н	11	3,8	10,1	9,8	10,1
	М	14,1	18,1	22,8	22,7	16,8
	ПП	-3,1	-14,3	-12,7	-12,9	-6,7
Мозгово	Н	8,7	10,3	7,5	7,9	15,4
	М	11,1	15,6	17,2	18,8	20,3
	ПП	-2,4	-5,3	-9,7	-10,9	-4,9
Моравац	Н	9,5	13	12,4	9,8	9,2
	М	12,1	11,9	11,6	14,3	13
	ПП	-2,6	1,1	0,8	-4,5	-3,8
Моравски Бујмир	Н	11,6	7,3	4,9	3,9	7,7
	М	11,2	8,7	9,1	21	16,4
	ПП	0,4	-1,4	-4,2	-17,1	-8,7
Нозрина	Н	10	13,3	11,1	12,1	9,3
	М	12,3	14,3	12,8	15,8	13,2
	ПП	-2,3	-1	-1,7	-3,7	-3,9

		1963-1970.	1971-1980.	1981-1990.	1991-2000.	2001-2005.
Породин	Н	11,8	13,3	3,1	11,7	5,6
	М	8,8	11	15,2	18,5	24,6
	ПП	3	2,3	-12,1	-6,8	-19
Преконози	Н	10,5	7,1	3,2	3,4	4,6
	М	11	10,8	17,5	27,8	30,1
	ПП	-0,5	-3,7	-14,3	-24,4	-25,5
Прџиловица	Н	15,4	16,5	13,5	14,7	15
	М	9,9	9,7	10,2	12,1	12,1
	ПП	5,5	6,8	3,3	2,6	2,9
Пруговац	Н	12,2	10,4	8	8,6	6,3
	М	10,6	12,6	15,2	18,9	25,2
	ПП	1,6	-2,2	-7,2	-10,3	-18,9
Радевце	Н	12,6	9,1	8,7	7,8	7,8
	М	7,2	10,7	14,5	15,5	24,4
	ПП	5,4	-1,6	-5,8	-7,7	-16,6
Рсовац	Н	8,4	9,5	4	4,4	1,5
	М	8,3	11,2	16,2	24,6	18,2
	ПП	0,1	-1,7	-12,2	-22	-16,7
Рутевац	Н	7,4	9,8	9,1	6,8	5,5
	М	10,6	14,1	18,3	20	21,1
	ПП	-3,2	-4,3	-9,2	-13,2	-15,6
Срезовац	Н	6,8	9,1	14,3	10,7	4
	М	9,3	13,1	17,7	19,5	15,9
	ПП	-2,5	-4	-3,4	-8,8	-11,9
Станци	Н	7,8	5,7	2,1	8,5	5
	М	8,3	12,6	18	27,2	19,8
	ПП	-0,5	-6,9	-15,9	-18,7	-14,8
Стублина	Н	10,7	10,6	8,3	12,9	6
	М	13,7	13,5	22,4	15,7	16,8
	ПП	-3	-2,9	-14,1	-2,8	-10,8
Суботинац	Н	9,1	10,3	9,2	7,4	6,8
	М	12,4	13,2	17,1	21,9	23,4
	ПП	-3,3	-2,9	-7,9	-14,5	-16,6
Тешица	Н	15,5	14,1	10,8	12,3	9,4
	М	13,2	13,9	20,4	23,4	16,8
	ПП	2,3	0,2	-9,6	-11,1	-7,4
Трњана	Н	8,8	9,6	11,1	8	7,2
	М	12,8	13,7	14,3	16,7	16,8
	ПП	-4	-4,1	-3,2	-8,7	-9,6
Ћићина	Н	7,8	8,9	8,4	7,1	8,2
	М	8,2	17,4	19	15,6	21,4
	ПП	-0,4	-8,5	-10,6	-8,5	-13,2

		1963-1970.	1971-1980.	1981-1990.	1991-2000.	2001-2005.
Црна Бара	Н	14,4	12,7	8,5	11	8,9
	М	9,6	8,9	14,9	15,5	20
	ПП	4,8	3,8	-6,4	-4,5	-11,1
Честа	Н	11,4	10	6,9	8,2	10,2
	М	11	11,6	18,9	17,9	22,3
	ПП	0,4	-1,6	-12	-9,8	-12,1
Чукуровац	Н	9,2	6,1	7	4,7	6,1
	М	16	21,4	20	20	26
	ПП	-6,8	-15,3	-13	-15,3	-19,9
Шурић	Н	11,2	10,5	6,4	2,7	6,1
	М	12,2	13,2	16	17,8	30,3
	ПП	-1	-2,7	-9,6	-15,1	-24,2
Општина укупно	Н	11,3	12,4	10,7	9,5	8,8
	М	11,1	12,1	14,7	17,2	17,1
	ПП	0,2	0,3	-4	-7,7	-8,3

Прилог 2. Кретање стопе наталитета, морталитета и природног прираштаја у насељима општине Гаџин Хан од 1963. до 2005. године

		1963-70.	1971-80.	1981-90.	1991-2000.	2001-05.
Велики Вртоп	Н	11,9	6,4	3,3	3,9	3,6
	М	4,3	13	19,6	32,6	27,9
	Пп	7,6	-6,6	-16,3	-28,7	-24,3
Велики Крчимир	Н	12,4	5,9	2,4	1,9	3,9
	М	7,5	9,3	18,1	30	27
	Пп	4,9	-3,4	-15,7	-281	-23,1
Влиандрица	Н	12,2	6,5	10,8	4,2	2,2
	М	9,3	13	14	21,5	20
	Пп	2,9	-6,5	-3,2	-17,3	-17,8
Гаре	Н	11,7	8,5	4,2	1,3	0
	М	6,3	12,2	23,7	27,6	40,7
	Пп	5,4	-3,7	-19,5	-26,3	-40,7
Гаџин Хан	Н	15,3	15,6	12,7	10,1	7,3
	М	7,9	9,9	11,8	10	12
	Пп	7,4	5,7	0,9	0,1	-4,7
Горње Влаче	Н	12,2	3,1	7,4	2,5	1,1
	М	9,8	15,5	25,8	41,7	32,8
	Пп	2,4	-12,4	-18,4	-39,2	-31,7
Горње Драговље	Н	12,3	8,1	5,3	4,3	4,2
	М	6,8	9,8	13,5	22,8	35,3
	Пп	5,5	-1,7	-8,2	-18,5	-31,3
Горњи Душник	Н	10,9	6,6	4,7	5,2	8,4
	М	12,2	13,7	18,7	25,1	22,7
	Пп	-1,3	-7,1	-1,4	-19,9	-14,3

		1963-1970.	1971-1980.	1981-1990.	1991-2000.	2001-2005.
Гркиња	Н	11,9	9,7	7,5	5,4	5,7
	М	9,1	11,3	16,3	19,3	19,2
	Пп	2,8	-1,6	-8,8	-13,9	-13,5
Доње Драговље	Н	13	6,4	8,2	7,5	10,4
	М	8,8	11,2	17,9	43,9	24,7
	Пп	4,2	-4,8	-9,7	-36,4	-14,3
Доњи Барбеш	Н	9,2	3,6	1,6	2,8	1,8
	М	9,9	10,7	21	25,6	30,9
	Пп	-0,7	-7,1	-19,4	-22,8	-29,1
Доњи Душник	Н	14,1	10,2	13,5	8,3	7,5
	М	6,2	10,2	10,9	13,8	15,2
	Пп	7,9	0	2,6	-5,5	-7,7
Дуга Пољана	Н	16,2	3,4	0	0	0
	М	16,2	23,7	41,2	25,8	33,3
	Пп	0	-20,3	-41,2	-25,8	-33,3
Дукат	Н	12,7	10	3,7	6,7	1,5
	М	7,3	9,8	17,2	19,4	22,6
	Пп	5,4	0,2	-13,5	-12,7	-21,1
Јагличје	Н	14,4	3,8	0,5	0	2,2
	М	6,6	12,5	28,5	34,5	47,8
	Пп	7,8	-8,7	-28	-34,5	-45,6
Калетинац	Н	11,3	6,6	4,3	1,6	1,9
	М	9,8	14,9	30,3	34,4	34,3
	Пп	1,5	-8,3	-26	-32,8	-32,4
Копривница	Н	11,2	6,1	0,9	0,8	0
	М	11,8	15,9	35,5	36,1	48,9
	Пп	-0,6	-9,8	-34,6	-35,3	-48,9
Краставче	Н	7,7	6,1	1,9	1,9	0
	М	6,2	19	24,8	37,8	45
	Пп	1,5	-12,9	-22,9	-35,9	-45
Личје	Н	9,5	6,7	5,7	3,7	1,9
	М	7,5	11,3	17,7	29,3	31,2
	Пп	2	-4,6	-12	-25,6	-29,6
Мали Вртоп	Н	14,6	7,8	2	5,6	5,3
	М	7,2	7,2	15,4	33,9	28
	Пп	7,4	0,6	-13,4	-28,3	-22,7
Мали Крчмир	Н	18,8	12,1	6,9	8,8	6,1
	М	5,4	9,2	10,4	22	22
	Пп	13,4	2,9	-3,5	-13,2	-15,9
Марина Кутина	Н	14,1	7,6	7,3	7	3,5
	М	6,8	12,4	17,4	10,4	24,2
	Пп	7,3	-4,8	-10,1	-3,4	-20,7
Миљковац	Н	7,7	8,3	6	5,4	12
	М	13,2	25,7	22,6	30,4	28
	Пп	-5,5	-17,4	-16,6	-25	-16

		1963-1970.	1971-1980.	1981-1990.	1991-2000.	2001-2005.
Ново Село	Н	9,6	6	1,8	0	0
	М	6,2	7,8	21,1	30,8	51
	Пп	3,2	-1,8	-19,3	-30,8	-51
Овсињац	Н	14,2	6	5,2	6,6	2,5
	М	10	12	15,9	24,2	28,2
	Пп	4,2	-6	-10,7	-17,6	-25,7
Равна Дубрава	Н	8,8	6,2	5,1	3,9	2,8
	М	7	9,7	15	23,6	30
	Пп	1,8	-3,5	-9,9	-19,7	-27,2
Семче	Н	14,4	9,8	4,2	6,4	6,3
	М	7,9	9,4	15,6	22,4	27,9
	Пп	6,5	0,4	-11,4	-16	-21,6
Сопотница	Н	13,3	7,2	2,2	6,5	8,9
	М	8,2	13,5	20,3	29,6	31,5
	Пп	5,1	-6,3	-18,1	-23,1	-22,6
Тасковићи	Н	9,9	6,6	7,4	4,1	2,5
	М	9,1	16,2	15,5	14,8	18,7
	Пп	0,8	-9,6	-8,1	-10,7	-16,2
Топоница	Н	15,2	11,6	9,6	10	9
	М	8,1	9	12,7	13,6	14,8
	Пп	7,1	2,6	-3,1	-3,6	-5,8
Ђелије	Н	12,2	6,3	4,2	5,3	0
	М	14,4	18,5	30,9	36,2	35,5
	Пп	-2,2	-12,2	-26,7	-30,9	-35,5
Чагровац	Н	9,8	4,2	5,9	4,4	5
	М	2,9	-10,8	-21,4	-26,5	-23,6
	Пп	2,9	-10,8	-21,4	-26,5	-23,6
Шебет	Н	11,6	6,6	4,9	5	0
	М	12,7	11,5	29,6	21,2	17,7
	Пп	-1,1	-4,9	-24,7	-16,2	-17,7
Општина	Н	12,4	8	6,2	5,7	5,3
	М	8,4	11,7	17,6	21,8	23,8
	Пп	4	-3,7	-11,4	-16,1	-18,5

Прилог 3. Кретање стопе наталитета, морталитета и природног прираштаја у насељима општине Мeroшина од 1963. до 2005. године

		1963-70.	1971-80.	1981-90.	1991-2000.	2001-05.
Азбресница	Н	22,7	23,7	20,2	12,7	11
	М	11,1	16,9	18,2	18,7	17,1
	Пп	11,6	6,8	2	-6	-6,1
Александрово	Н	14,8	9,3	8,8	12,7	13,2
	М	12,9	15,9	14,4	13	12,2
	Пп	1,9	-6,6	-5,6	-0,3	1
Арбанасце	Н	16	13	7,1	7,7	5,6
	М	6,4	6,2	7,6	16,1	12,4
	Пп	9,6	6,8	-0,5	-8,4	-6,8
Балајинац	Н	15,4	14,2	10,8	14,8	12,4
	М	7,2	10,1	13	14,1	16,9
	Пп	8,2	4,1	-2,2	0,7	-4,5
Баличевац	Н	16,3	10,9	9,2	10,5	8,3
	М	6,3	6,4	11,4	12,3	12,6
	Пп	10	4,5	-0,2	-2,9	-5
Батушинац	Н	13,6	12,8	10,7	9,5	7,5
	М	6,9	8,5	10,9	12,4	12,5
	Пп	6,7	4,3	-0,2	-2,9	-5
Биљег	Н	20,3	11,5	10,1	11	8,4
	М	9,6	7,2	11,4	12,5	15,1
	Пп	10,7	4,3	-1,3	-1,5	-6,7
Брест	Н	11,7	13,2	8,8	9,8	6,6
	М	5,4	7,5	12,8	16,8	12,4
	Пп	6,3	5,7	-4	-7	-5,8
Бучић	Н	18,1	11,9	9,7	7,9	10,9
	М	6,7	7,9	11,6	12	14,4
	Пп	11,4	4	-1,9	-4,1	-3,5
Г. Расовача	Н	18,8	13,2	8,8	10	7,1
	М	8,6	8,6	13,4	13,3	16,5
	Пп	10,2	4,6	-4,6	-3,3	-9,4
Градиште	Н	1106	13,1	7,7	8	7
	М	7,6	10,4	12,2	16	19,4
	Пп	4	3	-4,5	-8	-12,4
Девча	Н	15,9	8,9	8,7	9	7,7
	М	5,2	7,9	14,9	17,4	16,5
	Пп	10,7	1	6,2	8,4	-8,8
Дешилово	Н	12,6	14,1	7,8	6,5	5,1
	М	4,7	9	12,4	21,5	16,6
	Пп	7,9	5,1	-4,6	-15	-11,5
Д. Раасовача	Н	16,1	15,8	10,6	10	5,6
	М	10,3	10,3	10,7	14,8	17,7
	Пп	5,8	5,5	-0,1	-4,8	-12,1
Дудулајце	Н	10,3	10,6	11,2	10,8	17,5
	М	8,3	9,9	14,3	15,9	23,6
	Пп	2	0,7	-3,1	-5,1	-6,1

		1963-1970.	1971-1980.	1981-1990.	1991-2000.	2001-2005.
Југ Богдановац	Н	8,4	10,6	10,8	9,5	6,3
	М	6,2	6,8	12,4	15,2	13,9
	Пп	2,2	-5,2	-1,6	-5,7	-7,6
Кованлук	Н	12,8	17,7	19,1	6,3	17,2
	М	5,6	7,3	23,2	13,3	18,7
	Пп	7,2	10,4	-4,1	-7	-1,5
Костадиновац	Н	13,8	12,1	9,5	9,2	10,4
	М	4,3	8,2	12,1	21,8	16,2
	Пп	9,5	3,9	-2,6	-12,6	-5,8
Крајковац	Н	23,2	21,3	11,7	11,3	2,9
	М	11,5	12,2	14,7	16,1	18,2
	Пп	11,7	9,1	-3	-4,8	-15,3
Лепаја	Н	15,9	13,1	10	9,7	5,8
	М	6,8	9,5	13,7	15,2	15,7
	Пп	9,1	3,6	-3,7	-5,5	-9,9
Мерошина	Н	21,9	18,9	13,3	15,6	12,7
	М	6,7	6,6	8,8	13,1	10,7
	Пп	15,2	12,3	4,5	2,5	2
Облачина	Н	13,1	13,8	8,8	8,3	8,6
	М	7,2	9	13,4	15,1	18,1
	Пп	5,9	4,8	-4,6	-6,8	-9,5
Падина	Н		0,2	4,3	11,1	7,5
	М		0,2	10,6	12,5	18,7
	Пп		0	-6,3	-1,4	-11,2
Ројина	Н	17,6	10,3	6,6	9,5	6,9
	М	7,1	8,8	11,9	13,9	13,4
	Пп	10,5	1,5	-5,3	-4,4	-6,5
Чубура	Н	18,4	10,3	10	8,5	12,2
	М	6,6	8,1	14	17	28,6
	Пп	11,8	2,2	-4	-8,5	-16,4
Општина укупно	Н	16,4	14,8	9,4	8	8,8
	М	7,4	9,6	11	11,6	15,4
	Пп	9	5,2	-1,6	-3,6	-6,6

Прилог 4. Кретање стопе наталитета, морталитета и природног прираштаја у насељима општине Дољевац од 1963. до 2005. године

		1963-70.	1971-80.	1981-90.	1991-2000.	2001-05.
Белотинац	Н	17	12	13,8	10,5	7,3
	М	9,1	7,8	8,7	12,5	13,4
	Пп	7,9	4,2	5,1	-2	-6,1
Дољевац	Н	25,1	14	14,3	14,6	12,2
	М	7,5	4,8	7,3	9,3	13,2
	Пп	17,6	9,2	7	5,3	-1
Клисура	Н	9,9	7	11,9	10,4	16
	М	904	6,5	12,3	14,4	16
	Пп	0,5	0,5	-0,4	-4	-8,5
Кнежица	Н	16,9	12,6	10,6	9,1	9
	М	7,8	8,9	11,9	12,5	19,9
	Пп	9,1	3,7	-1,3	3,4	-10,9
Кочане	Н	16,3	13	11,8	10,8	8,4
	М	8,7	9,9	11,3	12,8	15,2
	Пп	7,6	3,1	0,5	-2	-608
Малошиште	Н	16,9	13,5	9,7	9,8	8,7
	М	5,8	8,2	9,6	12,8	12,6
	Пп	11,1	5,3	0,1	-3	-3,9
Мекиш	Н	16,6	12,9	12,9	11,3	10,3
	М	7,3	7,6	10,1	9,8	7,7
	Пп	9,3	5,3	2,8	-2,7	-5
Орљане	Н	17,2	14,5	10,9	9,8	7,7
	М	6,6	7,4	9,3	12,4	13,4
	Пп	10,6	7,1	1,6	-2,6	-5,7
Перутина	Н	16,8	10,6	8,2	11,5	1,9
	М	6	10,3	13,6	23,9	18,2
	Пп	10,8	0,3	-5,4	-12,4	-16,3
Пуковац	Н	17,3	13,5	13,3	11,8	9,2
	М	7,7	8,2	10,7	11,7	14,2
	Пп	9,6	5,3	2,6	0,1	-5
Русна	Н	11,1	12,5	6,4	6,7	9,1
	М	7,5	7,6	14,5	21,5	22
	Пп	3,6	4,9	-8,1	-14,8	-12,9
Ђурлина	Н	12,7	14,6	7,7	10	5,2
	М	7,2	10,7	12,9	16,8	17,6
	Пп	5,5	3,9	-5,2	-6,8	-12,4
Чапљинац	Н	13,2	15,9	11,3	9	7,2
	М	7,6	7,8	9,8	14,8	15,1
	Пп	5,6	8,1	1,5	-5,8	-7,9
Чечина	Н	13,2	11,9	10,1	9,5	8,6
	М	9,7	8,2	11,6	17	18,1
	Пп	3,5	3,7	-1,5	-7,5	-9,5

		1963-1970.	1971-1980.	1981-1990.	1991-2000.	2001-2005.
Шајиновац	Н	17,3	16,8	12,2	12,7	6,8
	М	6,7	6,5	10,2	13,6	11,1
	Пп	10,6	10,3	2	-0,9	-4,3
Шарлинце	Н	14,2	13,9	15,2	13,4	9
	М	7,1	5,9	11,8	11,4	17,3
	Пп	7,1	8	3,4	2	-8,3
Општина укупно	Н	16,3	13,8	12,1	10,8	8,7
	М	7,2	7,8	10,3	13,1	14,6
	Пп	9,1	6	1,7	-2,3	-5,9

Прилог 5. Кретање стопе наталитета, морталитета и природног прираштаја у насељима општине Ражањ од 1963. до 2005. године

		1963-70.	1971-80.	1981-90.	1991-2000.	2001-05.
Браљина	Н	7,9	5,1	2,2	5,9	2,9
	М	12,4	17,3	28,8	38,4	33,4
	Пп	-4,5	-12,2	-26,6	-32,5	-30,5
Варош	Н	8,7	7,7	6	6,5	4,9
	М	10,8	10,4	13,2	15	27,7
	Пп	-2,1	-2,7	-7,2	-8,5	-22,8
Витошевац	Н	8,6	10,2	4,1	6,7	9
	М	10,6	13,2	14,8	20,9	22,5
	Пп	-2	-3	-10,7	-14,2	-13,5
Грабово	Н	6,6	4,8	7,7	4,2	4,7
	М	13,5	10,9	18,1	23,7	17
	Пп	-6,9	-6,1	-10,4	-19,5	-12,3
Липовац	Н	9,8	11,8	6	6,9	5,7
	М	8,8	10,8	13,5	16	21,7
	Пп	1	1	-7,5	-9,1	-16
Мађаре	Н	8,7	7,7	4,9	8	5,2
	М	9,6	12,7	14,9	20	22,4
	Пп	-0,9	-5	-10	-12	-17,2
Малетина	Н	11,4	9,8	5,7	7,6	0,4
	М	13,8	14,7	15,9	19,2	19,2
	Пп	-3,4	-4,9	-10,2	-11,6	18,8
Маћија	Н	10	11,5	7,7	8,7	2,1
	М	9,5	12,4	14,3	28,2	29
	Пп	0,5	-0,9	-6,6	-19,5	-26,9
Нови Брачин	Н	5,6	7	10,2	7,2	3,9
	М	7,7	13,2	13,8	21	17,4
	Пп	-2,1	-6,2	-3,6	-13,8	-13,5
Пардик	Н	7,8	8,9	7,3	5,2	4,6
	М	11,7	12,1	13,2	23	17,5
	Пп	-3,9	-3,2	-5,9	-17,8	-12,9

		1963-1970.	1971-1980.	1981-1990.	1991-2000.	2001-2005.
Подгорац	Н	6,6	8,8	5,5	6,6	6,8
	М	12,9	15,5	20,1	22,4	20,2
	Пп	-6,3	-6,7	-14,6	-15,8	-13,4
Послон	Н	5,7	5,4	6,2	5,5	6
	М	8,6	19,6	21,9	29,7	18,9
	Пп	-2,9	-14,2	-15,7	-24,2	-12,9
Прасковче	Н	8,1	9,6	8,9	7	6
	М	12,6	13	13,7	18,1	19,1
	Пп	-4,5	-3,4	-4,8	-11,1	-13,1
Ражањ	Н	15,7	16,6	14,8	10,2	10,8
	М	10,8	12,6	10,7	10	12
	Пп	4,9	4	4,1	-2,8	-1,2
Рујиште	Н	10,6	7,7	7,1	8,6	6,8
	М	10,7	13,3	15,6	21,6	19,4
	Пп	-0,1	-5,6	-8,5	-13	-12,6
Скорица	Н	8,6	8,7	3,4	4	4
	М	9,6	11	15,1	18,7	18
	Пп	-1	-2,3	-11,7	-14,7	-14
Смиловац	Н	10	10,3	6,4	6,8	7
	М	8,5	10,7	13,3	16,4	18,4
	Пп	1,5	-0,4	-6,9	-9,6	-11,4
Стари Брчин	Н	9,2	7,3	8,4	8,4	5,6
	М	5,8	11,8	13	18,7	23,5
	Пп	6,4	-4,5	-4,6	-10,3	-17,9
Церово	Н	10,1	5,8	4,8	7,5	2,9
	М	10,9	16,7	17,1	35	20,6
	Пп	-0,8	-10,9	-12,3	-27,5	-17,7
Црни Као	Н	12,2	11,1	4	11	7,7
	М	13,5	10,5	12,4	18,6	16,7
	Пп	-1,3	0,6	-8,4	-7,6	-9
Чубура	Н	10,1	11,2	5,4	8,1	4,1
	М	8	11,9	11,5	18,9	26,8
	Пп	2,1	-0,7	-6,1	-10,8	-22,7
Четка	Н	6,8	5,3	6	8,6	8,2
	М	8	15,9	21	24,2	23,7
	Пп	-1,2	-10,6	-15	-15,6	-15,5
Општина укупно	Н	10,3	9,1	7,1	9,3	6,7
	М	9,2	11,2	14,5	19,5	19,7
	Пп	1,1	-2,1	-7,4	-10,2	-13

Прилог 6. Кретање стопе наталитета, морталитета и природног прираштаја у насељима општине Сврљиг од 1963. до 2005. год.

		1963-70.	1971-80.	1981-90.	1991-2000.	2001-05.
Белоиње	Н	10	9,6	6,4	8,7	3,3
	М	10,2	12,1	13,8	21	20,2
	Пп	-0,2	-2,5	-7,4	-12,3	-16,9
Бурдимо	Н	7,8	5	4,4	3,8	0,5
	М	9,7	13,3	19,9	25,8	17,7
	Пп	-1,8	-8,7	-15,5	-22	-17,2
Бучум	Н	6	4,4	1,7	1,4	0
	М	7,8	13,1	17	26,7	17
	Пп	-1,8	-8,7	-15,3	-25,3	-17,0
Варош	Н	5	3,9	3,3	0	0
	М	10,9	24,8	28,8	43,3	39,8
	Пп	-5,9	-20,9	-25,5	-43,3	-39,8
Влахово	Н	8,8	6,7	1,5	1,4	1,2
	М	9,6	10,8	17,5	36,4	34,4
	Пп	-0,8	-4,1	-1,6	-35	-33,2
Галибабинац	Н	9	3,9	1,1	1,4	0
	М	9,9	11,8	24	27,9	21
	Пп	-0,9	-7,9	-22,9	-26,5	-21
Гојмановац	Н	10,7	4,6	1,2	0,9	0
	М	3,8	12,3	25,9	25	40,4
	Пп	6,9	-7,7	-24,7	-24,1	-40,4
Грбавче	Н	12,2	5	3,3	3,8	2,4
	М	7,7	11,1	16,9	28,6	14,6
	Пп	5,3	-6,1	-13,6	-24,8	-12,2
Гулијан	Н	8,6	4,1	1,3	2	1
	М	10,5	14	24,3	31,4	26,6
	Пп	-1,9	-9,9	-23	-29,4	-25,6
Гушевац	Н	9,7	6,4	6,3	4,9	1,9
	М	7,9	11,2	16,7	23	22,9
	Пп	1,8	-4,8	-10,4	-18,1	-21
Давидовац	Н	11,8	9,3	4,8	3,9	1
	М	8,3	12,5	20,5	33,2	36,8
	Пп	3,5	-3,2	-15,7	-29,3	-35,8
Драјинац	Н	12	10,2	6,6	5,2	6,5
	М	10,7	10,8	13,3	20,7	22,5
	Пп	1,3	-0,6	-6,7	-15,5	-16
Ђуринац	Н	10,9	6,7	7,6	7,7	6
	М	8,8	8,9	16,7	19	19,9
	Пп	2,1	-2,2	-9,1	-11,3	-13,9
Жељево	Н	8,6	10	4	5,9	4,6
	М	11,6	12,9	19,8	36,5	32,2
	Пп	-3	-2,9	-15,8	-30,6	-27,6

		1963-1970.	1971-1980.	1981-1990.	1991-2000.	2001-2005.
Извор	Н	10,1	8,2	4	4,1	2,2
	М	8,6	11,3	15,3	21,9	14,9
	Пп	1,5	3,1	-11,3	-17,8	-12,7
Копажкошара	Н	16,4	5,8	3,7	3,3	0
	М	6,4	14,2	20,9	33,8	44,6
	Пп	10	-8,4	-17,2	-30,5	-44,6
Лабуково	Н	7,2	3,3	1,6	0	0
	М	9,9	13,7	22,5	41,9	36,1
	Пп	-2,7	-10,4	-20,9	-41,9	-36,1
Лалинац	Н	8,3	6,1	7,7	3,8	1,3
	М	10,3	12,7	16,5	26,6	27,9
	Пп	-2	-6,6	-8,8	-22,8	-26,6
Лозан	Н	9,7	8,6	2,3	2,6	0
	М	9,1	12,1	15,9	32,6	30,5
	Пп	0,6	-3,5	-13,6	-30	-30,5
Луково	Н	9,2	7,7	2,1	2,6	0
	М	10,4	13,5	21,7	28,3	26,7
	Пп	-1,2	-5,8	-19,6	-25,7	0
Манојлица	Н	7,4	6,3	1,3	3,5	4,4
	М	7,2	10	15	20,6	24,9
	Пп	0,2	-3,7	-13,7	-17,1	-20,5
Мерцелат	Н	9,4	9,9	9,2	2,8	4,3
	М	7,8	12,9	15,1	25,3	19,2
	Пп	1,6	-3	-5,9	-22,5	-14,9
Мечји До	Н	6,6	1,5	10	0	0
	М	12,6	15,2	28,3	42,6	40,9
	Пп	-6	-13,7	-27,3	-42,6	-40,9
Нишевац	Н	7,2	8,6	6,2	6,4	4,6
	М	8,1	13,1	19	24,9	22,5
	Пп	-0,9	-4,5	-12,8	-18,5	-17,9
Околиште	Н	7,9	7,1	3	0,5	4,3
	М	8,4	10,7	19,8	18,5	19,9
	Пп	-0,5	-3,6	-16,8	-18	-15,6
Округлица	Н	8,3	5,9	5,1	1,5	3,6
	М	11,2	12,4	19,3	32,3	32
	Пп	-2,9	-6,5	-14,2	-30,8	-28,4
Палилула	Н	7,5	8,2	4,1	34	2,7
	М	10,2	21,2	20,3	43,2	34,7
	Пп	-2,7	-13	-16,2	-9,2	-32
Периш	Н	10,4	7,4	0,7	0,8	4,4
	М	9,7	10,3	16,3	18,2	20,4
	Пп	0,7	-2,9	-15,6	-17,4	-16
Пирковац	Н	7,4	5,7	0	2,2	0
	М	13,8	8,5	32,4	26,7	29,4
	Пп	-6,4	-2,8	-32,4	-24,5	-29,4

		1963-1970.	1971-1980.	1981-1990.	1991-2000.	2001-2005.
		Н	М	Пп	Н	М
Плужина	Н	10,4	6,2	4,5	4	2,2
	М	11,7	10,7	18,1	28,4	31,4
	Пп	-1,3	-4,5	-13,6	-24,4	-29,2
Попшица	Н	9,8	5,3	2,7	1,9	0
	М	8,3	15	29,6	38,3	36,9
	Пп	1,5	-9,7	-26,9	-36,4	-36,9
Преконога	Н	11,6	13,2	7,6	6,8	8,5
	М	8,8	12,2	13,4	21,6	25,4
	Пп	2,8	1	-5,8	-14,8	-16,9
Радмировац	Н	9,3	9,9	3,1	2,5	0
	М	9	12,3	18,5	21,4	25,7
	Пп	0,3	-2,4	-15,4	-18,9	-25,7
Рибаре	Н	704	8,1	9	6,9	6
	М	8	13,5	19,7	19,5	23,2
	Пп	0,6	-5,4	-10,7	-12,6	-17
Сврљиг	Н	16,5	16,9	13,2	10,2	10,7
	М	7,3	5,4	5,4	7,6	7,6
	Пп	9,2	11,5	7,8	2,6	3,1
Сливје	Н	10,9	4,2	4,5	12,1	0
	М	13,8	12,8	21,4	28	23,1
	Пп	-2,9	-8,6	-16,9	-15,9	-23,1
Тијовац	Н	9,8	5	2	0	0
	М	8,9	9,5	16	22,4	18,6
	Пп	0,9	-4,5	-14	-22,4	-18,6
Црнолевица	Н	10,7	6,4	8	6,1	2,7
	М	11	14,4	17	27,2	26,3
	Пп	-0,3	-8	-9	-21,1	-23,6
Шљивовик	Н	10,5	6,3	4,9	3,4	0
	М	7,6	10,1	26,8	49,2	32,6
	Пп	2,9	-3,8	-21,9	-45,8	-32,6
Општина укупно	Н	9,9	9,4	6,9	5,2	6,7
	М	9,2	12,9	16,5	18,8	17,3
	Пп	0,7	-3,5	-9,6	-13,6	-10,6

Прилог 7. Кретање стопе наталитета, морталитета и природног прираштаја у насељима општине Ниш од 1963. до 2005. год.

		1963-70.	1971-80.	1981-90.	1991-2000.	2001-05.
Банцарево	Н	7,2	7,4	7,3	1,4	1,7
	М	8,7	12,4	27,4	33,1	31
	Пп	-1,5	-5	-20,1	-33,7	-29,3
Бербатово	Н	14	11,9	7,4	4,9	0,7
	М	8,7	13,2	21,8	21	17,5
	Пп	5,3	-1,3	-14,4	-16,1	-16,8
Берчинац	Н	9,5	5	14	6,7	7,4
	М	10	14,4	15,8	25,5	20,7
	Пп	-0,5	-9,4	-1,8	-18,8	-13,3
Бреница	Н	15,1	14,6	15,7	10,2	9
	М	9,2	10,7	8,7	14,7	15,5
	Пп	5,9	3,9	7	-4,5	-6,5
Брзи Брод	Н	19,8	16	14,4	9,9	7,2
	М	5,4	4,4	4,7	5,4	6,1
	Пп	14,4	11,6	9,7	4,5	1,1
Бубањ	Н	13	14,1	11	11,9	7,8
	М	7,7	9,1	9,4	12,9	10,8
	Пп	5,3	5	1,6	-1	-3
Веле Поље	Н	12,7	10,3	7,5	5,8	3,4
	М	9,8	15,3	15,8	27	22,7
	пп	2	-5	-8,3	-21,2	-19,3
Врело	Н	15,5	11,5	13	8	2,8
	М	10,4	9,8	14	12,5	14,6
	Пп	5,1	1,7	1	-4,5	-11,8
Вртиште	Н	10,6	11,5	12,5	9,9	6,3
	М	9,6	10,6	10,7	14,5	13,2
	Пп	1	0,9	0,8	-4,6	-6,9
Вукманово	Н	15,7	12,4	8,7	10	3,6
	М	7,7	9,6	15	15	13,2
	Пп	8	2,8	-6,3	-5	-9,6
Габровац	Н	16,5	14,5	10,2	4,8	8,7
	М	6,5	8,6	10,8	11,8	13,4
	Пп	10	5,9	-0,6	-7	-4,7
Г. Врежина	Н	14,5	13,6	7,1	8,6	8,2
	М	7,5	9,3	6,4	12,4	14,2
	Пп	7	4,3	0,7	-3,8	-6
Г. Студена	Н	12,7	7,8	12,1	7,6	6,9
	М	9	6,2	10,7	15	17,3
	Пп	3,7	1,6	1,4	-7,4	-10,4
Г. Топоница	Н	8,7	4,3	5,8	4,9	3,2
	М	4,1	3,6	7,2	7,9	7,9
	пп	4,6	0,7	-1,4	-3	-4,7

		1963-1970.	1971-1980.	1981-1990.	1991-2000.	2001-2005.
Г. Трнава	Н	10,9	5,2	10	9	8,4
	М	10	7,7	15,9	24,8	13,6
	Пп	0,9	-2,5	-5,9	-15,8	-5,2
Г. Међурово	Н	11,2	13,9	12,5	9,4	7,8
	М	7,4	6,9	11,5	15,7	12,7
	Пп	3,8	7	1	-6,3	-4,8
Г. Комрен	Н	16,8	15	16,6	9,4	7,8
	М	5	8,4	6,8	8,9	4,2
	Пп	11,8	6,6	9,8	-0,5	3,6
Г. Матејевац	Н	9,9	11,6	10,3	8,1	9,1
	М	8,8	11,6	13,5	16,1	16,8
	Пп	1,1	0	-3,2	-8	-7,7
Девети мај	Н	16,9	16,6	13,6	7,8	11,9
	М	5	5,2	6,2	6,1	5,2
	Пп	6,9	11,4	7,4	1,7	6,7
Д. Врежина	Н	15	10,1	10,1	8,3	8,5
	М	5,2	3,9	4,9	5,7	7
	Пп	9,8	6,2	5,2	2,6	1,5
Д. Студена	Н	10	11	9,9	8,2	8
	М	9,6	13,4	17,4	20,3	22,2
	Пп	0,4	-2,4	-7,5	-12,1	-14,2
Д. Топоница	Н	10,2	11,6	11	7,2	12,2
	М	8,8	13,1	12,5	15,7	18,3
	Пп	1,4	-1,5	-1,5	-8,5	-6,1
Д. Трнава	Н	8,6	9,4	8,7	8,9	6
	М	10,8	14,3	17,3	19,8	18,4
	Пп	-2,2	-4,9	-8,6	-10,9	-12,4
Д. Влаسه	Н	13	14,4	10,4	6,6	2,6
	М	9,8	15	17,5	26,9	29
	пп	3,2	-0,6	-7,1	-20,3	-26,4
Д. Међурово	Н	11,9	13,4	10,3	9,4	5,5
	М	6,9	7,3	8,9	12,5	13,6
	Пп	5	6,1	1,4	-3,1	-8,1
Д. Комрен	Н	14,5	8,3	4,3	1,8	1,5
	М	4,7	4,2	3	1,6	1,5
	Пп	9,8	4,1	1,3	0,2	0
Д. Матејевац	Н	8,6	11,8	10,1	8,1	3,9
	М	8,5	12,4	9,1	16,3	13,8
	Пп	0,1	-0,6	1	-8,2	-9,9
Јасеновик	Н	12,1	11,7	9,8	9,6	9,1
	М	9,1	7,9	13,3	15,8	22,1
	Пп	3	3,8	-3,5	-6,2	-13
Јелашница	Н	15,4	13	10	10,8	8,9
	М	8,6	9,9	11,3	15,2	12,8
	Пп	6,8	3,1	-1,3	-4,4	-3,9

		1963-1970.	1971-1980.	1981-1990.	1991-2000.	2001-2005.
Каменица	Н	10,8	9,9	10,3	7,6	5,3
	М	9,9	11	18,9	14,9	8,4
	Пп	0,9	-1,1	-8,6	-7,3	-3,1
Кнез Село	Н	11,9	10,1	9	7,8	6,2
	М	7,3	10,4	12,8	14,7	13,5
	пп	4,6	-0,3	-3,8	-6,9	-7,3
Коритњак	Н	12,1	33,3	20	0	0
	М	12,1	6,7	40	100	0
	Пп	0	26,6	-20	-100	0
Кравље	Н	10,2	4,6	5,6	4,2	3,7
	М	7,2	10,8	12,6	19,3	31,2
	Пп	3	-6,2	-7	-15,1	-27,5
Куновица	Н	7,7	8,6	2,2	2,1	1,2
	М	10,8	11	22,7	41,8	59,4
	Пп	-3,1	-2,4	-20,5	-39,7	-58,2
Лазарево Село	Н	20,2	9,6	9,9	10,4	9,7
	М	11	12,7	12,8	18,9	12
	Пп	9,2	-3,1	-2,9	-8,5	-2,3
Крушце	Н	14,7	14,2	9,2	11,4	6,8
	М	7,1	9,6	8,1	12,2	13,3
	Пп	7,6	4,5	1,1	-0,8	-6,5
Лалинац	Н	13,3	12,4	11,7	9,4	9,1
	М	7,1	8,6	12,1	13,1	14,5
	Пп	6,2	3,8	-0,4	-3,7	-5,4
Лесковик	Н	16,4	10,8	9,5	9	4
	М	6	7,9	13,4	8	7,3
	Пп	10,4	2,9	-3,9	1	-3,3
Малча	Н	8,9	10,2	9	8,3	6,8
	М	9,4	8,1	13,5	16,6	21,1
	Пп	-0,5	2,1	-4,5	-8,3	-14,3
Манастир	Н	11,7	5,9	0	200	0
	М	15,6	17,6	200	150	0
	Пп	-3,9	-11,7	-200	50	0
Медошевац	Н	19,6	14	12,8	10,5	8,1
	М	4,8	5,3	6,7	8,4	10,2
	пп	14,8	8,7	6,1	2,1	-2,1
Мезграја	Н	10,5	13,1	13,1	10,3	8,7
	М	12	13,6	17,1	17,3	13,2
	Пп	-1,5	-0,5	-4	-7	-4,5
Миљковац	Н	10,4	8	9,5	8,9	2,3
	М	12,7	15,1	19,3	28,4	34,4
	Пп	-2,3	-7,1	-9,8	-19,5	-32,1
Мрамор	Н	11,9	11,6	11,1	11,1	10,8
	М	7,4	9,5	12,8	13,4	14,7
	Пп	4,5	2,1	-1,7	-2,3	-3,9

		1963-1970.	1971-1980.	1981-1990.	1991-2000.	2001-2005.
М. Поток	Н	15,5	12,4	16,1	4	3,8
	М	5,1	11,3	11,8	14,8	18,9
	Пп	10,4	1,1	4,3	-10,8	-15,1
Никола Тесла	Н	0	0,1	0,8	4,5	4,4
	М	0	0,2	1,9	4,2	5,4
	Пп	0	-0,1	-1,1	0,3	-1
Ниш	Н	18,6	16,6	14,2	11,8	11,3
	М	6,6	6,2	7,2	9,9	11,8
	Пп	12	10,4	7	1,9	-0,5
Нишка Бања	Н	26,2	14,4	12,9	9,8	10,2
	М	9,7	8	7,9	10,2	14,3
	пп	16,5	6,4	5	-0,4	-4,1
Ореовац	Н	14,7	8,4	10	6,1	4,3
	М	12,3	11,4	15,2	20,2	24,3
	Пп	2,4	-3	-5,2	-14,1	-20
Острвица	Н	15	11,5	10,2	11,6	7,6
	М	10,4	12,7	18,1	19,7	25,3
	Пп	4,6	-1,2	-7,9	-8,1	-17,7
Палиграце	Н	8,2	5,4	6,3	7,2	5,1
	М	7,3	8,4	17,3	23,5	25,9
	Пп	0,9	-3	-11	-16,3	-20,8
Палџина	Н	9,1	8,6	9,2	7,2	7,2
	М	7,7	10,5	22,5	22,5	18,1
	Пп	-1,4	-1,9	-13,3	-15,3	-10,9
Паси Пољана	Н	16,1	14,7	11,4	10,6	10,3
	М	7,4	8	8,3	8,2	11,3
	Пп	8,7	6,7	3,1	2,4	-1
Пасјача	Н	9,5	5,8	7,3	5,3	4
	М	9,5	13,8	23	22,6	26,4
	Пп	0	-8	-15,7	-17,3	-22,4
Поповац	Н	15,2	13,8	12,4	10,3	9,9
	М	8,2	8,3	8,9	10,8	12,7
	Пп	7	5,5	3,5	-0,5	-2,8
Прва Кутина	Н	13,7	13,3	10,4	5,8	3,7
	М	7,6	8,8	10,2	8,8	7
	Пп	6,1	4,5	0,2	-3	-3,3
Просек	Н	13,7	12,2	10,8	7	8,8
	М	8,8	11,4	9,2	9,1	13,4
	Пп	4,9	0,8	1,6	-2,1	-4,6
Равни До	Н	12,6	6,7	7,7	6,4	3,9
	М	7,1	11,8	16,6	27	38,8
	пп	5,5	-5,1	-8,9	-20,6	-34,9
Радикина Бара	Н	12,3	11,1	14,7	7,2	22,9
	М	8,1	19,2	26,6	32	25,7
	Пп	4,2	-8,1	-11,9	-24,8	-2,8

		1963-1970.	1971-1980.	1981-1990.	1991-2000.	2001-2005.
Раутово	Н	8,2	4,3	12,4	5,5	0
	М	8,6	14,6	35,4	54,6	105,6
	Пп	-0,4	-10,3	-23	-49,1	-105,6
Рујник	Н	14,8	12,8	11,4	8,8	9,1
	М	4,9	8,4	13	5,7	5,2
	Пп	9,9	4,4	-1,6	3,1	3,9
Сечаница	Н	108	9,7	11,1	5,7	5,1
	М	9	10,3	12,4	16,6	14
	Пп	1,8	-0,6	-1,3	-10,9	-8,9
Сићево	Н	15,9	9,2	8,2	67	4,9
	М	162	12,1	14,3	15,5	19
	Пп	-0,3	-2,9	-6,1	-8,8	-14,1
Суви До	Н	21,6	17,7	13,5	11,2	8,9
	М	8,2	9	6,5	7,8	11,9
	Пп	13,4	8,7	7	3,4	-3
Суповац	Н	7,4	9,9	125	6,7	7,2
	М	9,7	15,1	15,6	25,7	13,4
	пп	-2,3	-5,2	-3,1	-19	-6,2
Трупале	Н	10,6	11,7	10,2	8,6	7,1
	М	8,5	10,4	11,5	12,2	14,2
	Пп	2,1	1,3	-1,3	-3,6	-7,1
Хум	Н	15,6	13,6	11,4	9,1	8,5
	М	7,7	8,9	9,2	10	9,1
	Пп	7,9	4,7	2,2	-0,9	-0,6
Церје	Н	15,1	8,6	6,5	7,2	9,2
	М	8,1	11,3	18	23,4	24,8
	Пп	7	-2,7	-11,5	-16,2	-15,2
Чамурлија	Н	13,4	14,9	12,9	11,06	10,1
	М	6,7	6,4	10,4	8,9	5,8
	Пп	6,7	8,5	2,5	2,7	1,4
Чокот	Н	13,5	16,8	10,3	11,6	10,1
	М	6,6	6,9	9,3	10,7	9,9
	Пп	6,9	9,9	1	0,9	0,2
Чукљеник	Н	13,9	8,6	8,6	9,5	5,4
	М	6,8	8,6	13,3	21,2	23,8
	Пп	7,1	0	-4,7	-11,7	-18,4
Општина укупно	Н	16,3	15,4	13,6	10,7	10
	М	6,8	6,9	8,1	10,3	11,7
	Пп	9,5	8,5	5,6	0,4	-1,7

Прилог 8. Умрла одојчад у општинама Нишавског округа у периоду од 1976. до 2004. године

	1976.		1981.		1986.		1991.		1996.		2001.		2004.	
	Број	На 1000 живорођених	Број	На 1000 живорођених	Број	На 1000 живорођених	Број	На 1000 живорођених	Број	На 1000 живорођених	Број	На 1000 живорођених	Број	На 1000 живорођених
Централна Србија	2.320	27,4	1.894	23,1	1.748	22,1	1.039	17,2	930	15,3	607	10,4	490	8,5
Нишавски округ	169	31,2	109	29,1	117	24,8	64	15,0	86	22,0	45	12,1	31	8,6
Алексинач	42	51,2	14	18,6	22	30,2	15	24,5	34	59,2	9	16,4	6	10,8
Гацин Хан	5	37,9	1	9,7	3	31,9	2	27,4	3	48,4	2	39,2	-	0
Дољевац	12	44,3	11	44,9	11	42,8	1	3,9	4	17,2	-	-	3	18,8
Мерошина	8	26,0	4	20,2	2	10,5	3	16,9	2	12,6	2	13,5	-	0
Град Ниш	92	26,0	72	20,5	72	22,7	40	13,7	41	15,4	31	12,0	22	8,5
Ражањ	5	33,8	3	27,3	3	24,4	-	-	1	9,7	1	10,8	-	
Сврљиг	5	25,0	4	22,6	4	25,5	3	29,0	1	8,5	-	-	-	0

Прилог 9 Живорођени у општинским центрима и сеоским насељима Нишавског округа у периоду од 1963. до 2005. године

	Број живорођених			Општа стопа наталитета		
	Укупно	Општински центар	Сеоско насеље	Укупно	Општински центар	Сеоско насеље
1963.	4.839	1.894	2.945	14,8	20	12,7
1964.	4.803	2.058	2.745	14,7	21,7	11,8
1965.	6.007	2.421	3.586	17,4	21,7	11,8
1966-1970.	28.779	13.503	15.276	16,7	22,3	13,6
1971-1975.	25.273	12.849	12.424	13,9	17,5	11,5
1976-1980.	25.808	14.899	10.909	13,7	17,8	10,3
1981-1985.	25.115	14.664	9.451	12,8	15,7	9,2
1986-1990.	22.763	13.909	8.854	11,5	14,2	8,9
1991-1995.	22.516	14.712	7.804	14,4	11,4	8,9
1996-2000.	20.370	13.380	6.990	12,9	10,3	7,5
2001.	3.687	2.804	883	9,4	13,4	4,8
2002.	3.056	2.269	787	7,8	10,8	4,3
2003.	3.494	2.325	1.169	8,9	11,1	6,4
2004.	3.691	2.415	1.276	9,4	11,6	6,9
2005.	3.524	2.386	1.138	9	11,4	6,2

Прилог 10. Природни прираштај у општинским центрима и сеоским насељима Нишавског округа у периоду од 1963. до 2005. године

	Природни прираштај			Стопа природног прираштаја		
	Укупно	Општински центар	Сеоско насеље	Укупно	Општински центар	Сеоско насеље
1963.	2.200	1.177	1.023	6,7	11,8	4,4
1964.	2.038	1.278	760	6,2	13,5	3,3
1965.	3.253	1.629	1.634	9,4	13,5	7,3
1966-1970.	14.379	8.996	5.383	8,4	14,8	4,8
1971-1975.	8.392	7.396	996	4,6	10,1	0,9
1976-1980.	8.834	9.132	-298	4,7	10,9	-0,3
1981-1985.	5.098	7.690	-3.595	2,6	8,2	-3,5
1986-1990.	1.454	5.791	-4.337	0,7	5,9	-4,4
1991-1995.	-1.557	1.059	-2.616	-0,8	4,2	-5,6
1996-2000.	-5.375	-5.097	-273	-2,8	-1,2	-7,2
2001.	-1.593	420	-2.013	-4,1	2,0	-11,0
2002.	-2.251	-217	-2.034	-5,7	-1,1	-11,1
2003.	-1.835	-126	-1.709	-4,5	-0,6	-9,3
2004.	-1.574	-36	-1.589	-4,0	-0,1	-8,8
2005.	-2.073	-465	-1.608	-5,3	-2,2	-8,8

*Прилог 11. Умрли у општинским центрима и сеоским насељима Нишавског округа
у периоду од 1963. до 2005. године*

	Број умрлих			Општа стопа морталитета		
	Укупно	Општински центар	Сеоско насеље	Укупно	Општински центар	Сеоско насеље
1963.	2.639	717	1.922	8.1	8.2	8.3
1964.	2.765	780	1.985	8.5	8.2	8.5
1965.	2.744	792	1.952	8	6.5	8.7
1966-1970.	14.400	4.507	9.893	8.3	7.5	8.8
1971-1975.	16.881	5.453	11.428	9.3	7.4	10.6
1976-1980.	16.974	5.767	11.207	9	6.9	10.6
1981-1985.	20.020	6.974	13.046	10.2	7.5	12.7
1986-1990.	21.309	8.118	13.191	10.8	8.3	13.3
1991-1995.	24.073	10.420	13.653	12.2	10.2	14.3
1996-2000.	25.745	12.087	13.658	13.1	11.7	14.7
2001.	5.280	2.384	2.896	13.5	11.4	15.8
2002.	5.307	2.486	2.821	13.5	11.9	15.4
2003.	5.329	2.451	2.878	13.4	11.7	15.7
2004.	5.265	2.400	2.865	13.4	11.5	15.7
2005.	5.597	2.851	2.746	14.3	13.6	15

Прилог 12. Однос броја бракова првог и бракова вишег реда код мушкараца

	Република Србија						Војводина						Нишавски округ					
	Женско			Мушко			Женско			Мушко			Женско			Мушко		
	I	II	III	I	II	III	I	II	III	I	II	III	I	II	III	I	II	III
1990.	89,85	9,38	0,77	88,28	10,57	1,14	84,85	13,75	1,40	84,06	14,40	1,54						
1991.	89,70	9,48	0,82	88,34	10,63	1,03	84,05	14,19	1,76	83,74	14,59	1,67	88,34	10,95	0,71	86,04	12,85	1,10
1992.	90,73	8,65	0,62	89,40	9,54	1,06	85,64	13,03	1,32	85,35	12,96	1,69	90,41	8,91	0,68	88,08	10,95	0,98
1993.	91,21	8,16	0,63	90,08	9,01	0,91	86,42	12,24	1,34	86,08	12,29	1,63	90,62	8,80	0,58	87,99	11,39	0,63
1994.	92,17	7,29	0,55	77,20	8,14	0,82	86,55	12,37	1,08	86,52	12,03	1,45	91,49	7,61	0,90	88,92	10,18	0,90
1995.	90,64	8,62	0,74	89,06	9,95	0,99	85,28	13,45	1,28	85,23	13,14	1,63	90,28	9,02	0,70	87,18	11,98	0,85
1996.	90,22	9,09	0,68	88,64	10,35	1,01	85,09	13,42	1,48	84,87	13,48	1,65	88,19	10,76	1,04	86,31	12,25	1,44
1997.	90,05	9,24	0,71	88,36	10,59	1,05	84,97	13,78	1,25	84,64	13,62	1,74	88,33	11,03	0,64	86,65	13,59	0,98
1998.	87,57	11,49	0,95	85,85	12,83	1,32	84,41	14,27	1,32	84,15	14,14	1,72	88,47	10,99	0,54	86,02	12,79	1,20
1999.	88,09	10,99	0,92	86,36	12,38	1,25	85,19	13,18	1,63	85,16	13,33	1,52	90,01	9,08	0,91	87,17	11,41	1,42
2000.	87,65	11,44	0,92	86,25	12,45	1,29	85,22	13,42	1,36	81,73	13,78	1,35	89,21	10,00	0,80	87,81	10,94	1,25
2001.	87,77	11,26	0,97	85,80	12,89	1,31	85,66	13,05	1,29	84,57	14,09	1,34	89,29	10,00	0,71	87,66	11,30	1,03
2002.	87,18	11,91	0,91	85,68	13,01	1,31	85,12	13,59	1,29	85,00	13,52	1,48	88,58	10,82	0,60	86,62	11,97	1,40
2003.	87,41	11,70	0,89	85,89	12,72	1,39	85,82	12,93	1,25	85,14	13,19	1,66	88,35	10,57	1,08	87,01	11,50	1,49
2004.	86,86	12,12	1,02	85,26	13,32	1,42	85,30	13,35	1,35	84,51	14,14	1,35	88,80	10,25	0,96	86,46	12,40	1,14
2005.	87,73	11,16	1,11	86,02	12,38	1,59	85,36	12,91	1,73	84,58	13,42	2,00	89,66	9,61	0,73	86,93	11,76	1,31
2006.	87,63	11,29	1,07	85,90	12,95	1,41	85,53	12,93	1,53	84,26	14,11	1,63	88,94	9,70	1,36	87,00	11,11	1,89
Свега	89,25	9,94	0,81	86,65	11,12	1,16	85,32	13,29	1,39	84,68	13,54	1,59	89,35	9,85	0,80	86,09	11,76	1,17

Прилог 13. Раније брачно стање

	Србија						Војводина						Нишавски округ					
	М			Ж			М			Ж			М			Ж		
	Н	У	Р	Н	У	Р	Н	У	Р	Н	У	Р	Н	У	Р	Н	У	Р
1990.	88,28	2,44	9,27	89,85	1,61	8,54	84,06	3,18	12,76	84,85	2,54	12,61						
1991.	88,34	2,43	9,23	89,70	1,65	8,65	83,74	3,27	12,99	84,05	2,84	13,11	86,04	3,18	10,78	88,34	1,99	9,67
1992.	89,40	2,04	8,56	90,73	1,52	7,75	85,35	2,71	11,94	85,64	2,58	11,77	88,08	3,48	8,44	90,41	2,08	7,51
1993.	90,08	1,90	8,02	91,21	1,36	7,44	86,08	3,06	10,86	86,42	2,44	11,14	87,99	3,08	8,93	90,62	1,16	8,22
1994.	89,59	1,91	8,49	90,91	1,46	7,63	86,52	2,60	10,88	86,55	2,62	10,83	88,92	1,89	9,19	91,49	1,40	7,12
1995.	89,06	2,07	8,87	90,64	1,45	7,91	85,23	3,00	11,77	85,28	2,94	11,79	87,18	2,58	10,24	90,28	1,36	8,36
1996.	88,64	2,36	9,00	90,22	1,58	8,19	84,87	3,11	12,03	85,09	2,87	12,03	86,31	3,82	9,87	88,19	1,93	9,87
1997.	88,36	2,39	9,25	90,05	1,75	8,21	84,64	3,39	11,97	84,97	3,01	12,02	85,43	3,45	11,13	88,33	2,22	9,45
1998.	85,85	2,57	11,58	87,57	1,95	10,48	84,15	3,17	12,68	84,41	2,93	12,66	86,02	3,48	10,50	88,47	1,80	9,74
1999.	86,36	2,32	11,32	88,09	1,80	10,12	85,16	2,76	12,08	85,19	2,63	12,18	87,17	2,16	10,67	90,01	1,70	8,29
2000.	86,25	2,27	11,47	87,65	1,72	10,63	84,86	2,66	12,48	85,22	2,55	12,23	87,81	2,35	9,85	89,21	1,45	9,35
2001.	85,80	2,42	11,78	87,77	1,71	10,52	84,57	2,86	12,57	85,66	2,49	11,85	87,66	2,72	9,62	89,29	1,30	9,40
2002.	85,68	2,18	12,13	87,18	1,77	11,05	85,00	2,68	12,33	85,12	2,41	12,47	86,62	2,05	11,32	88,58	1,35	10,07
2003.	85,89	2,05	12,06	87,41	1,49	11,10	85,14	2,48	12,38	85,82	2,36	11,82	87,01	1,85	11,14	88,35	1,39	10,27
2004.	85,26	2,25	12,49	86,86	1,66	11,48	84,51	2,69	12,80	85,30	2,16	12,54	86,46	1,86	11,68	88,80	1,20	10,01
2005.	86,02	2,01	11,97	87,73	1,59	10,68	84,58	2,59	12,83	85,36	2,40	12,24	86,93	2,26	10,81	89,66	0,89	9,45
2006.	85,90	1,90	12,20	87,63	1,52	10,85	84,26	2,49	13,26	85,53	2,36	12,10	87,00	1,42	11,58	88,94	1,00	10,06
Укупно	87,60	2,20	10,20	89,13	1,61	9,26	84,87	2,87	12,27	85,32	2,59	12,08	87,07	2,63	10,30	89,35	1,53	9,13

**Прилог 14. Средња старост мушкарца и жене приликом развода брака
од 1971. до 2007**

	Србија	Војводина	Нишавски Округ	Србија	Војводина	Нишавски Округ
	Жене			Мушкарци		
1971.	32,80	33,5	36,5	36,10	37,1	38,9
1981.	34,10	34,2	36,3	37,40	37,4	38,8
1991.	35,40	35,90	36,10	38,70	39,10	38,8
1992.	35,30	35,50	35,00	38,60	38,80	38,7
1993.	35,10	35,50	35,10	38,50	39,00	38,90
1994.	35,20	35,80	34,90	38,70	39,30	38,70
1995.	35,50	35,70	36,30	39,10	39,20	40,30
1996.	35,50	35,80	36,80	39,10	39,40	39,20
1997.	35,90	36,40	35,30	39,40	39,90	40,60
1998.	36,50	36,90	36,50	39,90	40,40	40,80
1999.	36,40	36,60	37,60	39,90	40,20	40,40
2000.	36,90	37,20	36,70	40,40	40,70	40,20
2001.	37,00	37,10	36,60	40,50	40,60	40,00
2002.	37,40	37,70	36,80	40,80	41,20	40,50
2003.	37,30	37,40	36,20	40,70	40,80	39,90
2004.	37,60	38,10	37,20	41,00	41,60	41,10
2005.	37,90	37,90	39,80	41,60	41,40	42,80
2006.	37,70	37,90	38,70	41,30	41,70	41,80
2007.	38,10	38,10	38,80	41,70	41,60	42,00

**Прилог 15. Становништво Нишавског округа по
великим старосним групама 1991. године**

	Укупан број становника	Становништво према старости								Непо- знато
		0-19		20-39		40-59		60 и више		
		Број	%	Број	%	Број	%	Број	%	
Република Србија	9.778.991	2.953.350	30,5	2.804.518	29,0	2.365.601	24,4	1.552.052	16,0	103.468
Централна Србија	5.808.906	1.491.737	26,1	1.642.267	28,7	1.536.532	26,9	1.047.594	18,3	90.774
Војводина	2.013.889	517.803	25,7	576.137	28,6	542.407	26,9	367.569	18,3	9.973
Нишавски округ	396.043	96.402	24,5	107.512	27,3	111.975	28,4	78.136	19,8	2.018
Алексинач	63.844	15.182	23,9	16.090	25,3	17.129	27,0	15.155	23,8	288
Гацин Хан	12.990	1.992	15,4	2.511	19,4	3.684	28,6	4.726	36,6	74
Дољевац	20.662	5.061	24,6	5.537	26,9	5.748	27,9	4.227	20,6	89
Мерошина	16.139	3.756	23,3	3.873	24,1	4.643	28,9	3.813	23,7	54
Град Ниш	248.086	64.442	26,1	72.256	29,3	70.765	28,7	39.304	15,9	1.319
Ражањ	13.582	2.415	17,9	2.939	21,8	3.802	28,1	4.356	32,2	70
Сврљиг	20.740	3.554	17,2	4.306	20,9	6.201	30,1	6.555	31,8	124

**Прилог 16. Становништво Нишавског округа по великим
старосним групама 2002. године**

	Укупан број становника	Становништво према старости								Непо- знато
		0-19		20-39		40-59		60 и више		
		Број	%	Број	%	Број	%	Број	%	
Република Србија	7.498.001	1.672.412	22,4	1.979.451	26,6	2.113.919	28,4	1.684.289	22,6	47.930
Централна Србија	5.466.009	1.212.430	22,4	1.433.543	26,4	1.532.085	28,2	1.248.592	23,0	39.359
Војводина	2.031.992	459.982	22,7	545.908	27,0	581.834	28,8	435.697	21,5	8.571
Нишавски округ	381.757	80.424	21,2	98.262	25,5	107.377	28,4	92.899	24,5	2.795
Алексинач	57.749	12.082	21,1	13.778	24,1	15.557	27,2	15.793	27,6	539
Гаџин Хан	10.464	1.433	13,9	1.824	17,6	2373	23,0	4.696	45,5	138
Дољенаи	19.561	4.361	22,4	5.025	25,8	5.079	26,1	5.021	25,7	75
Мерошина	14.812	3.155	21,5	3.447	23,5	3.650	24,9	4.411	30,1	149
1 рад Ниш	250.518	54.992	22,1	68.731	27,6	72.959	29,3	52.308	21,0	1.528
Ражањ	11.369	1.893	16,6	2.198	19,3	3.073	27,0	4.105	36,1	100
Сврљиг	17.284	2.508	14,7	3.259	19,2	4.686	27,5	6.565	38,6	266

Прилог 17. Становништва Нишавског округа по петогодишњим старосним групама по попису 1971. године

		Укупно	0-4	5-9	10-14	15-19	20-24	25-29	30-34	35-39	40-44	45-49	50-54	55-59	60-64	65-69	70-74	75+
Нишавски округ	Укупно	361.313	22.659	23.907	26.040	33.420	31.582	22.837	28.076	32.176	32.144	27.296	16.054	15.838	17.349	13.844	9.319	8.772
	Мушко	178.688	11.510	12.114	13.415	17.134	16.244	11.523	14.102	16.023	15.531	12.782	7.563	7.372	8.571	6.905	4.336	3.563
	Женско	182.625	11.149	11.793	12.625	16.286	15.338	11.314	13.974	16.153	16.613	14.514	8.491	8.466	8.778	6.939	4.983	5.209
Ниш	Укупно	192.528	13.072	13.809	14.472	18.431	18.455	13.809	16.504	18.259	17.304	14.244	7.654	7.131	6.981	5.376	3.646	3.381
	Мушко	95.201	6.666	7.022	7.439	9.315	9.107	6.836	8.310	9.223	8.404	6.920	3.684	3.330	3.407	2.529	1.667	1.342
	Женско	97.327	6.406	6.787	7.033	9.116	9.348	6.973	8.194	9.036	8.900	7.324	3.970	3.801	3.574	2.847	1.979	2.039
Алексинач	Укупно	65.533	3.618	3.724	4.564	5.832	5.278	3.280	4.390	5.438	5.969	5.204	3.328	3.429	3.897	3.177	2.133	2.272
	Мушко	32.360	1.829	1.868	2.359	2.971	2.858	1.653	2.183	2.723	2.960	2.353	1.595	1.594	1.895	1.650	987	882
	Женско	33.173	1.789	1.856	2.205	2.861	2.420	1.627	2.207	2.715	3.009	2.851	1.733	1.835	2.002	1.527	1.146	1.390
Гацин Хан	Укупно	19.917	1.063	1.280	1.538	1.749	1.316	939	1.297	1.544	1.711	1.459	933	1.105	1.489	1.160	751	583
	Мушко	9.877	555	639	782	933	737	487	612	713	795	650	419	529	794	631	361	240
	Женско	10.040	508	641	756	816	579	452	685	831	916	809	514	576	695	529	390	343
Дољевац	Укупно	20.078	1.466	1.532	1.501	1.827	1.655	1.276	1.649	1.770	1.711	1.378	829	841	982	792	438	431
	Мушко	10.121	741	786	790	943	915	697	849	891	833	615	378	404	462	396	219	202
	Женско	9.957	725	746	711	884	740	579	800	879	878	763	451	437	520	396	219	229
Мерошина	Укупно	19.845	1.374	1.455	1.395	1.836	1.616	1.166	1.513	1.689	1.671	1.374	942	944	1.045	856	598	371
	Мушко	9.925	698	735	718	971	905	647	788	810	799	649	419	413	532	444	261	136
	Женско	9.920	676	720	677	865	711	519	725	879	872	725	523	531	513	412	337	235
Ражањ	Укупно	17.077	786	779	939	1.448	1.245	892	999	1.336	1.513	1.514	945	985	1.190	1.061	724	721
	Мушко	8.369	378	386	486	780	673	469	500	653	713	679	430	453	605	530	351	283
	Женско	13.500	637	650	790	1.076	968	741	864	1.130	1.238	1.207	785	754	889	697	539	535
Сврљиг	Укупно	26.335	1.280	1.328	1.631	2.297	2.017	1.475	1.724	2.140	2.265	2.123	1.423	1.403	1.765	1.422	1.029	1.013
	Мушко	12.835	643	678	841	1.221	1.049	734	860	1.010	1.027	916	638	649	876	725	490	478
	Женско	13.500	637	650	790	1.076	968	741	864	1.130	1.238	1.207	785	754	889	697	539	535

Прилог 18. Становништва Нишавског округа по петогодишњим старосним групама по попису 1991. године

		Укупно	0-4	5-9	10-14	15-19	20-24	25-29	30-34	35-39	40-44	45-49	50-54	55-59	60-64	65-69	70-74	75+	Непознато
Нишавски округ	Укупно	395.103	21.974	24.011	25.249	25.168	24.371	24.777	26.620	31.754	31.130	22.945	28.208	29.983	27.972	21.734	11.237	16.102	1.868
	Мушко	196.437	11.196	12.260	13.097	12.856	12.223	12.452	13.601	16.173	15.994	11.470	14.152	14.731	13.256	9.857	5.056	7.061	1.002
	Женско	198.666	10.778	11.751	12.152	12.312	12.148	12.325	13.019	15.581	15.136	11.475	14.056	15.252	14.716	11.877	6.181	9.041	866
Ниш	Укупно	246.374	14.547	16.181	16.809	16.453	15.902	16.750	17.860	21.263	20.825	14.901	17.305	17.395	15.000	11.485	5.332	7.095	1.271
	Мушко	121.631	7.426	8.254	8.697	8.383	7.789	8.187	8.916	10.512	10.402	7.406	8.752	8.629	7.081	5.221	2.397	2.935	644
	Женско	124.743	7.121	7.927	8.112	8.070	8.113	8.563	8.944	10.751	10.423	7.495	8.553	8.766	7.919	6.264	2.935	4.160	627
Алексинач	Укупно	63.750	3.428	3.723	3.965	4.066	3.659	3.511	4.072	4.848	4.724	3.184	4.264	4.957	5.205	4.181	2.318	3.503	142
	Мушко	31.392	1.745	1.908	2.035	2.042	1.865	1.769	2.140	2.519	2.489	1.580	2.097	2.402	2.442	1.795	1.026	1.409	129
	Женско	32.358	1.683	1.815	1.930	2.024	1.794	1.742	1.932	2.329	2.235	1.604	2.167	2.555	2.763	2.386	1.292	2.094	13
Гацин Хан	Укупно	12.990	461	502	469	560	657	600	622	632	623	623	1.053	1.388	1.569	1.232	696	1.229	74
	Мушко	6.617	246	274	244	298	388	368	380	377	343	321	496	638	749	565	302	590	38
	Женско	6.373	215	228	225	262	269	232	242	255	280	302	557	750	820	667	394	639	36
Дољевац	Укупно	20.662	1.232	1.211	1.292	1.326	1.415	1.346	1.299	1.477	1.459	1.172	1.534	1.583	1.503	1.142	639	943	89
	Мушко	10.633	621	626	704	692	722	725	719	811	822	630	784	793	713	482	288	461	40
	Женско	10.029	611	585	588	634	693	621	580	666	637	542	750	790	790	660	351	482	49
Мерошина	Укупно	18.041	1.084	960	1.080	1.084	1.106	1.092	1.005	1.161	1.180	985	1.448	1.549	1.477	1.116	661	951	102
	Мушко	9.188	543	494	556	563	590	617	547	653	656	531	749	753	696	483	276	426	55
	Женско	8.853	541	466	524	521	516	475	458	508	524	454	699	796	781	633	385	525	47
Ражањ	Укупно	12.546	483	563	639	730	639	582	694	1.024	852	835	1.026	1.200	1.149	808	522	734	66
	Мушко	6.612	229	281	337	378	344	300	362	547	493	360	457	569	631	518	290	483	33
	Женско	5.934	254	282	302	352	295	282	332	477	359	475	569	631	518	290	232	251	33
Сврљиг	Укупно	20.740	739	871	995	949	993	896	1.068	1.349	1.467	1.245	1.578	1.911	2.069	1.770	1.069	1.647	124
	Мушко	10.364	386	423	524	500	525	486	537	754	789	642	817	947	944	793	477	757	63
	Женско	10.376	353	448	471	449	468	410	531	595	678	603	761	964	1.125	977	592	890	61

Прилог 19. Становништва Нишавског округа по петогодишњим старосним групама по попису 2002. године

		Укупно	0-4	5-9	10-14	15-19	20-24	25-29	30-34	35-39	40-44	45-49	50-54	55-59	60-64	65-69	70-74	75+	Непознато
Нишавски округ	Укупно	381.757	16.289	19.374	21.059	23.702	24.945	25.166	23.770	24.381	25.376	30.539	30.342	21.120	24.370	25.162	21.226	22.141	2.795
	Мушко	187.780	8.299	9.921	10.668	12.160	12.752	12.690	11.862	12.055	12.814	15.346	15.282	10.458	11.807	11.922	9.473	8.936	1.335
	Женско	193.977	7.990	9.453	10.391	11.542	12.193	12.476	11.908	12.326	12.562	15.193	15.060	10.662	12.563	13.240	11.753	13.205	1.460
Ниш	Укупно	250.518	10.997	13.068	14.362	16.565	17.463	17.570	16.540	17.158	17.630	20.764	20.568	13.997	14.896	14.660	11.236	11.516	1.528
	Мушко	122.339	5.584	6.713	7.230	8.502	8.824	8.660	8.063	8.307	8.673	10.188	10.117	6.845	7.148	7.068	4.947	4.705	765
	Женско	128.179	5.413	6.355	7.132	8.063	8.639	8.910	8.477	8.851	8.957	10.576	10.451	7.152	7.748	7.592	6.289	6.811	763
Алексинач	Укупно	57.749	2.424	2.956	3.204	3.498	3.621	3.581	3.331	3.245	3.681	4.569	4.454	2.853	3.779	4.086	3.941	3.987	539
	Мушко	28.391	1.204	1.494	1.635	1.806	1.850	1.857	1.714	1.611	1.921	2.314	2.308	1.419	1.793	1.893	1.776	1.551	245
	Женско	29.358	1.220	1.462	1.569	1.692	1.771	1.724	1.617	1.634	1.760	2.255	2.146	1.434	1.986	2.193	2.165	2.436	294
Гацин Хан	Укупно	10.464	306	338	386	403	397	430	481	516	540	623	607	603	1.021	1.239	1.229	1.207	138
	Мушко	5.258	148	157	210	207	235	232	279	304	308	380	336	303	488	560	554	501	56
	Женско	5.206	158	181	176	196	162	198	202	212	232	243	271	300	533	679	675	706	82
Дољевац	Укупно	19.561	935	1.113	1.186	1.127	1.231	1.239	1.251	1.304	1.229	1.373	1.395	1.082	1.358	1.363	1.102	1.198	75
	Мушко	10.021	501	570	612	574	647	665	643	691	690	729	761	584	700	622	506	487	39
	Женско	9.540	434	543	574	553	584	574	608	613	539	644	634	498	658	741	596	711	36
Мерошина	Укупно	14.812	687	830	833	805	849	899	842	857	804	998	1.025	823	1.112	1.229	1.059	1.011	149
	Мушко	7.569	347	436	425	420	455	488	449	471	439	557	553	421	567	564	485	425	67
	Женско	7.243	340	394	408	385	394	411	393	386	365	441	472	402	545	665	574	586	82
Ражањ	Укупно	11.369	436	481	443	533	523	629	542	504	614	907	911	641	809	986	1.015	1.295	100
	Мушко	5.568	237	249	220	261	270	351	292	260	321	467	469	315	396	443	479	495	43
	Женско	5.801	199	232	223	272	253	278	250	244	293	440	442	326	413	543	536	800	57
Сврљиг	Укупно	17.284	504	588	645	771	861	818	783	797	878	1.305	1.382	1.121	1.395	1.599	1.644	1.927	266
	Мушко	8.635	278	302	336	390	471	437	422	411	462	711	738	571	715	772	726	773	120
	Женско	8.649	226	286	309	381	390	381	361	386	416	594	644	550	680	827	918	1.154	146

Прилог 20. Лица на привременом боравку у иностранству према земљама 1981.

	Алексинач		Гаџин Хан		Дољевац		Мерошина		Ниш		Ражањ		Сврљиг	
	Број	%	Број	%	Број	%	Број	%	Број	%	Број	%	Број	%
Укупно	1.714	100	527	100	372	100	437	100	3.829	100	443	100	366	100
Аустрија	410	23,92	296	56,17	65	17,47	102	23,34	249	6,5	97	21,9	47	12,84
Француска	124	7,23	42	7,97	49	13,17	84	19,22	407	10,63	120	27,09	50	13,66
Немачка	702	40,96	88	16,7	200	53,76	121	27,69	1.825	47,66	93	20,99	187	51,09
Швајцарска	305	17,79	42	7,97	10	2,69	69	15,79	237	6,19	118	26,64	11	3,01
Шведска	43	2,51	31	5,88	18	4,84	34	7,78	504	13,16	0	0	15	4,1
Бенелукс	23	1,34	3	0,57	6	1,61	1	0,23	135	3,53	3	0,68	0	0
Остале земље Европе	34	1,98	6	1,14	9	2,42	9	2,06	97	2,53	7	1,58	19	5,19
САД	10	0,58	10	1,9	1	0,27	4	0,92	64	1,67	0	0	1	0,27
Аустралија	23	1,34	4	0,76	2	0,54	6	1,37	108	2,82	3	0,68	24	6,56
Канада	2	0,12	2	0,38	3	0,81	1	0,23	98	2,56	0	0	0	0
Остале ваневропске земље	18	1,05	1	0,19	6	1,61	0	0	64	1,67	1	0,23	1	0,27
Непознато	20	1,17	2	0,38	3	0,81	6	1,37	41	1,07	1	0,23	11	3,01

Прилог 21. Лица на привременом боравку у иностранству према земљама 1991.

	Алексинач		Гаџин Хан		Дољевац		Мерошина		Ниш		Ражањ		Сврљиг	
	Број	%	Број	%	Број	%	Број	%	Број	%	Број	%	Број	%
Укупно	1.876	100	358	100	451	100	314	100	3.187	100	455	100	290	100
Аустрија	418	22,28	190	53,07	94	20,84	63	20,06	223	7	83	18,24	63	21,72
Француска	88	4,69	11	3,07	57	12,64	40	12,74	213	6,68	75	16,48	19	6,55
Немачка	464	24,73	61	17,04	183	40,58	99	31,53	1.206	37,84	58	12,75	141	48,62
Швајцарска	582	31,02	36	10,06	28	6,21	70	22,29	330	10,35	177	38,9	10	3,45
Шведска	58	3,09	11	3,07	24	5,32	19	6,05	307	9,63	6	1,32	7	2,41
Бенелукс	15	0,8	2	0,56	6	1,33	1	0,32	62	1,95	1	0,22	0	0
Остале земље Европе	58	3,09	2	0,56	16	3,55	7	2,23	120	3,77	7	1,54	9	3,1
САД	8	0,43	3	0,84	8	1,77	1	0,32	75	2,35	1	0,22	0	0
Аустралија	32	1,71	3	0,84	13	2,88	3	0,96	120	3,77	0	0	8	2,76
Канада	11	0,59	2	0,56	3	0,67	1	0,32	140	4,39	6	1,32	6	2,07
Остале ваневропске земље	7	0,37	0	0	3	0,67	0	0	24	0,75	3	0,66	2	0,69
Непознато	135	7,2	37	10,34	16	3,55	10	3,18	367	11,52	38	8,35	25	8,62

**Прилог 22. Аутохтоно и мигрантско становништво у општинама
Нишавског округа**

	Година пописа	Укупно	Аутохтоно		Мигрантско	
			укупно	%	укупно	%
Ниш	1961.	148.354	73.703	49,68	74.651	50,32
	1971.	193.509	84.273	43,55	109.236	56,45
	1981.	232.563	103.774	44,62	128.789	55,38
	1991.	248.086	147.406	59,42	100.680	40,58
	2002.	250.518	129.246	51,59	121.272	48,41
Алексинач	1961.	67.200	41.298	61,46	25.902	38,54
	1971.	66.082	36.348	55,00	29.734	45,00
	1981.	67.286	35.414	52,63	31.872	47,37
	1991.	63.844	44.193	69,22	19.651	30,78
	2002.	57.749	30.788	53,31	26.961	46,69
Гацин Хан	1961.	23.965	19.367	80,81	4.598	19,19
	1971.	19.974	15.387	77,04	4.587	22,96
	1981.	16.281	12.080	74,20	4.201	25,80
	1991.	12.990	10.066	77,49	2.924	22,51
	2002.	10.464	6.912	66,06	3.552	33,94
Дољевац	1961.	19.860	14.896	75,01	4.964	24,99
	1971.	20.228	14.655	72,45	5.573	27,55
	1981.	20.663	14.614	70,73	6.049	29,27
	1991.	20.662	10.631	51,45	10.031	48,55
	2002.	19.561	13.561	69,33	6.000	30,67
Мерошина	1961.	18.899	15.129	80,05	3.770	19,95
	1971.	19.881	13.986	70,35	5.895	29,65
	1981.	17.489	10.730	61,35	6.759	38,65
	1991.	16.139	9.852	61,04	6.287	38,96
	2002.	14.812	9.341	63,06	5.471	36,94
Ражањ	1961.	18.829	13.047	69,29	5.782	30,71
	1971.	17.113	11.534	67,40	5.579	32,60
	1981.	15.586	10.576	67,86	5.010	32,14
	1991.	13.582	9.499	69,94	4.083	30,06
	2002.	11.369	7.305	64,25	4.064	35,75
Сврљиг	1961.	30.260	22.866	75,57	7.394	24,43
	1971.	26.505	18.748	70,73	7.757	29,27
	1981.	24.242	15.796	65,16	8.446	34,84
	1991.	20.740	17.346	83,64	3.394	16,36
	2002.	17.284	10.384	60,08	6.900	39,92
Нишавски округ	1961.	327.367	200.306	61,2	127.061	38,8
	1971.	363.292	194.931	53,7	168.361	46,3
	1981.	394.110	202.984	51,5	191.126	48,5
	1991.	396.043	248.993	62,9	147.050	37,1
	2002.	381.757	207.537	54,4	174.220	45,6

Прилог 23. Порекло миграната и време досељавања по попису 2002. године

	Укупно	Досељено из:				
		другог места исте општине	друге општине Републике Србије	друге републике претходне Југославије	иностраништва	
Округ						
Укупно	174.220	49.609	106.389	15.606	1.230	1.386
1940-границе	3.148	1.190	1.695	221	19	23
1941-1945	2.762	1.033	1.324	367	24	14
1946-1960	30.089	9.493	18.953	1.387	31	225
1961-1970	34.169	8.349	23.261	2.296	26	237
1971-1980	30.580	6.995	21.013	2.033	282	257
1981-1990	25.237	6.629	16.130	1.990	333	155
1991-2002	33.255	8.032	17.577	6.785	456	405
непознато	14.980	7.885	6.436	527	59	70
Ниш						
Укупно	121.272	24.358	82.269	12.679	961	1.005
1940-границе	1.912	369	1.309	201	18	15
1941-1945	1.654	319	959	345	22	9
1946-1960	19.964	3.583	14.967	1.209	23	182
1961-1970	25.489	3.974	19.210	2.105	22	178
1971-1980	21.168	2.822	16.174	1.754	230	188
1981-1990	16.886	2.912	12.037	1.538	274	125
1991-2002	21.967	4.237	12.088	5.054	324	264
непознато	12.232	6.142	5.525	473	48	44
Алексинач						
Укупно	26.961	11.339	13.438	1.830	104	250
1940-границе	534	332	180	16	-	6
1941-1945	414	256	138	17	1	2
1946-1960	5.120	2.647	2.286	154	6	27
1961-1970	4.792	1.957	2.635	156	-	44
1971-1980	5.217	1.871	3.076	192	24	54
1981-1990	4.195	1.718	2.161	273	21	22
1991-2002	5.739	2.054	2.554	991	51	89
непознато	950	504	408	31	1	6

	Укупно	Досељено из:				
		другог места исте општине	друге општине Републике Србије	друге републике претходне Југославије	иностраништва	
Гаџин Хан						
Укупно	3.552	2.005	1.362	140	27	18
1940 и раније	98	71	26	-	-	1
1941-1945	97	68	28	-	-	1
1946-1960	755	527	222	2	1	3
1961-1970	569	400	161	3	-	5
1971-1980	434	268	152	9	2	3
1981-1990	586	323	245	13	4	1
1991-2002	846	250	466	111	17	2
непознато	167	98	62	2	3	2
Дољевац						
Укупно	6.000	1.970	3.680	257	47	46
1940 и раније	102	42	56	4	-	-
1941-1945	128	51	73	4	-	-
1946-1960	1.089	459	620	5	-	5
1961-1970	962	379	563	11	3	6
1971-1980	1.049	335	681	17	9	7
1981-1990	1.043	275	711	45	11	2
1991-2002	1.404	361	835	167	23	18
непознато	223	68	141	5	1	8
Мерошина						
Укупно	5.471	2.478	2.698	230	31	34
1940 и раније	130	82	47	-	-	1
1941-1945	165	98	65	1	-	1
1946-1960	1.161	962	462	3	-	4
1961-1970	795	467	325	1	1	1
1971-1980	773	336	399	26	8	4
1981-1990	765	247	451	48	5	4
1991-2002	1.336	316	832	138	16	14
непознато	346	240	97	3	1	5

	Укупно	Досељено из:				
		другог места исте општине	друге општине Републике Србије	друге републике претходне Југославије	иностраништва	
Ражањ						
Укупн	4.064	2.075	1.729	232	20	8
1940	199	142	56	-	1	-
1941-1945	156	110	46	-	-	-
1946-1960	929	645	273	9	-	2
1961-1970	542	342	192	8	-	-
1971-1980	572	269	279	19	4	1
1981-1990	560	213	301	42	3	1
1991-2002	926	249	517	148	9	3
непознато	180	105	65	6	3	1
Сврљиг						
Укупн	6.900	5.284	1.213	238	40	25
1940 и раније	173	152	21	-	-	-
1941-1945	148	131	15	-	1	1
1946-1960	1.071	940	123	5	1	2
1961-1970	1.020	830	175	12	-	3
1971-1980	1.367	1.094	252	16	5	-
1981-1990	1.203	941	224	22	16	-
1991-2002	1.037	565	265	176	16	15
непознато	881	731	138	7	1	4

**Прилог 24. Миграциона обележја становништва у градским општинама Нишавског округа
„досељеног сталног становништва“**

општине	Са подручја						Године досељења							
	Од рођења живи у истом месту	Исте општине	Друге општине исте републике	Друге општине исте покрајне	Остале земље	Непознато	1940 и пре	1941-1945	1946-1960	1961-1970	1971-1980	1981-1990	1991-2002	Непознато
Нишавски округ	170.418	41.081	87.469	10.515	14.788	1.280	2.619	12.216	26.155	31.301	26.453	22.284	28.743	14.063
	101.600	17.577	64.074	7.825	12.634	875	1.641	1.426	18.512	2.3301	18.913	13.753	16.869	8.488
	68.818	23.504	23.395	2.690	2.154	405	978	790	7642	3.590	8.839	8.531	11.874	5.575
Г.Ниш	51,6	20,1	61,4	7,2	10,5	0,8	1,5	1,4	16,5	21,0	17,5	13,9	18,1	10,1
	50,7	10,9	67,2	8,1	12,9	0,9	1,7	1,5	18,8	23,5	17,7	12,4	16,0	8,4
	53,7	44,2	46,0	5,0	8,5	0,8	1,1	1,0	10,4	14,6	16,9	17,8	23,6	14,5
Алексинач	53,3	42,1	44,1	6,2	6,7	0,9	1,9	1,5	19,0	17,8	19,4	15,6	21,3	3,5
	43,7	40,8	41,1	6,4	10,6	1,1	0,8	0,7	16,0	19,0	21,5	17,2	20,2	4,6
	57,9	42,7	45,9	6,0	4,6	0,8	2,7	2,1	20,9	17,0	18,0	14,5	22,0	2,8
Сврљиг	60,1	78,0	16,7	1,1	3,8	0,4	2,5	2,1	156	14,8	19,8	17,4	15,0	12,8
	39,6	79,9	15,8	1,3	2,7	0,3	0,3	0,3	7,5	15,5	25,1	22,2	15,2	13,9
	76,6	74,7	18,8	0,9	1,1	0,5	7,0	6,0	32,2	13,2	8,7	7,6	14,9	10,4
Св. подручја Н.округа	54,4	28,5	55,4	6,3	9,0	0,7	1,8	1,6	17,3	19,6	17,6	14,5	19,0	8,6
	49,7	17,1	62,3	7,6	11,4	0,8	1,6	1,4	18,0	22,6	18,4	13,4	16,4	8,2
	59,8	42,1	43,9	4,8	8,5	0,7	2,1	1,9	16,2	15,2	16,4	16,1	23,0	9,1

Прилог 25. Миграциона обележја становништва

Досељено у насеља сталног становања у градским општинама округа														
општине	Са подручја						Године досељења							
	Од рођења живи у истом месту	Исте општине	Друге општине исте републике	Друге општине исте покрајине	Остале земље	Непознато	1940 и пре	1941-1945	1946-1960	1961-1970	1971-1980	1981-1990	1991-2002	Непознато
Г.Ниш	129.246	14.800	74.416	1.684	12.717	259	1.912	319	19.964	4.905	21.168	5.972	21.967	4869
	90.411	9.558	59.002	7.092	11.352	746	1.533	1.335	16.480	2.584	15.490	10.914	14.051	7363
	38.835	24.358	15.414	8.776	2.973	1.005	379	1.654	3.484	25.489	5.678	16.886	7.916	12232
Алексинац	30.788	7.028	11.899	986	1.813	134	534	337	5.120	2.798	5.217	2.391	5.739	472
	8.141	4.311	4.340	674	1.116	116	92	77	1.684	1.994	2.252	1.804	2.116	478
	22.647	11.339	7.559	1.660	757	250	442	414	3.436	4.792	2.965	4.195	3.623	950
Сврљиг	10.384	1.676	1.154	20	258	12	173	134	1.071	297	1.367	168	1.037	234
	3.048	3.708	732	59	127	13	16	14	348	723	1.171	1.035	702	647
	7.336	5.384	422	79	113	25	157	148	722	1.020	196	1.203	335	881
Н.округ	170.418	23.504	87.469	2.690	14.788	405	2.619	790	26.155	3.590	26.453	8.531	28.743	5575
	101.600	17.577	64.074	7.825	12.634	875	1.641	1.426	18.512	23.301	18.913	13.753	16.869	8488
	68.818	41.081	23.395	10.515	2.154	1.280	978	12.216	7.642	31.301	8.839	22.284	11.874	14063

Прилог 26. Активно становништво према делатности 1971. године

	Нишавски округ		Алексинач		Гаџин Хан		Дољевац		Мерошина		Град Ниш		Ражањ		Сврљиг	
	Број	%	Број	%	Број	%	Број	%	Број	%	Број	%	Број	%	Број	%
Укупно	180.885	100,0	35.426	100,0	12.742	100,0	9.951	100,0	11.246	100,0	81.631	100,0	12.367	100,0	17.523	100,0
Индустрија, рударство, занатство	42.669	23,6	5.065	14,3	962	7,6	2.225	22,3	821	7,3	31.423	38,5	506	4,0	1667	9,5
Пољопривреда, водопривреда, шумарство	96.885	53,6	25.693	72,3	11.003	86,3	5.846	58,7	9.387	83,5	19.818	24,3	10.770	87,0	14.368	82,1
Грађевинарство	5.688	3,1	830	2,3	145	1,1	722	7,3	357	3,2	2.723	3,3	377	3,1	534	3,0
Саобраћај и везе	6.876	3,8	710	2,0	75	0,6	374	3,8	128	1,1	5.223	6,4	187	1,5	179	1,0
Трговина угоститељство и туризам	7.384	4,1	807	2,3	93	0,7	274	2,8	169	1,5	5.740	7,0	144	1,2	157	0,9
Образовање, култура, здравство и социјална заштита	9.109	5,0	993	3,1	187	1,5	162	1,6	127	1,1	7.253	8,9	141	1,2	246	1,4
Државна управа, друштвено-политичке заједнице, финансијске и друге услуге	6.342	3,5	566	1,6	81	0,6	107	1,1	66	0,6	5.200	6,4	138	1,1	184	1,0
Ван делатности и остало	5.185	2,9	683	1,9	175	1,4	200	2,0	170	1,5	3.698	4,5	98	0,8	161	0,9
Непознато	748	0,4	79	0,2	21	0,2	41	0,4	21	0,2	553	0,7	6	0,1	27	0,2

Прилог 27. Активно становништво према делатности 1991. године

	Нишавски округ		Алексинац		Гацин Хан		Дољевац		Мерошина		Град Ниш		Ражањ		Сврљиг	
	Број	%	Број	%	Број	%	Број	%	Број	%	Број	%	Број	%	Број	%
Укупно	117.516	100,0	10.695	100,0	2.047	100,0	1.800	100,0	1.384	100,0	94.685	100,0	1.756	100,0	5.152	100,0
Индустрија, рударство, занатство	52.116	44,2	4.092	38,3	1.169	57,2	522	29,0	304	21,9	42.450	44,9	737	42,0	22842	55,1
Пољопривреда, водопривреда и шумарство рибарство	3.986	3,4	1.455	13,6	183	8,9	167	9,3	319	23,0	1.315	1,4	141	8,0	406	7,9
Грађевинарство	7.773	6,6	744	7,0	166	8,1	129	7,2	123	8,9	5.966	6,3	68	3,9	577	11,2
Саобраћај и везе	8.892	7,8	480	4,5	42	2,1	74	4,1	36	2,6	7.956	8,4	103	5,9	201	3,9
Трговина	11.446	9,7	1.230	11,5	136	6,6	429	23,8	181	13,1	8.835	9,3	223	12,7	412	8,0
Угоститељство и туразам	3.159	2,7	254	2,4	40	2,0	25	1,4	22	1,6	2.668	2,8	62	3,5	88	1,7
Стамб-ком, делатност	2.133	1,8	118	1,1	5	0,2	6	0,3	4	0,3	1.908	2,0	23	1,3	69	1,3
Финансијске и друге услуге	3.515	3,0	106	1,0	12	0,6	25	1,4	56	4,1	3.273	3,5	20	1,1	23	0,5
Образовање и култура	8.290	7,0	780	7,3	87	4,2	152	8,4	127	9,2	6.862	7,2	112	6,4	170	3,3
Здравствена и социјална заштита	9.033	7,7	811	7,6	88	4,3	109	6,1	86	6,2	7.678	8,1	106	6,1	155	3,0
Државна управа, Друштвено-политичке заједнице	7.043	6,0	618	5,8	115	5,6	159	8,8	121	8,7	5.664	6,0	159	9,0	207	4,0
Непознато	133	0,1	7	0,1	4	0,2	3	0,2	5	0,4	110	0,1	2	0,1	2	0,1

Прилог 28. Активно становништво према делатности 2002. године

	Нишавски округ		Алексинач		Гацин Хан		Дољевац		Мерошина		Град Ниш		Ражањ		Сврљиг	
	Број	%	Број	%	Број	%	Број	%	Број	%	Број	%	Број	%	Број	%
Укупно	129.850	100,0	19.732	100,0	3.240	100,0	5.231	100,0	4.854	100,0	85.215	100,0	4.657	100,0	6.921	100,0
Индустрија, рударство и занатство	34.279	26,4	8.148	41,4	1.154	35,6	1.616	30,9	878	18,1	24.118	28,3	731	15,8	1.908	27,6
Пољопривреда и рибарство	22.369	17,2	3.874	19,6	1.160	35,8	938	17,9	2.247	46,3	3.877	4,6	2.746	58,9	3.253	47,0
Грађевинарство	6.367	4,9	1.094	5,5	188	5,8	546	10,4	308	6,4	3.768	4,4	164	3,5	299	4,3
Саобраћај и везе	8.326	6,4	730	3,7	81	2,5	353	6,8	259	5,3	6.527	7,7	195	4,2	181	2,6
Трговина	15.684	12,1	1.626	8,2	119	3,7	582	11,1	246	5,1	12.476	14,6	282	6,1	353	5,1
Угоститељство и туразам	2.932	2,3	334	1,7	34	1,1	66	1,3	51	1,0	2.305	2,7	74	1,6	68	1,0
Стамб-ком. делатност	3.225	2,5	277	1,4	28	0,9	139	2,7	121	2,5	2.566	3,0	47	1,0	47	0,7
Финансијске и друге услуге	4.360	3,4	258	1,3	22	0,7	94	1,8	67	1,4	3.810	4,5	34	0,7	75	1,1
Образовање и култура	7.002	5,4	793	4,0	89	2,8	194	3,7	104	2,1	5.583	6,6	101	2,2	138	2,0
Здравствена и социјална заштита	10.757	8,3	1.041	5,3	127	3,9	284	5,4	156	3,2	8.852	10,4	113	2,4	184	2,6
Државна управа, Друштвено-политичке заједнице	8.405	6,5	760	3,8	121	3,7	333	6,4	247	5,1	6.640	7,8	109	2,3	195	2,8
Непознато	6.144	4,6	797	4,1	117	3,5	86	1,6	170	3,5	4.693	5,4	61	1,3	220	3,2

**Прилог 29. Пољопривредно и непољопривредно становништво
по пописима од 1961. до 2002. године**

	1961.					1971.				
	Свега	Пољопривредно		Непољопривредно		Свега	Пољопривредно		Непољопривредно	
		Број	%	Број	%		Број	%	Број	%
Централна Србија	4.821.186	2.710.780	56,2	2.112.406	43,8	5.250.365	2.317.651	44,1	2.932.714	55,9
Војводина	1.854.965	960.870	51,8	844.095	47,2	1.952.533	761.061	39,0	1.191.517	61,0
Нишавски округ	327.367	168.870	51,6	158.497	48,4	363.292	139.644	38,4	223.648	61,6
Алексинац	67.200	42.351	63,0	24.849	37,0	66.082	37.132	56,2	28.950	43,8
Гацин Хан	23.965	20.061	83,7	3.904	16,3	19.974	15.844	79,3	4.130	20,7
Дољевац	19.860	10.555	53,1	9305	46,9	20.228	8.586	42,5	11.642	57,6
Мерошина	18.844	15822	83,7	3.077	16,3	18.028	14.136	78,4	3.892	21,6
Град Ниш	148.354	34.386	26,5	108.968	73,5	195.362	30.418	15,6	164.944	84,4
Ражањ	18.829	15.463	82,1	3.366	17,9	17.113	13.554	79,2	3.559	20,8
Сврљиг	30.260	25.232	83,4	5.028	16,6	26.505	19.974	75,4	6.531	24,6
1981					1991					
Централна Србија	5.694.464	1.513.603	26,6	4.180.861	73,4	5.808.906	1.035.988	18,6	4.772.918	81,4
Војводина	2.034.772	391.426	19,2	1.643.346	80,8	2.013.889	269.438	13,7	1.744.451	86,3
Нишавски округ	394.110	87.311	22,2	306.799	77,8	396.043	60.907	15,7	335.136	84,3
Алексинац	67.286	25.566	38,0	41.720	62,0	63.844	19.423	31,3	44.421	68,7
Гацин Хан	16.281	9.767	60,0	6.514	40,0	12.990	5.939	47,0	7.051	53,0
Дољевац	20.663	5.283	25,6	15.380	74,4	20.662	2.907	14,4	17.755	85,6
Мерошина	17.489	8.807	48,3	8.682	49,6	16.139	7.296	46,1	8.843	53,9
Град Ниш	232.563	17.011	7,3	215.552	92,7	248.086	10.897	4,4	237.189	95,6
Ражањ	15.586	9.180	58,9	6.406	41,7	13.582	6.684	50,9	6.898	49,1
Сврљиг	24.242	11.697	48,3	12.545	51,7	20.740	7.761	38,0	12.979	62,0
2002.										
Централна Србија	5.794.346	601.905	10,4	5.192.441	89,6					
Војводина	2.098.779	215.147	10,3	1.883.632	89,7					
Нишавски округ	391.932	30.321	7,7	361.611	92,3					
Алексинац	60.043	1 1.679	19,5	48.364	80,5					
Гацин Хан	10.660	1.458	13,7	9.202	86,3					
Дољевац	20.009	1.507	7,5	18.502	92,5					
Мерошина	15.305	3.141	20,5	12.164	79,5					
Град Ниш	256.402	5.126	2,0	251.276	98,0					
Ражањ	1 1.876	3.708	31,2	8.168	68,8					
Сврљиг	17.637	3.702	21,0	13.935	79,0					

Прилог 30. Становништво старо 10 и више година према школској спреми 1961. године

	Свега	Без школске спреме и мање од основне школе	Основна школа	Средња школа	Виша и висока школа	Структура у %				
						Свега	Без школске спреме и мање од основне школе	Основна школа	Средња школа	Виша и висока школа
Република Србија	6.131.295	5.110.514	379.404	544.318	87.993	100,0	83,5	6,2	8,9	1,4
Централна Србија	3.932.884	3.279.959	227.972	352.119	67.739	100,0	83,5	5,8	9,0	1,7
Војводина	1.532.194	1.219.231	122.052	170.552	16.855	100,0	79,8	8,0	11,1	1,1
Нишивски округ	271.303	226.885	15.639	24.738	3.494	100,0	83,8	5,8	9,1	1,3
Алексинач	56.700	50.771	2.482	3.069	345	100,0	89,6	4,4	5,4	0,6
Гацин Хан	19.787	18.978	403	357	39	100,0	96,0	2,0	1,8	0,2
Дољевац	16.241	14.939	591	503	29	100,0	92,1	3,6	3,1	0,2
Мероншна	15.661	14.855	508	289	16	100,0	94,9	3,2	1,8	0,1
Град Ниш	121.205	87.689	10.628	19.504	2.962	100,0	72,6	8,8	16,1	2,5
Ражань	16.152	15.434	331	327	45	100,0	95,6	2,1	2,0	0,3
Серљиг	25.557	24.219	696	523	58	100,0	95,0	2,7	2,1	0,2

Прилог 31. Становништво старо 15 и више година према школској спреми 1981. године

	Свега	Без школске спреме	1-3 разреда основне школе	4-7 разреда основне школе	Основна школа	Сређње образовање					Више образовање	Високо образовање	Непознато
						Свега	Гимназија	Школе за КВ и ВКВ раднике и остали стручни кадар	Школе за средњи стручни кадар	Средње усмерено образовање			
Република Србија	7.074.075	1.061.175	258.388	1.849.570	1.729.906	1.734.433	260.635	829.556	619.383	24.859	174.413	229.570	36.620
Централна Србија	4.516.125	685.950	156.756	1.345.253	893.299	1.131.997	174.237	548.792	403.761	5.207	116.683	173.218	12.969
Војводина	1.629.497	136.417	81.869	345.550	517.009	442.220	46.494	242.219	136.011	17.496	41.005	42.828	22.599
Нишавски округ	318.845	49.602	8.037	95.650	62.321	84.468	11.345	43.077	29.821	225	7.859	10.590	318
Алексинач	55.159	10.764	1.882	23.281	9.362	8.452	1.362	4.733	2.310	47	784	599	35
Гацин Хан	14.135	4.599	60!	5.197	2.267	1.381	79	877	412	13	70	19	1
Дољевац	16.471	4.071	419	5.519	3.304	2.980	120	2.182	664	14	122	51	5
Мерошина	15.662	4.846	758	5.298	2.982	1.651	96	1.037	513	5	78	42	7
Град Ниш	183.124	17.309	3.116	40.439	39.053	66.661	9.362	32.446	24.723	130	6.559	9.736	251
Ражањ	13.392	3.129	853	6.586	1.693	972	163	448	356	5	102	43	14
Сврљиг	20.902	4.884	408	9.330	3.660	2.371	163	1.354	843	11	144	100	5

Прилог 32. Становништво старо 15 и више година према школској спреми 2002. године

	Свега	Без школске спреме	1-3 разреда основне школе	4-7 разреда основне школе	Основна школа	Сређње образовање						Више образовање	Високо образовање	Непознато
						Свега	Гимназија	Школе за КВ и ВКВ раднике и остали стручни кадар	Школе за средњи стручни кадар	Сређе усмерено образовање	Школе за специјализацију			
Република Србија	6.321.231	357.552	126.127	896.847	1.509.462	2.596.348	292.204	787.028	1.408.272	72.919	35.925	285.056	411.944	137.895
Централна Србија	4.611.453	282.175	91.401	651.184	1.083.898	1.845.166	218.484	502.797	1.032.654	60.921	30.310	211.571	323.348	122.710
Војводина	1.709.778	75.377	34.726	245.663	425.524	751.182	73.720	284.231	375.618	11.998	5.615	73.485	88.596	15.185
Нишавски округ	325.035	19.306	5.022	48.292	70.616	125.313	14.352	32.715	72.518	4.429	1.299	14.659	23.131	18.696
Алексинач	49.165	4.046	1.306	11.798	13.897	12.619	1.588	3.621	6.842	445	123	1.509	1.260	2.730
Гацин Хан	9.432	1.468	364	2.911	2.175	2.144	50	955	1.071	34	34	141	63	168
Дољевац	16.327	1.690	259	3.300	4.354	5.975	187	2.545	3.116	65	62	331	170	248
Мерошина	12.462	1.934	403	2.850	3.421	3.231	98	1.654	1.438	31	10	183	96	344
Град Ниш	212.091	7.967	1.702	1	40.464	92.205	12.117	22.285	56.054	3.708	1.041	11.936	21.211	14.829
Ражањ	10.009	1.010	586	3.526	2.474	2.016	115	422	1.442	30	7	186	120	91
Сврљиг	15.547	1.191	402	5.130	3.831	4.123	197	1.233	2.555	116	22	373	211	286

Прилог 33. Структура становништва старог 15 и више година према школској спреми (у %)

	1981. година							2002. година						
	Свега	Без школе и 1-3 разреда	4-7 разреда основне школе	Основно образовање	Средње образовање	Више образовање	Високо образовање	Свега	Без школе и 1-3 разреда	4-7 разреда основне школе	Основно образовање	Средње образовање	Више образовање	Високо образовање
Република Србија	100,0	18,7	26,3	24,6	24,6	2,5	3,3	100,0	7,8	14,5	24,4	42,0	4,6	6,7
Централна Србија	100,0	18,7	29,9	19,8	25,1	2,6	3,9	100,0	8,3	14,5	24,2	41,1	4,7	7,2
Војводина	100,0	13,6	21,5	32,2	27,5	2,5	2,7	100,0	6,5	14,5	25,1	44,3	4,4	5,2
Нишавски округ	100,0	18,1	30,0	19,5	26,6	2,5	3,3	100,0	7,9	15,8	23,1	40,9	4,8	7,5
Алексинац	100,0	23,0	42,2	17,0	15,3	1,4	1,1	100,0	11,5	25,4	29,9	27,2	3,3	2,7
Гаџи Хан	100,0	36,8	36,8	16,0	9,8	0,5	0,1	100,0	19,8	31,4	23,5	23,1	1,5	0,7
Дољевац	100,0	27,3	33,5	20,1	18,1	0,7	0,3	100,0	12,1	20,5	27,1	37,2	2,0	1,1
Мерошина	100,0	34,5	32,5	18,3	13,9	0,5	0,3	100,0	19,3	23,5	28,2	26,7	1,5	0,8
Град Ниш	100,0	11,2	22,1	21,3	36,5	3,6	5,3	100,0	4,9	9,5	20,5	48,3	6,0	10,8
Ражањ	100,0	29,8	49,2	12,6	7,3	0,8	0,3	100,0	16,1	35,6	24,9	20,3	1,9	1,2
Серљиг	100,0	25,3	44,7	17,5	11,3	0,7	0,5	100,0	10,4	33,6	25,1	27,0	2,5	1,4

Прилог 34. Етничка структура становништва Нишавског округа 1961. године

	Укупно		Срби		Црногорци		Југословени		Бугари		Македонци		Роми		Хрвати		Остали и непознато		Неизјашњени		Рег. прип.		Непознато	
	Број	%	Број	%	Број	%	Број	%	Број	%	Број	%	Број	%	Број	%	Број	%	Број	%	Број	%	Број	%
Нишавски округ	330.367	100	317.921	96,23	1.185	0,36	506	0,15	1.024	0,31	1.013	0,31	1.319	0,4	1.175	0,36	1.975	0,60	6.618	2,1				
Ниш – град	144.650	100	137.302	94,92	937	0,65	486	0,34	681	0,47	874	0,60	1.051	0,7	946	0,65	1.561	1,08	5.479	3,7				
Алексинач	69.074	100	67.247	97,36	227	0,33	17	0,02	292	0,42	127	0,18	238	0,4	207	0,30	319	0,46	960	1,4				
Гацин Хан	26.965	100	23.922	88,72	6	0,02	0	0,00	2	0,01	1	0,00	13	0,1	4	0,01	23	0,09	27	0,1				
Дољевац	19.860	100	19.789	99,64	4	0,02	0	0,00	12	0,06	3	0,02	-	-	11	0,06	9	0,05	53	0,3				
Мерошина	20.729	100	20.676	99,74	6	0,03	3	0,01	11	0,05	0	0,00	14	0,1	2	0,01	26	0,13	27	0,1				
Ражањ	18.829	100	18.790	99,79	1	0,01	0	0,00	4	0,02	6	0,03	-	-	1	0,01	21	0,11	39	0,2				
Сврљиг	30.260	100	30.195	99,79	4	0,01	0	0,00	22	0,07	2	0,01	3	0,0	4	0,01	16	0,05	65	0,2				

Прилог 35. Етничка структура становништва Нишавског округа 1971. године

	Укупно		Срби		Црногорци		Југословени		Бугари		Македонци		Роми		Хрвати		Остали		Неизјашњени		Рег. прип.		Непознато	
	Број	%	Број	%	Број	%	Број	%	Број	%	Број	%	Број	%	Број	%	Број	%	Број	%	Број	%	Број	%
Нишавски округ	363.292	100	343.679	94,60	2.430	0,67	3.884	1,07	1.450	0,40	1.588	0,44	3.231	0,89	1.192	0,33	2.979	0,82	129	0,04	165	0,05	2.565	0,71
Ниш – град	193.509	100	178.041	92,01	1.955	1,01	3.440	1,78	1.184	0,61	1.370	0,71	1.905	0,98	1.049	0,54	2.261	1,17	110	0,06	136	0,07	2.058	1,06
Алексинач	66.082	100	63.412	95,96	375	0,57	311	0,47	220	0,33	178	0,27	579	0,88	117	0,18	637	0,96	11	0,02	23	0,03	219	0,33
Гацин Хан	19.974	100	19.784	99,05	12	0,06	6	0,03	6	0,03	18	0,09	54	0,27	3	0,02	21	0,11	7	0,04	0	0,00	63	0,32
Дољевац	20.228	100	19.710	97,44	22	0,11	43	0,21	6	0,03	10	0,05	335	1,66	4	0,02	20	0,10	0	0,00	1	0,00	77	0,38
Мерошина	19.881	100	19.524	98,20	12	0,06	6	0,03	6	0,03	4	0,02	270	1,36	6	0,03	7	0,04	0	0,00	2	0,01	44	0,22
Ражањ	17.113	100	16.901	98,76	18	0,11	47	0,27	14	0,08	3	0,02	59	0,34	7	0,04	19	0,11	0	0,00	3	0,02	42	0,25
Сврљиг	26.505	100	26.307	99,25	36	0,14	31	0,12	14	0,05	5	0,02	29	0,11	6	0,02	14	0,05	1	0,00	0	0,00	62	0,23

Прилог 36. Етничка структура становништва Нишавског округа 1991. године

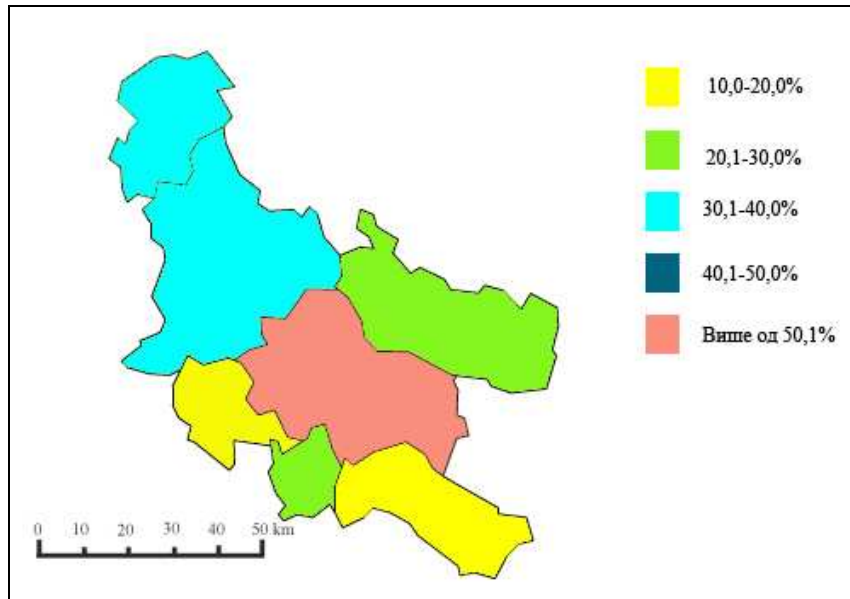
	Укупно		Срби		Црногорци		Југословени		Бугари		Македонци		Роми		Хрвати		Остали		Неизјашњени		Рег. прип.		Непознато	
	Број	%	Број	%	Број	%	Број	%	Број	%	Број	%	Број	%	Број	%	Број	%	Број	%	Број	%	Број	%
Нишавски округ	396.043	100	370.986	93,67	2.693	0,68	7.080	1,79	1.237	0,31	1872	0,47	8.593	2,17	806	0,20	1.768	0,45	168	0,04	58	0,01	782	0,20
Ниш – град	246.184	100	227.516	92,42	2.224	0,90	5.785	2,35	1.095	0,44	1.463	0,59	5.633	2,29	704	0,29	1.234	0,50	129	0,05	33	0,01	368	0,15
Алексинач	63.844	100	60.087	94,12	351	0,55	943	1,48	96	0,15	311	0,49	1.231	1,93	75	0,12	426	0,67	21	0,03	14	0,02	289	0,45
Гацин Хан	12.990	100	12.646	97,35	21	0,16	33	0,25	3	0,02	25	0,19	158	1,22	4	0,03	12	0,09	1	0,01	0	0,00	87	0,67
Дољевац	20.662	100	19.648	95,09	25	0,12	88	0,43	8	0,04	20	0,10	840	4,07	7	0,03	20	0,10	4	0,02	1	0,00	1	0,00
Мерошина	18.041	100	17.484	96,91	26	0,14	65	0,36	12	0,07	10	0,06	384	2,13	5	0,03	28	0,16	3	0,02	4	0,02	20	0,11
Ражањ	13.582	100	13.264	97,66	22	0,16	37	0,27	3	0,02	16	0,12	205	1,51	4	0,03	20	0,15	1	0,01	1	0,01	9	0,07
Сврљиг	20.740	100	20.341	98,08	24	0,12	129	0,62	20	0,10	27	0,13	142	0,68	7	0,03	28	0,14	9	0,04	5	0,02	8	0,04

Прилог 37. Етничка структура становништва Нишавског округа 2002. године

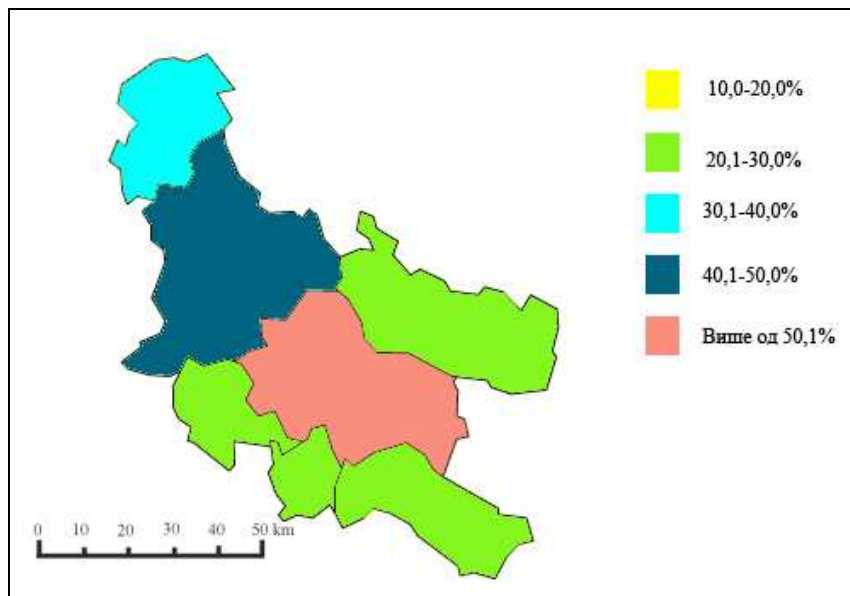
	Укупно		Срби		Црногорци		Југословени		Бугари		Македонци		Роми		Хрвати		Остали		Неизјашњени		Рег. прип.		Непознато	
	Број	%	Број	%	Број	%	Број	%	Број	%	Број	%	Број	%	Број	%	Број	%	Број	%	Број	%	Број	%
Нишавски округ	381.757	100,0	360.941	94,5	1.018	0,3	868	0,2	866	0,2	897	0,2	9.224	2,4	497	0,1	7.446	1,95	1.929	0,5	97	0,0	4.390	1,1
Ниш – град	250.518	100,0	235.657	94,1	846	0,3	664	0,3	799	0,3	715	0,3	5.687	2,3	417	0,2	5.733	2,29	1.460	0,6	51	0,0	3.473	1,4
Алексинач	57.749	100,0	54.845	95,0	130	0,2	146	0,3	42	0,1	127	0,2	1.434	2,5	55	0,1	970	1,68	334	0,6	20	0,0	418	0,7
Гацин Хан	10.464	100,0	10.170	97,2	12	0,1	2	0,0	2	0,0	4	0,0	179	1,7	6	0,1	89	0,85	14	0,1	4	0,0	59	0,6
Дољевац	19.561	100,0	18.342	93,8	7	0,0	10	0,1	3	0,0	16	0,1	1.049	5,4	6	0,0	128	0,65	25	0,1	7	0,0	73	0,4
Мерошина	14.812	100,0	14.059	94,9	8	0,1	12	0,1	6	0,0	10	0,1	588	4,0	7	0,0	122	0,82	22	0,1	5	0,0	80	0,5
Ражањ	11.369	100,0	11.022	96,9	4	0,0	12	0,1	7	0,1	17	0,1	182	1,6	3	0,0	122	1,07	40	0,4	4	0,0	58	0,5
Сврљиг	17.284	100,0	16.846	97,5	11	0,1	22	0,1	7	0,0	8	0,0	105	0,6	3	0,0	282	1,63	34	0,2	6	0,0	229	1,3

*Прилог 38. Промена броја домаћинстава у општинама Нишавског округа
од 1948. до 2002. године*

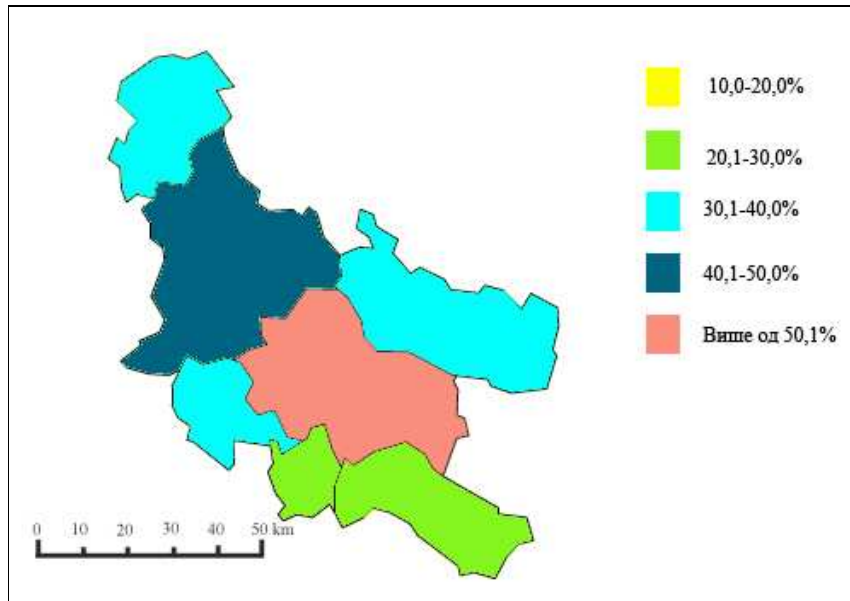
	1948.	1953.	1961.	1971.	1981.	1991.	2002.	Пораст/опadaње 1948-2002. године		
								Број	У %	Стопа раста
Република Србија	1.485.591	1.616.349	1.929.175	2.248.172	2.568.775	2.707.402	2.576.487	1.090.896		
Централна Србија	916.013	1.004.716	1.215.880	1.446.479	1.661.576	1.732.900	1.854.620	938.607	102,5	1,3
Војводина	454.337	484.677	560.736	613.524	678.315	685.256	721.867	267.530	58,9	0,9
Нишавски округ	61.109	65.703	79.801	99.098	116.950	121.256	129.579	68.470	112,0	1,4
Алексинац	13.797	14.870	16.781	17.469	18.856	18.264	18.904	5.107	37,0	0,6
Гацин Хан	4.607	4.795	5.101	5.240	5.205	4.672	4.385	-222	-4,8	1,0
Дољевац	2.732	3.132	4.064	4.823	5.207	5.373	5.437	2.705	99,0	1,3
Мерошина	2.741	3.128	3.648	4.060	4.356	4.257	4.296	1.555	56,7	0,8
Град Ниш	27.798	29.935	39.808	56.581	72.298	78.007	86.396	58.598	210,8	2,1
Ражањ	3.916	4.061	4.218	4.244	4.068	3.798	3.581	-335	-8,6	-0,2
Сврљиг	5.518	5.791	6.181	6.681	6.960	6.885	6.580	1.062	19,2	0,3

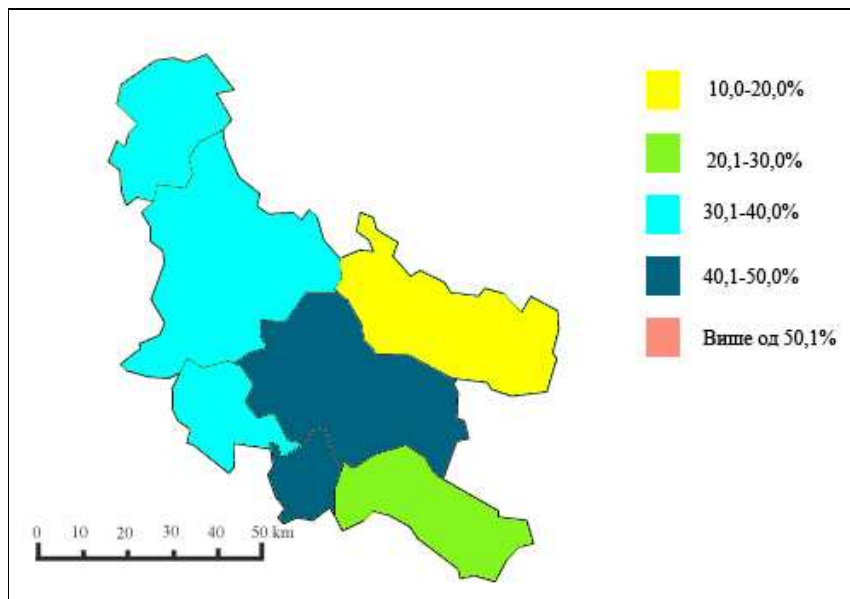
Карта 24. Удео миграната у укупном становништву у општинама Нишавског округа 1961. године

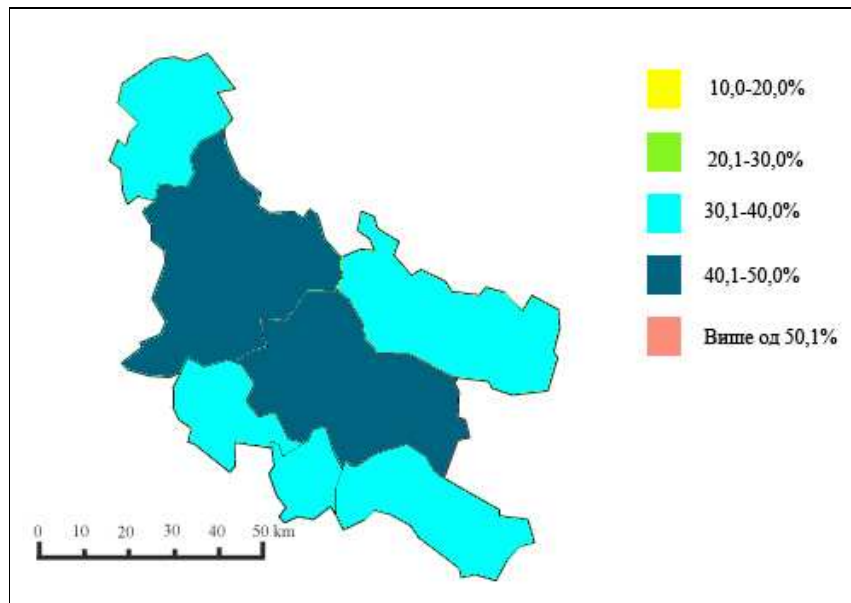
Карта 25. Удео миграната у укупном становништву у општинама Нишавског округа 1971. године

Карта 26. Удео миграната у укупном становништву у општинама Нишавског округа 1981. године

Карта 27. Удео миграната у укупном становништву у општинама Нишавског округа 1991. године

Карта 28. Удео миграната у укупном становништву у општинама Нишавског округа 2002. године

БИОГРАФИЈА

Нинослав Голубовић је рођен 11.06.1973. године у Нишу, где је завршио Основну и средњу школу. Дипломирао је на Одсеку за географију Природно-математичког факултета у Приштини 1996. године. Магистарску тезу под називом “Ниш и његова просторно-утицајна сфера” одбранио је 2005. године на Географском факултету Универзитета у Београду.

Након завршетка основних студија, радио је на месту наставника географије у основној школи “Ђеле кула”. Од 2001. године ради на Одсеку за географију Природно-математичког факултета у Нишу, где изводи вежбе из предмета: Географија насеља, Географија становништва, Демографија, Географија туристичких насеља, Увод у географију.

Објавио је научне радове у домаћим и иностраним часописима, на конгресима, конференцијама и другим научним скуповима. Учествовао је у изради Географске енциклопедије насеља Србије, и на пројектима Министарства за науку Републике Србије.

УНИВЕРЗИТЕТ У НОВОМ САДУ
ПРИРОДНО-МАТЕМАТИЧКИ ФАКУЛТЕТ
КЉУЧНА ДОКУМЕНТАЦИЈСКА ИНФОРМАЦИЈА

Редни број:
РБР

Идентификациони број:
ИБР

Тип документације: **Монографска документација**
ТД

Тип записа: **Текстуални штампани материјал**
ТЗ

Врста рада: **Докторска дисертација**
ВР

Аутор: **Мр Нинослав Голубовић**
АУ

Ментор: **Др Саша Кицошев**
МН

Наслов рада: **Савремени демографски развој Нишавског округа**
НР

Језик публикације: **српски (ћирилица)**
ЈП

Језик извода: **српски/енглески**
ЈИ

Земља публикавања: **Република Србија**
ЗП

Уже географско подручје: **Аутономна покрајина Војводина**
УГП

Година: **2011.**
ГО

Издавач: **Ауторски репринт**
ИЗ

Место и адреса: **Нови Сад, Трг Доситеја Обрадовића 3**
МА

Физички опис рада: страна: 234; табеле: 90; графикони: 50; карте: 28; прилози 38; библиографске јединице 71
ФО

Научна област: Географија
НО

Научна дисциплина: Демографија
ВД

Предметна одредница: Нишавски округ, демографски развој, природно кретање, миграције, структуре становништва, домаћинства
ПО

Чува се: У библиотеци Департмана за географију, туризам и хотелијерство, Нови Сад, Трг Доситеја Обрадовића 3
ЧУ

Важна напомена:
ВН

Извод: Предмет ове тезе је проучавање развитака становништва Нишавског

ИЗ округа од 1948. год. до данас. Циљ истраживања је да утврди везе између чинилаца демографског и друштвеног развоја како округа у целини, тако и унутар општина које га чине. Рад се заснива на научним методама проучавања демографског кретања, при чему је акценат стављен на прикупљену статистичку и емпириску грађу која углавном третира савремени демографски развитак Нишавског округа. Савремени демографски развитак Нишавског округа одликују крупне промене у природном и механичком кретању становништва, у структурама становништва, облику насељености, домаћинству, породици.

Датум прихватања теме од стране НН Већа Универзитета у Новом Саду
ДП 22.09.2006. године

Датум одбране:
ДО

Чланови комисије: (научни степен / име и презиме / звање / факултет)

1. др Бранислав Ђурђевић, редовни професор ПМФ у Новом Саду – председник,
2. др Саша Кицошев, редовни професор ПМФ у Новом Саду - ментор,
3. др Вукашин Шушић, ванредни професор Економског факултета у Нишу- члан.

**UNIVERSITY OF NOVI SAD
FACULTY OF SCIENCE
KEY WORDS DOCUMENTATION****Accession number:**
ANO**Identification number:**
INO**Documentation type:** Monographic publication
DT**Type of record:** Textual printed material
TR**Contents code:** PhD Thesis
CC**Author:** Mr Ninoslav Golubovic
AU**Mentor:** Dr Sasa Kicosev
MN**Title:** The Contemporary Demographic Development
of the Nisava County
TI**Language of text:** Serbian
LA**Language of abstract:** Serbian/English
LA**Country of publication:** Serbia
CP**Locality of publication:** Vojvodina
LP**Publication year:** 2011.
PY**Publisher:** Authors reprint
PU**Publication place:** Novi Sad, Trg Dositeja Obradovica 3
PP

Physical description: Pages:234; Tables: 90; Charts: 50; Maps: 28;
PD Additional material:38; References 71

Scientific field: Geography
SF

Scientific discipline: Demography
SD

Subject/Key words:
SKW

Holding date: The Library of the Department of Geography,
HD Tourism and

Notes:
N

Abstract: The object of this thesis is the investigation of the development of the
AB population of the Nišava County from 1948. until the present. The goal of the studz is to establish links among demographic and social development factors of the county as a whole and of the municipalities out of which it is composed. The study is based on scientific methods of demographic movement research, with special emphasis on the statistical and empirical material gathered which is mainly involved with the contemporary demograhpic development of the Nišava County. The contemporarz demographic development of the Nišava Countz is characterized by notable changes in the natural and mechanical movement of the population, population structure, form of inhabitante, household and family.

Accepted by Scientific Board of the University of Novi Sad on.
ASB 22.09.2006

Defended:
DE

Thesis Defend Board:

1. dr Branislav Djudjev, Full Professor of the Faculty of Science in Novi Sad – president

2. dr Sasa Kicosev, Full Professor of the Faculty of Science in Novi Sad – mentor

3. dr Vukasin Susic, Assistant Professor of the Faculty of Economics in Nis - member